

SOCIAAL DEMOCRATISCHE ARBEIDERSPARTIJ IN NEDERLAND

VERSLAG

PARTIJCONFERENTIE

gehouden op Woensdag 5
en Donderdag 6 September 1945
in „Frascati” te Amsterdam

Ruif

*Congres S.D.A.P.
6, 7. & 8 Febr 46.*

VERSLAG

van de

Partijconferentie

gehouden op Woensdag 5

en Donderdag 6 September 1945

in „Frascati" te Amsterdam

**DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN**

Openingsrede van den Voorzitter, K. Vorrink.

Waarde Partijgenoten,

De laatste beraadslagingen met afgevaardigden onzer Partij uit alle delen van ons land vond plaats op 14 Juli 1940. Het was twee maanden na de capitulatie van het Nederlandse leger en de overweldiging van ons land door het Duitsland van Adolf Hitler. Het scheen sommigen, dat de vorm van militaire bezetting het mogelijk zou maken een beperkt organisatieleven, ook van de politieke partijen, in stand te houden, in afwachting van de definitieve uitslag van de oorlog.

De Partijraadsvergadering was dan ook in hoofdzaak gewijd aan de bespreking van deze mogelijkheid ook voor onze Partij.

Binnen een week na deze laatste samenkomst werd Rost van Tonningen door den Rijkscommissaris Seyss Inquart tot Commissaris over de Partij en haar instellingen benoemd. Daarmee was de kortstondige illusie van een eventueel verder voortbestaan der Partij verstoord en hoe verschillend wij die mogelijkheid ook mogen hebben beoordeeld, van af dat moment stond vast, dat de Partij uit de openbaarheid moest verdwijnen.

Het was de periode van de arbeidersbeweging in de branding. Een periode van verwarring, enerzijdse ontstaan door een gebrek aan contact tussen onderscheidene delen der beweging en anderzijds door het feit, dat velen tegenover de harde werkelijkheid, waarin ons volk geplaatst werd, meenden een gevaarlijk en misleidend verstoppertjesspel te kunnen spelen.

Reeds vroeger had het N.V.V.-bestuur zonder overleg met het Partijbestuur op bevel van de Duitsers den N.S.B.-er Woudenberg als commissaris aanvaard. Reeds voer de krant, ons dagblad Het Volk, een schandelijke koers, waartegen een felle, inwendige strijd van de zijde van het Partijbestuur tevergeefs werd gevoerd.

De komst van Rost van Tonningen bij de Partij en het ogenblikkelijk eenstemmig weigeren door het Partijbestuur van iedere samenwerking met den nazi-knecht stelde alle instellingen en neven-organisaties der beweging voor de beslissing.

De Partij reageerde, met de betreurenswaardige uitzondering van het

Gewest Zuid-Holland, voortreffelijk. Binnen enkele weken was de Partij verdwenen, ondanks de pogingen van Rost van Tonningen om met behulp van den kleinen Judas van der Zee een deel van het apparaat in handen te krijgen. De N.S.W.G., als een doodgeboren kindje met een lam handje, was van dat gedoe het schamele resultaat. De Sociaal-democratische Vrouwenclubs en de A.J.C., inclusief de Stichting voor Zon en Vrijheid, aarzelden geen ogenblik en volgden het voorbeeld der Partij.

Zwak en aarzelend was de houding van de leiding van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling. Schandelijk en beschamend was het optreden van de verantwoordelijke instanties van de Vara en de Sportbond.

Het blijft diep te betreuren, dat aan het begin van deze vijf jaar lange lijdensweg onder de nazi-terreur geen eensgezinder houding van volstreckte afwijzing tegenover den overweldiger, vooral door het kader der beweging, is aangenomen. De beschamende ondergang van onze trotse Arbeiderspers tot een stinkend riool van landverraad en de smadelijke vernedering van het roemrijke N.V.V. tot een veilen dienst-knecht van het nazi-dom zouden ons bespaard zijn gebleven. En velen onzer eenvoudige, trouwe en oprechte aanhangers ware de twijfel en de tweestrijd gespaard gebleven of zij het advies van den enen of van den anderen leidenden functionaris zouden volgen. Hieraan moet volledigheidshalve worden toegevoegd, dat in een later stadium der bezetting, dat wil zeggen van het ogenblik af, dat Seyss Inquart in het bestuur van Provincie en Gemeente het leidersbeginsel invoerde, het tegen het advies van het Partijbestuur blijven zitten van een aantal gedeputeerden en wethouders in vele gevallen leidde tot zeer ongewenste toestanden en betreurenswaardige daden. Zomin als wij het weerzinwekkende schouwspel zullen vergeten van vakbondsbestuurders, die, op één podium staande met N.S.B.-ers, propaganda maakten voor het genazificeerde N.V.V., zomin zullen wij de gedeputeerden en wethouders vergeten, die naast N.S.B.-collega's of zelfs onder N.S.B.-commissarissen of N.S.B.-burgemeesters hun gedenatu-reerde functie bleven uitoefenen.

Het Partijbestuur volgde na de komst van Rost van Tonningen een klare lijn.

Het wees elke vorm van samenwerking met den bezetter of diens handlangers af.

Het gaf het parool uit tot afbraak van alle organisaties en instellingen der arbeidersbeweging, inclusief de krant.

Het onderhield zoveel mogelijk het contact met de kern der Partij in het land.

De meerderheid van het Partijbestuur was van mening, dat dit lichaam als zodanig geen eigen taak had in de organisatie van het illegale verzet tegen de nazificering van ons openbare en culturele leven, noch in de organisatie van de sabotage of het lijdelijk en daadwerkelijk verzet tegen de Duitse burgerlijke en militaire maatregelen.

Intussen verloor dit standpunt veel van zijn betekenis na het definitief verbod van alle politieke groeperingen buiten de N.S.B., omdat hiermee ook het simpelste contact met vroegere partijfunctionarissen als „illegaal” moest worden aangemerkt.

Het Partijbestuur zelf bewaarde steeds het onderlinge contact, zij het ook soms in onvolledige samenstelling of met langere tussenpozen. Zijn werkzaamheid omvatte:

- 1e. het bespreken van de ontwikkeling der gebeurtenissen in het algemeen;
- 2e. het uitwisselen van opgedane ervaringen bij het contact met partijgenoten in het land;
- 3e. het vaststellen en doorgeven van adviezen omtrent de door partijgenoten te volgen gedragslijn bij verschillende aangelegenheden, o.a. door de nog in enig openbaar ambt zittende partijgenoten;
- 4e. bespreking van na-oorlogse problemen, daarbij inbegrepen de resultaten van de discussie in het z.g. Politiek Contact, waar van elk der zes grote partijen een tweetal afgevaardigden elkaar ter informatie en oriëntatie, dikwijls ook ter vaststelling van een gemeenschappelijke gedragslijn in actuele vragen, regelmatig troffen.

Vastgesteld moet worden, dat de omstandigheden het geven van leiding ten zeerste bemoeilijkten. Aan de ene kant was er dan ook de begrijpelijke klacht van te weinig leiding, zowel op het gebied van de toekomstige ontwikkeling der partijverhoudingen na de bevrijding en de plaats van de S.D.A.P. daarbij, als op het gebied van de eigenlijke illegale verzetsbeweging. Aan de andere kant was er echter het feit, dat de duidelijke adviezen van het P.B. in bepaalde belangrijke kwesties, zoals bij het zitten-blijven van Gedeputeerden en Wethouders, onvoldoende of zelfs in het geheel niet werden opgevolgd.

Hiertegenover mag het volgende worden vastgesteld:

In de eerste plaats. In duizenden kleine bijeenkomsten heeft de kern van de Partij, in een groot aantal gevallen onder leiding van leden van het P.B., niet alleen het onderling contact bewaard, maar tevens zich in een vruchtbare gedachtenwisseling een beeld gevormd van het politieke aspect van het ogenblik en van de naaste toekomst.

In de tweede plaats. De inzamelingsactie voor het z.g. Van de Kieft-fonds heeft niet alleen honderden partijgenoten, die hun post moesten verlaten en zich hun inkomsten zagen ontvallen, voor broodsgedrek gevrijwaard, maar zij bleek weldra een uitstekend middel om met duizenden partijgenoten in het gehele land een zeker gevoel van continuïteit, van „we zijn er toch nog”, in stand te houden. Ik meen, dat hier aan het adres van de commissie-Van de Kieft, aan de inzamelaars en aan de gevers en geefsters een woord van hartelijke dank op zijn plaats is, vooral namens hen, die door het fonds op zo prettige en vlotte wijze werden geholpen.

In de derde plaats. Er was een voortdurend contact tussen een aantal leidende personen uit de Partij, zowel met de leidende figuren uit andere partijen als met de verschillende groepen uit de illegaliteit. Het initiatief tot het contact der politieke partijen is uitgegaan van het Partijbestuur en het waren partijgenoten, die een leidende rol speelden in de vorming van het z.g. Nationale Comité, dat getracht heeft de nodige voorbereidende maatregelen te treffen voor het geval van een omkeer in de toestand en dat na zijn arrestatie door de Duitsers werd opgevolgd door het Vaderlandse Comité.

In de vierde plaats. Honderden partijgenoten hebben zich in allerlei vormen van activiteit en op de meest uiteenlopende posten in de illegale strijd geworpen. En dat niet op of na Dolle Dinsdag, maar zeer velen van hen nog in de loop van het rampjaar 1940 zelf. Bij het samenstellen, uitgeven en verspreiden van illegale geschriften, in het algehele geestelijke verzet tegen de nazificering, bij spionage en sabotage, bij het werk der K.P.'s, bij het steunverlenen aan onderduikers, bij de hulp aan Joodse landgenoten, bij de vervaardiging en uitreiking van valse papieren en documenten, hebben zij hun man gestaan en hebben zij zonder aarzelen hun offers gebracht.

Er is op dit ogenblik, nog slechts enkele maanden na onze bevrijding, aanleiding om deze feiten helder in het licht te stellen. Wij zien namelijk in twee politieke groeperingen, bij de communisten en bij de anti-revolutionnairden, de neiging om een houding aan te nemen en op te treden met de pretentie, alsof zij de enige en de ware illegale strijders zijn geweest. De bedoeling is klaarblijkelijk bij deze ijverige propagandisten, voor ogenblikkelijk te houden verkiezingen, om daarmee zoveel mogelijk politieke winst te behalen. Wij zijn zeer teleurgesteld over het feit, dat de prachtige eensgezindheid uit de illegaliteit tussen mensen van alle mogelijke politieke en godsdienstige richtingen op deze, aan zekere naargeestige politieke methoden uit de vooroorlogse tijd herinnerende manier, dreigt te worden doorbroken. Teleurgesteld, omdat daarmee een grote geestelijke en zedelijke winst voor ons volk dreigt verloren te gaan, namelijk de bereidheid om meer te letten op wat ons als Nederlanders verbindt, dan op wat ons verdeelt. Intussen zullen wij ons tegen de bedoelde aanmatigende houding weten te weren. De sociaal-democraten kunnen op hun aandeel in het verzet tegen den overweldiger met voldoening terugzien. Nu de oorlog ten einde is, zowel in Europa als in Azië en de ontzaglijke problemen van de vrede met oer-geweld op ons aanstormen, nu dreigt ons menigmaal te midden van de koortsachtige arbeid van iedere dag, de tijd te ontbreken om hen te gedenken, die vielen in de strijd. Als over enkele maanden ons Congres in het openbaar bijeen zal komen, zal het mij een ereplicht zijn uitvoeriger te spreken over de offers, die ons volk heeft gebracht. Voor het ogenblik mag ik volstaan met u eraan te herinneren, hoevelen door het geweld van de oorlog in al zijn vormen uit onze engere partijleiding zijn weggerukt. Staat mij toe hen allen te gedenken en te eren in de persoon van Wiardi Beckman, den man, op wien niet alleen onze partij, maar allen, die hem kenden als Nederlander en als mens, zo'n grote verwachting voor de toekomst hadden gebouwd. Een diep overtuigd, strijdvaardig sociaal-democraat, een vurig en toegewijd Nederlander, een edele geest, een fijn-voelend en een dapper man heeft voor de grote zaak van de menselijke beschaving zich ingezet, zonder reserve, zonder aarzelen, en er zijn leven voor ten offer gebracht.

Mag ik u verzoeken u een ogenblik van uw zetels te verheffen om Wiardi Beckman en met hem allen te gedenken, die vielen voor ons vaderland, voor ons volk, voor de mensheid en haar toekomst.

Ik dank u.

Voor die toekomst zijn wij, levenden, gesteld.

Uit de chaos, en de verwildering, uit de verwoesting en de smart en

de pijn van zes jaren oorlog tekenen zich de eerste lijnen af van een scherper beeld der werkelijkheid. Ook in ons gemarteld en gepijnigd vaderland.

Ik moge mij voor het ogenblik ervan onthouden een blik te werpen op de internationale verhoudingen. Zij zijn gecompliceerder dan wij het ons tijdens de oorlog dachten, in ons hartstochtelijk verlangen naar de vrede. Zij dwingen ons, naar mijn mening, tot de erkenning, dat het grote omwentelingsproces, zoals dat met de eerste wereldoorlog in gang werd gezet, nog lang niet ten einde is. En ook al gaat de ontwikkeling der internationale politieke verhoudingen onmiskenbaar naar een georganiseerde samenwerking der volkeren, het ware al te naïef om te geloven, dat deze ontwikkeling zich per se zonder verdere gewelddadige conflicten zal voltrekken.

Voor wat de politieke verhoudingen in ons eigen land betreft, zo hebben zich daarin reeds tijdens de oorlog twee momenten ontwikkeld. Het ene is, dat velen, ook tot dan toe politiek onverschillige medeburgers, tot de overtuiging zijn gekomen, dat grote en fundamentele hervormingen in ons sociale en economisch bestel noodzakelijk zijn. Er valt een aanmerkelijk verhoogde politieke belangstelling, speciaal in de kringen van de zgn. nieuwe middenstand te constateren. Het zijn voor een groter of kleiner deel de mensen, die via E.D.D. van vóór de oorlog en de Nederlandse Unie van tijdens de oorlog, nu terecht zijn gekomen bij de Ned. Volksbeweging van na de oorlog. Het andere moment is, dat velen, ook uit de oude vooroorlogse partijen, zich de vraag hebben gesteld, of het juist is er naar te streven, dat die oude partijen maar weer terugkeren in het politieke spel van vóór 1940 weer hervatten. Het behoeft in deze bijeenkomst geen nader betoog, dat de antithese voor het politieke leven in ons land en in het bijzonder in de jaren tussen de twee wereldoorlogen een zware belasting betekende. Dat besef leefde niet alleen bij de zgn. linkse partijen, het groeide hoe langer hoe meer ook bij de zgn. rechtse of kerkelijke partijen. De laatste vijf jaren met hun gemeenschappelijk gedragen leed, hun gemeenschappelijk gevoerd verzet, hebben bij zeer velen, uit verschillende politieke en godsdienstige groeperingen, een oprecht verlangen naar beter begripen van elkaars inzichten en doelstellingen doen groeien. Meer dan dat, bij velen is het besef levend geworden, dat de nood der mensheid en daarmee ook de nood van ons volk, ons dwingt alle onwezenlijke tegenstellingen als zodanig te onderkennen en opzij te schuiven en met behoud van de eigen waarachtige levens- en wereldbeschouwing te zoeken, al of niet in een gesloten organisatorisch verband, naar een basis voor practische samenwerking op het terrein van het politieke en sociaal-economische leven.

Ik meen, dat beide momenten voor de zaak van het democratische socialisme van grote positieve betekenis zijn. Zij hebben niet alleen de mogelijkheid geopend de kernvragen, waarom het in onze strijd voor het democratische socialisme gaat, in het brandpunt der politieke meningsvorming te plaatsen, zij hebben dat in feite reeds gedaan.

De positie van onze Partij als draagster van de idee van het democratische socialisme is bij deze ontwikkeling zeker niet ongunstig,

maar vereist een grote mate van begrip voor het gistingsproces, waarin het openbare- en politieke leven in ons land zich bevindt. De vraag, of de politieke partijen weer in hun oude gedaante terug moeten komen, is natuurlijk allereerst een vraag, die in een democratisch land door de bevolkingsgroep, waarop die partij steunde, moet worden beantwoord. Maar ook wanneer men zich, zoals wij, op het standpunt plaatst, dat de oude partij-indeling voor een gezonde ontwikkeling van het politieke en sociaal-economische leven niet bevorderlijk was, behoeft dat geenszins te betekenen, dat daarmee alle vroegere partijen zonder meer moeten verdwijnen. Het kan zeker niet gelden voor een partij als de onze, die mag zeggen, dat de ontwikkeling der samenleving juist die problemen als de meest actuele en brandende naar voren heeft geschoven, die zij reeds lang als de kernproblemen heeft aangewezen en waarvoor zij oplossingen heeft gesteld, die een richting uitwijzen, welke hoe langer hoe meer ook door anderen, buiten haar rijen, als de enig mogelijke wordt erkend. Het democratische socialisme staat als eerste en voornaamste punt op de agenda der politieke discussie, welke verschillende benamingen men daarvoor ook wenst te hanteren. Er is, wat ook voor andere partijen moge gelden, in een dergelijk stadium van de politieke ontwikkeling geen enkele aanleiding voor de historische draagster van de idee van het democratische socialisme om zich als overbodig te beschouwen. Integendeel: de S.D.A.P. heeft de historische taak, het ontwakende inzicht in de noodzakelijkheid van het democratische socialisme te stimuleren, te leiden en tot politieke machtsontplooiing te brengen.

Daarmee is niet gezegd, dat de S.D.A.P. als vormgeefster van het democratische socialisme niet onderworpen is aan het geestelijk groeiproces van deze tijd. Een verstarde, aan een verbruikte terminologie, een verouderde voorstellingswereld verbonden S.D.A.P. zou ontrouw zijn aan haar beste tradities van zin voor de realiteit en bereidheid tot een objectief overwegen van nieuwe verschijnselen, zowel in het politieke en geestelijke als in het sociaal-economische leven. In de grote, smartelijke, maar ook heroïsche worsteling van het menselijke geslacht naar de komende georganiseerde en gepacificeerde wereldhuishouding, waarvan niet te voorspellen is of zij zelfs nog in deze eeuw haar, althans voorlopige, vormgeving zal vinden, doen zich talloze onverwachte, in hun draagwijdte niet te overziene ontwikkelingen, verhoudingen en toestanden voor, die telkens dringen tot een opnieuw bezinnen, tot een opnieuw moeizaam zoeken van oplossingen, waarvan de kleine mens gelooft, dat zij in het grootse gebeuren een zekere invloed ten goede op de algehele ontwikkeling kunnen uitoefenen. Wie is aanmatigend genoeg om te menen, dat hij in het aangezicht van de losgebroken krachten in de samenleving van de volkeren der aarde de alleen mogelijke oplossing, stammend uit een soort gemonopoliseerde wijsheid, in pacht heeft?

Voor onze bescheiden werkzaamheid in het ons zo dierbaar geworden Nederland betekent dit alles, dat ook ons het gebeuren in de wereld niet onberoerd laat, dat ook, gezien binnen de grenzen van ons eigen vaderland, wij ons afvragen, wát dit alles voor consequenties heeft voor onze eigen inzichten, onze positie in het Nederlandse volks-

leven, voor onze eigen doelstellingen en onze eigen tactiek. Het vond alles op een zeer gelukkige wijze zijn neerslag in ons Beginselprogram van 1937. Dat Beginselprogram is het duidelijke bewijs van een geestelijk groeiproces in de rijen van de aanhangers van het democratische socialisme, een groeiproces, dat niet zozeer duidt op een andere opvatting van het socialisme als sociaal-economisch stelsel, als wel op een verdieping van inzicht in het wezen van den mens en in de eigenlijke zin onzer Westerse cultuur en de voorwaarden tot haar harmonische ontwikkeling. Dit groeiproces heeft tot de nadrukkelijke en bewuste erkenning gevoerd, dat het democratische socialisme, hoezeer ook historisch gebonden aan de emancipatie van de industriële arbeidersmassa, in zijn wijdste strekking is: mensheidszaak, verlangen naar menselijke gerechtigheid, erkenning van verantwoordelijkheid, bewustwording van de waardigheid der menselijke persoonlijkheid. Dat is het uitgangspunt van wat wij noemen de verbreding van de basis der S.D.A.P. Zij was de Partij, die haar aanhang niet alleen in hoofdzaak, maar ook met een zorgwekkende eenzijdigheid vond in de rijen van de buitenkerkelijke arbeiders. De ontwikkeling binnen en buiten haar rijen, heeft perspectieven voor een doorbreking van haar tot op zekere hoogte geïsoleerde positie geopend. Zowel in de kringen van het orthodoxe protestantisme als in die van de nieuwe middenstand, intellectuelen, beoefenaars van de vrije beroepen, tot ver in de rijen der industriëlen, is een sympathie gegroeid voor het democratische socialisme, die in een aantal gevallen reeds tot openlijke aansluiting bij de Partij heeft gevoerd. Ook in katholieke kringen staan een aantal personen met hun volle sympathie tegenover onze beweging, ook al hebben zij de weg tot het lidmaatschap der Partij nog niet gevonden. Daarnaast mag er op gewezen worden, dat in de rijen van enkele vooroorlogse politieke partijen, althans bij een deel der aanhangers, de neiging bestaat zich al dan niet door middel van een fusie bij onze Partij aan te sluiten.

Er bestond om deze en andere redenen zeker geen aanleiding voor de S.D.A.P. om het standpunt in te nemen, dat alle politieke partijen, dus ook zij zelve, maar moesten verdwijnen. Er was integendeel aanleiding genoeg, om niet achteloos om te springen met de trouw en de genegenheid voor de Partij van vele duizenden landgenoten, die in de duistere jaren der bezetting hunkerend uitzagen naar het uur, waarop wij weer openlijk en ongehinderd samen zouden kunnen komen, om van onze beginselen en idealen te getuigen. De S.D.A.P. als politiek orgaan van de Nederlandse buitenkerkelijke arbeidersmassa heeft de politieke belangstelling en activiteit van dit volksdeel gericht op constructieve doeleinden van wijde strekking. Zij mag nimmer een politiek voeren, die ten koste van een min of meer belangrijk deel van haar oude aanhang, haar wellicht in vroeger weinig toegankelijke kringen een zekere nieuwe aanhang zou kunnen verschaffen. Degenen, die wij aldus zouden afstoten, zouden al te gemakkelijk in de troebele tijden van overgang, die wij beleven, of tot politieke onverschilligheid of tot een onvruchtbaar en politiek gevaarlijk avonturisme kunnen vervallen.

Dat houdt zeker niet in, dat in de Partij nu ook wel alles bij het

oude kan blijven en wij slechts behoeven verder te breien, daar waar wij op 10 Mei 1940 zijn geëindigd.

In de eerste plaats moet de Partij de moed hebben om in die zin met een schone lei te beginnen, dat zij geen mensen op verantwoordelijke posten duldt, die in de afgelopen jaren op ernstige wijze in het geven van leiding te kort geschoten zijn. Zij mag niet aarzelen diegenen uit haar rijen te verwijderen, wier houding als ontrouw jegens haar fundamentele beginselen moet worden opgevat.

In de tweede plaats is er in het algemeen aanleiding genoeg om van het partijhuis alle ramen en deuren wagenwijd open te zetten en er de frisse wind te laten doorwaaien, opdat inderdaad oud spinrag kan worden opgeruimd en dat huis daardoor meer aantrekkelijk wordt voor mensen, die zich tot nu toe om allerlei bijkomstige redenen afzijdig hielden.

Het is goed, dat na het aandeel, dat met volle overgave duizenden der onzen in de strijd voor onze nationale onafhankelijkheid hebben gebracht, naast de symbolen onze internationale gezindheid ook de nationale symbolen, het Wilhelmus en de rood-wit-blauwe vlag bij passende gelegenheden hun plaats in onze beweging innemen. Het is goed, dat, als het het buitenkerkelijk deel onze beweging, dat wil zeggen de meerderheid der Partij, ernst is met de bewering, dat ook de orthodox-belijdende christen lid kan zijn van onze beweging, wij daaruit de consequentie trekken, dat wij dan niet meer op de Zondag kunnen vergaderen.

Het is goed, dat het Partijbestuur het al te nauwe contact met de moderne vakbeweging heeft losgelaten en aldus vrijer staat tegenover de wensen en eisen uit deze hoek. Gaarne zal de Partij die wensen en eisen ondersteunen, indien zij uit het oogpunt van het algemeen belang die steun naar haar oordeel verdienen. Zij zal ze vrijmoediger kunnen afwijzen, indien zij ze met het algemeen belang niet in overeenstemming acht, nu zij niet gebonden is door een formeel bondgenootschap. Een bondgenootschap, dat overigens, ook van de zijde van het N.V.V., niet langer wordt begeerd.

Het is goed, dat, wanneer de Partij duidelijk wil uitspreken, dat zij in de huidige verantwoordelijke positie van het democratische socialisme de verzamelplaats wil zijn van allen, die op deze grondslag het sociale, economische en politieke leven wensen te hervormen en te vernieuwen, zij haar naam in die geest verandert, dat uit haar naam niet langer de onjuiste conclusie kan worden getrokken, dat in haar rijen feitelijk slechts diegenen thuis behoren, die of zelf tot de arbeidersklasse in de traditionele, engere zin van het woord gerekend worden, of de emancipatiestrijd der arbeidersklasse uit welke overweging dan ook, door hun toetreding tot onze partij wensen te ondersteunen. Dat is vooral goed in een tijd, waarin naast de S.D.A.P. bewegingen ontstaan — wij denken aan de Nederlandse Volksbeweging —, wier program in geen feitelijke tegenstelling staat tot het hare, maar die hun bestaan willen rechtvaardigen met een beroep op wat men typerend heeft genoemd „het andere klimaat”, waarin zij leven en waarmee ten slotte bedoeld is, dat men het socialisme oprecht kan wensen, zonder zich in het milieu van overwegend buiten-kerkelijke arbeiders der S.D.A.P. thuis te gevoelen.

Het ontstaan van een beweging als de N.V.B., waarin op een uitgesproken socialistisch program mensen van uiteenlopende maatschappelijke groeperingen, uit verschillende godsdienstige richtingen elkaar ontmoeten, kan door ons met sympathie begroet worden. Worden aan de ene kant zeker mensen van toetreding tot onze Partij weerhouden, doordien zij het gevoel hebben ook in een ander, hun door het klimaat toch meer aantrekkelijk schijnend politiek thuis voor het socialisme te kunnen ijveren, terwijl zij zonder de N.V.B. waarschijnlijk direct de weg naar ons zouden hebben gevonden, aan de andere kant trekt dat politieke tehuis ongetwijfeld mensen in de sfeer van het socialisme, die voorlopig althans toetreding tot onze partij niet eens in overweging zouden nemen. De moeilijkheid ontstaat, wanneer de N.V.B. zich tot een politieke partij ontwikkelt, die aan de verkiezingen wenst deel te nemen. Dan moeten, meer dan nu reeds het geval is, tegenstellingen tussen de verschillende soorten van socialisme worden geconstrueerd, ten einde het eigen standpunt te accentueren. Het doet mij genoegen te kunnen mededelen, dat openhartige en vriendschappelijke besprekingen tussen de leiding van de Nederlandse Volksbeweging en het Partijbestuur in gang zijn, ten einde in ieder geval onnodige wrijvingen te voorkomen en zelfs zekere vormen van samenwerking te onderzoeken, die nodig zijn om te verhoeden, dat de ontwikkeling van de socialistische idee zou worden geschaad door dit gelijktijdig optreden van N.V.B. en S.D.A.P.

Van welk eminent belang het slagen van deze besprekingen moet worden geacht, behoeft voor deze vergadering wel geen nader betoog, wanneer wij bedenken, dat het werk van wederopbouw en herstel van ons geteisterd vaderland is toevertrouwd aan een Regering Schermerhorn—Drees.

Na de korte vooroorlogse periode na de verkiezingen van 1939, waarin Albarda en Van den Tempel als eerste sociaal-democratische ministers in een Nederlands kabinet optraden en na de Londense kabinetten, waarin naast Albarda en Van den Tempel ook partijgenoot Burger als minister fungeerde, maken thans Drees, Vos en Mansholt deel uit van de Regering. Een Regering, ook door de beginselen van een aantal hunner ambtgenoten, in de allereerste plaats van den Minister-President zelf, met een sterke socialistische inslag. Ik mag hier nog eens herinneren aan de forse, magistrale rede van Schermerhorn, waarin hij op 27 Juni van dit jaar over de radio het regerings-program ontvouwde.

Dat wij, als sociaal-democraten, ons sterk met deze regering verbonden voelen, dat wij haar van ganser harte willen steunen in haar bovenmenselijk zware taak, dat ligt voor de hand. De arbeid van deze regering wordt in menig opzicht de inzet van de verkiezingsstrijd van het komende voorjaar.

Het voeren van deze verkiezingsstrijd vereist, dat de partij-organisatie weer functionneert. In de achter ons liggende maanden is reeds veel werk verricht, ondanks de talloze moeilijkheden, vooral de transport- en communicatie-moeilijkheden, die overwonnen moesten worden. Deze partijconferentie, die een besloten karakter draagt, heeft tot taak een eerste stap te zetten op de weg naar het herstel van de normale organisatorische verhoudingen. Zij kan worden beschouwd

als een uitgebreide partijraadsvergadering. Het P.B. meende, dat niet kon worden volstaan met het bijeenroepen van een vergadering, samengesteld volgens de voorschriften onzer vooroorlogse reglementen. Het was van oordeel, dat een wijder kring van partijgenoten, dikwijls op grond van hun persoonlijk aandeel in de gebeurtenissen van de laatste jaren binnen en buiten de Partij, moest worden bijeengebracht voor dit eerste beraad. Er zullen besluiten moeten genomen worden, die min of meer een voorlopig karakter dragen, die slechts gelden tot aan het komende Congres, dat een verkiezingscongres zal zijn, of die van dat Congres een sanctie behoeven.

Maar in de Partij zomin als in ons staatsleven, mag formalisme de vijand zijn van de zo dringend noodzakelijke stellingneming tegenover de actuele problemen, die om een oplossing vragen.

Partijgenoten, naast de rouw, die in onze harten woont om de velen, die onherroepelijk van ons heengingen, is er vreugde in ons om het weerzien van al degenen, die de beproevingen van deze tijd hebben doorstaan. Vreugde ook om het feit, dat wij de oer-kracht van ons volk, zijn diepste wezen geopenbaard zagen in zijn nooit aflatend, ongebroken verzet tegen den onderdrukker en zijn beulen. Vreugde om de vlam van heroïsme, die opsloeg uit ons volk en waardoor zo velen in deemoedige overgave de dood in de ogen konden zien. Vreugde, omdat het ons, levenden, gegeven is, opnieuw onszelf in te mogen zetten in de worsteling voor een gelukkige wereld, voor een bevrijde mensheid, voor vrede, welvaart en geluk.

Partijgenoten, ik heet u allen welkom. Moge het leed, dat welhaast niemand onzer in de achter ons liggende jaren van strijd bespaard is gebleven, ons gesterkt hebben voor de strijd, die ons wacht. Moge dat leed onze blik hebben verruimd, ons inzicht hebben verdiept, onze offervaardigheid hebben vergroot, opdat wij waardig zijn de zin der historie te verstaan en aldus aan haar verwerkelijking onze bijdrage te mogen leveren."

Vervolgens deelt de Voorzitter mede, dat het punt: „Instelling van een commissie, die zal nagaan of en op welke punten het Beginselprogram van 1937 aanvulling of herziening behoeft", bij nader inzien door het Partijbestuur van de agenda der conferentie wordt teruggenomen, zulks in verband met de mogelijkheid van overleg met andere groeperingen, die het Partijbestuur niet voor voldongen feiten wil plaatsen, doordat er vóór dit overleg reeds beslissingen zouden zijn genomen over aanvulling of herziening van het Beginselprogram.

De vergadering verklaart zich daarmee accoord.

Verder deelt de Voorzitter mede, dat Drees op de tweede conferentiedag, Donderdag 6 September 1945, een inleiding zal houden over de politieke situatie in het algemeen en over de positie van de Partij in ons land, mede in verband met andere stromingen en groeperingen. Eventueel zal de gehele tweede conferentiedag verder aan de discussies in verband met dit onderwerp kunnen worden gewijd.

Er is bovendien een motie ingekomen van de afdeling Zaandam van de volgende inhoud:

„De afdeling Zaandam van de S.D.A.P., vergaderende op 4 September 1945; overwegende, dat over de vraagstukken, die op de conferentie van 5 en 6 September door het P.B. zijn aanhangig gemaakt, het oordeel der partijleden op generlei wijze is ingewonnen;

dat dit oordeel, indien het al sporadisch, zoals het onderhavige, tot uiting is gebracht, slechts toevalligerwijze kon worden uitgesproken, doordat de agenda der conferentie niet aan de afdelingen ter kennisneming is gestuurd noch in het partij-orgaan is gepubliceerd; spreekt als haar mening uit, dat het in strijd met de partij-democratie zou zijn als deze conferentie een ander dan een informatorisch karakter zou dragen, en dringt er bij de Partijconferentie ten sterkste op aan geen beslissing te nemen over de naam van de Partij; geen nieuw, zij het dan voorlopig bestuur te kiezen.

De afdeling Zaandam van de S.D.A.P., vergaderende op 4 September 1945, acht het voor de geest in de Partij noodzakelijk, dat er zo spoedig mogelijk, in ieder geval nog in dit jaar, een partij-congres wordt gehouden, en dringt er bij de Partijconferentie op aan een uitspraak van deze strekking te doen."

De Voorzitter: Ik geloof, dat de afdeling Zaandam wel bevredigd kan zijn en dat de motie, wat de meeste punten betreft, in overeenstemming is met de bedoeling van de conferentie. Ik mag erop wijzen, dat, voor zover deze conferentie kan worden beschouwd als een vergrote Partijraad, deze ook in het verleden volkomen het recht had op bepaalde organisatorische punten tot beslissingen te komen. Ten aanzien van punten als b.v. de naamsverandering spreekt het van zelf, dat een dergelijk besluit door het komende Congres zal moeten worden gesanctionneerd.

Wat de verkiezing van het Partijbestuur betreft, meen ik, dat wij op dit punt aan de wens van Zaandam niet kunnen voldoen. Indien het de bedoeling van deze partij-conferentie zou zijn, dat er géén voorlopig Partijbestuur zou mogen worden gekozen, dan moeten wij ons daar tegen verzetten. Het Partijbestuur meent, dat vernieuwing van het Partijbestuur, al geschiedt het dan inderdaad niet geheel volgens de reglementen en statuten van de Partij, noodzakelijk is en dat we niet met het oude P.B. zonder meer in zee kunnen gaan. De verhoudingen zijn op het ogenblik in ons land nog niet zo, dat we kunnen zeggen: volledige democratie kan reeds in werking treden.

Ik zou de conferentie willen vragen, of zij met deze uiteenzetting omtrent de motie van de afdeling Zaandam kan instemmen.

De conferentie verklaart zich met deze uiteenzetting accoord.

De Voorzitter: Dan is aldus besloten, en zijn we nu toe aan de mededelingen.

MEDEDELINGEN.

De Secretaris: Er zijn brieven ingekomen van prof. Geyl, dr. H. Brugmans, J. E. Stokvis, W. v. d. Sluys, A. IJzerman en mr. L. A. Donker, dat zij verhinderd zijn de conferentie bij te wonen.

Voorts zijn er twee brieven ingekomen van de Communistische Partij Nederland: één van de afdeling Amsterdam en één van het Centraal Bestuur van de Partijraad der Communistische Partij. De voorzitter zal u deze brieven voorlezen en u omtrent de behandeling daarvan een voorstel doen.

De Voorzitter leest de beide brieven voor, die ingekomen zijn van de Communistische Partij Nederland „De Waarheid” en die als volgt luiden:

Amsterdam, 1 September 1945.

Aan het Partijbestuur en de Conferentie van de S.D.A.P.

Waarde Kameraden,

Vijf jaren van oorlog tegen het fascisme liggen achter ons, vijf jaren van bloed en tranen. Als wij ons bezinnen over de oorzaken, die tot deze vreselijke beproeving geleid hebben, moeten wij vaststellen, dat de verdeeldheid van de arbeidersklasse het fascisme niet weinig in de kaart heeft gespeeld. Nooit hadden Hitler en de zijnen het tot zulk een macht kunnen brengen, of hun wreedaardig régime zo lang in stand kunnen houden, indien de arbeidersklasse niet voor en tijdens de oorlog door haar inwendige verdeeldheid verzwakt was geweest. Thans maken wij ons op de grondslagen van een duurzame vrede te leggen.

In de strijd voor de bevrijding van ons vaderland stond de arbeidersklasse aan de spits van de verzetbeweging. Zij is ertoe geroepen ons land nu *volledig* te bevrijden, ook van de binnenlandse volksvijanden. Dit kan zij alleen, wanneer zij zich verenigt en in één enkele partij is georganiseerd. Aldus zal de Nederlandse arbeidersklasse de doorslaggevende kracht in ons land worden, die in staat is alle vooruitstrevende krachten te verzamelen voor het verwerkelijken van steeds grotere vrijheid en welvaart, voor de opheffing en de uitbuiting van den enen mens door den anderen, voor het vestigen van een duurzame vrede, voor het socialisme. Sinds 1909, bijna vijf en dertig jaren lang, is de arbeiderspartij in ons land verdeeld geweest. Maar al te lang heeft de strijd tussen sociaal-democraten en communisten gewoed. Het is tijd om aan de verdeeldheid een eind te maken. De geschiedenis heeft haar oordeel over de strijdsvragen gesproken, die eertijds tussen Kautsky en Lenin, tussen Troelstra en Wijnkoop waren ontbrand.

Het geloof aan een gestadige, zij het aan schommelingen onderhevige bloei van de kapitalistische maatschappij, waardoor de mogelijkheid zou worden geschapen van een langzaam, langs evolutionnaire weg ingroeien van het socialisme in het kapitalistische systeem is in duigen gevallen. De ervaringen van crisis, oorlog en fascisme in de laatste tien jaren en thans weer de na-oorlogse toestanden hebben deze illusie verstoord.

De strijd om de democratie verschijnt in onze dagen in een nieuw licht. Het kapitalisme verkeert in een toestand van verval en ontbinding, waarbij de grootkapitalistische concerns, in wier handen het economische leven voornamelijk is geconcentreerd, wanhopige pogingen doen om hun voorrechten te behouden en de vooruitgang te verhinderen. De democratie is voor hen onverdragelijk geworden. Met alle denkbare middelen, met list en geweld, willen zij het volk een reactionair en autoritair bewind opdringen. In navolging van het Duitse grootkapitaal pogen zij dit streven met „socialistische” leuzen te camoufleren.

Onder deze omstandigheden is de strijd om de democratie niet een streven naar handhaving van bestaande democratische instellingen, waarbij de werkelijke machtsposities in handen der kapitalisten blijven. De strijd voor de rechten van het volk tast de grondslagen aan van de grootkapitalistische heerschappij, zoals die in haar ontaardingsverschijnselen tijdens de oorlog en daarna aan de dag is getreden. Zij is tot een strijd om de macht geworden tussen de, onder aanvoering van het grootkapitaal, oprukkende reactie en de massa van het werkende volk, en groeit uit tot de strijd voor de hoogste vorm van democratie, het socialisme, waarin de hoge waarden van de menselijke persoonlijkheid en haar geestelijke vrijheid eerst recht tot ontwikkeling kunnen komen.

Ook over de Sowjet-Unie heeft de geschiedenis haar oordeel gesproken. In de oorlog tegen het fascisme is het socialistische en democratische karakter van de Sowjet-Unie ontegensprekelijk aan de dag getreden. De Sowjet-Unie wordt thans in de arbeiderswereld algemeen als de vriend en bondgenoot van de werkers erkend, als de machtige democratie, die een doorslaggevende rol speelt bij de opbouw van een nieuwe samenleving der volkeren en de organisatie van een duurzame vrede.

Zo hebben de voornaamste strijdsvragen, die de arbeiders in ons land gescheiden hielden, zichzelf overleefd.

Nieuwe vraagstukken vragen in het heden en de toekomst onze aandacht. Wij gaan in West-Europa een ernstige economische crisis tegemoet. Vijf jaren van bezetting, inundaties, uitplundering door de Duitse troepen en oorlogsgeweld

hebben een zware slag aan onze volkskrachten toegebracht. De taak staat voor ons, hoe ons volk aan voedsel, kleding en brandstof te helpen, de bedrijven weer op gang te brengen, de productie te verhogen, de weerstand van reactionnaire machten, die op een chaos aansturen, te overwinnen. De arbeidersklasse is de voornaamste factor, die hier de teugels van een democratisch bewind in handen nemen moet en kan, en de meerderheid van de natie, zoals in Engeland is geschied, rondom haar vooruitstrevend program kan verenigen. Daartoe moet er een machtige, eensgezinde arbeiderspartij geschapen worden, op de grondslag van het wetenschappelijk socialisme, uitgerust met de rijpe ervaringen van een halve eeuw Nederlandse arbeidersstrijd.

Dit is de taak, die wij u voorstellen samen met ons ter hand te nemen. Er bestaat geen reden voor de Nederlandse socialistische en democratische arbeiders om zich het bezit van hun eigen klassepartij door de zgn. „nieuwlichters” van de Volksbeweging te laten ontfutselen. Deze beweging van deels reactionnaire, deels politiek-onklare burgerlijke intellectuelen brengt in het geheel niets „nieuws”. Zolang de arbeidersbeweging bestaat, vanaf haar wording tot op heden, hebben burgerlijke politici, die zich met de naam „socialisten” tooiden, gepoogd haar onder hun voogdij te brengen en van haar zelfstandige roeping af te houden. Zolang de kapitalistische maatschappij bestaat, hebben burgerlijke „geleerden” gepoogd het feit van de klassenstrijd te ontkennen en de arbeidersbeweging te doen vergeten, wat haar grote voormannen Marx en Engels, wat haar Nederlandse leiders Domela Nieuwenhuis en Troelstra, Gorter en Wijnkoop haar hebben geleerd. Thans, nu de arbeiders de zwaarste offers hebben gebracht voor de overwinning op Hitler en meer dan de helft van Europa in hun geest geregeerd wordt, is er minder reden dan ooit de roemrijke weg van het wetenschappelijk socialisme te verlaten. Integendeel, het is op die grondslag, dat de eenheidspartij van de arbeidersklasse naar de verwezenlijking van haar doeleinden met vaste tred voortwaarts marcheren moet.

Uitgaande van bovenstaande overwegingen stellen wij u, kameraden van de S.D.A.P., voor om met onze partij een vriendschappelijke en blijvende samenwerking tot stand te brengen in de actie voor de naaste taken, die deze tijd voor ons volk stelt, en te dien einde een commissie uit de beide partijbesturen te vormen, die onder meer ook de mogelijkheid tot samengaan bij de a.s. verkiezingen onder ogen kan zien.

Doch wij willen daarbij niet blijven stilstaan. Wij achten het onze dringende plicht voor u het vraagstuk van de samensmelting onzer beide partijen tot een grote en sterke arbeiderspartij aan de orde te stellen.

Om op de beste en snelste weg daartoe te geraken, zou aan bovengenoemde commissie mede kunnen worden opgedragen een gemeenschappelijke, principiële en organisatorische grondslag voor zulk een partij van de Nederlandse arbeidersklasse uit te werken en aan onze leden voor te leggen.

Wij willen hierbij onze beste wensen uitspreken voor het welslagen van uwe conferentie.

Tijdens de bezettingsjaren zijn vele en sterke vriendschappelijke banden tussen communisten en sociaal-democraten in het verzet tegen den Nazi-onderdrukker aangeknoopt. Wij hopen deze banden in de vrijheid nog te versterken en de vriendschappelijke verhouding tussen de arbeiders van uwe en onze partij zoveel mogelijk te bevorderen. In deze geest bieden wij u onze beste

kameraadschappelijke groeten,

De Partijraad der Communistische Partij
van Nederland („De Waarheid”),

(w.g.) F. REUTER, Secretariaat.

„De Waarheid”,
Vijzelstraat 65,
Amsterdam. Tel. 47768.

Amsterdam, 3 September 1945.

Aan het Bestuur van de S.D.A.P.,
Hekelveld 16,
AMSTERDAM.

Geacht Bestuur,

Hiermede berichten wij u, dat onze beweging een Volksreferendum voor Amsterdam voorbereid, welk referendum gehouden zal worden in de tijd van 24 September

tot 21 October a.s. De omschrijving van het doel dezer actie vindt u hierbij. Wij verzoeken u in overweging te willen nemen, of uw organisatie de termen aanwezig acht om deze actie gezamenlijk te voeren. In verband met het gereedmaken van propaganda-materiaal voor deze actie verzoeken wij u beleefd ons voor Zondag 9 September a.s. uw antwoord te willen mededelen.

Hoogachtend,
Namens de Ver. v. Vrienden v. „De Waarheid”,
District Amsterdam,

(w.g.) J. J. DANKAART, Voorzitter.

„Het Volksreferendum heeft ten doel de bevolking van Amsterdam in de gelegenheid te stellen om zich uit te spreken over de vraag: „Zijt gij voor spoedige verkiezingen?”

Wat de termijn betreft, ondersteunen wij het voorstel van de Nat. Advies-Commissie aan de regering, dat luidt: Gemeenteraadsverkiezingen in December 1945 en spoedige Parlementsverkiezingen.

Door te trachten een zo groot mogelijk aantal ja-stemmen te verkrijgen, willen wij aan de overheid aantonen, dat haar opvattingen, nl. de verkiezingen eerst over ongeveer 1½ jaar te doen plaats vinden, niet in overeenstemming zijn met de opvattingen van het volk.

Door slechts Ja of Neen te laten stemmen, willen wij iedere partijpolitiek op de achtergrond stellen, om het daardoor aan iedere groep of persoon gemakkelijk te maken zich met deze actie te solidariseren. Wij menen, dat het noodzakelijk is om een zo getrouw mogelijk beeld van de stemming te verkrijgen, die t.o.v. dit zeer belangrijke vraagstuk onder de bevolking leeft, deze actie geheel als een verkiezingscampagne te voeren.

Op één belangrijk punt willen wij echter van de officiële kieswet afwijken en wel door iederen Amsterdammer, die op 1 September 1945 de 21-jarige leeftijd heeft bereikt, het recht te geven zijn of haar stem uit te brengen. Dit menen wij te moeten doen, gezien de standvastige houding ook van onze jeugd t.a.v. de vijand, waarin zij bewezen hebben hun plichten als goede vaderlanders te kennen. Daarom heeft ook het vaderland de plicht hun rechten te erkennen.

Wij zullen, om objectief en volledig te zijn, op de stembriefjes naam, adres, leeftijd en geslacht laten invullen.

De omvang van dit volksreferendum, dat in het gehele land gelijktijdig zal worden gehouden, is uniek in onze geschiedenis. De uitslag kan van zeer grote betekenis zijn voor het verkrijgen van spoedige verkiezingen.

Lang waren wij onmondig, thans is het de hoogste tijd, dat wij mee kunnen beslissen over de vraag, hoe ons land bestuurd dient te worden. Daarom: het volk aan het woord — voor spoedige verkiezingen — stemt JA.

Democratie — geen woord, maar daad!

Vijf jaren rechteloos — nu wij aan het woord!”

De Voorzitter stelt voor deze brieven te behandelen bij de discussie over de inleiding van Drees.

Aldus wordt besloten.

De Voorzitter: Aan de orde is thans punt 3 van de agenda: „Beoordeling van het beleid van het Partijbestuur in de periode Juli 1940 tot 5 Mei 1945. Het is u bekend, dat het P.B. gepoogd heeft u desbetreffend uitvoerig in te lichten in een schriftuur; ik moet evenwel vrezen, dat sommigen deze niet op tijd hebben ontvangen. Voor zover men geen exemplaar heeft, zijn er hier nog enige aanwezig. U ziet natuurlijk geen kans deze intussen te lezen, maar ik neem aan, dat een aantal uwer dit geschrift wel heeft ontvangen. Ik meen bovendien, dat wij, of wij dit stuk al dan niet hebben ontvangen, ons wel een oordeel hebben gevormd over die leiding en zou dit punt aan de orde willen stellen. Ik heb er geen bezwaar tegen punt 3 en 4 (beoordeling van het beleid van het Partijbestuur in de periode 5 Mei 1945 tot September 1945) gezamenlijk te behandelen.

Discussie over punt 3 en 4 van de agenda.

K. Toornstra: Ik wil u voorstellen de behandeling van het verslag van het P.B. tot aan de bevrijding voor kennisgeving aan te nemen, en de behandeling van het latere gedeelte van het verslag wel aan de orde te stellen.

De Voorzitter: Ik zou dit zeer betreuren. Wij zijn eindelijk na vijf lange jaren bij elkaar; wij zijn in besloten kring bijeengekomen, met de bedoeling rustig te kunnen praten.

Mag ik vragen, of dit denkbeeld van Toornstra ondersteuning vindt? Dat is niet het geval.

Jan Rot: Wij zijn in Amsterdam van mening, dat wij in onze critiek op mensen, die in de illegaliteit hebben gewerkt, zeer sober moeten zijn, maar naar onze wijze van zien is er in de illegaliteit te weinig leiding geweest. „Spectator” heeft op het ogenblik van verschijnen verwarrend gewerkt. Er is een uitzondering te maken voor enkele leden van het P.B., die gesjouwd en gewerkt hebben; daarvoor hebben wij niets dan lof en daar hebben wij dus geen critiek op, maar er zijn er verschillenden geweest, die te weinig en wellicht niets hebben gedaan. Wij hebben het gemis gevoeld van publicaties in de illegaliteit, uitgaande van de Partij. De verschijning van een illegaal periodiek had ook nog andere voordelen kunnen hebben; wij zien het aan anderen. Wij geloven, dat de uitgave van een illegaal blad aan de Partij ook nog financiële baten had kunnen bezorgen. Wij hebben waardering voor het werk van Van de Kieft en de zijnen. Ten slotte — want wij willen kort zijn — wij hebben grote lof voor de houding van het P.B. in 1940; wij hebben grote lof voor de dagelijkse bestuurders van de Partij, die het karaktervolle antwoord hebben gegeven in het onderhoud met Rost van Tonningen.

H. van Kuilenburg: Ik zou graag in het verslag nader zijn ingelicht over de uiteenlopende opvattingen in het Partijbestuur over de taak van de Partij in de illegaliteit. Dat ik deze inlichtingen vraag, sluit niet de warme dank uit, die ik aan het P.B. wil brengen voor de geestelijke steun, die wij hebben ontvangen. Als ik de namen noem van Vorrink, Drees en Woudenberg, dank ik daarmee het gehele P.B., omdat wij met deze drie partijgenoten hebben ervaren welk een prachtig werk zij tijdens de bezetting hebben geleverd. Het P.B. heeft — en daar kunnen wij trots op zijn — de Nederlandse arbeidersklasse tijdens de bezetting leiding gegeven, de leiding, die wij zo broodnodig hadden.

Ik breng ook dank en hulde aan Albarda en Van den Tempel. Wij zijn er trots op geweest, dat zij naar Londen zijn gegaan; trots, dat zij zolang deel van het kabinet zijn blijven uitmaken. Wij hebben uw moeilijkheden begrepen. Dat gij hebt blijk gegeven van zoveel offervaardigheid, zoveel wegcijfering van het eigen gevoel, dat gij op uw post zijt gebleven en ons moed hebt ingesproken voor de Engelse zender, dat heeft de grote massa van de Nederlandse bevolking, ook buiten de Partij, met grote dankbaarheid en vreugde vervuld.

Hamelinck: Ook ik heb behoefte mij aan te sluiten bij de dank, die aan het P.B. is gebracht voor zijn houding in de Juli-dagen van 1940,

toen het Rost van Tonningen weerstond op een wijze, die getuigde van grote moed en doortastendheid. Maar ik wil het ook hebben over het beleid van het P.B. na de bevrijding. Ik ben iemand uit het Zuiden. Als men iemand boven de rivieren hoort spreken van de bevrijding, betekent dat 5 Mei; bij ons betekent dit eigenlijk 19 September 1944. In die tijd kwamen in Januari de noodgemeenteraden in onze kring aan de orde. Nu hadden wij een voorlopig Partijbestuur in Eindhoven van de Sociaaldemocratische Vereniging en onder leiding van dat voorlopige Partijbestuur hadden wij onze gewestelijke vergadering in Zeeland, ik meen 10 Februari. Later, ik meen begin April, is er nog een vergadering aan gewijd. In die tussentijd was er een partijbestuursvergadering in Eindhoven gehouden en daar scheen men niet geheel tot een conclusie te zijn gekomen ten aanzien van de noodgemeenteraden.

In het ene krantenartikel werden de voordelen van de noodgemeenteraden zwaarder gevonden dan de nadelen, en in een ander artikelte was het weer andersom. Sommigen stelden zich op een standpunt van opportunisme onder het motto: „Wij moeten er altijd bij zijn”. Persoonlijk was ik daar een sterke tegenstander van.

Wij hebben vijf jaar lang onder verdrukking geleefd en vijf jaar gevochten, met ons leven als inzet soms. Vijf jaar is ons uit Londen de democratie, de vrijheid beloofd, en de eerste daad na de bevrijding is geen democratische, maar een dictatoriale. Ik ben er heilig van overtuigd, dat, wanneer onze gehele partij in het Zuiden zich krachtig teweer had gesteld en gezegd had: Wij doen niet mee, de regering-Gerbrandy het niet zou hebben aangedurfd het Zuiden die last op te leggen. Nu hebben wij aanvaard, wat Albarda, Van den Tempel en Burger hebben geweigerd te aanvaarden: de verminking van onze staatsinstellingen en volksrechten. Wij als sociaaldemocratische beweging hadden daar maar niet zo omheen mogen draaien. En tot het P.B., dat wij eerst alle lof hebben moeten toezwaaien, zeg ik thans echter: ook dit P.B. is niet geheel onschuldig hieraan. Op 5 Mei werd het Noorden bevrijd. Op 19 Mei werd de eerste partijbestuursvergadering gehouden en pas op 10 Juni was de eerste inlevering van de z.g. kiesmannen-lijst. Dus in die periode van 19 Mei tot 10 Juni was er behoorlijk tijd geweest, meen ik, om het Zuiden van advies te dienen. Ik ben ervan overtuigd, dat het Noorden deze noodgemeenteraden niet wil en dat men, indien men de zaak ter hand had genomen, het ook aan ons niet had opgelegd.

Gardenier: In de eerste plaats wil ik beginnen met mij aan te sluiten bij de woorden van hulde, gebracht aan het P.B. voor de leiding, die het heeft gegeven in het jaar 1940: verschillende circulaires, open brieven en dergelijke. Dat zijn uitingen geweest, die ons goed hebben gedaan, en het is slechts te bejammeren, dat er nog zoveel zijn, die niet hebben gedaan, of die verschillende circulaires er niet waren.

Ik wil mij ook aansluiten bij de hulde, gebracht aan beide ministers uit het vorige kabinet. Ik kan echter deze hulde niet geheel volhouden voor de kwestie van de houding van het P.B. en van de activiteit van het P.B. na de bevrijding. Na 1940 hebben wij eerst

gekregen „Het Parool” als illegaal blad. In „Het Parool” merkten wij zo nu en dan de socialistische strekking. Toen is „Het Parool” omgedraaid en hebben wij eigenlijk, zoals Rot straks heeft gezegd, zitten wachten op een periodiek met socialistische strekking. Dat is niet gekomen, en het heeft tot 1944 geduurd, voordat er een periodiek kwam in de vorm van „De Baanbreker” en „Vrije Gedachten”. De richtlijnen, die het P.B. aan de verschillende afdelingen en federaties heeft gezonden, kwamen te laat. Zij waren gedateerd Maart en April en wij ontvingen deze in Juni. Wij hadden reeds een bepaalde contributieregeling vastgesteld. Toen kregen wij plotseling de instructies van het P.B. en toen bleek, dat wij, vooral wat de contributieregeling betreft, bakzeil moesten halen. Bovendien hebben wij nu het feit, dat wij in Den Haag en in Amsterdam en misschien ook wel in Rotterdam, een andere gedragslijn hebben gevolgd ten opzichte van de wederoprichting van de Partij. Dat had kunnen worden voorkomen, indien wij de richtlijnen, die door het P.B. in Maart en April reeds waren gedrukt, vroeger in Den Haag hadden gekregen.

IJssennagger: Ik zou, zo mogelijk, graag een inlichting willen hebben betreffende de werkwijze van de Ereraad, die door de Partij is ingesteld. Ik weet niet, of hierover iets in het verslag staat, maar er is een uitspraak van de Ereraad gekomen inzake het geval-De Zeeuw. Ik wil mij daarover natuurlijk niet uitlaten; dat is de zaak van de Ereraad zelf, maar ik zou alleen willen weten, hoe die uitspraak tot stand is gekomen. De Vroome was lid van de Ereraad en toen ik hem vroeg, hoe de uitspraak tot stand was gekomen, was zijn antwoord: „Daar weet ik niets van.”

Deze eerste uitspraak was van veel belang. Het stond zo groot in „Het Vrije Volk”: „Uitspraak van de Ereraad” — en toen wij en vele doodeenvoudige partijgenoten dat gelezen hadden, dachten wij: „Nu, dan kun je verdér de zaak wel sluiten.”

Is het niet mogelijk ons iets naders te vertellen?

Bakker: Mijn voorganger op dit podium heeft zojuist de kwestie van de zuivering aangeroerd. Nu weet ik wel, dat deze kwestie op het ogenblik in Nederland een zeer ondankbare is. Het P.B. heeft zeer duidelijke taal gesproken ten aanzien van de positie van de verschillende wethouders en gedeputeerden. De eerste uitspraak, die de Ereraad heeft gedaan, heeft allerwege in het land zeer grote ongerustheid gebaard. Er is in de afgelopen week in het Amsterdamse Stadion een prachtige uitvoering geweest. Ik heb het voorrecht gehad een deel daarvan te beluisteren door de radio. Den Doolaard heeft daarin aan het einde van het spel ongeveer gezegd, over de spoorwegstaking enz.: „Zij werden gefusilleerd, maar de mannen bleven doorstaken; hun huisraad werd in beslag genomen, hun vrouwen en kinderen werden weggevoerd, maar zij bleven doorstaken.” Wij zouden nu kunnen zeggen: „Er werden duizenden in het land gefusilleerd, maar onze wethouders en gedeputeerden bleven plakken; er werden duizenden in de concentratiekampen opgesloten, maar zij bleven gewoon op hun zetels zitten. Wij betreuren het, dat het P.B. aan de Ereraad niet zodanige normen heeft voorgelegd, dat die in overeenstemming waren met de mening van het P.B., zoals wij die neergelegd

hebben gezien in het verschenen rapport. Jammer genoeg heb ik er gisteravond pas kennis van kunnen nemen. In ieder geval verwachten wij, dat de zuivering van onze Partij krachtdadig ter hand wordt genomen. Wij zeggen op onze beurt: „De Partij zal zuiver zijn, of de Partij zal niet zijn.”

Diepenhorst: Het P.B. heeft ten aanzien van verscheidene maatregelen besluiten genomen om, met terzijdestelling van de bepalingen die er zijn in het reglement en Congresbesluiten, bepaalde dingen te doen. Ik noem in de eerste plaats de kwestie van het opnieuw samenstellen van het P.B. en de aanvulling, die het P.B. zichzelf heeft gegeven. Verder is de partijraad ter zijde gesteld en is daarvoor in de plaats gekomen de partijconferentie. Ook ten aanzien van de kwestie van deelneming aan de regering heeft het P.B. de Partij niet geraadpleegd. Wij willen daarop geen aanmerking maken, omdat wij er van overtuigd zijn, dat deze maatregelen door de omstandigheden noodzakelijk waren.

Nu is echter ten aanzien van een andere kwestie, nl. ten aanzien van het besluit betreffende de 65-jarigen, het P.B. plotseling voor de dag gekomen met een Congresbesluit en heeft gezegd: „Wij moeten ons aan dat besluit houden.” Wij hadden graag gezien, dat nu ook dit besluit maar ter zijde was gesteld en men deze zaak had uitgesteld tot het eerstvolgende Congres, om dan over de 65-jarigen een beslissing te nemen. Wij menen, dat de drie partijgenoten, waar het om gaat, alleszins waard zijn, om nog tot het Congres in het P.B. te zitten, en dat men met de adviezen en raadgevingen, die deze partijgenoten zouden kunnen geven, zeer zeker zijn voordeel zou kunnen doen.

Een andere kwestie is de positie van onzen Voorzitter. De Voorzitter heeft verscheidene belangrijke functies aanvaard, in de eerste plaats, die van Regeringscommissaris. Verder zit hij in verschillende belangrijke commissies. Hij heeft zelf daaruit de conclusie getrokken, dat hij niet langer bezoldigd voorzitter van de Partij kan zijn. Ik laat de kwestie van de bezoldiging buiten beschouwing, maar wij menen daaruit te mogen concluderen, dat Vorrink zelf inziet, dat hij nog zo weinig voor de Partij zal kunnen doen, dat hij niet langer een bezoldigd voorzitter kan zijn. Wij vragen ons af, of dat in deze omstandigheden verantwoord is. Wij hebben er ook wel bezwaar tegen, dat de Partij zo nauw aan de regeringspolitiek is verbonden, doordat Vorrink nu regeringscommissaris is en het beleid van de regering dus zal hebben te verdedigen. Is het niet beter, dat de Partij losser en onafhankelijker van de regeringspolitiek komt te staan?

Verder wil ik een woord van critiek laten horen, omdat wij in de periode na 5 Mei zo weinig voorlichting hebben gehad van het P.B. Wij hebben wel allerlei administratieve en organisatorische aanwijzingen gekregen voor wat ons te doen staat. Daarover zou ik dit willen zeggen: wij hebben die heel laat gekregen; ik meen, dat het inmiddels Juni was geworden.

Op het gebied van organisatorische en administratieve voorlichting hebben wij ten slotte wel iets gekregen, maar politieke voorlichting hebben wij in de periode na 5 Mei van het P.B. niet ontvangen. Wij

hadden daar wel grote behoefte aan, omdat ook bij de partijgenoten tal van vragen rezen: hoe staat de Partij tegenover verschillende dingen? Ik neem de verhouding Partij-N.V.V.; dat wordt in het verslag, dat wij hebben gekregen, met één zin afgedaan: „De samenwerking, die tot nu toe bestond, zal niet worden hervat.” Een motivering daarvan hebben wij echter gemist. Wij hebben van deze houding kennis gekregen in openbare vergaderingen, die ook van de zijde van het N.V.V. gehouden zijn en waar dit besluit werd medegedeeld. Wij zouden graag willen, dat het P.B. de motieven bekendmaakte, waarop deze samenwerking is verbroken.

Zo staan wij ook ten opzichte van de Partij en de nevenorganisaties: wat is men van plan ten opzichte van de jeugdbeweging, de culturele organisaties, de ontwikkelingsinstituten enz.?

Dit geldt ook het standpunt van de Partij betreffende de Nederlandse Volksbeweging.

Wij zouden het op prijs stellen, als wij door deze opmerkingen nog de gelegenheid kregen kennis te nemen van de motieven, die het P.B. heeft gehad bij zijn houding ten aanzien van deze vragen.”

Vliegen: „In het verslag van het P.B., dat wij gisteren kregen, wordt op mijn persoonlijke gedragingen aanmerking gemaakt, en ik wil mij daarom even verantwoorden.

In de eerste dagen na de bezetting, maar na de vergadering van de Partijraad, een week daarna, is de Partij onder het commando van Rost van Tonningen gezet. Voor zover wij wisten, ten minste voor zover ik wist, was dat alleen het geval met de Partij, maar niet met de neven-organisaties. Ik heb toen een bezoek gehad van het bestuur van de Vara, dat kwam vragen: „Wat moeten wij nu doen? Wij zijn een zelfstandige vereniging. Wij zijn wel verbonden aan de Partij. Moeten wij nu opdoeken, ja of neen?” Dat Rost van Tonningen toen al bij hen was geweest, is mij met geen enkel woord medegedeeld, want dan zou ik precies hetzelfde gezegd hebben, wat ik ook aan de Partij zelf heb gezegd: „Met Rost willen wij niets te maken hebben.” Ik kreeg toen ook bezoek van Van der Zee. Ik heb hem toen uitgehoord wat zijn plannen waren, maar ik heb hem de eerste minuut al gezegd:

„Loop naar de maan; ik wil niets met Rost van Tonningen te maken hebben”. Het doel van Van der Zee's bezoek was namelijk, of ik niet eens met Rost van Tonningen wilde praten.

Dus nu was de vraag: wat moet er gebeuren met die organen, die wel met de Partij verbonden waren, maar die misschien nog konden blijven bestaan?

In het Instituut voor Arbeidersontwikkeling zag ik een middel om nog enige band te houden tussen de partijgenoten, zolang als het kon. En wat de krant betreft: het gevaar was hier, dat de gebouwen van de Arbeiderspers en de inhoud van het gehele bedrijf zouden worden verkocht.

Wat de oorlog betreft: er was toen nog geen sprake van Rusland of Amerika. Het ging toen nog alleen tussen Duitsland en Engeland, en wanneer dat op een compromis was uitgedraaid, zou ik nooit hebben geloofd, dat Engeland zou hebben besloten, dat Nederland bezet ge-

bied zou zijn gebleven. Mijn mening was, dat de oorlog niet zo buitensporig lang zou hebben geduurd.

Intussen is er wel iets gebeurd.

Men zegt in het verslag, dat er van mijn uitspraken veel en lang misbruik is gemaakt. Ik heb dat misbruik geconstateerd. In de eerste plaats werd mij medegedeeld, dat Van der Zee in zijn propaganda zei: „Vliegen is het voor 80% met mij eens”. Ik heb Van der Zee toen op 23 November 1940, dus nog in hetzelfde jaar, een brief geschreven van de volgende inhoud: „Van verschillende zijden wordt mij medegedeeld, dat u in uw redevoeringen, om mensen te bewegen toe te treden tot de N.S.W.G., zegt, dat Vliegen het voor 80% met u eens is. Ik zou u willen verzoeken daarmee op te houden, omdat u weet, dat het niet waar is. Als u van de 80 het eerste cijfer schrapt, bent u dicht bij de waarheid. In de zevende stelling van het stuk, waarop u zich schijnt te beroepen, vindt u mijn standpunt precies weergegeven.”

Wat de krant betreft, heb ik op 3 Februari 1941 aan de directie van de krant het volgende briefje geschreven: „Ik moet u dringend verzoeken voor uw abonné-werving geen gebruik meer te maken van mijn „stellingen”. Ik gaf u daartoe mijn toestemming, toen ik nog kon aanraden zich bij het Instituut voor Arbeidersontwikkeling en bij de Vara aan te sluiten of te blijven. Bovendien is de inhoud van de krant steeds meer in een mij tegenstaande zin georiënteerd. Ik verzoek u dus met dit gebruik op te houden en uw agenten enz. in die zin te instrueren. Ik zal u maar niet vragen dit briefje te publiceren, want dat zult u toch niet doen.”

Ik geloof hiermee opgehelderd te hebben hoe de zaak stond.

Goettsch: In Rotterdam hebben wij ernstig bezwaar tegen de leiding van het P.B. in deze oorlogsperiode gehad. In Rotterdam hadden wij het genoegen, dat wij een partijbestuurder hadden, die tevens voorzitter was van de Federatie. Dus had het eigenlijk in Rotterdam zo moeten zijn, dat wij van de gedragingen van het P.B. volledig op de hoogte waren en daarvan de richtlijnen hadden kunnen bemerken. De Voorzitter heeft in zijn openingsrede medegedeeld, dat ten opzichte van de krant door het P.B. een positieve houding was ingenomen. Wij hebben daar in Rotterdam niets van gemerkt. Wij hebben toen gekregen „Spectator” en wij hebben in het Federatie-bestuur gevraagd om de „Spectator”-brochure in onze kring te behandelen. Dat werd afgedaan met de mededeling, dat het P.B. daar niet achter stond: dit was iets speciaals van Vorrink.

Wat de wethouders betreft: wij hebben regelmatig geïnformeerd, hoe het hier nu mee stond. „Zij hadden bedankt, maar men liet hen niet gaan.” Uiteindelijk was het zelfs zo, dat wethouder De Zeeuw den N.S.B.-burgemeester installeerde. Dat heeft enorm veel verwarring gebracht.

Er was een groep van jongeren in Rotterdam, die speciaal uit de A.J.C. voortkwam en een groep van de scholieren van het Troelstra-ord. Die groepen hebben zich verenigd en wij zijn op een basis gekomen, waarvan wij meenden, dat wij het P.B. in kennis moesten stellen. Wij hebben toen het P.B. een nota gezonden, waarin wij onze bezwaren tegen de gang van zaken kenbaar maakten. Die nota is

voor het P.B. aanleiding geweest om partijbestuurder De Zeeuw te schorsen van zijn functie en voor de Ereraad te dagen. Wij hebben nu de uitspraak van de Ereraad gelezen. Nu is het opmerkelijke: er was dus in Rotterdam een bepaalde groep van partijgenoten, die tegen die gedragingen bezwaar had. Die groep is door de Ereraad zelfs niet gehoord. Als wij nu op deze manier, zoals in het eerste geval, aan de zuivering van de partij moeten beginnen, dan staat het voor ons vast, dat wij in onze partij blijven zitten met een gezagscrisis. Eigenaardig is b.v., dat op het platteland, waar van bepaalde zaken in die richting niets bestaat, op het ogenblik een groter aantal leden is dan er ooit geweest is, terwijl het in de steden slecht is. Het is echter nog bedenkelijker, dat de jongeren niet tot ons komen. Dat is funest.

Jongeleen: Vóór 1940 heb ik herhaaldelijk bezwaren geuit tegen de wijze, waarop het Instituut voor Arbeidersontwikkeling zijn werk in de Partij deed. Ik zeg uitdrukkelijk: het Instituut, dat zijn werk *in de Partij* deed. De partij-afdelingen in de grote plaatsen kwamen dikwijls in het geheel niet aan dit werk te pas; dit werd hun voor de voeten weggemaaid door het Instituut.

Thans blijkt, dat er plannen zijn om het Instituut niet te doen terugkomen. Indien deze plannen worden verwezenlijkt, hoop ik, dat het P.B. op dat punt wat voortvarendheid aan de dag legt, daar wij op het ogenblik al in diverse afdelingen de vraag ontmoeten: Hoe staat het met het ontwikkelingswerk in de komende winter?

Er zijn hier al verschillende malen opmerkingen gemaakt over de Ereraden, en ik wil daarvan ook nog iets zeggen. Als de partijgenoten van mening zijn, dat van de partijleiding op dit punt geen leiding is uitgegaan, dan wil ik wel medelen, dat Vorrink, Woudenberg en Van der Goes van Naters zeer duidelijk zijn geweest in enkele besprekingen in Zuid-Holland en in Leiden. Wij hebben nu twee gevallen kunnen lezen in „Het Vrije Volk”, maar daarbij was één speciaal geval, nl. het geval-De Zeeuw. Ik kom uit een plaats, waar hetzelfde het geval is, namelijk Leiden, waar twee wethouders zijn blijven zitten. Eén van hen voegde mij direct toe op de avond, dat de uitspraak in de krant had gestaan: „En waar blijf je nou met het advies van het P.B., als zelfs De Zeeuw min of meer wordt vrijgesproken!”

Er is op deze plaats door verschillende partijgenoten hulde gebracht aan de partijleiding. Ik sluit mij daarbij aan, maar naar mijn mening is verzuimd een partijgenoot te noemen, die een voorbeeld heeft gegeven inzake de wethouderskwestie, namelijk pg. Reinalda uit Haarlem, die de eerste was die zijn post op zo moedige wijze verliet.

Scheps: Ik geloof, dat de partijconferentie, voor zover zij ook voorbereidend werk doet voor het komende Congres, zich klaar bewust moet zijn, dat de toekomst één lijn moet geven en dat we ons niet telkens moeten verliezen in de concrete strijd over de gedragingen van partijgenoot A of partijgenoot B, maar dat wij ons als partijconferentie en ook als sociaal-democraten krachtig bewust moeten zijn, dat er principieel een uitspraak moet komen en dat er duidelijk moet worden gemaakt voor het Nederlandse volk wat het standpunt is der Nederlandse sociaal-democratie.

Er zijn duidelijk twee lijnen te onderscheiden van 1940 af: de ene lijn is die van het geestelijke verzet, die van het klare, krachtige, onverzettelijke neen. En dat betreft niet het z.g. zitten blijven of weggaan, want zitten blijven en neen zeggen was een juiste houding, en als iemand dat deed, zat hij natuurlijk niet lang, of hij zat ergens anders! Daartegenover staat de andere lijn, die van het opportunisme. Daaronder zijn ook weer twee kanten te onderscheiden, namelijk de opportunisten in de vlakste zin, waarover ik hier natuurlijk niet spreek, en de opportunisten, waarbij ik overigens diepere persoonlijke motieven niet ontken. Maar tegenover dit opportunisme staat de houding van hen, die neen zeiden, neen en nog eens neen. Dit moeten wij nu klaar uitspreken. Wij komen dan uit boven de conflicten over mijnheer die of die.

Wij trekken dus een conclusie en ik hoop, dat die duidelijk zal zijn: de partijconferentie, en als zodanig zal het een preludium voor het komende Congres zijn, staat achter u, voor zover gij als Partijbestuur de lijn van het „neen” getrokken hebt, en dat is wat wij moeten uitspreken.

Een tweede punt is: waarom krijgen wij niet wat meer voorlichting over verschillende concrete punten? Er is bij voorbeeld in het land veel stof opgewaaid over het gaan van een zekere groep naar IJmuiden. Een deel van onze partijenoten, van onze partijleiders en ook van de nevenorganisaties is geweest naar IJmuiden. Nu moeten wij één ding goed zien: al zou het gaan naar IJmuiden van allen een moment zijn geweest van het persoonlijk falen van de moed, dan hebben wij nog niet het recht deze vrienden het brandmerk van lafheid op te leggen. Mensen moeten beoordeeld worden naar hun gedragingen gedurende vijf jaar en niet naar een moment van falen in de eerste dag. Er is geen sterke figuur in de geschiedenis te onderkennen of hij heeft wel een ogenblik gehad, waarop hij gezegd heeft: „Laat mij nu sterven en heengaan”. Al zou het dus waar zijn, dat het een moment van inzinking is geweest in algemene zin, dan heb ik nog te beoordelen het gedrag van de mensen de vijf jaar door, en dat zal bepalen of zij dapper zijn geweest of niet.

Maar ik vraag nu: waarom zijt gij naar IJmuiden geweest? Laat ons niet vergeten: wij staan aan de vooravond van de verkiezingen. Laat ons hopen, dat deze verkiezingen op een hoog peil gevoerd zullen worden, maar de absolute zekerheid hebben wij daarvan niet en wij moeten oppassen, dat wij niet tussen de benen worden gelopen met dergelijke argumenten. Voorts zou ik ook graag antwoord willen ontvangen op de vraag: waarom is het P.B. niet *als* P.B. gegaan in de illegaliteit? Wij kunnen twee opvattingen onderscheiden: het illegale werk van A en B, en het illegale werk van partijbestuurder A en B, maar wij kunnen niet zien het illegale werk van het P.B., dat als P.B. gegaan is in de illegaliteit.

Ik ben het niet eens met den vriend, die inzake de brochure van „Spectator” opmerkte, dat deze verwarring heeft gesticht. Als men deze brochure aandachtig las, was het een document tot voorlichting en leiding en deze brochure heeft in heel wat kringen van onze vrienden, ook van onze jeugdige vrienden, prachtig werk gedaan. Ik heb dat niet als wet en evangelie gezien, waar men ja en amen op moest

zeggen van het eerste tot het laatste woord, maar als de opvattingen van „Spectator”, van wien men toch in het algemeen wel wist of kon aannemen, dat het de partijvoorzitter was, met de bedoeling deze door te geven en te doen werken in de afdelingen van de Partij. Bij een zeker aantal vrienden zijn klachten gerezen, en komen nog meer klachten, over niet voldoende leiding en niet voldoende weten van datgene, wat het Partijbestuur wilde. Het heeft mij dikwijls gefraspeerd, dat er klagende vrienden in het land waren, die niet wisten wat voor antwoord zij moesten geven op verschillende vragen. Ik wist dat wel, omdat ik in Juni 1940 op de fiets ben gestapt en Woudenberg heb opgezocht. Was Woudenberg er niet, dan ging ik naar Reinalda in Haarlem, en kon ik hem ook niet te pakken krijgen, dan ging ik naar Ploeg in Utrecht. Zo ging het ook met de vraag: bestaat de Partij nu nog of bestaat zij niet meer? Een deel zij: de Partij bestaat niet meer; een ander deel beweerde: zij bestaat wel. Persoonlijk stond ik op dit standpunt: de Partij kan niet ontbonden worden, noch door een Seyss Inquart, noch door Kees Woudenberg. De Partij kan alleen ontbonden worden door een Congres, dus de Partij bestaat wel. Als anderen dan zeiden, dat de Partij niet bestond, ontstond er verwarring. Ik ben toen naar Ploeg gegaan, en zijn antwoord was vrij bevredigend. Hij zei: „Als Woudenberg de stelling verkondigt, dat de Partij niet bestaat, en Scheps zegt, dat zij wel bestaat, dan bedoelen jullie eigenlijk allebei hetzelfde.” Maar nu moeten wij weer goed onderscheiden: wat bedoelden de vrienden, die zeiden dat de Partij niet bestond, omdat zij niet herinnerd wilden worden aan het feit, dat zij sociaal-democraten waren? Woudenberg en ik hadden nog een verschil van mening. Woudenberg heeft altijd eerlijk geprotesteerd tegen de bewering, dat hij illegaal werk zou doen. Maar hij deed het wel, al heeft hij altijd de illusie gehad, dat hij niet illegaal werkte. Als dit dan het resultaat is van de methode-Coué, dan mag ik Woudenberg daar wel mee feliciteren! In het kader van het illegale werk meen ik pg. Woudenberg wel te mogen betrekken.

Middagvergadering van 5 September 1945

De *Voorzitter* geeft het woord aan den secretaris Woudenberg, die in eerste instantie zal antwoorden op de verschillende door de sprekers in de ochtendvergadering gemaakte opmerkingen.

De *Secretaris*: Het zal u niet bevreemden, wanneer ik zeg, dat het een genoegen is na vijf jaar weer een instantie van de Partij toe te spreken en voor die instantie voor en namens het P.B. verantwoording af te leggen van ons werk.

Naast de welwillende opmerkingen, die vanmorgen over ons werk zijn gemaakt, waren er ook enige sprekers, die ontevredenheid hebben te kennen gegeven over de leiding en de voorlichting, die tijdens de bezetting door het P.B. is gegeven. Rot is begonnen met te constateren, dat er naar zijn mening — en ook naar de mening van zijn delegatie — te weinig leiding van het P.B. is uitgegaan. Men moet bij de beoordeling van de leiding van het P.B. toch wel de zeer bijzondere en abnormale omstandigheden in aanmerking nemen,

waaronder wij moesten werken. Men kan de normale maatstaven, die men het recht heeft in gewone tijden aan te leggen, voor de periode van Mei 1940 tot Mei 1945 niet toepassen. Wij hebben in ons verslag, dat tot onze spijt door een groot aantal van de hier aanwezige partijgenoten niet tijdig kon worden gelezen, beperkt en onvolledig verslag gedaan van ons optreden. Ik ben echter in alle onbescheidenheid van mening dat, ook weer in verband met de omstandigheden waaronder dit gebeuren moest, er van het P.B. niet méér geëist mag worden dan het heeft gedaan.

Maar Rot heeft ook gesproken over een gemis aan illegale lectuur, en dat raakt eveneens de kwestie, die hier nog door enkele andere partijgenoten is aangeroerd, toen zij de vraag ter sprake brachten of het wel juist was, dat het P.B. als zodanig niet in de illegaliteit is gegaan. En nu is er een merkwaardig ding, en Rot zal het mij ten goede houden, als ik deze opmerking maak. In de tweede helft van 1941 schreef „Spectator”, waarvan ieder toen wist, en zeker ieder nu weet, dat het de partijvoorzitter was, zijn brochure, waarin hij een aantal vraagstukken ter discussie stelde. Die vraagstukken waren voor ons land en voor onze partij van de allergrootste betekenis. En nu constateert Rot: „dat sticht verwarring”. Ik ben het met Scheps eens, en niet met Rot, dat de brochure van „Spectator” in de eerste plaats aanleiding heeft gegeven tot onderlinge besprekingen in de kernen van partijgenoten, die overal in het land bijeen waren gebleven. Door deze besprekingen heeft „Spectator” geleid tot verheldering en lering in plaats van tot verwarring, omdat in de kleine kernen van de partij tal van partijgenoten gelegenheid kregen zich met de door „Spectator” aan de orde gestelde vraagstukken bezig te houden en er zich in te werken. Overigens wil ik wel zeggen, dat er natuurlijk in het P.B. genuanceerde meningen waren over de vraag, of wij, en hoe wij in de illegaliteit moesten optreden. Een van de sprekers zei vanochtend reeds: „Er waren eigenlijk twee meningen”. Maar dat is niet juist. In zulke vraagstukken zijn er nooit twee meningen. Er is altijd het risico, dat er net zoveel meningen zijn als er mensen zijn, omdat er nu eenmaal zoveel nuanceringen mogelijk zijn en omdat de situatie zo volkomen vreemd is en gespeend van enige ervaring.

Als ik dan kom tot de kwestie van de illegaliteit van het P.B., dan kan hierover natuurlijk geen misverstand bestaan in de zin, als Scheps dat op zijn manier illustreerde. Ik weet wel, dat ik, toen ik voor en namens het P.B. in die jaren in het land trachtte zoveel mogelijk het contact met de partijgenoten ook in de kleine plaatsen te onderhouden, illegaal werkzaam was, maar het begrip „illegaliteit” had ook nog een andere betekenis, nl. in de zin van het deelnemen aan de verzetsbeweging. Daaromtrent waren er in het P.B. verschillende opvattingen en als ik hier niet de mening van het P.B., maar mijn persoonlijke mening verdedig en zeg, dat ik tegen die illegaliteit van het P.B. bezwaar heb gehad, dan heb ik er ook behoefte aan u met een paar woorden te zeggen, waarop die bezwaren steunden. Ik wil daarmee helemaal niet zeggen, dat zij, die anders dachten, dus verkeerd dachten. Er waren nu eenmaal meerdere mogelijkheden en die moesten en konden verschillend worden uitgebuit. Als ik zelf dus

tegen het illegale optreden van het P.B. als zodanig bezwaar heb gehad, was dit in de eerste plaats, omdat dit ons plaatste voor de consequentie om of gezamenlijk opgeveegd te worden door de Gestapo, of gezamenlijk onder te duiken. Onderduiken betekende in die tijd voor mij, dat ik het contact in het land met de kernen van de partij moest nalaten. Men kon niet onderduiken en willekeurig overal in het land weer bovenduiken. In de tweede plaats stond ik op het standpunt — welk standpunt ik nog inneem —, dat de verzetsbeweging niet een beweging moest zijn van de afzonderlijke politieke partijen, maar van het gehele Nederlandse volk. Ik herhaal, daarover kan men natuurlijk anders denken. Anderen kunnen zelfs meer gelijk hebben dan ik.

Voordat ik van deze zaak afstap, wil ik daar nog deze algemene opmerking bij maken: in de houding van het P.B., in het bijzonder in Juli 1940, heeft iets gezeten, dat niet alleen voor de partij, maar ook voor het Nederlandse volk in zijn positie van bezet volk te zijn, van de allergrootste betekenis is geweest. Ik zeg dat hier in de allergrootste objectiviteit, omdat het mijn vaststaande overtuiging is, dat de stemming, die er was in Juni 1940 in Nederland ten aanzien van de sociaal-democratie en de S.D.A.P., uitermate ongunstig en gevaarlijk was. De wijze, waarop sinds de bezetting op 15 Mei 1940 — en eigenlijk al in de paar dagen, dat de oorlog in ons land heeft gewoed en ons volk probeerde zich met de militaire macht te verzetten tegen den overweldiger — de wijze, waarop in die maanden ons partijorgaan „Het Volk” toen zijn voorlichting gaf, heeft begrijpelijk en terecht in het Nederlandse volk de vrees doen ontstaan, dat, als er in Nederland één belangrijke groep van het Nederlandse volk in korte tijd zou bezwijken voor de poging tot nazificering van de Duitsers, zou komen onder de invloed van en slachtoffer zou worden van de ideologie der Duitsers, die groep de sociaal-democratische beweging van Nederland zou zijn. Toen door de benoeming van Rost van Tonningen door Seyss Inquart tot commissaris over de S.D.A.P. en alle neveninstellingen, wij de gelegenheid kregen onze houding vast te stellen en ons standpunt te bepalen en tegen Rost van Tonningen het woord te spreken, dat hier reeds gezegd is en dat het enige woord was, dat gesproken mocht worden, nl. „neen”, is, naar mijn overtuiging, in het gehele Nederlandse volk — voor zover dat bestond uit mensen, die zich rekenschap gaven van wat ons bedreigde — een zucht van verlichting opgegaan, en het crediet van de S.D.A.P. is gestegen op het ogenblik waarop wij van mening waren, dat de S.D.A.P. moest verdwijnen.

Over de leiding na 5 Mei van dit jaar zijn er ook een aantal bezwaren in het midden gebracht. Ik mag mij veroorloven op te merken, dat ook deze critiek op mij de indruk maakt te zijn uitgesproken naar begrippen en maatstaven, die men in normale omstandigheden mag aanleggen, maar niet in de omstandigheden, waaronder wij op 5 Mei van dit jaar ons werk moesten beginnen. Op 7 Mei hadden wij, dank zij de welwillende medewerking van ons partijbestuurslid Van de Kieft, die directeur van de Arbeiderspers was geworden, onderdak gekregen voor de partij. Onderdak had de partij nl. ook niet, omdat het gebouw van de Partij in 1940 niet alleen is geconfisqueerd, maar

ook verkocht en dus in andere handen overgegaan, en alleen weer in het bezit van de Partij kan terugkomen langs de wegen van rechts-herstel. Toen wij echter op 7 Mei ons konden installeren in een van de gebouwen van de Arbeiderspers op het Hekelveld, zaten wij met een dak boven ons hoofd, maar verder met niets, dat nodig is om het werk als partij te beginnen. Personeel hadden wij niet en het was moeilijk te krijgen, en als wij personeel hadden, hadden wij voor dat personeel geen gereedschap. Nog op dit ogenblik, na vier maanden zitten wij met de ontzaglijke moeilijkheid, dat wij het personeel, dat wij misschien zouden kunnen krijgen, niet kunnen aanstellen, omdat wij geen schrijfmachines hebben, omdat wij geen gereedschap hebben. Het personeel, dat wij konden aannemen, was niet ingewerkt; het stond volkomen vreemd tegenover de taak, die in onze bureaux aan het personeel moest worden opgedragen. Wij hadden geen papier; wij hadden geen drukwerk. Wij waren voor drukwerk aangewezen op en afhankelijk van Militair Gezag in de eerste plaats, maar van de Arbeiderspers in de tweede plaats, die onder de allermoeilijkste omstandigheden na 5 Mei weer aan het werk moest gaan, voor het gebruik van papier afhankelijk was van Militair Gezag, en niet beschikte over stroom. Als wij niet in de eerste week van de bevrijding het gelukkige toeval hadden gehad, dat de Arbeiderspers twee dagen over stroom beschikt heeft, dan hadden wij niet eens het manifest gehad, dat wij nog in 200.000 exemplaren gedrukt hebben kunnen krijgen, terwijl wij er eigenlijk ongeveer 2 miljoen nodig hadden gehad voor het hele land; dan hadden wij ook niet gehad het affiche, met de kop van democratie en socialisme, dat nog in een deel van het land kon worden geafficheerd.

Daarna is het weken lang met stroomleverantie aan de Arbeiderspers afgelopen geweest, en zo lang de Arbeiderspers niet over stroom beschikte, kon zij niet anders doen dan alle krachten, waarover zij beschikte, aan te wenden om te proberen dat kleine blaadje, „Het Vrije Volk”, alle dagen van de pers te krijgen.

Transportmogelijkheden waren er niet. De eerste koeriers, die wij het land konden insturen, zijn per fiets gegaan, op grote afstanden. De eerste instructies naar het Oosten en Noorden van het land zijn per fiets weggebracht. Zij zijn bij ons op 9 Mei gestart en ik vind bij het aantonen van deze moeilijkheden tegelijkertijd gelegenheid een opmerking te maken naar aanleiding van wat Den Haag heeft gezegd. Op 9 Mei is een koerier uit Amsterdam per fiets vertrokken naar Den Haag en naar Rotterdam om voor de federaties Den Haag, Rotterdam, Zuid-Holland onze eerste instructies, die in Maart van dit jaar gecyclostyleerd en klaar waren, te bezorgen. Hoe het mogelijk is, dat zij pas in Juni in handen zijn gekomen van de mensen van het Federatiebestuur in Den Haag, kan ik op dit ogenblik niet ophelderen. Op dezelfde dag zijn zij met een anderen koerier naar Gelderland, Overijssel, Drente, Friesland en Groningen gegaan, en op 11 Mei waren zij in Emmen aangeland, nadat die koerier zijn rondreis had gemaakt. Stelt u zich verder voor, dat het nog op dit ogenblik niet mogelijk is geweest voor een politieke partij als de S.D.A.P. de beschikking te krijgen over een auto. Mij heeft vanmorgen weer de mededeling bereikt, dat een vergunning voor een auto — die wij hebben, maar

waarvoor een vergunning nodig is om er mee te kunnen rijden — opnieuw is afgewezen. Een politieke partij als de S.D.A.P. kan op dit ogenblik niet de vergunning krijgen, die nodig is om met een auto haar verbindingen te onderhouden.

Mag ik mij in dit verband ook veroorloven u te herinneren aan het feit, dat de post in die eerste paar maanden na de bevrijding zeer primitief gewerkt heeft? Als hier op het ogenblik een aantal gedelegeerden zit, die het verslag niet hebben ontvangen, terwijl wij overtuigd waren, dat zij het nog zouden kunnen lezen, dan is dit een gevolg van het feit, dat het verslag verleden week Donderdag het partijsecretariaat heeft verlaten, maar dat de post Vrijdag, Zaterdag en Zondag niet heeft gewerkt. Dit konden wij natuurlijk niet vooruit weten.

Daarbij komen dan nog de moeilijkheden van het onderling contact in het land zelf. Het duurt te lang, eer wij iemand kunnen raadplegen op een ogenblik, dat overleg een absolute voorwaarde is. Onze mensen zijn in het P.B. door de zeer belangrijke taken, die zij moeten vervullen, zo overbelast, dat zij met de grootst mogelijke moeite moeten zoeken naar momenten, waarop zij bij elkaar kunnen komen. Zolang wij in deze abnormale omstandigheden verkeren, moogt u niet, zoals dat vanmorgen is gebeurd, alsof alles gewoon is met uw critiek komen.

Gardenier heeft het nog gehad over de periode van de bezetting en geconstateerd, dat er pas in 1944 — nadat eerst „Het Parool” had bestaan, dat naar buiten de indruk wekte als te zijn een orgaan, waarin ook de stem der sociaal-democratie kon worden beluisterd — illegale organen verschenen van de democratische socialisten of van de sociaal-democratie. Ik dacht, dat het ten overvloede was, maar ik moet er toch aan herinneren, dat er — en dan afgezien van de opmerkingen, die ik straks maakte over mijn inzichten omtrent de illegaliteit — zolang de illegale organen in Nederland als verzetsorganen van het Nederlandse volk zich in hoofdzaak bemoeiden met de verzetsactie tegen den Duitsen onderdrukker, aan een speciaal sociaal-democratisch orgaan geen behoefte was. Die behoefte ontstond, toen de bestaande illegale pers, met de in uitzicht komende bevrijding, zich met de politieke situatie en met vraagstukken van na de bevrijding ging bemoeien en een deel van die illegale pers zich uitsprak tegen de terugkeer van de S.D.A.P. na de bevrijding. Op dat ogenblik en in die omstandigheden ontstond in toenemende mate de behoefte aan een orgaan van de illegale sociaal-democratie. Ik vind het de meest natuurlijke en vanzelfsprekende oplossing, dat die organen toen zijn gekomen uit initiatief van anderen dan van het P.B. Dit moest komen uit de kringen, die niet direct aansprakelijk geacht konden worden voor de illegale, ondergronds bestaande S.D.A.P., want het zou ons direct teruggebracht hebben in de gevaren van 1940, toen wij in ons P.B. herhaaldelijk over dit vraagstuk met elkaar hebben gesproken. Deze illegale sociaal-democratische organen hebben hun taak gedaan en het P.B. heeft, waar dat verlangd werd en nodig was, met grote sympathie het werk van deze organen gesteund.

Diepenhorst heeft gesproken over de positie van den Voorzitter. Dit

zal uit de aard der zaak ook den Voorzitter zelf aanleiding geven iets te zeggen, maar ik mag toch de conferentie wel mededelen, dat, toen Vorrink de benoeming in zijn tegenwoordige functie bij de regering in overweging nam, daarover wel is gesproken in het P.B. en dat Vorrink zelf in de eerste plaats van mening is — en het P.B. met hem — dat dit geen aanleiding moest zijn om zonder meer te zeggen: „Dan houdt Vorrink op voorzitter van de Partij te zijn.”

Het P.B. en Vorrink zelf in de eerste plaats, willen zijn positie als voorzitter tot aan het Congres aanzien. Alle redenen, die men daarbij kan aanvoeren, zal ik niet uiteenzetten, maar dat er overwegende bezwaren bij de conferentie zouden moeten zijn, dat de Voorzitter in deze functie bij de regering voorzitter van de Partij blijft, is ook een kwestie van opvatting, van gebruik en zeden, en zo precies en strak voorgeschreven richtlijnen hebben wij daar in ons land en onze Partij niet voor. In de Scandinavische landen, die ik pas heb kunnen bezoeken, bestaat het gebruik, dat de staatsminister, de minister-president, ook voorzitter van de partij is, als hij sociaal-democraat is; daar zijn de functies opzettelijk verbonden. Nu wil ik allerm minst betogen, dat wij dat ook moeten gaan doen, maar ik zou uit de nieuwe situatie niet direct willen afleiden, dat Vorrink dus geen Voorzitter van de Partij kan zijn, omdat het ons te veel bindt in onze verantwoordelijkheid tegenover de regering. In de situatie, waarin ons land verkeert — en ook daarover wilde Vorrink nog enkele dingen zeggen — geloof ik, dat er voor de Partij niets anders mag zijn dan een verlangen om met deze regering als Partij zo lang mogelijk ten engste verbonden te blijven.

Ook pg. Hamelinck heeft een enkele opmerking gemaakt over het beleid van het P.B. in de periode na 5 Mei. Wat hij gezegd heeft over de periode September 1944 tot Mei 1945, daarover kan hij van mij geen antwoord verlangen. Wij waren toen nog — en het was heus geen vrolijke tijd — in West-Nederland bezet gebied. Hameling heeft echter ook na 5 Mei bezwaren. Hij zegt: „Op 19 Mei heeft het P.B. voor het eerst vergaderd, en op 10 Juni pas hebben wij bij ons iets gehoord.” Ja — maar de omstandigheden, waarin wij in Mei en Juni van dit jaar verkeerd hebben, waren zo, dat een tijdsverloop van 19 Mei tot 10 Juni niet zo'n onmogelijk grote afstand is. Het is de vraag, of langs de gewone weg van de post enig bericht de mensen in Zeeland vroeger had kunnen bereiken. Er waren echter, zoals bekend, duizend en één andere moeilijkheden, die het ons onmogelijk maakten met het Zuiden contact te krijgen.

Als hij dan bezwaren uitspreekt, in het bijzonder ten aanzien van de samenstelling van de noodgemeenteraden, mag ik er de conferentie op wijzen, dat wij in het P.B. met die noodgemeenteraden eigenlijk net zo weinig weg wisten als iemand van u. De inhoud van het Koninklijk Besluit, dat hierop betrekking had, was ons niet bekend, want het was nergens gepubliceerd. Er was nog niets anders bekend, dan een uittreksel, dat, als ik mij goed herinner, voor de radio was voorgelezen. Maar bovendien, in die onzekere toestand met de regering en met de positie van het gezag in de staat der Nederlanden, waren er alle dagen geruchten, dat de bestaande Koninklijke Besluiten, die in Londen genomen waren, gewijzigd

zouden worden. Wat moesten wij dan de Partij voorlichten omtrent Koninklijke Besluiten, die wij niet eens geheel kenden en waarvan het waarschijnlijk werd geacht, dat zij de volgende dag zouden zijn gewijzigd?

Als ten aanzien van sommige leden van het P.B. is gezegd, dat zij minder hebben gedaan dan anderen, dan geloof ik, dat dat het gevolg van onbekendheid is, want in het algemeen weet ik, dat de leden van het P.B., ieder in hun omstandigheden en op hun gebied, op alle mogelijke wijzen gewerkt hebben om het verzet van het Nederlandse volk te stimuleren, hetzij door speciaal te werken onder sociaal-democraten, hetzij in ruimere kring.

Scheps heeft gesproken over het gaan naar IJmuiden, en ik moet hier dus enkele woorden van zeggen. Ik heb dit in het verslag niet vermeld, omdat ik dacht, dat het geen kwestie meer was, maar als men het zo stelt, als Scheps het heeft gedaan, was het dat natuurlijk nog wel, en dus beter, dat erover gesproken wordt.

Wat Scheps daarover voor zichzelf heeft gezegd, daarmee ben ik het in het algemeen wel eens. Laat ik u enkele inlichtingen geven over onze verhouding in het partijbureau. Toen deze zaak in onze kleine kring aan de orde was — Vorrink, Ribbius Peletier en ik —, was door Vorrink besloten om te proberen naar Engeland te komen. Ribbius Peletier en ik besloten dat niet te doen. Toen wij drieën daar nog over praatten, vertrouwelijk en kameraadschappelijk, zoals de situatie dat eiste, hebben wij, Ribbius Peletier en ik, tegen Vorrink gezegd: „Je moet weggaan, want als er één hier gevaar loopt, ben jij het.” Het ging hier om mogelijkheden, waarbij van ieder van ons het leven op het spel kon staan, en niemand van ons heeft het recht te beslissen over het leven van de ander.

Door Jongeleen is gesproken over de nevenorganisaties. Ik kan u wel toezeggen, dat wij voornemens zijn om nog tijdens de conferentie enige instructies te geven aan de Partij in het land omtrent bepaald ontwikkelingswerk, bepaald cursorisch werk in de komende winter in de Partij. Wij zullen dat moeten doen op een wijze, die voorshands localiserend is, omdat de vraag, of de Partij tot het instellen van het Instituut voor Arbeidersontwikkeling weer zal overgaan, welke vorm dat Instituut dan zal hebben en welke taak precies aan dat Instituut zal worden opgedragen, nog behandeld moet worden. Deze vragen komen aan de orde in een door het P.B. ingestelde commissie, waarbij ook allerlei andere vraagstukken, die met de nieuwe positie van de Partij verband houden, aan de orde gesteld zullen worden. Wat wij ons voorstellen is in de eerste plaats, dat het gehele vraagstuk van de nevenorganisaties in verband met de culturele taak van de Partij door de commissie behoorlijk wordt onderzocht, in de hoop, dat het mogelijk zal zijn aan het Congres daaromtrent bepaalde voorstellen te doen. In de tweede plaats zal, in afwachting daarvan, al komt ook om formele en juridische redenen het Instituut voor Arbeidersontwikkeling zo meteen weer voor de dag om als rechtspersoon met effect de bezittingen te kunnen terugvorderen, die door de Duitsers zijn geroofd, toch dat Instituut zo maar niet weer kan gaan functionneren, alleen als gevolg van het feit, dat de instellingen, die wij in onze beweging gekend hebben

als instellingen van Partij en Vakverbond, zich niet weer kunnen constitueren door de verhouding, die er tussen Partij en Vakverbond gekomen is.

Het lijkt ons zeer wel doenlijk, dat men zich in de a.s. winter in de afdelingen met verschillende onderwerpen en problemen bezig houdt, maar dan gelocaliseerd. Ik geloof, dat er op die wijze voor de overgangstijd een zeer goede regeling te treffen zal zijn.

Eisenacher en Wim Bakker hebben gesproken over de Ereraad. U zult begrijpen, dat dit een beetje teer onderwerp is. Door Bakker is het verlangen uitgesproken, dat de normen zo streng geredigeerd hadden moeten zijn, dat een uitspraak als in het geval-De Zeeuw niet had kunnen vallen. Maar het P.B. mag toch de normen voor een ereraad niet zo beperken of zo eng omschrijven, dat die ereraad zelf niets meer te doen heeft dan de door het P.B. gestelde normen ter hand te nemen en te zeggen: „Wat zegt het P.B. er van?” De bedoeling van de Ereraad is juist, dat wij aan daarvoor in aanmerking komende partijgenoten in handen geven de algemene formulering, die wij in de regeling van de zuivering der Partij hebben gevonden; de zaak zelf moet dan door de Ereraad beoordeeld worden. Ten aanzien van de uitspraken, die tot nu toe gevallen zijn, wil ik u zeggen, dat het voor mij — maar ik meen ook voor de Partij — niet de vraag moet zijn, of die uitspraak in overeenstemming is met wat ik had verlangd; voor mij is beslissend, dat de Ereraad deze uitspraak heeft gedaan. Ook als deze uitspraak mij niet bevredigt — en ik heb geen reden om te verbloemen,, dat de uitspraak in het geval-De Zeeuw mij niet bevredigt — meen ik toch niet het recht te hebben tegen die uitspraak bezwaar te maken. (Interruptie: „Het belang van de Partij is nummer één!”) Natuurlijk is het belang van de Partij nummer één. Maar als wij in het P.B. de regeling voor de zuivering zo consciëntieus maken als ik meen, dat zij gemaakt is (en die is niet in een vloek en een zucht gemaakt en niet uit de eerste de beste pen gevloeid; daar zijn een paar maanden voor nodig geweest in de illegale periode; dit is alles voorbereid geweest om het zo spoedig mogelijk te kunnen laten functionneren, als wij weer vrij waren); als wij dan mensen daarvoor vragen en die mensen zijn bereid dit op zich te nemen, dan is nu eenmaal het karakter van een ereraad of scheidsgerecht, dat men zich bij de uitspraak neerlegt, als er geen hogere instantie is, en in dit geval was er geen hogere instantie.

Ik moet antwoord geven op de vraag van IJssennagger in verband met de Ereraad, omdat de Ereraad een besluit heeft genomen in overleg met mij, als secretaris van de Partij. Dat was zo: wij wilden de Ereraad zo snel mogelijk aan het werk hebben, en de Ereraad wilde ook zo snel mogelijk aan het werk. Het was echter heel moeilijk om de leden van de Ereraad, die in verschillende delen van het land woonden, bij elkaar te krijgen. Wij wilden opzettelijk geen Ereraad, die te veel was samengesteld uit mensen, geconcentreerd uit één deel van het land. Toen heeft de Ereraad, die uit vijf leden en vijf plaatsvervangende leden bestond, in overleg met mij besloten: „Wij zullen werken, als wij van de vijf leden plus vijf plaatsvervangende leden, er vijf bij elkaar kunnen krijgen.” Hierdoor hebben dus

leden en plaatsvervangende leden gezamenlijk de Ereraad gevormd, waarbij de aanwezigheid van het oorspronkelijke aantal van vijf voldoende was om de zaak te behandelen. Zo is het mogelijk geweest — de bijzonderheden zijn mij niet bekend; die zou de Ereraad moeten verklaren —, dat De Vroome in Steenwijk voor het geval-De Zeeuw niet tot de vijf behoorde, die het geval behandeld hebben.

De vijf leden, die in de zaak-De Zeeuw uitspraak hebben gedaan, zijn door elkaar leden van de Ereraad en plaatsvervangende leden van de Ereraad. Dit was ook het geval met de tweede zaak, waarin uitspraak is gedaan.

Nu enkele opmerkingen over wat pg. Vliegen heeft gezegd. In het verslag mocht natuurlijk niet worden nagelaten op dit geval — de stellingen van pg. Vliegen — te wijzen. Zijn mededelingen werpen natuurlijk een bijzonder licht op de methoden, die hier zijn toegepast, als hij vertelt, dat de mensen van de Vara bij hem kwamen om met hem te praten, maar verzwegen, dat zij toen al met Rost van Tonningen bepaalde afspraken hadden gemaakt. Dat zijn zo van die bijzonderheden, die men achteraf, na vijf jaar, te horen krijgt. Maar er doet zich hier toch iets bijzonders voor. Het merkwaardige is, dat mensen, die in de achter ons liggende jaren in bepaald opzicht, door een verkeerd inzicht geleid, of door een zwak moment, het doet er niet toe wat, handelingen hebben verricht, die aanleiding geven tot critiek, dan later gaan zoeken naar rechtvaardiging door te gaan spreken met de mensen, waarbij zij de gehoopte rechtvaardiging denken te vinden; maar zij gaan dan niet spreken met hen, waarmee in de allereerste plaats zou moeten worden gesproken. Er waren wethouders, die niet wisten hoe zich te moeten houden. Ze hebben dan niet gepoogd in contact te komen met de leiders van de Partij, maar men ging dan praten met iemand, waarvan toch eigenlijk van tevoren kon worden aangenomen hoe hun advies zou uitvallen. Dit is m.i. ook het geval met de kwestie-Vliegen. Als Vliegen, toen het Vara-bestuur bij hem kwam om advies, het Vara-bestuur erop gewezen had, dat zij de hulp van het P.B. moesten inroepen, had hij er niet in kunnen tippelen. (Vliegen: „Dacht je dan, dat ik dat niet gedaan had? Maar men kon geen verbinding krijgen met den Secretaris.”) Dus het Vara-bestuur kon wel naar Den Haag, maar niet naar Amsterdam komen? Ik zeg dit nu niet om Vliegen bepaalde verwijten te doen, maar het was toch wat verdacht, dat men in die tijd, als men niet precies zijn houding wist te bepalen, zocht naar een mogelijkheid om door anderen gedekt te zijn. En ten slotte: er is van deze brief van Vliegen een ontzaglijk misbruik gemaakt, en bij Vara en bij de Arbeiderspers. Vliegen heeft dit ook erkend en daarop komt de kwestie eigenlijk neer. Vliegen's brief aan Kerkmeester heeft niet gebaat, want zelfs in Mei 1941 hebben de agenten van „Het Volk” nog gewerkt met de brief van Vliegen. Het sprak natuurlijk van zelf, dat een man als Kerkmeester het zo nauw niet nam, dat een briefje van Vliegen aanleiding voor hem zou kunnen zijn, met het gebruiken van de „stellingen” op te houden.

Vliegen heeft ook gezegd: wij hadden in de eerste maanden na de bezetting weinig contact met elkaar. Ik heb dit in het verslag

betrekkelijk kort samengevat. In de Partijraadsvergadering van 14 Juli 1940 hebben wij rapport uitgebracht aan de Partijraad. Na 14 Mei, toen men niet meer in Nederland op de gewone manier het contact kon onderhouden, hebben wij dagelijks op het secretariaat gezeten met de gedachte: „Ieder ogenblik kunnen ze komen.” Maar wat wij daarna hebben gedaan: de vergaderingen van het P.B., de besprekingen met de gedelegeerden van de gewestelijke en stedelijke federaties op 15 Juni, de Partijraadsvergadering en de daarop gevolgde houding tegenover Rost van Tonningen, motiveert niet de opvatting of de uitspraak, dat het P.B. niet diligent genoeg is geweest. De omstandigheden, waaronder wij verkeerden, lieten geen grotere activiteit toe. Wij ondervonden toen ook nog andere moeilijkheden bij ons pogen om, ondanks alles, het contact met het land te onderhouden. Men was dikwijls zo beangst om als sociaal-democraat aangetekend te staan, dat brieven van het Partijsecretariaat aan de afdelingssecretarissen in vele gevallen tot grote moeilijkheden zouden hebben geleid. Voor een deel verkeerde men in een paniekstemming en wij moesten daar rekening mee houden. Onder deze omstandigheden hebben wij gedaan wat mogelijk was. Diepenhorst heeft nog gesproken over de verhouding Partij-Vakverbond. Hij heeft het doen voorkomen, alsof het zo was, dat men van het verbreken van de organisatorische band, het afbreken van het oude bondgenootschap tussen Partij en N.V.V., kennis moest nemen op een openbare vergadering, die toevallig door het N.V.V. was belegd. Maar al degenen — en dat zijn toch de meesten van de aanwezigen —, die in het illegale contact van de Partij zijn geweest, hebben daarover met leden van het P.B. sinds het najaar van 1941 gesproken. In het najaar van 1941 hebben wij met het N.V.V.-bestuur met wederzijds goedvinden, wij om onze motieven, zij om hun motieven, het besluit genomen: Als Nederland weer vrij is en N.V.V. en S.D.A.P. kunnen weer worden opgericht, keren wij niet terug tot dat bondgenootschap, tot die organisatorische vorm, zoals wij die in 1940 hebben zien afbreken. Daarover is toch aldoor gesproken, als het over de positie van de vakbeweging ging. Dat waren geen dingen, die onbekend waren. Dat wij over deze dingen in het openbaar na de bevrijding niet hebben geschreven, is — het moet u duidelijk zijn — een gevolg van het feit, dat de verwarde situatie, waarin ons land in alle opzichten verkeerde, ons noopte tot het afwachten van een moment, waarop wij over deze dingen uitvoeriger kunnen spreken en schrijven dan nu, bij de beperkte ruimte, die onze kranten hebben. Dit is op het ogenblik ook in het geheel niet van zo ontzaglijk grote betekenis. Laat het N.V.V. weer eerst zijn eigen positie terugkrijgen en laten de moeilijkheden tussen N.V.V. en Eenheidsvakbeweging geregeld zijn. Laat de partij haar eigen positie hebben kunnen bepalen na een constituerend Congres, na opheldering van de positie met de communisten, de Vrienden van de Waarheid, met de Ned. Volksbeweging, die nog volkomen onklaar is. Er is een houding van afwachten bij allerlei groepen van het Nederlandse volk, die wel serieus zijn, het goed menen, maar nog niet weten waarheen. Wij kunnen die situatie niet in een handomdraai opheffen bij de beperkte mogelijkheden, die ons gelaten zijn.

Ik meen, dat dit de belangrijkste dingen zijn, die voor mijn rekening kwamen. Ik wil sluiten met er aan te herinneren, dat ik in de periode van Juli 1940 tot September 1944, toen de spoorwegstaking kwam, veel heb kunnen verkeren in het land, met de partijgenoten, die hebben behoord tot hen, die de partij illegaal in stand hebben gehouden. Ik wil niet eindigen zonder een hartelijk woord van dank te brengen aan de vele partijgenoten, die hier vandaag aanwezig zijn en die een levendig en groot aandeel hebben gehad in het onderhouden van het contact en het in stand houden van de partij. Zij hebben dat mogelijk gemaakt door de leden van het P.B. en in het bijzonder ook mij persoonlijk altijd te helpen en bij te staan, ook in de voorzichtigheid, die moest worden betracht; immers, het moest worden voorkomen, dat het bekend werd, dat er weer een vergadering van sociaal-democraten zou worden gehouden, omdat het uitermate gevaarlijk was. Zij hebben met grote trouw ons vier jaar lang geholpen om datgene te bereiken, wat ons voor ogen stond en waarvan wij de resultaten niet kunnen overzien, maar ik heb de overtuiging, dat het van de allergrootste betekenis was op het ogenblik, waarop op 5 Mei het Duitse leger capituleerde en wij in Nederland ons weer vrij konden gevoelen."

Vervolgens geeft de Voorzitter het woord aan Van Lienden, die de opmerkingen van pg. Hamelinck zal beantwoorden.

Van Lienden: „Het was ons bekend, dat onze vriend Hamelinck critisch was gestemd over het advies, dat het bestuur van de Sociaal-Democratische Vereniging bezuiden de rivieren heeft gegeven inzake de samenstelling van de noodgemeenteraden. Hamelinck heeft erop gewezen, dat er van enige verwarring sprake is geweest. Dat is mogelijk. Toen wij in het Zuiden contact kregen met onze Londense vrienden, bleek ons, dat er een en ander in voorbereiding was. Laat ik er eerlijkheidshalve bij zeggen: onder de partijgenoten in het Zuiden was er ook geen eenstemmigheid over de vraag, of de oude gemeenteraden, zoals deze in 1940 waren verdwenen, dienden terug te keren ja dan neen. De overgrote meerderheid stond op het standpunt, dat niet moest worden afgeweken van het grondwettelijk recht en van de andere rechten, die o.m. in de gemeentewet en in de kieswet waren vastgelegd. Naar aanleiding van dit standpunt hebben wij in „Het Vrije Volk”, dat toen reeds in het Zuiden verscheen, stelling genomen tegen het gevaar, dat dreigde, dat daarvan wel zou worden afgeweken. Uiteindelijk is het Koninklijk Besluit gekomen, zoals wij dat nu kennen, en naar aanleiding van dat K.B. had het bestuur van de Sociaal-Democratische Vereniging in het Zuiden van het land te bepalen welk advies aan de verenigingen van sociaal-democraten in het Zuiden diende te worden gegeven. Na een vergadering van een aantal uren is dat bestuur tot de conclusie gekomen, dat het niet verantwoord was ons als sociaal-democraten aan het deelnemen van deze noodgemeenteraden te onttrekken. Dat besluit is door het bestuur van de Sociaal-Democratische Vereniging in het Zuiden met algemene stemmen genomen.

Wij meenden in dat geval niet anders te kunnen doen, en als onze partijgenoot Hamelinck veronderstelt, dat dit in de rest van het land

niet het geval is geweest, dan geloof ik, dat hij eens nader moet informeren, want ook in de rest van het land werkten de partijgenoten, voor zover ik weet, mede aan de samenstelling van de noodgemeenteraden, zoals dit in het — o.i. verkeerde — Koninklijk Besluit is vastgelegd.”

De Zeeuw: „De opmerkingen, in de vergadering gemaakt, geven mij aanleiding op een paar dingen te antwoorden, in de eerste plaats ten opzichte van de opmerking, die Goettsch gemaakt heeft en voor de vergadering heeft neergelegd, dat ik ten aanzien van wat er in het P.B. besloten werd, de Rotterdamse beweging niet voldoende zou hebben ingelicht. Deze klacht van Goettsch is nu een jaar geleden op schrift gesteld, is aan het P.B. toegezonden, is met de klagers in het Federatiebestuur besproken, en het is gebleken, dat er in dit opzicht geen reden tot klacht aanwezig waren, integendeel, dat ik de Rotterdamse beweging wel op de hoogte heb gesteld van wat er in het P.B. behandeld werd en waarvan ook de beweging in Rotterdam op de hoogte gesteld kon worden. Trouwens, ik begrijp niet heel best, dat Goettsch hier met zijn klacht komt, want die klacht gaat over een periode, die eindigt in 1943 en verleden jaar nog, in de maand Juli, achtte Goettsch mij, ondanks al die klachten, nog in staat om mijn functie in Rotterdam als voorzitter van de Federatie te blijven uitoefenen. Het ene kan niet juist zijn en het andere tegelijkertijd. Ik ga op die klachten niet diep in, omdat, zoals ik zeide, zij reeds een onderwerp van zeer brede besprekingen hebben uitgemaakt.

De tweede opmerking, die ik wil maken, is meer over de uitspraak van de Ereraad. Als ik sommigen goed beluister, dan moet ik er eigenlijk spijt van hebben, dat de Ereraad een beslissing heeft genomen zoals die is genomen, want diensgevolge zou ik ongewild een element zijn, dat verhindert, dat de Partij zo gezuiverd zal worden als sommigen zich voorstellen. Indien dat het geval is, dan is dat maar tot op zekere hoogte buiten mijn schuld. Toen het P.B. mij mededeelde, dat het een Ereraad had ingesteld en dat het de klachten, die over mij van uit Rotterdam bij het P.B. waren binnengekomen, aan die Ereraad had voorgelegd ter onderzoek en behandeling, heb ik het P.B. geschreven, dat ik met de instelling van die Ereraad niet accoord ging. Ik had de vergadering van het P.B., waarop daartoe besloten was, niet bijgewoond. Ik heb dus toen geschreven, dat ik met de instelling van de Ereraad niet accoord ging. Ik heb daar vrij onvriendelijk over geschreven, want ik heb er bij geschreven, dat de instelling van deze Ereraad, al had die dan de mooie naam van Ereraad, mij veel te veel herinnerde aan de dagen van de Inquisitie en de Raad van Beroerten; immers, de Ereraad, zoals het P.B. hem voorstelde, moest gaan beoordelen de klachten van het P.B. en het P.B. zelf benoemde de Ereraad. Dat vond ik van rechtsstandpunt gezien, van het standpunt van rechtspleging uit, fout. Nu zou ik, ten gevolge van de beslissing van de Ereraad, mijn disqualificaties terug moeten nemen, hoewel ik deze principieel nog steeds voor juist houd, maar ik heb nu bij deze Ereraad meer geboft dan het P.B., dat de Ereraad heeft ingesteld. Daar kan ik niets aan doen. Het P.B. nodigde mij

toen nog voor een volgende vergadering uit, omdat het in die vergadering zou beslissen over een voorstel, in zijn boezem ontsproten om mij, hangende de beslissing van de Ereraad, als partijbestuurder te schorsen. Daarop heb ik geantwoord, dat ik op een dergelijke beslissing niet de minste invloed wilde hebben; als het P.B. vrijheid meende te hebben mij te schorsen, moest het P.B. dat zelf weten. Het heeft dat gedaan. Die schorsing heeft ook wel zijn bedoelde invloed gehad, maar dat laat ik op het ogenblik voor wat het is.

Nu heeft de Ereraad beslist, en de beslissing van de Ereraad (zo was zijn instelling) was zo, dat op het vonnis een partijgenoot niet meer kon terugkomen. Dat was een beslissing van het P.B. Bedoelt men dit juist zo en niet anders, dan is de andere kant even waar: dan heeft de partij, die eenmaal die Ereraad heeft ingesteld, ook van zijn kant zich te onderwerpen aan die beslissing, ook al zijn de beslissingen aan de Partij op zichzelf niet aangenaam.

Op de zaak zelf zal ik niet diep ingaan, alleen maar op een opmerking, die hier gemaakt is, volgens welke degenen, die per 1 September niet direct ontslag hebben genomen, hier worden gediskwalificeerd als plakkers. Ik moet deze zaak als volgt stellen: de kwestie van aftreden bij het opheffen van de gemeenteraden is niet gaan spelen op 1 September 1941; die kwestie had zich vroeger voorgedaan: bij het opheffen van de gemeenteraad in Zaandam, Amsterdam en Hilversum. Heel toevallig had de dag daarop een vergadering plaats van het P.B. In die vergadering werd besproken, hoe men daarin handelen zou. In zo'n voorlopige bespreking komen natuurlijk verschillende meningen naar voren. Daarbij was ook naar voren gekomen, dat pg. In 't Veld, die tot de ontslagen burgemeesters behoorde, aan de wethouders had aanbevolen hun functie als wethouder te blijven waarnemen. Ik heb toen in die vergadering gezegd: „Ik meen, dat dit te ver gaat. Wij moeten onze functies blijven waarnemen op verzoek van de regering, later nog eens vastgelegd door een uitspraak van Winkelman namens de regering, maar hier komt gij in een toestand, waarin de functie niet meer dezelfde blijft, waar wel de naam dezelfde is, maar de functie totaal verandert. Hier is dus geen reden om te blijven zitten. Het gaat te ver om de partijgenoten aan te raden te blijven zitten.” Ik zal u zeggen, waarom ik dit op het ogenblik aanhaal: als ik op het ogenblik, in de geestesgesteldheid van de Partij, althans van een groot deel van de Partij, ga staan naast In 't Veld, dan is hij een vent en ik ben nog geen jongentje. Maar op dat ogenblik had In 't Veld dat advies gegeven. Het P.B. is toen tot de conclusie gekomen, overeenkomstig mijn mening — ik zeg niet van mij alléén — om het andere advies te geven. In 't Veld heeft dat andere advies aan de wethouders gegeven, maar die zaten toen natuurlijk in een moeilijke positie.

Ik kan mij begrijpen, dat er partijgenoten zijn, die ik later niet meer gesproken heb en die zich mijn advies van toen herinneren en ook mijn houding later in Rotterdam, die dan misschien bij zichzelf zullen hebben gedacht, dat daar een inconsequentie in zit. Toch aanvaard ik die voor mijzelf niet. Daarom zal ik de zaak vervolgen in haar geschiedenis. Ik stond ten opzichte van Amsterdam, Zaandam en Hilversum zo, dat onze wethouders daar onmiddellijk ontslag moesten

nemen. Ik zei: indien zij dat doen, kunnen wij de volle verantwoordelijkheid leggen op de schouders van hen, die deze handelingen plegen, omdat het van geval tot geval gaat. Maar toen kwam de 1e September de verordening van Augustus 1941. Toen werden ineens over het gehele land de gemeenteraden afgeschaft. Wat moesten we nu doen? Al weer door toevallige omstandigheden, die hierin een grote rol hebben gespeeld, was er een vergadering belegd van de contactcommissie van de verschillende politieke partijen. Ik had de eer in die commissie te zitten. In die commissie kwam de kwestie ter bespreking hoe wij nu na 1 September moesten handelen. Vorrink had geschreven in een blaadje, dat wij allen, burgemeesters en wethouders, commissarissen en gedeputeerden, moesten gaan. In die vergadering heb ik toen mijn mening te kennen gegeven. Ik heb voorop gesteld in die vergadering: ik wil er rekening mee houden, dat ik niet de enige wethouder ben. Al is het zo, dat men zichzelf wijs maakt objectief te zijn, het is toch altijd zo, dat de persoonlijke situatie grote invloed heeft op de mening, die men zich over een zaak vormt. Ik heb gevraagd of men, indien men het niet met mij eens was, dit duidelijk wilde zeggen. Ik gaf dan als mijn mening te kennen, dat wij nu niet zo konden handelen als in Amsterdam, Hilversum en Zaandam, omdat het nu om het gehele land ging en het volk nu het niet zou begrijpen, als wij over het gehele land ineens maar het gemeentebestuur aan anderen overlieten. Ik meende dan ook, dat wij niet anders konden handelen dan als volgt: op 1 September vragen wij ontslag en wij dringen er op aan dat zo gauw mogelijk te krijgen. Maar wat de gemeenten betreft, deze hebben er recht op, dat er een overgang plaats heeft, zodat het gemeentebestuur in zekere zin in orde blijft. Het eigenaardige is nu, dat in die vergadering alle aanwezigen zich met mijn advies verenigden. Toen kwam daarop de Partijbestuursvergadering. Daar is geen beslissing genomen, maar de stemming was buitengewoon sterk in de richting van: „Na 1 September weglopen”. Maar ik kon niet aan twee kanten tegelijk staan en in de contactcommissie zó adviseren, en later principieel het tegenovergestelde zeggen. Ik heb mij dus gehouden aan mijn eigen advies, waarmee de contactcommissie zich had verenigd, zich op zodanige wijze mee verenigd had, dat Vorrink later in „Ergens in Nederland” schreef: „Het zal wel geen verwondering wekken, dat mijn voorkeur uitgaat naar het standpunt van hen, die vóór 1 September bedankten. Dat neemt niet weg, dat de houding van hen, die na 1 September, hetzij nadrukkelijk ontslag namen of ontslag vroegen, zeker waardering verdient en een duidelijke principiële weigering inhoudt om aan de verkrachting van onze democratische staatsinstellingen enigerlei medewerking te verlenen”.

Dit is een uitspraak, die ik niet kan rijmen met de aanklacht, die bij de Ereraad is ingediend, dat ik na 1 September was blijven zitten. En ik kan dit niet rijmen met de uitspraak door de vergadering, dat wij tot de „plakkers” zouden behoren.

Een ander ding, dat mij wordt kwalijk genomen — ik neem het niemand kwalijk, dat hij mij dat kwalijk neemt — is, dat ik Muller in Rotterdam heb geïnstalleerd. De Ereraad zegt daarover, dat ik het niet had moeten doen, hoe goed ik er ook bij gesproken heb, want

het was een manifestatie geweest ter ere van de N.S.B. Zo vond Scheps het natuurlijk ook. *Maar het is het niet geweest.* Het is een manifestatie geweest tegen de N.S.B., en vóór de democratie! En wanneer u eens zoudt gaan informeren bij het Rotterdamse publiek, dan zult u van de overgrote meerderheid van de Rotterdamse burgers horen: „Inderdaad, het was geen manifestatie vóór de N.S.B., maar tegen de N.S.B. en vóór de democratie”. Ik weet wel, dat er partijgenoten en partijbestuurders waren, die er anders over dachten. De burgemeester van Rotterdam, die een paar dagen in St. Michielsgestel heeft gezeten, ontmoette daar Van der Goes van Naters, die hem vroeg: „Hoe vond u nu toch die installatie van De Zeeuw? Dat moet u als burgemeester toch wel geërgerd hebben.” Maar burgemeester Oud antwoordde toen: „Nee, daar heb ik mij niet aan geërgerd”. Ik heb den burgemeester gevraagd, *nu*: ik weet hoe uw houding was in Michielsgestel, en ik kan moeilijk een pleidooi voor mijzelf gaan houden. Wilt u voor mij neerschrijven uw gedachten over deze installatie? Naar aanleiding van dit verzoek heeft burgemeester Oud mij op 18 Augustus 1945 geschreven: „Met genoegen voldoe ik aan uw verzoek u nog eens schriftelijk het oordeel te bevestigen, dat ik u reeds in November 1941 bij uw persoonlijk bezoek ten mijnent, na mijn ontslag als burgemeester van Rotterdam, heb gegeven over de wijze, waarop u den N.S.B.-burgemeester had geïnstalleerd. Ik heb u toen gezegd, dat ik grote bewondering had voor de manier, waarop u deze weinig benijdenswaardige taak had vervuld. Thans heb ik uw installatierede nog eens gelezen, en mijn oordeel is ook nu niet anders dan destijds. Ook thans treft mij weer, op hoe gelukkige wijze u het verschil hebt aangegeven tussen een democratisch en een nationaal-socialistisch gemeentelijk bestuur. „De een zal de verandering toejuichen; den ander zal zij droevig stemmen”, sprak u toen uit. Dat u tot de laatste groep behoorde, daarover liet de redevoering niet de minste twijfel. Zij had ook in haar geheel een zeer bepaalde anti-nationaal-socialistische strekking. Zo heeft ook naar mijn stellige opvatting geheel Rotterdam het gevoeld. Ik althans heb niemand gesproken, die er anders over dacht. Nu kan men door het land over dit optreden zeggen wat men wil, ik ben overtuigd, dat honderden partijgenoten niet van de situatie in Rotterdam op de hoogte waren, niet wisten, dat juist wat de N.S.B. bedoeld had als manifestatie voor hen, omgedraaid was in een manifestatie voor ons, althans voor het democratische gemeentebestuur. Dat men daarvan niet op de hoogte is gesteld — ik kan het niet helpen, dat ik daarvoor in die tijd de mensen niet heb kunnen bereiken.”

Ik heb over die installatie ook een uitvoerige correspondentie gehad met ons aller vriend Wiardi Beckman. Wiardi Beckman stond op het standpunt, dat het niet had moeten plaats hebben. Goed; maar hij schrijft mij, als ik over zijn bezwaren weer het mijne gezegd heb, terug, hoe hij de zaak nog weer zag en dat hij die scherp gesteld heeft: „Welnu, ik meende aan onze goede verstandhouding verplicht te zijn hier van mijn gevoelens te doen blijken”, en nu komt het voornaamste hierin, en daarom lees ik het voor, om het onder de aandacht van de Partij te brengen, niet om mijnentwille: „Daarna

konden wij immers weer als steeds samen aan het werk gaan." Dat is een andere geest dan spreekt uit de klachten van het P.B., overgebracht naar de Ereraad. Alleen die geest is overgenomen in de uitspraak van de Ereraad. Ook de Ereraad keurt niet alles, wat ik gedaan heb, goed. Dat vraag ik ook van niemand, maar de Ereraad spreekt ook uit, dat wij weer door kunnen werken.

Tot mijn leedwezen heeft het partij-orgaan getracht de uitspraak van de Ereraad neer te halen ver beneden zijn betekenis. Bij de uitspraak schreef de secretaris van de Ereraad mij persoonlijk: „Dit betekent, dat de Ereraad u van geen enkele functie wil verwijderen." Dat is geen uitspraak van den secretaris van de Ereraad; dat is de uitspraak van de Ereraad zelf. De beslissingen van de Ereraad zijn van vierderlei aard. Drie van deze beslissingen houden in, ontheffing van functies, of het onwaardig verklaren deze functies waar te nemen. Tot geen van deze dingen heeft de Ereraad in zijn beslissing mij verwezen. Dat is de uitspraak van de Ereraad.

Nu is het natuurlijk wel moeilijk voor het P.B., als het bedoeld heeft, dat mensen die gehandeld hebben zoals ik, verwijderd moesten worden uit alle functies en onwaardig geacht voor de Partij, dat zij „luizen" waren, die verwijderd moesten worden. Als het P.B. dat bedoeld heeft, dan heeft de Ereraad daar een einde aan gemaakt. Nu zeg ik — niet te mijnen opzichte —: „Weet de Partij, die eenmaal deze houding heeft aangenomen, wat zij daarvan op den duur zal ondervinden?" Hiermede kom ik tot mijn slotopmerking. Aanleiding daartoe geeft mij de opmerking van Scheps. Ik heb evenals alle anderen grote waardering en grote hulde voor de moed, die Scheps gedurende de oorlogsjaren betoond heeft. Dat wil niet zeggen, dat ik ingenomen ben met de geest, waarin Scheps schrijft. Dat is een vervolgingsgeest. Scheps heeft gezegd: de Partij moet doorgaan in de verzetsgeest. Heeft Scheps begrepen, dat, als de Partij dat doet, zij zich dan eerst in zachte, maar later in scherpe vorm in tweeën splitst, in twee soorten van partijgenoten, de ene volwaardig en de andere halfwaardig of onwaardig? Heeft Scheps begrepen, als de Partij in die richting treedt, dat de grote massa van de partijgenoten dat niet zal verdragen? Heeft hij begrepen, dat ook de partijgenoten, die dankbaar zijn voor veel wat er op illegaal terrein gebeurd is, toch straks niet achter willen staan bij degenen, die in hun oog meer gedaan hebben voor de vrijheid dan Nederland dan zij menen, dat anderen gedaan hebben? Heeft Scheps zich nooit afgevraagd, hoe hij heeft kunnen werken onder het Nederlandse volk? Woudenberg herinnerde er straks aan, hoe er door het treurige optreden van de redactie van onze pers, in de zomer of in het najaar van 1940 twijfel bestond aan de hechtheid van het socialistische proletariaat ten opzichte van het Nederlandschap. Die twijfel heeft nooit sterk bestaan; integendeel. Het Nederlandse volk is ook zonder illegale actie blijven staan, onverwoest in zijn vertrouwen tegenover de Duitsers, ook toen in een paar maanden tijd na Nederland, België en Frankrijk onder de voet waren gelopen (Interruptie Vorrink: „Be-doel je daarmee, dat de illegale actie overbodig was? Dat zou ik graag horen."); het Nederlandse volk is ook blijven staan, toen De Geer terugkwam uit Engeland, ook blijven staan, toen Colijn schreef: „Op

de grens van twee werelden" (Interruptie H. Vos: „En toen De Zeeuw den N.S.B.-burgemeester installeerde"); ook blijven staan, toen Singapore werd veroverd, ook blijven staan, toen Indië verdween, zelfs blijven staan, toen binnen één winter tijd bijna heel Rusland onder de voet werd gelopen. En als nu Vorrink mij vraagt, of de illegale actie dan overbodig was, dan weet hij heel goed, dat dit een vraag is, die er wel in gelegd kan worden, maar er niet tegenover gesteld kan worden, want zelfs indien de illegale actie drie maal zo sterk was geweest, en dat goede fundament zou in het Nederlandse volk niet hebben gezeten, dan was het de vraag geweest, of de illegale actie het niet had moeten opgeven. Daarmede zeg ik, nog eens, niets ten nadele van de illegale actie; in die richting heb ik ook niet gesproken. Daarmee zeg ik alleen, dat alle Nederlanders, die zijn blijven staan, ieder op zijn wijze, te midden van de oorlog en de bezetting, straks, in de vreedstijd die nu komt, met elkaar die vrede willen maken en dat het dan niet zal en niet kan aangaan om scheiding te maken tussen de een en de ander: de een zoveel volwaardiger dan de ander. De geest van het Nederlandse volk heeft stand gehouden. Van die geest was ook de overgrote meerderheid van de partijgenoten beziel, die, ieder op hun eigen terrein, soms genoeg hebben te verduren gehad van de Duitse bezetting. Het is op deze grond, dat ik hier verklaar en waarschuw: als men de richting uitgaat, waarin Scheps de Partij wil drijven, dan zal dat ten nadele van de Partij zijn, want de Partij zal straks moeten bestaan uit alle goede Nederlanders. En wilt gij nog een voorbeeld? Ga dan vragen aan de Belgen, hoe daar na de vorige oorlog dezelfde tegenstellingen in de partij bestonden en hoe eindelijk de partij in België, om weer op krachten te komen, dat alles heeft opzij moeten schuiven om te zeggen: „Hoe moedig de een ook is geweest en hoe anderen ook gehandeld hebben: de oorlog moet nu eenmaal voorbij zijn! Wij moeten weer voor hetzelfde ideaal gaan werken in vreedstijd."

Scholten: „Toen ik eergisteravond het verzoek kreeg op deze partij-conferentie als voorzitter van de Ereraad aanwezig te zijn, heb ik gezegd: „Ik kom. Ik zal in de eerste plaats aanhoren wat over mijn arme hoofd moet gaan en zal daarna beoordelen, of het nodig en nuttig is iets te zeggen."

Ik heb overleg gepleegd met enkele andere leden van de Ereraad en dit overleg heeft mij ertoe gebracht hier op deze plaats te gaan staan. Ik ben mij ervan bewust, dat het moeilijk is over datgene, wat hier gezegd is, over het werk van de Ereraad, opmerkingen te maken. Moeilijk in de eerste plaats, omdat ik over datgene, wat ik zal zeggen, niet voldoende overleg heb kunnen plegen met de andere leden. Ook weet ik, dat het moeilijk is om, terwijl nog een lange en zware taak voor ons ligt, het woord te voeren over dat weinige, dat wij tot nog toe hebben gedaan. Maar ik zal proberen duidelijk te maken hoe de twee reeds gepubliceerde uitspraken tot stand zijn gekomen, zonder dat ik mij natuurlijk zal begeven in de bijzonderheden van elk geval afzonderlijk. Ik moet dan allereerst de opmerking maken, dat het de secretaris van de Ereraad vaak de grootste moeite kostte te zorgen, dat er ter beoordeling van een bepaald geval de vijf benodig-

de leden aanwezig waren, en dat wij bij de keuze van de personen rekening moesten houden met verkeersmoeilijkheden. Dat verklaart, waarom de Ereraad telkens anders is samengesteld en het dus kan voorkomen, dat een van de andere leden, die niet aan een bepaalde uitspraak heeft deelgenomen, daarvan zelfs niet op de hoogte is, niet anders dan op de wijze, waarop hij het in de krant heeft kunnen lezen, zoals u allen. Wij zullen overwegen of het mogelijk is een methode te vinden, waarbij dit bezwaar wordt ondervangen, maar ik betwijfel of dit mogelijk zal zijn.

Zoals ik reeds zeide, zijn er twee uitspraken gepubliceerd en het is, geloof ik, toch wel een beetje voorbarig om op grond van deze twee uitspraken een oordeel te vellen over de kwestie, of de uitspraken van de Ereraad ook moeilijkheden in de weg kunnen leggen aan de uitspraken van de Zuiveringscommissies, die hun werk ook nog moeten doen. Ik geloof, dat dat voorbarig is. Wanneer aanstonds de twee andere uitspraken zullen zijn gepubliceerd, die intussen zijn genomen, zal daaruit blijken, dat het geval-De Zeeuw de Ereraad niet in de weg staat om in bepaalde gevallen krassere maatregelen te nemen dan ten aanzien van De Zeeuw genomen zijn. Nu is vanmorgen gezegd, dat de Ereraad tot nu toe tweemaal een vrijspraak heeft gegeven. Dat is tot op zekere hoogte voor het eerste geval wel juist, maar in het tweede geval, de kwestie-De Zeeuw, moeten wij van een veroordeling spreken. Ik wil wel zeggen, dat ik niet graag zou willen, dat over mij als partijgenoot een dergelijk oordeel zou worden uitgesproken. Wanneer over iemand, die zulk een gewichtige functie in en voor de Partij bekleedt, een oordeel wordt uitgesproken als in het werkelijke vonnis van de Ereraad is vermeld, dan heeft dat grote betekenis, grote politieke betekenis ook. En het is zelfs niet nodig — ik laat nu in het midden of deze uitspraak helemaal juist is — in die uitspraak nog te zeggen welke politieke gevolgen deze uitspraak moet hebben. Die consequenties moeten worden getrokken door degenen, wie het aangaat, en zeker door degenen, die aanstonds hebben te beslissen over de vraag, welke functies verder bekleed zullen kunnen worden door den betrokkene.

Dan wil ik ook nog op de volgende kant van de zaak wijzen: wij hebben als Ereraad een zekere voorzichtigheid in acht te nemen, en wij zijn ons daarvan zeer goed bewust. Laat ik eerst even zeggen, dat naar ik meen alle leden van de Ereraad bereid zijn, en vroeger ook getoond hebben de moed te bezitten om op zijn tijd „neen” te zeggen. Tot op zekere hoogte zou ik dit willen zeggen: dat heeft de Ereraad in het geval-De Zeeuw ook gedaan, ofschoon ik persoonlijk er helemaal niets moedigs in vind om „neen” tegen het P.B. te zeggen. Echter, wij laten ons niet door de vraag: „Wie diende de aanklacht in?” verleiden tot een uitspraak, die wij aanstonds misschien niet kunnen rechtvaardigen. In dit verband wil ik de opmerking maken, dat het aantal klachten van de partijgenoten uit het land over mensen, die in hun omgeving hebben gewerkt, uiterst gering is en dat het P.B. daardoor genoodzaakt werd om klachten bij de Ereraad in te dienen. Dat is een verschijnsel, dat van algemene aard is en dat wij overal opmerken, maar het maakt onze taak niet gemakkelijker.

Nu zit er aan de uitspraken van de Ereraad ook nog deze kant: stel,

dat wij in een bepaald geval oordelen, dat iemand voor een functie, b.v. die van partijbestuurder, niet meer in aanmerking mag komen. Dan vraag ik: welke sanctie is er aan deze uitspraak verbonden? Wanneer dan aanstonds toch de partijgenoten willen, dat deze man partijbestuurder wordt, wat belet dan de Partij om hem te kiezen? Ook dit is een reden, waarom wij met voorzichtigheid dienen op te treden en niet al te gemakkelijk moeten zeggen: deze partijgenoot is onwaardig om een bepaalde functie voor of namens de partij te bekleden.

Er zijn nog maar vier uitspraken gevallen. Dat betekent niet, dat er niet reeds veel voorbereidend werk voor de volgende is gedaan. Ik zou de partijgenoten willen vragen, vóór een definitief oordeel over het werk van de Ereraad wordt uitgesproken, af te wachten wat er verder gebeurt.

Ten slotte nog deze opmerking: is er behalve onze Partij één andere partij in het land, die hetzelfde doet? Is er een partij, die de mogelijkheid opent om bezwaren tegen partijgenoten te onderzoeken; de mogelijkheid, dat er een uitspraak wordt gedaan en dat deze volledig wordt gepubliceerd? Ik antwoord hierop: neen, een dergelijke andere partij ken ik niet. En wanneer de partijgenoten in het land dus moeilijkheden mochten hebben, zullen hebben ongetwijfeld, met de uitspraken, die de Ereraad heeft gedaan, dan geloof ik, dat het goed is erop te wijzen, dat en het P.B., en de door het P.B. ingestelde Ereraad doen wat nodig is in onze Partij, en wat misschien verzuimd wordt in andere partijen."

Vorrink: „Naar aanleiding van de gemaakte opmerkingen zou ik gaarne enkele dingen in het midden willen brengen. Ik zal daarbij een soort chronologische volgorde in acht nemen. Ik wil beginnen met de opmerking van Scheps, gemaakt naar aanleiding van het feit, dat een aantal partijgenoten — voor een zeer belangrijk deel vooraanstaande partijgenoten — na de capitulatie van het Nederlandse leger getracht hebben Nederland te verlaten en zich naar Engeland te begeven. Ik stel er prijs op te zeggen, dat ik Scheps zeer dankbaar ben, dat hij dit onderwerp op deze partijconferentie aan de orde heeft gesteld. Ik heb al eens gelegenheid gehad een half uurtje aan die zaak te besteden. Veel nieuws zal ik niet vertellen, maar ik ben dankbaar, dat ik de gelegenheid heb tegenover de partijconferentie hierover te spreken, ook daarom, omdat ik zeer nadrukkelijk zou willen, dat men geen verontschuldigungen bepleit, althans niet voor mij persoonlijk en dat men de zaak precies neemt zoals ik deze wil stellen en ze of verwierpt, of accepteert. Ik heb geen behoefte aan een verontschuldiging ten opzichte van een tekortkoming, al is het van Scheps uit menselijk oogpunt zeer prijzenswaardig, dat hij zegt: „Men mag iemand hierom niet voor zijn gehele houding gedurende de bezetting veroordelen."

Aan deze kwestie is een langere geschiedenis verbonden dan alleen het besluit om na de capitulatie te zeggen: „Wij schudden de vaderlandse stof van onze voeten en zoeken een goed heenkomen." Ik wil vooropstellen, dat ieder zijn argumentatie moet leveren. Ik ben niet verantwoordelijk voor de motieven, waarom A of B op de pier heeft

gestaan; ik ben verantwoordelijk voor mijn motieven. Die motieven zal ik ter beoordeling aan de partijconferentie voorleggen. Ik moet er aan herinneren, dat er in de Partij mensen waren, die voor zichzelf hadden uitgemaakt, dat Nederland in de oorlog zou komen van af het moment, dat op 1 September 1939 de tweede wereldoorlog uitbrak. Het is voor mij nooit een vraag van twijfel of onzekerheid geweest, of dat gebeuren zou. Ik heb van meet af aan op het standpunt gestaan, dat het ditmaal onvermijdelijk was, dat het zou gebeuren. Bij verschillende gelegenheden heb ik tegenover verschillende partijgenoten het standpunt verdedigd, dat wij ons op deze eventualiteit moesten voorbereiden, dat wij allereerst moesten beantwoorden de vraag, welke mogelijke verdediging er in die eventuele situatie voor ons land zou zijn. Gij hebt mijn standpunt gekend — het is nooit een ander standpunt geweest —: ik meende, dat wij onze vaderlandse bodem met wapengeweld zouden hebben te verdedigen. Het stond tegelijkertijd voor mij vast, dat die strijd in eerste instantie door ons zou worden verloren, dat het uitgesloten zou zijn tegenover de overweldigende macht, waarmede Duitsland ons land zou binnentrekken — een ander geval kwam niet in aanmerking — stand te houden. Ik wil gaarne bekennen, dat ik dit zwichten niet direct in vijf dagen heb gezien; ik heb gedacht, dat het misschien wel vijf weken zou kunnen duren. Over vijf maanden heb ik zelfs nooit gedroomd. In verband met deze situatie meende ik, dat het noodzakelijk was ons rekenschap te geven van wat er dan met ons land ging gebeuren. Dan zou er komen — gelijk geschied is — een militaire bezetting, die niet alleen een militair karakter zou dragen, maar tegelijkertijd een geestelijke terreur, een poging tot nazificering van het Nederlandse volk. Ook daaromtrent behoefde niemand, die de ontwikkeling der dingen sinds 1933 in Duitsland had gevolgd, in twijfel te verkeren. Ik heb mij toen op het standpunt gesteld, dat het in die omstandigheden volstrekt noodzakelijk zou zijn, dat de Nederlandse regering — d.w.z. de Koningin en de ministers — het land tijdig genoeg zouden verlaten om buiten de Nederlandse grenzen een regering te vormen. Op dit ogenblik heb ik er behoefte aan te zeggen, hoe ik mij verheug over het feit, dat Albarda gezond in ons midden is. Wij hebben menig gesprek met elkaar gevoerd. Daaromtrent was tussen leidende personen in de partijleiding meningsverschil. Er waren mensen, die op het standpunt stonden, dat de regering ook onder die omstandigheden in Nederland behoorde te blijven en alle noden, zorgen en leed, die over ons zouden komen, met ons zou moeten delen en niet de indruk zou moeten wekken zich aan al die ellende te onttrekken. Tot het laatste toe heb ik mij steeds daartegen verzet en gezegd, dat het naar mijn mening noodzakelijk was, dat de regering naar Engeland uitweek. Ik behoef er niet aan te herinneren, dat er op dat punt niet alleen meningsverschil bestond in de partijleiding, maar ook in het Nederlandse volk en dat aanvankelijk ongetwijfeld de stemming in het Nederlandse volk van dien aard was, dat het scheen, alsof diegenen, die op het standpunt stonden: „Wij behoren te blijven”, volkomen in het gelijk werden gesteld. Daar was in brede kringen van het Nederlandse volk — en merkwaardigerwijze vooral bij de meest koningsgezinden — een

stemming van bitterheid en grote teleurstelling over het heengaan van de regering en in het bijzonder van de Koningin en de leden van het koninklijk huis. Wij hebben toen de zeer merkwaardige situatie beleefd in Nederland, dat de warmste en hartstochtelijkste verdedigers van het optreden van de Koningin, het koninklijk huis en de regering, gezocht moesten worden in de kringen der sociaal-democraten. Dit is niet zo heel verbazingwekkend. Wij werden niet gedreven door onze liefde voor het koninklijk huis, maar door een juist politiek inzicht. De strijd moest op andere bodem worden voortgezet en met kracht gevoerd door een regering, die zich onafhankelijk wist te maken van de overweldiger.

Voorts stond voor mij vast, dat de Nederlandse socialistische arbeidersbeweging — niet alleen de S.D.A.P., maar ook het N.V.V. — verplicht was zoveel mogelijk mensen in veiligheid te stellen, die op enigerlei wijze voor het voeren van de strijd onontbeerlijk zouden blijken te zijn. Ik stond op het standpunt, dat niet alleen de Koningin en de ministers behoorden heen te gaan; van meet af aan stond voor mij vast, dat er nog twee andere categorieën waren, die heen behoorden te gaan: al degenen, die in de internationale vakbeweging en in de Internationale een rol van enige betekenis hadden vervuld. Ik wil u zeggen, dat ik mij er diep over heb geschaamd, dat nog in Mei de secretaris van de internationale vakorganisatie in Nederland vertoefde. Dat hier niet groter rampen en ongelukken van zijn gekomen, is niet aan hun wijsheid te danken, maar alleen aan stom toeval. Fimmen heb ik niet altijd bewonderd, maar één ding heeft hij verduiveld goed gezien: in het voorjaar van 1939 heeft hij de nodige maatregelen genomen om het secretariaat van de I.T.F. naar Engeland over te brengen, hetgeen mogelijk heeft gemaakt, dat de nazi's geen beslag hebben kunnen leggen op de stukken van de I.T.F. Het heeft in de kringen van de algemene raad van Vakbeweging en Partij een onderwerp van discussie uitgemaakt — een stimulering in die richting is niet in de laatste plaats van ons uitgegaan —: „Zorg, dat je geld veilig is,” en: „Zorg, dat er mensen aan de overkant zijn, die zorgen kunnen; dat wij niet geheel en al ontbloot worden van materiaal en van de personen, nodig om de strijd tijdens en na de oorlog verder te voeren.” Dat is naar mijn opvatting zeer onvolgende georganiseerd. Men heeft voor een niet onbelangrijk deel wel de duiten in veiligheid gebracht, maar niet de mensen. Ik zou niet graag in de schoenen willen staan van hen, die de vraag moeten beantwoorden, waarom Simon de la Bella niet meer levend in ons midden is, want men is toen gezwicht voor de indruk, die het zou kunnen wekken, dat men er tussen uit trok, en men heeft geen zakelijke argumenten laten overheersen over deze gevoelsargumenten. Ik was Voorzitter geweest van de Socialistische Jeugd-Internationale; ik was lid geweest van de Executieve van de Socialistische Arbeiders-Internationale, lid van het socialistische bureau van de Arbeiders-Internationale.

Ik meende in de tweede plaats, dat er een andere groep Nederlanders naar de overkant behoorde te vertrekken, nl. die personen, op wier advies de Nederlandse regering prijs zou kunnen stellen. Ik meende, dat er overleg had moeten worden gepleegd tussen de regering en

de leidende figuren uit de Nederlandse politiek om uit te maken, welke mensen men zou uitnodigen naar Londen mee te gaan. Daar is niets van gekomen, omdat er ook in de boezem van de Nederlandse regering ten opzichte van dit gehele probleem geen klaarheid en geen eenstemmigheid bestond. Toen is de situatie gekomen, waarin mensen als ik en ook Wiardi Beckman samen hebben overlegd. Wij beseften wat wij moesten doen: wanneer het niet gelukte, om georganiseerd en in overleg met de regering naar Londen uit te wijken, omdat men ons eventueel daartoe niet uitnodigde, of helemaal niemand uitnodigde, maar de zaak eenvoudig op zijn beloop liet, dan zouden wij den minister van Oorlog verzoeken opnieuw opgenomen te worden in het Nederlandse leger op de dag, dat de grenzen van Nederland zouden worden geschonden, om als officier onze plicht te vervullen in de strijd voor Nederlands onafhankelijkheid. Daar hebben wij aanvankelijk in het P.B. niet veel van gezegd, omdat wij meenden: „Laten wij maar eens kijken hoe het loopt”. Minister Dijkshoorn had gezegd, dat hij voor ons een plaats in het Nederlandse leger zou reserveren. Toen is in het P.B. de bespreking gekomen, waaruit bleek, dat inderdaad Wiardi Beckman van plan was de hoofdredactie van „Het Volk” in de steek te laten en als officier in het Nederlandse leger te treden. Daar is toen zeer veel bezwaar tegen gemaakt van de zijde van het P.B., omdat men, en niet geheel ten onrechte, meende, dat de krant dan te veel zonder leiding zou zijn. Ten slotte heeft men zich er wel bij neergelegd. Toen in het P.B. bekend werd, dat ik eveneens een dergelijke afspraak had gemaakt, werd in het P.B. opgemerkt, dat men dit ten zeerste zou betreuren. Ik ben toen gezwicht, tot mijn spijt, moet ik op dit ogenblik zeggen. Ik wilde, dat ik gezegd had: „Nee, ik ga toch!” Maar ik heb gezegd: „Goed, dan zal ik er afstand van doen”; Wiardi Beckman is naar het hoofdkwartier verdwenen en ik ben in Amsterdam gebleven. Er bleef mij daar niet veel anders over dan het commando te voeren over het Rode Vendel van de Burgerwacht en daar gedurende die vijf dagen van de oorlog mijn militaire plichten tegenover Nederland te vervullen.

Ik verkeerde toen in een toestand van de uiterste verwarring. Het was helemaal niet bekend of de Nederlandse regering, of wie dan ook, er prijs op zou stellen, dat lieden als ik aan de overkant zouden zijn, dat vooraanstaande mensen uit de socialistische beweging daar zouden zijn. Ons overviel het bericht van het uitwijken der regering, zoals het iedereen heeft overvallen, en wij moesten de vraag beantwoorden: „Wat nu?” Op dat moment heb ik het besluit genomen: Welnu, ik zal elke poging in het werk stellen om naar Engeland te komen, op eigen verantwoording, ten einde te trachten dan in Engeland mijn aandeel te hebben in de voortgezette strijd om het herwinnen van onze onafhankelijkheid. In die rumoerige dagen van 10 tot 15 Mei was er geen mogelijkheid meer tot overleg met anderen dan met Woudenberg, Mevr. Ribbius Peletier en Ankum. Er zijn voor mij dus drie motieven geweest om te trachten naar Engeland te komen. In de eerste plaats was er dit motief: daar moeten in Londen een aantal mensen zijn, die de regering ter zijde kunnen staan. De geschiedenis van de gebeurtenissen in Londen is nog niet geschreven, maar als

ik denk aan wat wij zoal door de radio hoorden, dan heb ik de indruk dat men in Londen heus wel een stuk of vijftig of honderd mensen had kunnen gebruiken. Men had in Londen geen overdaad aan geschikte adviseurs. Ik moet hier aan toevoegen, dat men Wiardi Beckman eenmaal heeft uitgenodigd om langs een geheime weg naar Engeland te komen. Dit is het uitgangspunt geworden voor zijn arrestatie en uiteindelijk ook voor zijn dood. Daarna heeft men mij nog driemaal per microgram, getekend door Gerbrandy en door de Koningin, uitgenodigd. Dat was niet om in Londen met mijn duimen te gaan zitten draaien, en ook niet om mijn eigen leven te redden! Het zou dus meer effectief geweest zijn, indien men reeds in de Meidagen van 1940 maatregelen had genomen, opdat mensen als ik en anderen in overleg met de regering de overkant hadden kunnen bereiken. In de tweede plaats was er inderdaad het motief, dat ik op het standpunt stond, dat ieder, die in de internationale socialistische arbeidersbeweging een rol had gespeeld, per se moest worden beveiligd. Men is volkomen tekort geschoten in de organisatie daarvan, ondanks de herhaalde malen, dat daarop, mede van mijn zijde, is aangedrongen. En inderdaad, daar was dan in de derde plaats het motief, waarover Woudenberg heeft gesproken, het motief van de persoonlijke veiligheid. Ik had al enige keren in de bladen van de N.S.B. vermeld gestaan, maar dat voorrecht was aan meerderen te beurt gevallen. In de Mei-dagen van 1940 echter zijn er in Amsterdam onder mijn persoonlijke verantwoordelijkheid, in samenwerking met den procureur-generaal Van Thiel, met den hoofdcommissaris van Politie en met den Burgemeester van Amsterdam, honderden N.S.B.-ers door de manschappen van mijn bataljon van de Amsterdamse burgerwacht gearresteerd. Alleen daarom reeds was er rekening mee te houden, dat, wanneer de Duitsers Amsterdam zouden binnen-marcheren, dit spoedig gevolgd zou worden door een bezoek aan mijn woning.

Ik heb u hier, min of meer in een korte samenvatting, het gehele aspect gegeven van de dingen, die er *voor mij* toe geleid hebben op de pier in IJmuiden te gaan staan. Als u mij vraagt, of ik het een verheffend toneel heb gevonden, dan zeg ik: „neen”. Ik zag er ook menigeen, waarbij ik dacht: „Man, was toch rustig thuis gebleven”. Maar voor mijzelf wil ik er aanspraak op maken, dat u de zaak beoordeelt aan de hand van de feiten, die ik hier heb medegedeeld, en zonder enige geneigdheid om te gaan in de richting van Scheps. Ik meen, dat het mijn *plicht* was, en ik wens, dat gij in uw uitspraak, die gij zult doen, het zó zult beoordelen. Ik verzoek u dus, indien gij meent, dat mijn standpunt onjuist is geweest en dat mijn houding getuigenis aflegde van het zich onttrekken aan mijn plicht, dan met „neen” te antwoorden en mij niet opnieuw op deze post te zetten. Ik wens niet opnieuw deze functie te vervullen in verband met mijn positie in de illegaliteit. Ik heb daaraan geen behoefte. Ik verwacht, dat gij streng en grondig zult oordelen over de feiten, die ik u heb medegedeeld.

Men heeft in de discussie de vraag opgeworpen, waarom het P.B., nadat het land bezet was, niet in de illegaliteit is gegaan. Woudenberg heeft daarover reeds iets gezegd. Ik wil kort zijn en alleen dit zeggen:

in het P.B. waren er ook mensen — ik ben daar zelf de woordvoerder van geweest —, die meenden, dat het anders had gekund en gemoeten in deze zin, dat ik er zeer vóór zou zijn geweest, indien het P.B. de volledige consequentie had aanvaard van de positie, waarin ons land verkeerde: dat wij inderdaad collectief waren ondergedoken en op dat moment hadden gezegd: „Op dit ogenblik is geen legale arbeid meer mogelijk.” Maar het is natuurlijk ondenkbaar, dit nog met dezelfde overtuiging te zeggen als 5½ jaar geleden. Het is natuurlijk ondenkbaar, dat het P.B. der S.D.A.P. als zodanig in het uur van de hoogste nood tot het Nederlandse volk niets te zeggen had. Naar mijn opinie kon dat niet. Naar mijn opinie hadden wij op dat ogenblik moeten spreken tot het Nederlandse volk. Dat dit niet gebeurd is, betreur ik. Ik heb vanmorgen reeds vastgesteld, dat ik van oordeel ben, dat het P.B. daarna op het gebied van voorlichting en leiding van het Nederlandse volk zoveel heeft gedaan, dat men deze zaak als een historische zaak als afgedaan kan beschouwen, maar het standpunt als zodanig is mijn standpunt geweest.

Men heeft de opmerking gemaakt, dat de brochure „Spectator” verwarrend heeft gewekt. Dat is natuurlijk heel goed mogelijk. Ik ben geneigd te zeggen: dat was juist de bedoeling; het ging er juist om, in zover de geesten los te maken, dat ik tegenover de hier en daar doorwerkende geest van afwachten en de zaak op haar beloop laten, moest stellen een poging om een zekere problematiek, die zich voor ging doen, in de hoofden te formuleren en voor te leggen. Ik wil daarop niet verder ingaan, nadat Woudenberg niet geheel ten onrechte heeft opgemerkt, dat de brochure er toe heeft bijgedragen om het illegale contact in het land een zekere inhoud te geven. Dat contact was uit de aard der zaak in de allereerste tijd niet ongezellig; je was blij, dat je elkaar weer tegenkwam en kon zeggen: „Zo, ouwe jongen, ben jij er ook nog?” Maar de volgende keren moest het contact inhoud krijgen, dan moest je ergens over spreken. En er waren maar twee onderwerpen, waarover gesproken kon worden: de toekomst van de Partij, en het aandeel in de illegale strijd. Over andere onderwerpen viel in partijverband niet te spreken. Het was daarom inderdaad nodig aan die besprekingen alvast wat inhoud te geven.

Dat is dan eigenlijk het verleden. Ik wil nu ook nog iets zeggen betreffende de dingen, die De Zeeuw in het midden heeft gebracht en die behoren tot de afrekening met dat verleden.

Het spreekt van zelf, dat ik geen woord zal besteden aan de uitspraak van de Ereraad als zodanig en zelfs niet aan het functionneren van de Ereraad. De voorzitter van de Ereraad heeft goed gevonden ons hier enigermate in te lichten over bepaalde gezichtspunten, van waaruit de Ereraad functionneert. Ik hoop, dat de partijgenoten, die desbetreffend vragen hebben gesteld, bevredigd zijn. Ik geloof, dat het onjuist is daar al te lang mee bezig te zijn. Ik wil zelfs niet spreken over het begeleidende briefje bij het vonnis, dat over De Zeeuw is uitgesproken. Op zichzelf kan ik dit niet zo verschrikkelijk gelukkig vinden, vooral niet in verband met het dreigende gevaar, dat het verkeerd wordt geïnterpreteerd. Ik meen, dat het volkomen juist is, als de Ereraad de uitspraak doet: „Deze man is niet onschuldig, maar hij is ook niet onwaardig”, dat dit als regel inhoudt, dat men hem in

zijn functies kan laten zitten. Niet iedereen behoeft voor een afkeuring of reprimande heen te gaan. Maar zo staat de zaak niet. Zo zou het zijn, als het erom ging of iemand gedurende een zekere zittingsperiode het recht heeft om te zeggen: „Ik weiger te gaan of weggestuurd te worden”. Maar zo staat de zaak niet. De verkeerde interpretatie van het briefje is deze, dat pg. De Zeeuw het heeft bestaan op een Federatiebestuursvergadering in Rotterdam te verklaren, dat hij op grond van dat briefje voorzitter moet blijven van de Rotterdamse Partijfederatie. Dat is de wereld compleet op de kop gezet. Het spreekt vanzelf, dat de Partij volkomen vrij is bij elke periodieke verkiezing zelf uitspraak te doen of zij bepaalde functionarissen op bepaalde posten wil zien, ja dan neen. Dat daarbij rekening zal worden gehouden met het oordeel van de Ereraad, samengesteld uit partijgenoten, die wij alle eerbied en achting toedragen, spreekt vanzelf. Dat wij daaraan gebonden zouden zijn, is echter volkomen onjuist. De hantering van dat begeleidende briefje is dermate ongelukkig geweest, dat wij moeten hopen, dat dit zich in de toekomst niet opnieuw zal voordoen. Het is onjuist hieruit conclusies te trekken, die voor de Partij volkomen onaanvaardbaar zijn. Meer wil ik er niet over zeggen, behalve dat ik mij er enigermate over verbaasd heb, dat De Zeeuw burgemeester Oud als autoriteit aanvoert om duidelijk te maken, hoe voortreffelijk hij zich gedragen heeft of, wat juist, hoezeer men zijn optreden toch ook nog wel uit een andere gezichtshoek kan bekijken. Dat is precies net wat in Nederland dreigt: dat is nl. de solidariteit van de lieden, die allen met elkaar wat boter op hun hoofd hebben (uitroepen: „Zeer juist”) en zeggen: „Kijk, jij bent een brave vent geweest, hij is een brave vent geweest, wij zijn allen braaf geweest.” Door een gelukkig toeval kan ik u ook iets voorlezen, nl. iets uit een publicatie in de Rotterdamse dagbladen van 29 Augustus 1940, waarin de burgemeester van Rotterdam als postbode dienst doet voor het verbod van de Duitse autoriteiten om op Oranje-feestdagen op enigerlei wijze van sympathie voor Oranje getuigenis af te leggen. Ik behoeft niet voor te lezen, waarmee men allemaal bedreigd wordt; dat weten wij wel uit de voorschriften van de moffen, maar deze circulaire eindigt met de volgende zin: „De burgemeester maant de burgerij tot stipte naleving van deze bekendmaking aan, zulks ten einde de goede verstandhouding tussen de Nederlandse bevolking en de Duitse bezettingsautoriteiten in stand te houden.” Wij plachten in de illegaliteit te zeggen: „Moet je nog peultjes?” Dat is de autoriteit, waarop De Zeeuw zich beroept. Dat is precies de reden, waarom, als Oud eventueel lid zou zijn van de Partij, wij zouden zeggen: „Dien zullen wij ook maar voor de Ereraad brengen; wil de Ereraad ook vertellen, hoe hij daarover denkt?” Daar gaat het precies om.

Wanneer De Zeeuw zegt, dat de geest van het Nederlandse volk, zoals die was voor 1940, eigenlijk de geest is van waaruit het mogelijk is geweest, dat ons volk zo'n weerstand heeft geboden, dan zeg ik: „Dat is natuurlijk nogal wies”, maar daar zullen wij dan het volgende op moeten vragen aan De Zeeuw: „Wat hebt gij gedaan om die geest levendig te houden? (Uitroepen: „Zeer juist”). Wat hebt gij gedaan om te zorgen, dat die geest niet kapot gemaakt werd door de colla-

borateurs in Nederland — waarvan ik moet zeggen, dat er helaas te veel zijn om hen allen voor een ereraad te slepen, de hele en de halve slappelingen, de hele en de halve meelopers, die wij hebben gekend in Nederland? Daar gaat het nu juist precies om: wat hebt GIJ gedaan? Wat deed GIJ om die geest levend te houden en om die geest te leiden? En nu is er één zaak, waarvan ik u de verzekering geef, zolang ik nog adem heb: wanneer men komt aan de betekenis van de illegaliteit, dan komt men aan MIJ! (Applaus). Als er één ding gedaan moest worden, was het juist het levend houden van die geest. Ik schiet niet tekort in respect voor de lieden, die sinds 1944 met een revolver in hun achterzak lopen; ik zeg niet, dat dat een genoeg was, en ook niet, dat het alleen maar romantiek was. Eén ding moet ik nog zeggen: toen wij in Juli 1940 besloten „Het Parool” uit te geven, was dit, omdat wij het verdomden het Nederlandse volk met de smerige, stinkende kranten, met de radio, de film en met alle andere zwijnerij te laten verpesten. Tegen dit geestesbederf zullen wij alles doen wat wij kunnen. Als wij De Zeeuw roepen om te bewijzen, wat hij dan wel heeft gedaan om dat stinkende orgaan van de „Voorwaarts” weg te krijgen, dan zegt hij: „Als gij beschuldigt, is de plicht tot het bewijs aan u”. Hij heeft in drie federatie-vergaderingen in Rotterdam gesproken en geen enkele poging gedaan om duidelijk te maken, wat hij wel heeft gedaan om de geest van het verzet sterk te maken en de Rotterdamse arbeiders te leren welke taak zij hadden te verrichten in het verzet tegen den tiran.

Dat is de reden, waarom wij huis en haard verlieten om onder te duiken als consequentie van datgene, waarvoor wij vóór 1940 streden. en waarvoor wij in die zin van niemand dank verwachten. Maar wij verwachten inderdaad, dat men onderscheid zal maken tussen hen, die dit wel deden, en hen, die dit nalieten, en als De Zeeuw zegt: „Daarmede splitst gij het Nederlandse volk en de Partij in tweeën”, dan zeg ik: „Ja, helaas.” En als De Zeeuw meent het monopolie te bezitten van te weten, welke gevaren daaraan verbonden zijn, dan vergist hij zich. Ik ben mij van die gevaren diep bewust. Het is een ontzaglijk groot gevaar, dat Nederlanders aldus tegenover Nederlanders staan. Wij beleven op dit ogenblik inderdaad de uitwerking van een latente burgeroorlog, dat weet ik; maar ik wens daarover géén belering van de zijde van De Zeeuw te ontvangen, want dan zou hij met een ander visitekaartje hier moeten komen! Van ieder wil ik die belering ontvangen, met wien ik gestaan heb, schouder aan schouder, in de illegaliteit! Zij hebben wel het recht te zeggen: „Kerel, denk er om, drijf de zaak niet op de spits, want je weet welke gevaren dit meebrengt”. Ik ken die gevaren, en meer dan dat: ik behoor tot degenen, die op dit ogenblik zeggen: we moeten oppassen, want we kunnen er nog zo lang ziek aan zijn. Maar dat is niet onze schuld. Dat is de schuld van degenen, die gedacht hebben door te buigen en te blijven zitten om nog wat te redden. Die opvatting, waar men misschien zelfs aanvankelijk volkomen eerlijk en te goeder trouw aan geloofd kan hebben, is in de praktijk gebleken onjuist te zijn, omdat men reeds vóór 1940 de harde les van de werkelijkheid van het nationaal-socialisme niet heeft willen leren, omdat er lieden waren, die gezegd hebben: „Wij moeten ten slotte met die kerels over de Oostgrens

leven; wij moeten begrijpen, dat Nederland maar een voorpost is van het Groot-Duitse rijk en, of het daar nu een nationaal-socialistisch of een sociaal-democratisch of een burgerlijk bewind is, dat Groot-Duitsland is ten slotte ons economische achterland en wij moeten op enigerlei wijze toch proberen er in vrede mee te leven." Daar tegenover hebben de anderen, die aard en wezen van het nationaal-socialisme begrepen hebben, van meet af aan „neen" gezegd, niet alleen tijdens de oorlog, maar ook vóór de oorlog. Als er één ding waar is geweest van wat wij gepredikt hebben in „Vrijheid, Arbeid, Brood", in onze anti-fascistische actie, als dat eerlijk gemeend is geweest, hadden wij daarvan de consequenties te trekken, toen het nationaal-socialistische monster zijn poot over onze Oostgrens zette. Daarom herhaal ik: ik ken alle verschikkingen, en ik voorzie ze misschien beter dan gij; ik weet, wat in Finland is gebeurd, toen Finland zich moest herstellen van een burgeroorlog, ik weet wat in Hongarije is gebeurd, en ik heb het tientallen malen op onze conferenties gezegd, een burgeroorlog is schrikkelijker dan de ergste oorlog. Maar het is niet onze schuld, dat hij uitgevochten moet worden, en ik vraag van ieder, die in deze strijd heeft gestaan, dat hij met wijsheid en mildheid de weg probeert te vinden tot het weer herstellen van het evenwicht van het Nederlandse volk. Ik wens echter desbetreffend géén wijze lessen te ontvangen van de lieden, die niet kunnen aantonen, wat zij hebben gedaan om de geest, die vandaag de dag leeft in het Nederlandse volk, levend en intact te houden.

Ten slotte nog dit: er zijn vragen gesteld over mijn nieuwe positie. Men heeft gevraagd, of die positie verenigbaar is met het voorzitterschap van de Partij. Woudenberg heeft daar reeds in het kort op geantwoord, en gezegd: „Wij hebben in het P.B. die zaak besproken en wij zijn ons bewust, dat er hier en daar wel haken en ogen in zijn." Ik zou mij kunnen voorstellen, dat men van mening zou zijn, dat in normale omstandigheden een dergelijke combinatie van functies ongewenst was. Ik geloof echter, dat de omstandigheden van het ogenblik van dien aard zijn, dat wij die combinatie eer moeten toejuichen dan dat wij deze moeten afwijzen, met erkenning van de moeilijkheden. Ik heb vanmorgen in mijn openingswoord reeds tot u gezegd, dat wij naar mijn mening het besef moeten hebben, dat deze regering Schermerhorn—Drees onze regering is en dat wij ons om die reden ook inderdaad tot taak moeten stellen deze regering te verdedigen — ik wil het maar huiselijk zeggen in deze kring — „door dik en dun", ben ik geneigd te zeggen. Daar bedoel ik dit mee: dat er wel geen enkele regering is op dit ogenblik, die niet in zulke moeilijke situaties komt, dat er dingen geschieden, die gemakkelijk voor tweeërlei uitleg vatbaar zijn, dingen, waarvan wij zeggen: „Daar zijn wij het eigenlijk niet geheel mee eens." Maar wij verkeren op dit ogenblik in een positie, dat die mening en dat oordeel heel gemakkelijk ter kennis van de regering gebracht kunnen worden; dat is niet zo moeilijk: wij hebben daar wel enige entrée. Wat ik bedoel met de verdediging, is, dat wij op dit ogenblik moeten beseffen, dat er in Nederland een basis is gelegd voor een toekomstige politiek, die ons tot zeer ver gaande tolerantie moet voeren en een juist begrip voor de geweldige moeilijkheden. De enige reden, waarom ik deze

positie zo heb geambieerd — want ik heb ze heel graag aanvaard — is juist, omdat ik er die mogelijkheid in zag; omdat ik beseft, dat deze regering als het ware een preludium is op datgene, wat komen moet en komen kan, na de komende verkiezingen, indien wij er achter staan en ook andere bevolkingsgroepen in Nederland, die het ermee eens zijn. Ik heb vanmorgen opzettelijk gewezen op de rede van Schermerhorn; een rede, die uiteraard het stempel droeg van een sociaal-democratischen minister, die deel uitmaakt van het kabinet, maar ten slotte verantwoordelijk is voor de leiding van de regering zelf. Men mag zeggen: dit is een regering met socialistische inslag. Ik heb mij de zaak zo gedacht, dat het dan van het grootste belang is, dat het sociaal-democratische volksdeel alles doet om het contact met deze regering zo intens mogelijk te maken. Het is in volledige overeenstemming met den minister-president, dat ik niet alleen tijd besteed aan de zaken, die in engere zin als regeringszaken moeten worden aangemerkt, maar ook voor een niet onbelangrijk deel mijn tijd besteed om in het land op openbare vergaderingen het woord te voeren voor de Partij en voor de versteviging van de Nederlandse sociaal-democratie, want ook Schermerhorn als niet-sociaal-democraat beseft, dat de politiek, die hij en de zijnen wensen, slechts kans op succes heeft, indien de sociaal-democratie intact blijft en sterk staat achter de regering. Zo geloof ik, dat dit kabinet zal kunnen slagen. Uit de aard der zaak ben ik ook dankbaar, dat ook deze zaak ter sprake is gekomen.

Er is nog een concrete vraag mondeling aan mij gesteld: „Wat zou onze positie zijn, als er in de regering enig conflict uitbreekt?” Het ligt eigenlijk in de zaak, zoals ik die gesteld heb, reeds opgesloten. Ik ben geen ambtenaar geworden. Het spreekt dus ook van zelf, dat ik mijn functie in de eerste plaats zie als een politieke functie en dat, wanneer de politieke grondslag uit dit kabinet zou zijn weggevallen, het kabinet een andere nadruk zou krijgen, of wanneer er bij de komende verkiezingen voor een dergelijke politiek geen meerderheid zou blijken te zijn, er voor mij geen aanleiding zou zijn deze taak te blijven vervullen. Ik geloof, dat dit wel een duidelijk antwoord is.

Ten slotte wil ik nog één opmerking maken over de kwestie, waarvoor Woudenberg naar mij heeft verwezen, namelijk over de vernieuwing van het P.B. en de vraag, of op het ogenblik niet de tijd daar is om de stringente bepalingen ten aanzien van de 65-jarigen bij de vernieuwing van het P.B. niet te laten gelden. Het is natuurlijk altijd zo, dat wij menigmaal het gevoel hebben, en nog zullen hebben, dat een bepaald P.B.-lid wel gehandhaafd had kunnen blijven. Maar zo ligt de zaak natuurlijk niet. Het ligt voor het P.B., geloof ik, zo, dat wij ons bewust zijn in de komende maanden naar voren te moeten komen met een ploeg, die volkomen verjongd en verfrist is, zodat wij niet de indruk maken naar buiten, dat wij eenvoudig met de oude „inventaris” weer voor het Nederlandse volk treden. Ik meen, dat het een slechte indruk zou maken. Wanneer het P.B. zo wordt samengesteld, dat het een vernieuwde en verjongde indruk maakt, zal dat de positie van de S.D.A.P. aanmerkelijk verbeteren. Ik weet niet, of Diepenhorst dat zo heeft gevat, maar het wordt in het land

zeer sterk zo gevoeld. Vanmorgen werd al de opmerking gemaakt, dat wij een veel te laag percentage jongeren in de Partij hebben. Onder de jongeren zijn er velen, die grieven hebben en die denken: „Het blijft allemaal bij het oude”. Wat wij daaraan kunnen doen, wat in onze macht ligt, moeten wij daaraan doen, en ik meen, dat ook de samenstelling van het P.B. een van de elementen kan zijn, waardoor wij naar buiten de indruk kunnen versterken van werkelijke verjonging en vernieuwing. Ik geloof, dat hiermede de vragen, die gesteld zijn, alle zijn beantwoord.”

Bakker: „Ik geloof, dat na de wijze, waarop onze partijvoorzitter de klachten, die ook ik heb geuit aangaande de zuivering, heeft besproken, er weinig aanleiding is om er dieper op in te gaan. Ik geloof, dat wij vertrouwen mogen hebben in het P.B. en dat wij deze zaak wel voorlopig kunnen laten rusten. Ik zou echter willen wijzen op het gevaar, dat er in schuilt, als de Zuiveringscommissie kan bestaan uit voortdurend andere mensen. Als de Ereraad steeds gebruik maakt van de tien mensen, waaruit hij bestaat — vijf vaste en vijf plaatsvervangende leden — dan kan er voortdurend wisseling zijn, waardoor twee uitspraken precies aan elkaar tegenovergesteld kunnen zijn. Het ware beter, als er één commissie was, die voortdurend alle beslissingen nam. Ik hoop, dat ook met deze klacht zal worden gerekend.

Een andere kwestie is deze: de Voorzitter van de Ereraad heeft gezegd, dat er geen vrijspraak is gegeven in het geval-De Zeeuw, doch dat het een veroordeling is geweest. Daar weten wij niets van. Wij hebben alleen van het P.B. een briefje gekregen, waarin het P.B. zegt: „Er moet iemand worden toegevoegd aan de kandidaten, n.l. pg. De Zeeuw, want de uitspraak van de Ereraad luidt...” (Interuptie *Vorrink:* „Dat heeft in de krant gestaan, maar heeft het niet in het Apeldoornse blaadje gestaan?”) Wij weten niets, totaal niets. Wij komen ter conferentie en wij weten niets van de uitspraak. Ook het geval-Heeg kennen wij in het geheel niet. Wij weten niets over de uitspraak van het Hilversumse geval. Het was toch wel nodig geweest voor deze conferentie iets te weten van deze uitspraken.”

Vorrink: „Dit laatste punt betreur ik. Publicaties in de Arbeiderspers heb ik niet in de hand. Voskuil zal zeggen: „Ik heb ook de mensen niet in de hand, die de blaadjes uitgeven.” Daar moet iets op gevonden worden; dat kan natuurlijk niet. Dit moeten wij nog eens overleggen.”

Scheps: „Indien ik over de moed beschikt zou hebben — dat laat ik rusten — en ik was geweest in de positie van pg. De Zeeuw, dan zou ik gezegd hebben: „Men heeft mij opgedragen u, mijnheer Muller, als burgemeester van Rotterdam te installeren. Aangezien u niet beschikt over een geldige en wettige aanstelling; aangezien uw lastgever niet is degene, die stemt met onze grondwet en ons volksrecht, kan ik aan deze opdracht niet voldoen. Ik heb de eer u te groeten.” Dat was de methode geweest, waarop De Zeeuw had moeten te werk gaan. De methode van installeren met een dappere redevoe-

ring doet niet het klare feit te niet: men had niet dezen Muller op bevel van den vijand van ons volk mogen installeren en men had niets mogen doen, dat op een vorm van installatie leek. Dat was een principiële fout en dat mogen wij toch wel zeggen tegen De Zeeuw, zonder een felle filippica te krijgen, als zou ik zijn een groot-inquisiteur, zoekende wien ik zal kunnen verslinden. Spr. geeft dan een overzicht van de vergaderingen in Rotterdam, waar hij heeft gesproken en de discussies die daaruit zijn voortgevloeid. Ik heb tegen Woudenberg gezegd: „Dan is de methode dat ik ga spreken waar men mij vraagt.” Woudenberg zei, volkomen terecht: „Als het bestuur ingeschakeld kan worden, doe het dan; als het niet ingeschakeld kan worden, ga er dan rustig omheen en zoek contact met wien je het kunt vinden.” Een vergelijking: ik ben in Zuid-Holland geweest, in Drente en in Overijssel. In Overijssel stond het hele Gewest recht op zijn poten, en in Zuid-Holland stond — afgezien van de persoonlijke sympathie van den secretaris — het gewestelijke bestuur er niet achter. Dat zijn de grote verschillen. In de practijk gezien is er scheuring in de Partij gekomen, niet door mij, maar door de hele ontwikkeling van die vrienden, die van de Partij wat verwachtten, die van bepaalde functionarissen niets verkregen en toen in de illegale strijd zijn gekomen. Zo is het voorhang gescheurd. Ik heb dat niet kapot getrokken; ik heb het kapot gevonden. Daarvoor draagt De Zeeuw net zo goed de consequenties als ik.

Ik lees b.v. van een bepaalde gemeente, waar de Rijkscommissaris toegesproken wordt door den burgemeester. De Rijkscommissaris had in zijn slotwoord herinnerd aan de ontvangst van de Oostenrijkse kinderen in Nederland na de vorige oorlog. De burgemeester zegt daarvan: „Nederland achtte dat destijds een prettige plicht van menselijkheid.” „Spreker vindt het buitengewoon hartelijk” — aldus het verslag — „dat de Ostmark thans hetzelfde doet ten aanzien van de Nederlandse kinderen. Wat Rotterdam betreft, zal spreker zich direct in verbinding stellen met de organisaties, die met de zorg belast zijn van de Rotterdamse kinderen, opdat het plan spoedig tot uitvoering zal komen.” En wij zeiden: „Stuur je kinderen niet weg om dat weggestolen voedsel, om hen als paradepaardjes te laten gebruiken voor de Duitse barmhartigheid, om de ziel van onze kinderen door middel van de voeding te nazificeren.” En daar staat notabene burgemeester Oud een toespraak tot den Rijkscommissaris te houden, vol hulde. Wij zijn daar tegen opgekomen, want het ging om de ziel van onze kinderen, om de toekomst van ons volk.

Waarom willen wij de zuivering? Niet omdat antipathie ons drijft, ook niet tegenover pg. De Zeeuw; ik heb hem nooit ontmoet. Het P.B. heeft volkomen objectief en terecht gezegd: „Wij stellen een Ereraad in, een zuiveringscommissie, om de stof na te gaan, te onderzoeken en tot een conclusie te komen.” Nu sta ik er over verstomd, dat ik, die over deze zaak niet gesproken heb, die deze zaak getrokken heb in de principiële sfeer, in een betoog van De Zeeuw naar voren word geschoven als de god-inquisiteur, die het politieke leven van De Zeeuw belaagd heb. Daarin heeft pg. De Zeeuw zich naar mijn overtuiging vergist.”

De Voorzitter: „Ik stel voor de discussie over punt 3 en 4 van de agenda te beëindigen en over te gaan tot de punten 7 en 8 van de agenda. Het is namelijk de bedoeling om vandaag desnoods tot 6 uur door te gaan en dan vanmiddag ook nog punt 5 te behandelen, nl. de verkiezing van het nieuwe P.B. Ik deel u in dit verband mede, dat bij enkele candidaatstelling de voorzitter, de secretaris en de secretaresse zijn herkozen. Ik ben bereid naar aanleiding van de gevoerde discussies te vragen of er nog iemand is, die staande de vergadering kandidaten wil stellen. Dit is blijkbaar niet het geval en wij zullen dus tot het a.s. Congres de dagelijkse leiding van de Partij moeten erkennen.”

Verkiezing van een Partijbestuur, dat tot aan het constituerende congres van de nieuwe Partij met de leiding wordt belast.

De Voorzitter: „Wij gaan dan nu over tot de verkiezing van de overige leden van het P.B. op stembiljet A. Van de op dit biljet vermelde partijgenoten moeten er zestien worden gekozen. Ieder, die een uitnodiging voor deze conferentie heeft gekregen, is stemgerechtigd en brengt dus één stem uit.”

Diepenhorst: „Ik zou willen vragen de beslissing toch uit te stellen tot het Congres. De motivering van den Voorzitter heeft mij niet overtuigd.”

De Voorzitter: „Ik maak de opmerking, dat de 65-jarigen niet op de lijst staan.”

Diepenhorst: „Wij hebben uit Den Haag alle aftredende partijbestuurders opnieuw candidaat gesteld.”

De Voorzitter: „Ik zou in elk geval willen voorstellen, dat over het voorstel van Den Haag gestemd wordt, en ook dus over de vraag of wij, wat de 65-jarigen betreft, dispensatie moeten verlenen, ja dan neen.” (Er wordt mondeling gestemd). „Vóór dispensatie is een zeer kleine minderheid. Wij zullen dan nu de stembiljetten uitreiken; morgenochtend wordt dan het resultaat van de stemming medegedeeld. Ik deel u nog mede, dat mevr. Weersma—Van Duin zich terugtrekt.

Dan is nu punt 7 van de agenda aan de orde en ik geef het woord aan Woudenberg.”

Bespreking van de voorbereiding van de verkiezingen voor de vertegenwoordigende lichamen; bespreking van de voorbereiding van het Partijcongres.

De Secretaris: „Ik wil punt 7 en 8 van de agenda achtereenvolgens kort met u bespreken. Kort, omdat, sedert wij het besluit namen deze partijconferentie te houden en de agenda vaststelden, er nog niet veel verandering is gekomen in de toestand en er ook nog niet veel bekend is omtrent het houden van verkiezingen en in verband daarmee omtrent de positie en de taak van het aanstaande Congres. Wij meenden, dat deze partijconferentie toch niet kon worden gehouden, zonder dat wij de conferentie gelegenheid gaven om zowel over de verkiezingen als over het Congres opmerkingen te maken of adviezen te geven aan het P.B., indien zou blijken, dat hieraan behoefte bestond.

De Nationale Adviescommissie heeft nu voorgesteld in December gemeenteraadsverkiezingen te houden. Indien hiertoe door de regering wordt besloten, zal de Partij voor die verkiezingen, uitgebreider of beperkter, toch over een program moeten beschikken. Wij hadden ons gemeenteprogram en wij hadden bij de raadsverkiezingen altijd ons verkiezingsprogram, dat een urgentieprogram voor de raadsverkiezingen was. Komen er in het voorjaar, de Nationale Adviescommissie stelt voor in April, kamerverkiezingen, dan moet de Partij vóór die tijd zich duidelijk hebben uitgesproken over de actuele vraagstukken, die er bij de verkiezingen dan aan de orde zullen zijn, m.a.w. dan moet de Partij voor de kamerverkiezingen een verkiezingsprogram hebben. Ik geloof, dat de raadsverkiezingen in de huidige omstandigheden — in afwachting van wat eventueel aan wijzigingen in de Grondwet, in de Kieswet en in de Gemeentewet, eventueel ook in de Provinciewet, zal tot stand komen — een minder uitvoerige omschrijving noodzakelijk maken van het standpunt der Partij dan kamerverkiezingen, waarbij het om grote politieke vraagstukken gaat. Daarom geloof ik, dat de door het P.B. ingestelde commissie voor het maken van een urgentieprogram gebruikt zou kunnen worden om zich onmiddellijk ook bezig te houden met het verkiezingsprogram voor de kamerverkiezingen. Die commissie is, nog niet geïnstalleerd om redenen, die ik vanmiddag heb medegedeeld, maar die commissie zal er toch zo spoedig mogelijk moeten komen. Indien het P.B. met instemming van deze conferentie die commissie voor het urgentieprogram eveneens voor het samenstellen van het verkiezingsprogram zou willen gebruiken, zou moeten worden nagegaan of daarvoor eventueel aanvulling van de commissie noodzakelijk is.

Een andere belangrijke zaak, die direct de aandacht vraagt, is de kwestie van de candidaatstelling. Candidaatstelling eist, wanneer aan de voorgeschreven en ook wel wenselijke formaliteiten wordt voldaan, nog al wat zorg en tijd. Het P.B. zal zich dus, nu zeer onlangs door de Nationale Adviescommissie de beslissing is genomen om de regering hierover een advies te geven en daardoor de verkiezingen voor ons meer actueel worden, moeten bezighouden met het samenstellen van instructies aan de partij-afdelingen voor de voorbereiding van de candidaatstelling voor de gemeenteraden. Ik geloof, dat daarbij aan het P.B. enige vrijheid zal moeten worden gelaten om naar gelang de omstandigheden te beoordelen of die candidaatstelling moet gebeuren in overeenstemming met de daarvoor vroeger geldende regelen. Ik geloof, dat het verstandig is dat zoveel mogelijk wél te doen, maar daar wij ook niet weten hoe het zal gaan met de voorbereiding van de verkiezingen, voor zover het de overheid zelf aangaat, zal aan het P.B. enige vrijheid moeten worden gegeven om eventueel in de instructies voor de voorbereiding van de candidaatstelling af te wijken van de vroeger voorgeschreven regeling.

Ik geloof verder, dat voor de gemeenteraadsverkiezingen moet worden uitgegaan van de opvatting, dat de Gemeentewet voorschijnt de grondslag blijft voor de werkzaamheden van de gemeenteraad. De vraag, of de Gemeentewet gewijzigd zal worden, zal niet beantwoord zijn vóórdat deze raadsverkiezingen gehouden worden. Ik meen, dat wijzigingen in de Gemeentewet pas tot stand zullen komen als het

nieuwe parlement er is, en daarom moeten wij ons op het standpunt plaatsen, dat de omschreven taak van de Gemeente blijft, zoals in de wet staat. Een andere vraag is of in de bestaande verhoudingen de praktische politiek van de gemeente volledig naar de voorschriften van de wet kan worden uitgevoerd; maar dit is een aangelegenheid, waarover wij hier niet kunnen oordelen, en waarover wij dus onze houding niet kunnen bepalen. Ook wat dit betreft, zal aan het P.B. dus enige vrijheid moeten worden gelaten.

Ik weet ook niet in hoever wij rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat er in verband met de bijzondere tijdsomstandigheden Koninklijke Besluiten komen, waarbij van de bestaande wettelijke regeling wordt afgeweken. Ik kan dat op het ogenblik niet beoordelen.

Voor de Kamerverkiezingen dient de candidaatstelling ook tijdig te worden voorbereid. Wij nemen daarbij aan, dat de bestaande Kieswet gehandhaafd zal blijven, dat dus de evenredige vertegenwoordiging met de bestaande 18 kieskringen en de lijstverbinding over het gehele land zal worden toegepast, zoals in de Kieswet staat.

Alle vragen, die in de bezettingsjaren in het politieke contact, in het onderlinge contact van verschillende groepen Nederlanders, maar ook in het contact met onze Partij besproken zijn over de wenselijkheid van wijzigingen in de Kieswet, worden naar mijn mening pas actueel, als de nieuwe Kamer zich met wijzigingen in de bestaande wetten gaat bezighouden. Ook hierbij rijst weer de vraag: in hoeverre moeten wij door de bijzondere tijdsomstandigheden voorbereid zijn op mogelijke Koninklijke Besluiten, die afwijken van de bestaande regeling? Indien wij het nu al mogelijk achten, dat de raadsverkiezingen gehouden zouden kunnen worden, zonder dat daarvoor een Conges van de Partij absoluut noodzakelijk zou zijn, dan moeten wij het toch als uitgesloten beschouwen, dat wij de verkiezingsactie voor de Kamer kunnen voeren, zonder dat het Congres eerst in verschillende aangelegenheden beslissingen heeft genomen. Daarom kom ik met de bespreking van de mogelijkheid van punt 7 ook onmiddellijk tot punt 8 van de agenda: het Congres van de Partij moet naar mijn mening zo spoedig mogelijk worden voorbereid, maar met de ervaring die wij hebben opgedaan met de voorbereiding van deze conferentie, lijkt het mij toch bijna ondenkbaar, dat dit Congres eerder dan begin 1946 zou kunnen worden gehouden. Het kan natuurlijk altijd sneller, maar wil het Congres goed voorbereid zijn, wil het Congres goede beslissingen kunnen nemen, dan zullen de door enige commissies te treffen belangrijke voorbereidende maatregelen genomen moeten zijn; dan zal aan de Partij rapport moeten zijn uitgebracht en zal het P.B. voorstellen geformuleerd moeten hebben om aan het Congres voor te leggen.

Ik reken dus met de mogelijkheid en de noodzakelijkheid zo spoedig mogelijk — begin 1946 — een congres van de Partij te houden.

Er doet zich een andere moeilijkheid voor, omdat de candidaatstelling voor de Kamer pleegt te geschieden bij referendum, waarbij de voordrachten op voorstel van het P.B. door de Partijraad worden opge maakt. Ik geloof, dat hierbij, ook met het oog op de bijzondere omstandigheden, de partijconferentie en de Partij enige mogelijkheid

voor het P.B. moeten openlaten om dat op de best mogelijke manier te regelen. De Partijraad kan niet in zijn oude vorm worden hersteld en kan niet worden gekozen, voordat het Congres van de Partij heeft plaats gehad, omdat dat Congres eigenlijk de definitieve constituering van de Partij is na de periode van de bezetting. Indien het nodig zou zijn, dat een instantie tussen Congres en P.B. zijn adviezen of zijn voordrachten geeft en eventueel de beslissingen neemt over de candidaatstelling, geloof ik, dat het gewenst zou zijn een conferentie als deze in de plaats van de Partijraad in te schuiven tussen de beslissingen, die het Congres te nemen heeft over de verkiezingen en het eventuele referendum, dat de leden plegen te houden. Dit zou dus komen in plaats van de Partijraad, die weer kan worden samengesteld, als het Congres heeft plaats gehad en de Partij definitief is geconstrueerd.

Er komen, voordat wij over deze dingen definitieve besluiten kunnen nemen, nog een paar vraagstukken, die tot oplossing moeten worden gebracht en die waarschijnlijk morgen bij de inleiding van Drees en de daarop volgende discussie aan de orde zullen komen. Dat zijn: onze verhouding tot de Nederlandse Volksbeweging, die geen politieke partij is, maar wel een politieke beweging heet, eventuele samenwerking met die beweging; en onze verhouding tot de communisten, die morgen zal worden besproken en wel niet tot een oplossing zal worden gebracht. Deze dingen zullen door het Congres moeten worden besproken; eventueel zal het Congres definitieve beslissingen moeten nemen omtrent de verhouding tot de N.V.B. en samenwerking met de communisten. Waar dit alles echter nog min of meer in de lucht hangt en wij slechts beschouwende besprekingen kunnen houden, zowel over de verkiezingen voor gemeenteraad en Kamer, als over het te houden Congres, menen wij, dat de conferentie een goede gelegenheid is om het P.B. over deze kwesties van advies te dienen.

Ik wil het hierbij laten. Onze verwachting en onze hoop was geweest, dat wij meer concreets zouden weten van de voorbereiding van de verkiezingen, wat de plannen der regering betreft; maar nu geloof ik, dat wij het bij algemene besprekingen zullen moeten laten, indien de conferentie bereid is het P.B. machtiging te geven op de best mogelijke manier, naar beste weten en zoveel mogelijk in overeenstemming met de stemming in de Partij te handelen."

De Voorzitter: „Is er nog iemand, die naar aanleiding van wat Woudenberg gezegd heeft, het woord wil?"

Bakker: „Wij hebben van Woudenberg verschillende mededelingen gehoord over de voorbereiding voor de verkiezingen, maar wij hebben geen antwoord gekregen op de vraag: „Hoe staat het P.B. tegenover de vraag, wanneer de verkiezingen moeten worden gehouden?"

De Voorzitter: „Dit zal waarschijnlijk morgen aan de orde komen, tegelijk met de rede van Drees."

Willemse: „Er zijn vandaag enige punten behandeld zonder dat er gelegenheid tot discussie was. Bestaat er nu morgen nog gelegenheid vragen te stellen en opmerkingen te maken, nadat Drees gesproken zal hebben? In zoverre wrekt zich de samenstelling van deze agenda,

dat belangrijke vraagstukken pas morgen aan de orde komen, terwijl wij verwachten, dat na de behandeling van het onderwerp betreffende de politieke toestand verschillende vragen zullen rijzen. Is er dus morgen opnieuw gelegenheid erop terug te komen?"

De Voorzitter: „Als het in het kader van de beschikbare tijd geen bezwaar is, kan dat gebeuren. Maar als je bepaalde, concrete dingen hebt, zeg het dan nu.”

Willemse: „Nee, het kan pas morgenochtend.”

De Voorzitter: „Dan zullen wij daar op moeten wachten.”

Ik neem aan, dat men de algemene strekking van het betoog van Woudenberg onderschrijft. Dan zijn eigenlijk alleen nog maar te behandelen punt 6 en punt 9 van de agenda. Het P.B. zou willen voorstellen de behandeling van de kwestie van de naamsverandering (punt 6) te koppelen aan de inleiding over de politieke toestand.”

De Roos: „Ik zou willen voorstellen de kwestie van de naamsverandering afzonderlijk te behandelen, als het kan vanavond, en anders nu. Het is onjuist dit te koppelen aan de inleiding over de politieke toestand.”

De Voorzitter: „Er is vanmorgen reeds voorgesteld de bespreking van de naamsverandering te verbinden aan de bespreking over de politieke toestand. Daar is toen geen bezwaar tegen gemaakt, en wij kunnen daar nu niet meer op terugkomen.”

Tweede conferentiedag: Donderdag 6 September 1945.

De Voorzitter: „Ik deel u in de eerste plaats de uitslag mede van de verkiezingen voor het P.B., die gisteren zijn gehouden. Uitgebracht werden 136 stemmen, waarvan één van onwaarde. De volstreckte meerderheid bedraagt aldus 68 stemmen. Uitgebracht werden op L. A. Donker: 53 stemmen; W. Drees: 134 stemmen; P. J. Duinkerken: 14 stemmen; M. v. d. Goes van Naters: 131 stemmen; D. Heroma—Meilink: 55 stemmen; J. Holthuis: 31 stemmen; S. de Jong: 33 stemmen; J. v. d. Kieft: 120 stemmen; H. van Laar: 67 stemmen; C. J. van Lienden: 101 stemmen; S. L. Mansholt: 100 stemmen; L. N. Palar: 91 stemmen; H. Ploeg Jr.: 78 stemmen; M. A. Reinalda: 118 stemmen; W. Romijn: 26 stemmen; A. de Roos: 49 stemmen; J. Roorda: 8 stemmen; J. H. Scheps: 71 stemmen; G. Slotemaker de Bruïne: 126 stemmen; N. Stufkens: 128 stemmen; K. Toornstra: 76 stemmen; J. Tuin: 119 stemmen; J. In 't Veld: 120 stemmen; H. Verwey—Jonker: 68 stemmen; H. Vos: 130 stemmen; H. Willemse: 82 stemmen; A. B. de Zeeuw: 2 stemmen. In het nieuwe Partijbestuur zijn dus verkozen de partijgenoten Drees, v. d. Goes van Naters, v. d. Kieft, Van Lienden, Mansholt, Palar, Ploeg, Reinalda, Scheps, Slotemaker de Bruïne, Stufkens, Toornstra, Tuin, In 't Veld, Vos en Willemse.

Er is voorts een brief ingekomen van mevr. To Janssen, waarin zij meedeelt, dat het haar niet mogelijk is de conferentie bij te wonen en ons succes wenst met onze besprekingen.

Dan is nu de inleiding van Drees aan de orde.”

Een der afgevaardigden merkt over de verkiezingsuitslag op, dat het

hem heeft teleurgesteld, dat in de plaats van de afgetreden vrouwelijke partijbestuursleden niet opnieuw vrouwen zijn gekozen.

De Voorzitter: „Ik sluit mij hierbij aan, maar dit verandert aan de zaak toch niets. Het zal wel aanbeveling verdienen hiermede bij de samenstelling van het definitieve P.B. rekening te houden.” (Applaus).

Inleiding over de politieke toestand door W. Drees.

Drees: „Vorrink heeft er gisteren aan herinnerd, dat het ruim vijf jaar geleden is, dat wij voor het laatst in Partijraad bijeen waren, namelijk in Juli 1940, even voordat Rost van Tonningen zich van de beweging trachtte meester te maken. Ik heb toen ook een inleiding gehouden. Aan het slot daarvan heb ik toen gezegd: dat Engeland alléén erin zal slagen Duitsland alsnog van het vasteland van Europa te verdrijven, dat betwijfel ik. Ik geloof, dat Engeland stand zal houden, maar ik zie niet hoe Engeland over de kracht zal beschikken om, practisch alleen staande, Duitsland, dat zich over het gehele vasteland van Europa heeft gevestigd, daarvan nog te verjagen. Het sprak intussen van zelf, dat dit op onze principiële houding geen invloed had uit te oefenen. Ik voegde hieraan toe, dat echter met de mogelijkheid rekening moest worden gehouden, dat of Amerika, of Rusland, of wellicht beide landen toch nog in de strijd betrokken worden.

Welk een wereld van gebeurtenissen ligt er tussen dat ogenblik en het tijdsgewricht van nu. De oorlog, die toen nog alleen in Europa woedde en waarbij de Duitsers protesteerden als men het een „tweede wereldoorlog” noemde — dat waren woorden van „Kriegshetzer”, die de oorlog wilden uitbreiden —, is in zijn volste omvang tot een tweede wereldoorlog geworden, die alle verhoudingen heeft ondersteboven geworpen, die aan het eind de agressieve staten volkomen heeft vernietigd en verpletterd op een wijze, zoals wij ons nauwelijks hebben kunnen voorstellen, en die andere staten naar voren heeft doen komen. Deze oorlog bracht een omwenteling in de verhoudingen tussen de staten en in de verhoudingen binnen de landen.

Wat ons betreft, na deze vijf jaar zijn wij weer samen, helaas met grote leemten in onze gelederen van oude vrienden, die in deze jaren zijn gevallen; maar het is toch ook zo, dat wij vele van de goed bekende gezichten der kameraden weer om ons heen zien, en tevens vinden wij nieuwe figuren in ons midden, figuren van betekenis, die juist in en door de gebeurtenissen van deze oorlog de weg tot onze beweging hebben gevonden en daardoor op veelbelovende wijze de verbreding inluiden, waaraan onze beweging niet alleen ter wille van zichzelf, maar ook ter wille van ons volk, behoefte heeft.

Wij staan weer, of algemener gesproken: de volkeren staan weer voor een taak als na 1918, maar een taak, nog veel zwaarder dan toen. Wij staan er, geloof ik, wat minder optimistisch tegenover, met wat minder illusies, met wat meer realistische gezindheid; helaas niet meer met het gevoel van vertrouwen, dat de gezindheid van de volken zo zal zijn geworden, dat het daardoor de laatste oorlog zou zijn geweest. Men heeft de woorden ook niet meer in de mond durven nemen: „Dit is de oorlog om een eind te maken aan de oorlogen”,

zoals het van 1914 tot 1918 in de Angelsaksische landen luidde. Er zijn nieuwe, ontzaglijk grote spanningen en tegenstellingen, die naar hun omvang en diepte zeer goed weer tot een oorlog zouden kunnen leiden. Als wij alleen maar denken aan streken als de Balkan, aan de tegenstellingen, die zich daar aftekenen, en wat er aan belangen van grote mogendheden achter staat, dan is het volkomen denkbaar, dat deze tegenstellingen tot nieuwe strijd leiden. Niettemin is de ervaring een zo verschrikkelijke geweest en is de ontwikkeling van de oorlogswapens iets zo verbijsterends; is vooral de ervaring ook, op het laatst opgedaan met de V-wapens en de atoombom, zo, dat ieder, ook de meest strijdlustige, de meest agressieve en de meest cynische, gaat beseffen, dat een nieuwe oorlog, veel sterker nog dan die, welke wij achter ons hebben, ten slotte zou moeten uitlopen op de vernietiging van de menselijke beschaving.

Het is deze zekerheid, ook in de sterken gegroeid, dat de ontwikkeling van de techniek de oorlog gaat maken tot een volledige vernietiger van de volkeren; het is dat besef, meen ik, dat de sterkste waarborg kan bieden tegen een lichtvaardig hervatten van de oorlogsgedachte. Wij hebben gezien, dat ook weer het besef leeft, dat samenwerking tussen de volken noodzakelijk is. De oude Volkenbond is te niet gegaan, de organisatie der Verenigde Volken is weer opgestaan; maar ook al weer in de meer realistische vorm, dat daar de overwegende invloed ligt bij de wereldmachten, die inmiddels zijn opgekomen. De kleine en middelgrote mogendheden staan ver ten achter bij de vier, misschien vijf wereldmachten, die alleen de uitgestrektheid, de macht en bevolkingsrijkdom en de bronnen hebben om inderdaad in de wereld ten volle mee te tellen. Daarbij zijn zij weer zo realistisch, bijna bij het cynische af, dat zij zeggen: „Als wij onderling ruzie krijgen, zijn daar geen regelingen voor te treffen; dan is het toch mis”. Daarvoor worden dan ook eigenlijk in het nieuwe pact geen beslissende bepalingen opgenomen.

Wij staan in veel opzichten voor verhoudingen, die tot pessimisme, tot teleurstelling zouden kunnen leiden. En toch is het aan de andere kant weer bewonderenswaardig, welk een veerkracht er in de mensen leeft; wat een weerstandsvermogen de mens heeft, zoals dit in de oorlog is gebleken, maar ook wat een geestelijke veerkracht, want ondanks die ontzaglijke spanningen en tegenstellingen en ondanks de teleurstellingen na wat men in 1918 heeft kunnen dromen, zijn er ook na deze oorlog onmiddellijk mensen naar voren gekomen met idealen, met de vaste wil tot opbouw, en met de duidelijk uitgesproken vastbeslotenheid om toch een nieuwe wereld te vestigen. Vrienden, het spreekt voor ons vanzelf, dat de sociaal-democratie in de gehele wereld en ook in ons land daarbij mede haar verantwoordelijkheid heeft te dragen en zich opnieuw heeft in te zetten voor die grootse idealen, waarop haar beginselen gericht zijn, om die idealen dichter bij hun verwerkelijking te brengen. De wereld heeft toch weer een grotere eenheid gekregen, hoeveel scheidingslijnen er ook weer zijn getrokken. De uitbreiding van de oorlog zelf heeft getoond, hoe alle belangen verstrengeld zijn. Men heeft de noodzakelijkheid van eenheid en samenwerking ondervonden en zal zich daarop moeten richten. Daarmede is voor ons internationaal van-

zelf een nieuwe taak gegeven, een taak, waarbij Nederland natuurlijk niet een beslissend woord zal hebben te spreken, maar waarbij Nederland, straks in een andere verhouding dan vroeger verenigd met Indonesië, als een mogendheid, waarvan de belangen over drie werelddelen verdeeld zijn, als een middelgrote mogendheid, zijn invloed zal kunnen doen gelden, waarbij ook de morele betekenis, die ons land heeft gehad en in deze oorlog des te sterker heeft gekregen, zal kunnen meetellen.

Ons land zelf staat er veel moeilijker voor dan in 1918. Nadat er vroeger veel over verarming gesproken is, is het nu eindelijk een arm land geworden, een land, getroffen in alles wat het bezat: getroffen in zijn grond, getroffen in zijn goederen, getroffen in zijn productiekrachten, maar desondanks een volk, waarin veel sterker dan b.v. in de slappe jaren na de Napoleontische oorlogen onmiddellijk de wil tot opbouw tot uiting is gekomen.

Hoe zal de wereld worden opgebouwd? Wij hebben dertig jaar achter ons, omsloten door de twee wereldoorlogen, en daartussen nog een reeks van jaren van een lange, slepende crisis. Men kan zeggen, dat vrij algemeen deze stemming heerst, hier en elders: „Nu is het genoeg geweest; nu moet het anders”. Er is geen terug meer, niet alleen naar de wereld van vóór 1914, maar er is ook geen terug meer naar de wereld van vóór 1939, hoeveel goeds er ook in een land als het onze te behouden valt, waarop ook wij hoge prijs stellen. Het kapitalisme is in zijn grondvesten geschokt, niet in die zin, dat het overal zijn einde nabij is — dat is dikwijls gezegd en toch dikwijls weer anders uitgekomen —, maar het vrije en ongebreidelde kapitalisme heeft in de wereld nog maar een beperkte plaats. De noodzakelijkheid dringt zich overal op van grotere bemoeiing van de gemeenschapsorganen; die noodzakelijkheid is er in het internationale verkeer, in de landen zelf en in de verhoudingen tussen de verschillende volks-groepen. Er is in wijde kring een sterke anti-kapitalistische — al is het niet een zuiver socialistische — gezindheid. Als wij ons dan weer proberen te realiseren in welk internationaal kader wij zullen staan, dan zou ik dit zeggen: Amerika gaat misschien nog een tijdperk van een sterke kapitalistische expansiepoging tegemoet. In Amerika is Roosevelt weg en zijn de mensen van de New Deal geleidelijk op de achtergrond geschoven; er leven grote verwachtingen, omdat het economisch zo sterk staat tegenover andere landen. Amerika heeft nu voor het eerst ten volle zijn blik over de wereld laten gaan, niet alleen in verband met de vraag van de strategische punten, die het zal bezetten, maar ook in verband met de markten, die het zal veroveren. Ik geloof, dat Amerika nog een grote, sterk kapitalistische, imperialistische periode tegemoet gaat. Het zal daarbij een ontzaglijke productiekracht ontwikkelen, maar ook gauw op bepaalde grenzen vastlopen in andere landen, omdat er wel een bijna oneindige behoefte aan goederen bestaat, maar de middelen om er voor te betalen ontbreken, zodat het eenvoudig op crediet moet leveren en straks afwachten, of het wat terug krijgt. Daar is ook een grens in eigen land, omdat de koopkracht van de massa onvoldoende is om te absorberen wat de ontzaglijk toegenomen productietechniek beschikbaar stelt. Het is in het geheel niet ondenkbaar, dat uit de teleurstel-

lingen, die men daar weer op zal zien volgen, ook in Amerika ten slotte een sterke beweging in de richting van het socialisme te voorschijn zal springen.

Aan het andere einde zien wij Rusland, met een veel groter prestige, met een veel groter grondgebied, met veel groter macht en invloed dan te voren, het communistische Rusland, dat nu heerst, praktisch gesproken, van de Elbe af tot de Stille Oceaan toe, en ook aan de Stille Oceaan zijn invloed ontzaglijk heeft versterkt, gegroeid tot een van de grootste wereldmachten. Van de uiterste grenzen van Azië tot vlak bij het Westen van Europa kan het, of direct militair, of politiek, zijn macht en zijn invloed doen gevoelen.

Een verenigd Europa, zoals velen van ons — los van de gedachte van een overheersend nazi-Duitsland — zich vaak hebben voorgesteld; de gedachte van een federatief verenigd werelddeel, dat door groter eenheid sterker zijn positie in de wereld zou kunnen handhaven; een werelddeel, dat natuurlijk in een goede verstandhouding zou moeten staan aan de ene kant tot Engeland, aan de andere zijde tot Rusland — die gedachte is op de achtergrond geschoven, omdat daartussen het Niemandsland ligt, het grote vraagteken Duitsland, voorlopig in enige zones verdeeld, dat economisch uit elkaar zal worden gerukt, omdat zelfs zijn productiecapaciteit zal worden weggezogen naar elders; het hart van Europa, waarvan men niet weet wat het worden zal. Dit is ook voor Nederland van ontzaglijke betekenis, omdat ons land er nu eenmaal economisch zeer sterk mee verbonden was.

Geen verenigd Europa; integendeel, een Europa met een demarcatielijn er tussen, waarvan men vragen moet: wanneer gaat die open? Wanneer ontstaat daar weer normaal verkeer?

Des te belangrijker wordt voor ons de situatie in West-Europa. Daarbij kom ik wat dichter bij huis, want u vindt misschien, dat ik wat erg ver ga met mijn beschouwingen. Onder deze omstandigheden ligt tussen het vrijheidsgezinde, maar sterk kapitalistische Amerika en het ontzaglijke Rusland, volledig socialistisch, maar zonder democratie, zonder geestelijke vrijheid zoals wij die verstaan, en dan nog dat vraagteken in het midden van Europa, daartussen ligt West-Europa, een betrekkelijk smalle strook geworden, maar cultureel ontzaglijk belangrijk en in nauwe verbinding met Engeland en daarachter met de wereld. Naar mijn mening ligt er voor ons, die het socialisme willen, maar die daarbij wat er in de Westerse cultuur gewoond heeft aan eerbied voor de menselijke persoonlijkheid, verdraagzaamheid en geestelijkheid vrijheid boven alles willen behouden, in die Westelijke zone een gebied van enorme betekenis. De vraag is van groot belang hoe de situatie zich hier ontwikkelt. Gaat men hier in democratisch-socialistische zin opbouwen, dan zal dit aan de ene kant invloed kunnen hebben op het kapitalistische Amerika. Aan de andere kant kan dit Westen wellicht tot een schakel worden naar Rusland, dat hopelijk geleidelijk democratischer zal worden. Dit Westelijke Europa, dat is het gebied, waar ook onze taak en verantwoordelijkheid ligt. In die hele strook, van de Scandinavische landen af, met Nederland, België en Frankrijk, en laten wij hopen straks ook Spanje en Italië, met het Britse rijk, ligt altijd nog een element van grote waarde in

de wereldcultuur en daar ontwikkelt zich, voor zover wij het op het ogenblik kunnen overzien, een geestesgesteldheid, die democratisch-socialistisch is of daar zeer nabij komt. Laten wij zorgen, dat wij in dat geheel een waardige plaats innemen; in dat geheel, waarvan de communisten al weer zo gauw denken, dat zich daar een zekere militaire coalitie tegenover Rusland uit zou kunnen ontwikkelen. Och, agressief is dat Westen al sinds lang niet. Indien er iets daar diep geworteld is, is dat juist de wens naar vrede en veiligheid en het afzweren van elke agressieve gezindheid; als er iets daar sterk leeft, is het de wens, dat zich ook met Rusland goede verhoudingen zullen kunnen ontwikkelen. De gedachte van een militaire alliantie in tegenstelling met andere landen zou de gedachte zijn aan een nieuwe wereldramp, waarbij het nauwelijks zin zou hebben over culturele waarden en over de opbouw te spreken. Wel kan er in West-Europa een economisch en cultureel naar elkaar toegroeiend geheel zijn, waarvan over de wereld waardevolle gedachten, gevoelens en vormen van gemeenschapsarbeid zouden kunnen uitstralen. Het is verheugend te zien, dat inderdaad in de verschillende landen een dergelijke ontwikkeling, althans de mogelijkheid daarvan, zich aftekent.

Dit is het algemene kader, waarin ik de positie van ons land zou willen zien, waarbij wij onze verantwoordelijkheid moeten dragen. Ik geloof, dat de kabinetsformatie — om weer dicht bij huis te komen —, waartoe de Koningin een paar maanden geleden Schermerhorn en mij heeft geroepen, inderdaad ook in dit opzicht in de goede richting ging, omdat deze zo dicht als dat in Nederland, naar de verhoudingen in Nederland, mogelijk was, kwam te staan bij deze Westerse opvattingen van socialisme en bij die eerbied voor de democratie. Het schijnt mij toe, dat op een ogenblik, waarop er geen parlement was, dat de richting kon aangeven, de Koningin ten slotte een richting koos, die vele mogelijkheden heeft geopend. Mogelijkheden, waarbij wij natuurlijk voor de beperkingen staan, die ons zijn opgelegd door het feit, dat er geen volksuitspraak aan is voorafgegaan en dat wij op menig punt meerel geen ander recht hebben dan voorbereidingen te treffen, terwijl de belangrijkste beslissingen pas kunnen worden genomen, als werkelijk is gebleken, dat ook een volksmeerderheid bereid is een dergelijk program door zijn vertrouwen te dragen.

De kant van de parlementaire democratie, de mogelijkheid van een volksvertegenwoordiging, daarover is op het ogenblik veel te doen. Laat ik uitdrukkelijk zeggen, dat ik voor niemand een volksvertegenwoordiging zo noodzakelijk vind als voor de regering. Voor een kabinet, dat ten volle democratisch wenst te zijn, zijn maatregelen gedragen wil zien door het vertrouwen van de bevolking en dat zich ook begrepen wil zien, is een volksvertegenwoordiging, die mede als wetgever optreedt, die controleert, waaraan het verantwoording schuldig is, volstrekt onmisbaar. Elke vervanging daarvan door welke voorlichtingsdienst ook is ten slotte maar gebrekkig, een aanvulling, die straks ook nodig zal blijven, maar toch een surrogaat. Het is het eenzijdige gesprek tot het volk. Het is niet het woord en wederwoord, zoals het in een volksvertegenwoordiging kan worden gesproken. Er

ontbreekt ook aan de mogelijkheid van een uiting in de vorm van een beslissing, van een votum. Ik voor mij — maar ik weet, dat de gehele regering er zo over denkt — voel de dringende behoefte zo spoedig mogelijk weer een normaal, zij het natuurlijk in verschillende opzichten anders werkend, anders functionnerend parlement te hebben, zoals wij dat vroeger hadden.

Waarom worden dan toch niet dadelijk verkiezingen gehouden?

Men moet zich vooreerst nog even terugdenken in het ogenblik, waarop het kabinet gevormd werd. Wij hadden in het land nog in het geheel geen verkeer. Langzamerhand komt er nu tenminste weer enig spoorwegverkeer. Er komen weer wat auto's — hoewel er vaak de verkeerde mensen in zitten; u zult zeggen, dat zij wel eens anders verdeeld mochten worden. Er komen echter in elk geval weer wat auto's, hoewel velen uwer moeilijkheden zullen hebben ondervonden om hier te komen. Er was toen echter nog geen verbinding, zodat men zich eenvoudig in de partijen zelf niet beraden kon; gewoon technisch ontbrak die mogelijkheid. Voorts was er de papierschaarste. De pers verkeert nog in een situatie van vrij grote verwarring, maar beschikt bovendien niet over de ruimte om de nodige voorlichting te geven en de nodige gedachtenwisseling op te nemen. Laat ons denken aan „Het Vrije Volk”; het verschijnt overal, maar het loopt nogal uit elkaar. Als ik het Haage Volk alleen lees, weet ik allerlei dingen niet die in de Amsterdamse editie staan en die ik onmisbaar vind. Het wordt mij toegestuurd, maar dit is niet het geval met ieder in het land. Er zijn allerlei plaatselijke vergaderingen, waar ik waardering voor heb, die van betekenis zijn, maar daar stroomt niet doorheen de voorlichting, nodig om de mensen in de eigen rijen op de hoogte te houden; laat staan, dat er een volle onderlinge gedachtenwisseling mogelijk zou zijn, die veel meer nodig is dan vóór 1940, omdat wij staan voor nieuwe problemen, voor nieuwe verhoudingen, voor een nieuwe oriëntering. Daar komt nu, wat die nieuwe oriëntering betreft, inderdaad een heel ander element bij: er bestaat de behoefte, dat men weet over welke vraagstukken men zal hebben te spreken en dat men eerst weet op welke wijze men zich daarvoor zal groeperen. De communisten hebben gezegd, dat wij uit partijbelang nog geen verkiezingen wilden. Ik geloof, dat de S.D.A.P., als het moest, er dadelijk aardig klaar voor zou zijn. Wij hebben niet de meeste behoefte aan uitstel. Het is voor de communisten zelf om te beginnen gelukkig, dat zij even tijd hebben gehad voor hun verschillende gedaanteverwisselingen. Zij verschenen als Vrienden van de Waarheid, die met de communistische partij en de Komintern geen rechtstreekse kennis meer hadden. Plotseling waren zij daarna de democratische, vooruitstrevende, progressieve partij; ik weet niet, hoe breed die bedoeld was; wij wisten niet, of zij de S.D.A.P. of de hele Volksbeweging zouden willen omvatten. Toen ineens hadden zij een conferentie gehouden en bleken zij weer als de Communistische Partij Holland te voorschijn te komen, waarna zij nu aanbieden met ons samen te smelten. Ook voor deze wisselingen moest toch even tijd bestaan! Maar in werkelijkheid liggen er veel grotere vragen achter. Het op drift raken van zeer velen, o.a. uit de vroegere kerkelijke partijen, waarvan de Volksbeweging vooral ook een weerspiegeling is, is een reëel feit. Dat moet even

kunnen uitgisten, voordat ons volk inderdaad in staat is om de verkiezingen op een doeltreffende wijze te houden.

Daarbij komen nog andere, technische vragen, die nu beslissend zijn. Het zal b.v. de grootste inspanning kosten om een geschikte administratieve grondslag voor de verkiezingen te hebben, zelfs indien deze in het komende voorjaar worden gehouden. Ik behoef u hier niet te vertellen hoe de bevolkingsregisters in wanorde zijn komen te verkeren. Men heeft wel eens het advies gegeven ons te baseren op de distributiestamkaarten. Alleen in Den Haag, uit het Bezuidenhout, zijn echter grote aantallen stamkaarten verloren gegaan; er zijn daarvoor in de plaats nieuwe uitgereikt, waarbij er ook heel wat mensen zijn, die er twee kregen! (Interruptie Voskuil: „Er waren 17.000 kaarten nodig en er zijn er 68.000 uitgereikt!”) Ook op distributiegebied is het dus nog een warboel, waardoor ook hier geen ideale grondslag voor de verkiezingen zou liggen. In elk geval zal het u wel volkomen duidelijk zijn, dat de regering niet als het ware onmiddellijk verkiezingen kan organiseren.

Wat de gemeenteraden betreft, is er nu een advies van de N.A.C. om de raadsverkiezingen in December te houden. Ik zal daarover geen regeringsoordeel uitspreken, want wij moeten ons daarover nog beraden. Een bezwaar is wel, dat er nog tienduizenden geëvacueerd zijn, die nog niet naar hun woonplaats mogen terugkeren; b.v. in Den Haag is dit het geval. Andere gemeenten zijn weer vol evacués. Voor de gemeenten is de verwarring in menig opzicht nog groter, omdat we hier met gemeentegrenzen te maken hebben en het niet onverschillig is waar iemand stemt.

De gedachtengang, waarvan de regering was uitgegaan, is deze: wij moeten rekenen met een parlementaire periode, een zittingsperiode, waarin wij een niet nieuw-gekozen parlement hebben, en dan moeten wij trachten ongeveer op de normale tijd verkiezingen te houden, het volgende jaar, voor de gemeenteraden, Provinciale Staten en Kamer. Zo zouden we dan in Mei—Juni van het volgend jaar de verkiezingen hebben, na een parlementaire periode, en zou er voor de Kamer dus weer een nieuwe 4-jarige periode kunnen ingaan. Ik geloof, dat dit geen onpractisch en ook geen ondemocratisch idee was. De communisten hebben nu voorgesteld de verkiezingen in April te houden; en men gaat nu straks het volk in beroering brengen door een soort volkspetitionnement of referendum, omdat wij toch vooral een of twee maanden eerder verkiezingen moeten hebben!

Nu enige opmerkingen over die parlementaire periode, die wij ons hebben voorgesteld. Ik had gehoopt, dat op de derde Dinsdag in September de officiële opening van het noodparlement zou kunnen plaats hebben. Dat is weer op allerlei manieren vertraagd, buiten de schuld van de regering. De commissie, die over de zuivering gaat, heeft gemeend niet alleen over klachten te moeten oordelen, maar alle Kamerleden te moeten horen. Dat houdt natuurlijk op.

Ook de N.A.C. wilde worden gehoord. Ik betreur het wel, dat de opening op de derde Dinsdag in September niet meer mogelijk zal zijn; het zou ook symbolisch van grote waarde zijn geweest.

Hoe was dat noodparlement nu gedacht? Het was het eenvoudigste geweest, als men had teruggegrepen op de oude Kamers, zoals dat in

verschillende andere landen is gedaan. Dan loopt de zaak natuurlijk het vlotst. Jarenlang hebben wij ons in het politieke contact en in het Vaderlandse Comité op het standpunt gesteld, en dit ook onder de aandacht van Londen gebracht, dat men de Kamers, de gemeenteraden en de Provinciale Staten onmiddellijk weer bijeen moest roepen, natuurlijk voor korte tijd. Intussen, naarmate de oorlog langer duurde en naarmate de tijd groter was, die verstreek tussen het tijdstip van de verkiezing van de oude Kamer en het moment, waarop zij weer zou moeten optreden, werd dat bezwaarlijker. Bovendien: er kwamen nieuwe figuren naar voren, al was het voorlopig nog niet onder hun eigen naam; er kwamen nieuwe stromingen. Het zou toch inderdaad een weinig bevredigende toestand zijn, als men eenvoudig met de Kamer van 1940, die ten slotte gekozen was in 1937, naar voren kwam. Bovendien was er van de overkant door de regering stellig gezegd: „Dat gebeurt niet. Er komt een vernieuwing, een kans voor de verzetsbeweging.” Deze stemming was ook hier zeer sterk gegroeid. Ten slotte ben ook ik van mening geweest, dat het geen aanvaardbare oplossing meer was, de oude Kamer, gezuiverd, te laten aanvullen uit oude lijsten, die er nooit op berekend zijn geweest om na acht jaar nog te dienen voor de voorziening in vacatures. Voor een korte periode zouden dan mensen naar voren komen als Nederlandse volksvertegenwoordigers, waarvan men toch soms enigszins verbaasd zou opkijken, terwijl figuren, die in het verzet een belangrijke rol hebben gespeeld, geen kans zouden krijgen. Daarom hebben wij gezegd: De regering moet niet zelf aanwijzen, maar er moeten nieuwe mensen worden gekozen. Daarvoor make de regering gebruik van een commissie van advies, die zich spontaan heeft gevormd uit de samenwerking tussen de politieke partijen en het verzet, nl. de N.A.C. Dan krijgt men naast elkaar de vroegere politieke vertegenwoordigers en de nieuwe stromingen en mensen. Laat dat nu maar eens een zittingsjaar zich afspelen; laat men elkaar leren kennen en laat maar eens blijken welke vraagstukken zich voordoen. In de gedachtenwisseling tussen de vertegenwoordigers van de politieke partijen en de verzetsgroeperingen zal dan kunnen blijken wat de mensen en wat de denkbeelden waard zijn. Ik ben ervan overtuigd, dat daarin een totaal andere voorbereiding, ook voor de verkiezingen, ligt, dan wanneer wij plompverloren zeggen: „Wij gaan stemmen”. Ik geloof, dat dan iedere schakering zijn kans krijgt en dat dan een goede voorbereiding zou plaats hebben voor het trekken van de lijnen voor de toekomst. Ik hoop, dat het nog door zal gaan. Echter, hoe later dit in werking treedt, hoe meer de zaak natuurlijk aan betekenis en aan waarde verliest. Ik hoop, dat de gedachtengang u hiermede duidelijk is geworden.

Wij staan in de regering voor menig vraagstuk, waarover veel strijd zal worden gevoerd, ook voor geestelijke vraagstukken, ook voor de kwestie, hoe ver de staat kan gaan in het bevorderen van de cultuur, en hoe ver de staat kan gaan in zijn actieve voorlichting. Ik zal niet te diep hierop ingaan, omdat ik toch al het gevaar loop veel te uitvoerig te worden, maar op dit punt zal b.v. de botsing met de anti-revolutionairen het sterkst zijn. Ik meen, dat ook van onze kant beseft moet worden, dat wij voorzichtigheid hebben te betrachten.

Er is voor de staat alle reden om ook culturele waarden met kracht te bevorderen en bij te dragen tot verheldering van de opvattingen der bevolking, zowel over de publieke zaken, die rechtstreeks de regering aangaan, als in het algemeen over onze maatschappelijke en geestelijke houding. Maar de staat kan op menig punt wel bevorderen en steunen, doch moet voorzichtig zijn in wat hij in geestelijk opzicht zelf wil doen. Dat moet hij vooral in een land als het onze, dat geestelijk zo verdeeld is en bovendien op dat punt zo gevoelig. Wij krijgen hier ook aanraking met de radiokwestie. Daar is nog altijd strijd over; daar zijn nog altijd tegenstellingen over. In onze rijen heerst er ook stellig veel verschil van mening. Voor mij is de hoofdzaak niet: wordt de radio door omroepverenigingen verzorgd of door een stichting als nationale omroep? De vraag is, of en hoe de verschillende richtingen zich zelfstandig zullen kunnen uiten. Enerzijds kunnen zij eventueel gezamenlijk nagaan: „Wat kunnen wij gemeenschappelijk doen?"; aan de andere kant moeten zij een tijd toegewezen krijgen, waarin zij zelfstandig kunnen uitzenden wat zij tot het volk hebben te zeggen en wat dan niet de zeef behoeft te passeren, of alle richtingen dat aanvaardbaar vinden. Wij zullen er voor hebben op te passen, dat men niet vervalt in een gedachtenrang, waaruit wij gedurende de oorlog menig plan hebben zien opkomen en waarbij men alleen godsdienstige richtingen wilde erkennen en zeide: „Het maatschappelijke is van een ander karakter". Dit is juist, maar wanneer wij vrijheid vragen voor verschillende richtingen, dan vragen wij die vrijheid ook voor de uitingen van maatschappelijke en staatkundige bewegingen.

Ik loop nog enkele dingen langs, waarmede de regering in aanraking komt en die van belang zijn ook voor de wijze, waarop wij zelf stelling zullen hebben te kiezen. Eén van de moeilijkste vraagstukken is dat van de zuivering en berechting. Daar is veel over te doen. Er is onmiddellijk groot misbruik gemaakt van de rede van Schermerhorn over het mogelijk vrijlaten van een aantal lichte gevallen, zoals hij het noemde. Hierbij zijn onmiddellijk getallen in het geding gebracht, die voor de regering niet in aanmerking zouden komen.

Ik wil dit hier vaststellen: Nederland moet ook bij de berechting van hen, die gefaald hebben tijdens deze bezettingsperiode of die zich daarbij zelfs landsverraderlijk hebben gedragen, ten slotte weer de methode van de rechtsstaat gaan volgen. Nederland moet niet duurzaam mensen laten zitten, vele maanden lang, zonder dat hun geval bekeken wordt. Er zijn ook schromelijke vergissingen begaan bij arrestaties, die pas na maanden en maanden eindelijk eens bekeken werden. Wij moeten terug tot het begrip, dat je iemand maar niet zó in voorlopige hechtenis zet. Dat moest natuurlijk massaal op het ogenblik van de bevrijding; op dat ogenblik dreigde er misschien nog gevaar, maar wij moeten terug naar het begrip, dat ook voor het plaatsen van iemand in voorlopige hechtenis en het vasthouden gedurende enige tijd een, zij het zeer voorlopig, onderzoek dringend nodig is. Wij moeten ook beseffen, dat wij in Nederland uiterst bezwaarlijk 100.000 en meer mensen permanent in gevangenschappen en in kampen kunnen hebben en dat, als wij hen daarin hebben, zij in deze kampen moeten kunnen leven, en dat men niet een kamp, dat enkel

op de zomer berekend is, voor een verblijf van velen gedurende de winter zal kunnen bestemmen. Er wordt onderzocht, hoevelen wij er werkelijk in de winter kunnen herbergen, maar er zijn moeilijkheden gerezen; men stond voor de keuze: of wij bouwen nieuwe kampen, of wij maken de kapotte woningen in de verwoeste gebieden dicht, zodat de mensen daar van de winter nog tijdig in kunnen wonen. Wij moeten ook niet vervallen in de dwaasheden, die wij op dit ogenblik begaan. Er zijn arbeidersgroepen, die met Duitsers en N.S.B.-ers niet willen samenwerken, die zelfs niet willen, dat zij in hun bedrijf werken, al zou het geheel afzonderlijk zijn. Er lopen 3.000 Duitsers in Limburg rond, die vroeger in de mijnen werkten. Zij worden nog gevoed door Nederland; zij worden door Nederland onderhouden, maar zij werken niet meer: zij mogen niet in de mijnen werken. Aan de andere kant is er een schromelijk tekort aan mijnwerkers. In België werken 30.000 Duitse krijgsgevangenen in de mijnen. Hier laten wij de Duitsers rondlopen, terwijl wij hen dringend nodig hebben en hen voor ons zouden kunnen laten werken. Er komt staking, als je ergens, waar niet voldoende werkkrachten zijn, N.S.B.-ers of N.S.B.-vrouwen te werk stelt, terwijl het meest logische van de wereld is, dat zij onder controle, zonder in vrijheid te worden gesteld, bepaalde arbeid verrichten. Op al deze punten zal Nederland zijn weg nog moeten vinden. Het vraagstuk echter: wat men aan moet met 100.000 mensen, die inderdaad eigenlijk in onze Nederlandse samenleving niet meer thuis behoren en die door die Nederlandse samenleving ook niet meer worden gewild en aanvaard, is een probleem, dat men in Nederland in alle rust en in alle objectiviteit met elkander zal moeten behandelen. Het gehele probleem was voorgelegd aan de N.A.C. Enigerlei beslissing was door de regering niet genomen, maar de ongunstige sfeer om dit te behandelen is wel, dat men met staking gaat dreigen bij een eventuele uitspraak, die niet geheel in de eigen geest uitvalt.

En wanneer wij ons richten op de taak van de wederopbouw, die de regering heeft te vervullen, dan behoef ik u hier niet te zeggen hoezeer wij voorlopig nog moeten worstelen met de voorziening in de allerergste nood. Men kan zich die nood eigenlijk pas voorstellen, wanneer men het volledig heeft gezien, wanneer men zelf in de verwoeste gebieden is geweest. Ik was in Noord-Limburg, waar in een bepaald klein dorpje maar één woning niet helemaal verwoest was, maar waar toch de mensen van hun evacuatie waren teruggekomen en zich weer vastklampen aan de grond, die zij hebben bewerkt; aan de plek, waar zij hebben gewoond. Ik heb daar gezien hoe men in een plaatijzeren bergplaats woonde met drie echtparen en elf kinderen, zeventien mensen in één ruimte, en hoe men de grond bijna niet kan bewerken, omdat die vol mijnen ligt. En wij hebben het hout niet en het glas en de andere materialen niet en kunnen er ook de benodigde arbeidskrachten maar moeilijk naar toe krijgen, en wij willen toch voor de winter behoorlijk onderdak hebben voor de mensen, alleen al om te zorgen, dat de mensen niet „kreperen”, zoals Schermerhorn dat plastisch heeft uitgedrukt. Zo is die nood daar op zijn hogst. Maar in geheel ons volk heerst een ontzaglijke nood, een gebrek aan materiaal, kleding, schoeisel en allerlei

andere dingen. Hoe waren de werklozen er reeds vóór de oorlog aan toe, en hoe zal het daar dan nu mee gesteld zijn? Duizenden zijn ook elders van alles beroofd. In Den Haag, in het Bezuidenhout b.v. In tal van streken heerst de diepste nood. Wij moeten het goed laten dóórdringen, ook onder de Nederlandse arbeiders, dat wij verantwoordelijk zijn voor het feit, dat die nood tot elke prijs moet worden gelenigd en dat dit alleen kan door regelmatige en harde arbeid.

Veel is begrijpelijk door de jaren van ellende en verwarring, die wij achter ons hebben, maar er zijn na de bevrijding van ons land wel zeer teleurstellende dingen geweest. Ik neem het voorbeeld van de mijnwerkers. Ik onderschat het ondergrondse werk niet, dat zij hebben te doen. Ik moet zeggen: het werk van zo'n houwer, altijd onder de grond, steeds buiten het daglicht, ik vind het een taak! Maar het is inderdaad teleurstellend, dat men, ook nadat er voldoende voeding was gekomen, permanent minder per man produceert niet alleen dan vóór de oorlog, maar ook minder dan onder de Duitse bezetting het geval was, en dat dientengevolge onze productie ver achter blijft bij het minimum, dat er nodig is. Er zijn buitengewoon begrijpelijke eisen geweest, zoals verhoging van het zeer slechte pensioen, maar ook nadat aan dergelijke dingen is tegemoet gekomen, blijft er nog een soort onlust, een soort weerzin om ten volle aan het werk te gaan, die men nu tracht te overwinnen met middelen, die ik niet altijd kan bewonderen, waarbij men van alles toezegt, als ze maar werken. Dingen, waaraan in de verwoeste gebieden het allergrootste gebrek heerst, worden in de mijnstreek in de eerste plaats verkocht aan de mensen, die boven een bepaalde productie uitkomen. Zij krijgen daarvoor punten, die zij dan kunnen besteden voor de aankoop van allerlei huishoudelijke artikelen en textielgoederen. Zelfs is bij een bepaalde gelegenheid $\frac{1}{2}$ liter oranjebitter beloofd, benevens een pakje sigaretten voor de mannen boven zestien jaar en voor de jongeren een tablet chocolade. En nu krijgen wij weer het verzoek om toch vooral veel suiker beschikbaar te stellen. Aan redelijke verlangens moeten wij natuurlijk zoveel mogelijk voldoen, maar ieder moet bedenken, dat er van vele goederen nu eenmaal nog te weinig is en dat wat de ene groep méér krijgt het voor anderen beschikbare verminderd.

Te vaak wordt te midden van de grootste moeilijkheden gezegd: „Nu doen wij het niet, als men ons dit of dat niet toestaat”. Wij moeten er bij de arbeiders begrip voor wekken, dat dit op het ogenblik niet het standpunt kan zijn. Het gaat toch niet aan, dat degenen, die de kolen delven, die voor ons gehele economische leven nodig zijn, de arbeiders, die kunnen verhinderen, dat de nodige goederen worden vervoerd naar de verwoeste gebieden, en dat zij, die de oogst binnenhalen, ons telegrammen zenden met de mededeling: „Als jullie nu dit of dat niet doet, halen wij de oogst niet binnen”. Daar moeten wij tegen in gaan.

Ik behandel dit nog even, omdat het ook de stakingskwestie raakt. Op dit ogenblik geldt de bepaling, dat staken niet strafrechtelijk verboden is, maar dat loonsverhoging alleen mogelijk is met toestemming van de rijksbemiddelaars, en voorts, dat op voorschrift

van de rijksbemiddelaars ook tegen de werkgevers in, nieuwe arbeidsvoorwaarden kunnen worden vastgesteld. Ik beschouw dat persoonlijk in het geheel niet als een ideaal. In een nog kapitalistische maatschappij, met nog enorm grote verschillen, met nog grote winstmogelijkheden, met grote mogelijkheden ook zelfs om in de zwarte handel geld te verdienen, de arbeiders te verhinderen op enigerlei manier zelf strijd te voeren, en alle verantwoordelijkheid voor elk loon en elke arbeidsvoorwaarde op de overheid te leggen, acht ik niet ideaal. En wanneer — zoals ik ook gezegd zou hebben in de radio-speech, die niet gehouden is, omdat de staking in Rotterdam was afgelast, maar waarvan in „Het Vrije Volk” iets gepubliceerd is — wij niet krijgen een geheel nieuwe, andere maatschappelijke orde, een werkelijke rechtsorde van de arbeid, dan moet die vrijheid straks weer hersteld worden. Dan hebben wij toch geen overmaat van stakingen te vrezen; die hadden wij ook vóór de oorlog niet; de arbeiders hadden voldoende begrip en organisatie in normale tijd om dat niet overmatig te doen. Dan gaan de bemiddelaars weer werkelijk bemiddelen en niet beslissen. Maar in deze noodtoestand mogen wij verlangen, dat men tijdelijk van deze mogelijkheid afstand doet, dat men tijdelijk er in berust, dat door een objectieve instantie de beslissingen genomen worden. Nu richt men zich bij een staking niet tegen een werkgever, die verhogingen nu toch in zijn prijscalculatie opneemt, maar tegen de voorziening van het Nederlandse volk en tracht men druk uit te oefenen door te zeggen: „Nu komen de kolen niet; nu komt het hout niet; nu komt het graan niet”. Lat kunnen wij niet van boeren hebben, dat kunnen wij niet van schippers hebben, dat kunnen wij niet van winkeliers hebben, dat kunnen wij ook niet van arbeiders hebben. Hier moet het hele Nederlandse volk op dit moment onder deze nood solidair zijn. Zo hebben wij ons tegenover de kwestie van staking gesteld, maar u zult ook hebben gemerkt, dat wij elke scherpslijpersmethode daarbij hebben vermeden. U behoeft niet te vragen hoeveel druk er geweest is om bij een staking als in Rotterdam op een geheel andere manier in te grijpen, druk om stakingen strafrechtelijk te verbieden, om burgerdienstplicht in te voeren en de stakers te dwingen aan het werk te gaan, om op alle andere manieren in te grijpen, om de leiders te arresteren. Wij hebben ons van elke dergelijke methode afgewend. Wij willen op dit ogenblik niet anders dan in het volk de overtuiging veld te doen winnen, door de gehele bevolking en ook de bij een conflict betrokken arbeiders zelf te doen begrijpen: „Dit kan op het ogenblik niet”. Niet, omdat elke eis ongerechtigd is, maar eenvoudig omdat wij op dit ogenblik op andere wijze moeten opbouwen. Ik mag zeggen: tegenover enkele teleurstellende ervaringen mogen wij in het algemeen over wat er in Nederland gebeurt, volstrekt niet ontevreden zijn. Er is heel wat meer onlust en onrust geweest in menig ander land.

Onze verzetsbeweging is, ondanks allerlei onrust, die ook daar wel is geweest, over het algemeen ten slotte op zeer bewuste en op zeer redelijke wijze bereid geweest om met de organen van de Overheid samen te werken, samen te werken ook met vertegenwoordigers van vroeger reeds bestaande groeperingen. Zo kunnen wij ook op het

gebied van de arbeid zeggen: ten slotte is een conflict uitzondering en is de arbeid het normale. Een van onze belangrijkste taken zal ook zijn, die arbeid normaal te doen verlopen. Wij komen in de bouwvakken b.v. tot de wildste toestanden, omdat op het ogenblik in sommige streken en in sommige vakken veel te veel arbeiders worden gevraagd in verhouding tot wie er beschikbaar zijn. Wij zullen ook daar niet de toestanden chaotisch moeten laten worden of blijven. Wij zullen er in dergelijke gevallen voor moeten zorgen — wat moeilijk gaat bij noodherstel, maar wel bij de bouw van nieuwe woningen — dat, wat er gebeurt, aangepast wordt aan het beschikbare materiaal en de beschikbare arbeidskrachten, en dat de bouwvakarbeiders niet, zoals in 1919 en 1920, van den enen werkgever naar den anderen gelokt worden met weer een ander loon, om op een gegeven ogenblik weer op straat gesmeten te worden, en dat het type woning verkleind wordt of de hele bouwnijverheid voorlopig stopgezet. Wij moeten zorgen, dat wij werken met een vast, stelselmatig plan voor een hele reeks van jaren en een geregelde bouwnijverheid hebben, waardoor de woningvoorziening gediend wordt en ook de bouwvakarbeiders, die niet meer geslingerd worden van een hoog peil naar depressie, maar die op behoorlijke arbeidsvoorwaarden regelmatig arbeid vinden.

Het zijn allemaal eenvoudig de noden van het ogenblik, die ons natuurlijk nog als eens bezighouden. Daarover heen liggen verder strekkende maatregelen. Wij willen komen tot een goede bedrijfsorganisatie, tot medezeggenschap van de arbeiders ook in de ondernemingen, opdat zij die voelen als iets, waarvoor zij zelf medeverantwoordelijk zijn en waarvan zij op de hoogte worden gehouden, zonder dat wij menen, dat zij de plaats van den ondernemer kunnen gaan innemen. U moet goed begrijpen hoe moeilijk het op het ogenblik wordt om deze plannen te verwerkelijken, nu er in de vakbeweging verwarring bestaat en nu naast de drie samenwerkende vakcentrales de eenheidsvakbeweging is gekomen, die nog heel onstabiel is, maar hier en daar grote invloed heeft. In welke toestanden komen wij, wanneer men in de vakbeweging zelf zo tegenover elkaar staat, dat men niet samen aan één tafel wil gaan zitten; wanneer men weet: nodig ik de eenheidsvakbeweging niet uit, dan lok ik daardoor onrust en verzet uit, en doe ik het wel, dan breekt er onderling een conflict uit en zeggen de anderen geen woord, omdat zij de mensen van de eenheidsvakbeweging niet vertrouwen. En wanneer je dan verkiezingen in het bedrijf wilt organiseren, weet je, dat eerst recht de strijd ontketend wordt. De problemen kunnen dus moeilijk opgelost worden, zolang de verhoudingen in de vakbeweging niet zijn opgeklaard.

Wat het bedrijfsleven betreft is het duidelijk, dat de politiek van de regering gericht is op een economisch plan, waarvoor een centraal planbureau wordt ingesteld. Deze gedachte is door het gehele kabinet aanvaard. Ten aanzien van socialisatie zijn toezeggingen gedaan op het gebied van de Nederlandse Bank en op het gebied van de mijnen. In uitzicht is gesteld, dat ook voor andere bedrijven de socialisatie zal worden gezien.

De regering is bereid zeer kras in te grijpen op financieel gebied. Het

economische en sociale leven van Nederland zal ineens een geheel ander beeld gaan vertonen, als wij de geldsanering achter ons hebben. Niemand weet precies wat het effect zal zijn, maar het is duidelijk, dat wij dan pas weten op welke grondslagen wij zullen kunnen bouwen. Wij zouden graag dadelijk met de geldsanering zijn begonnen, maar wij hadden de bankbiljetten niet, en je kunt nu eenmaal de mensen geen geld afnemen en er niets voor teruggeven. Dit is weer een van onze technische moeilijkheden. Wij moeten nog even wachten, maar het komt spoedig (uitroepen: „Wanneer?”) en ik moet u zeggen: ik kijk er bepaald naar uit wat voor verrassingen ons dat te zien zal geven. (Vraag: „Kunnen wij nog thuis komen?”.) Ja, u kunt nog wel thuis komen!

Achter de kwestie van de geldsanering ligt de registratie van de vermogens, de vermogensaanwasbelasting en de heffing ineens. Dan pas zal blijken hoe diep de regering bereid is ook in de kapitaalbezitsverhoudingen in te grijpen. Ik geloof dat dit ook veel zal bijdragen tot sociale rechtvaardigheid, waardoor wij moreel voor andere verhoudingen komen te staan.

Ik laat nu rusten een probleem als onze verhouding tot Indonesië. Een enkel woord wil ik hierover slechts zeggen. Ik ben ervan overtuigd, dat geheel onze beweging met grote ingenomenheid heeft gezien, hoe tijdens de bezetting het woord gesproken is, dat de verhouding tot onze overzeese gebiedsdelen totaal zal worden veranderd; dat men in beginsel zal uitgaan van een andere verhouding, een verhouding van gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging, waardoor met oude begrippen van overheersing is gebroken en waardoor men op de grondslag van vrijwilligheid kan samengaan met Indonesië en weer banden kan aanknopen tussen Nederland en Indonesië, die beide zo ontzaglijk onder de verdrukking van agressieve naties hebben geleden.

Eenvoudig zal het niet zijn daarvoor een organisatievorm te vinden. Er bestaan opvattingen omtrent een overkoepeling van Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao door een Rijksraad, waarbij de belangrijkste dingen tenslotte tot een beslissing zouden komen in een college, dat vrij ver van de bevolking afstaat en niet zo heel democratisch zou zijn ingesteld. Wij zullen erop moeten toezien, dat er verhoudingen groeien, waarbij de volksinvloed tot zijn recht komt, ook in belangrijke aangelegenheden, die het hele Rijk raken.

Ik heb met deze dingen, misschien wat te uitvoerig, maar toch nog voor elk vraagstuk afzonderlijk vrij beknopt, aangegeven in enkele grote lijnen de problemen, waarvoor de regering staat en waarvoor wij allen staan, omdat zij tenslotte komen voor de verantwoordelijkheid van het gehele Nederlandse volk.

Nu kom ik op de politieke verhoudingen: onder welke politieke verhoudingen werken wij; onder welke politieke verhoudingen wensen wij in de toekomst voort te gaan? Er is tijdens de bezetting bij sommigen de voorstelling geweest, alsof er in Nederland een vrijwel volstrekte eenheid groeide. Ook naar de overkant zijn die voorstellingen overgebracht, alsof er eigenlijk geen partijen meer zouden te voorschijn komen, omdat de eensgezindheid nu zo groot was, en in het ongunstigste geval, dat er maar twee politieke partijen zouden

zijn: de vooruitstrevenden, de progressieven, die werkelijk vernieuwd waren, en dan een behoudende, conservatieve groep.

Dat is in Nederland al uitgesloten, omdat er in Nederland geen conservatieven bestaan. In Engeland kun je je conservatief noemen en jezelf toch respecteren; dat is in Nederland ondenkbaar. Je kunt misschien zekere behoudende neigingen hebben, maar je partij heet toch nooit conservatief. Je kunt kerkelijk gericht zijn, je kunt liberaal zijn, maar dat jeje onder de naam van conservatief zou gaan verenigen en dan nog uitgesproken in deze tijd, is uitgesloten. Maar in het algemeen heeft men zich veel te veel in sommige kringen voorgesteld, dat de partijverdeling zou hebben opgehouden te bestaan. Daarvan is geen sprake. In een levend volk, dat zelf inderdaad zeggenschap heeft, spreekt dit ook vanzelf. Men denkt verschillend, men wil verschillend handelen, men zal zich ook groeperen. De vraag is: hoe? En nu staan wij inderdaad in dat opzicht in de Nederlandse politiek ongetwijfeld op een keerpunt. Vroeger was alles bevroren. Wij hadden partijen, sinds jaar en dag op een bepaalde basis, en die konden eens wat meer of minder succes hebben met hun propaganda, maar vooral omdat zij in belangrijke mate aan de godsdienst gebonden waren — en daar verandert de mens nu niet zo spoedig in — was er zeer weinig wisseling en na de grootste emoties en de felste verkiezingsstrijd was er hier een zetel gewonnen en daar een zetel verloren en overigens waren de verhoudingen ongeveer zoals men te voren had kunnen weten dat zij waren. Er was een verlamming in de Nederlandse politiek, des te erger omdat nu eenmaal de scheidslijnen naar de godsdienst — door hoe diepe motieven zij ook veroorzaakt kunnen zijn — niet samenvielen met de problemen, waarover beslist moest worden. Op het ogenblik, dat over de dringendste maatschappelijke problemen moest worden beslist, zoals in de crisistijd, of men stelselmatig de weg van de plan-politiek zou opgaan b.v., werd er nog gestemd naar de vraag of men katholiek was, of orthodox protestant of niet. Nu is in dat opzicht in Nederland veel doorbroken. Er is een drang naar andere richtlijnen, niet bij allen, maar ruim genoeg om een ware grondverschuiving in de Nederlandse politiek te bewerkstelligen. Dat legt ook ons een nieuwe verantwoordelijkheid op de schouders. Er zijn veranderingen, die wij altijd hebben gewenst. Nu doen zij zich voor. Hoe plaatsen wij ons daarin het best en het zuiverst? Men heeft al betoogd tijdens de bezetting, dat wij de S.D.A.P. daarvoor moesten opheffen. Ik heb u reeds doen blijken aan het begin, dat het naar mijn mening juist is geweest, dat wij dat niet hebben gedaan, niet enkel omdat wij daardoor tot deze kabinetsformatie hebben kunnen medewerken, maar ik ben overtuigd, dat het voor het gehele Nederlandse volk op dit ogenblik een geluk is, dat de S.D.A.P. weer te voorschijn is gekomen, duidelijk, klaar, krachtig, dat wij, die op een grote bevolkingsgroep een sterke invloed hadden, op dit ogenblik een element zijn van orde en opbouw, een element, dat tegelijk kan stuwen en dat tegelijk weet de beweging te beheersen; dat wij er toe bijdragen, dat in Nederland op regelmatige, planmatige wijze wordt gewerkt en dat daarmee wordt ingestemd door velen, die in de sociaal-democratie de factor van strijd hebben gewaardeerd, maar die begrijpen, dat op dit ogenblik naast strijd en

actie voor onze idealen, die arbeid aan de opbouw voorop moet staan. De verwarring in Nederland zou veel groter geweest zijn, indien ook onze massa eenvoudig los was geslagen en niet had geweten waarheen zich te richten. Maar dat wil niet zeggen, dat wij niet ook onze lessen hebben te putten uit wat gebeurd is en ons niet moeten afvragen: hoe staan wij tegenover de toekomst? Het is duidelijk, dat ons telkens twee vragen worden voorgelegd: Hoe staan wij tegenover de communisten, en hoe tegenover de Nederlandse Volksbeweging? De communisten hebben ons de vraag voorgelegd een gemeenschappelijke actie met hen te voeren en op de duur te versmelten. Ik geloof niet, dat wij hier veel discussie over dit probleem zullen krijgen. Wij kennen de communisten, en wij kennen ons zelf, en wij weten, dat versmelting in één partij niet mogelijk is. Het is een ramp geweest, dat de socialistische beweging uiteen is gegaan. Er zijn fouten gemaakt indertijd. Ik denk b.v. aan de ontwikkeling in Duitsland, waar ook de sociaal-democratie ernstige fouten heeft begaan. Het is een ramp geweest, dat wij in Europa na de vorige oorlog niet één zijn geweest en het heeft er inderdaad toe bijgedragen, dat het fascisme en nationaal-socialisme zijn opgekomen. Dat de socialistische beweging uiteen is gegaan, is echter geen toeval. Ten slotte zijn er in onze gehele geaardheid grote verschillen. Wanneer wij nu met de communisten zouden versmelten, zou daardoor nooit een gezonde, sterke, eensgezinde partij kunnen ontstaan. Wij zouden onvermijdelijk met elkaar in botsing komen en het zou een element van verwarring zijn. Rusland is een ontzaglijke factor in het wereldgebeuren. Met Rusland zal de rest van de wereld moeten trachten op normale wijze samen te leven en ook economisch nauw samen te werken. Het communisme zal in ons land vermoedelijk veel sterker zijn dan tevoren. Als de communisten bereid zijn in Nederland in de gemeentebesturen, in de volksvertegenwoordiging op de normale wijze samen te werken, wat natuurlijk niet wil zeggen zonder critiek — daartoe hebben zij het volste recht —, en als zij bereid zijn zich in het economische, in het sociale en in het staatkundige leven inderdaad als een Nederlandse partij te gedragen, dan zou het dwaasheid zijn te trachten hen bij voorbaat te isoleren. Maar het is iets anders om te vragen of wij bereid zijn in één partij met hen samen te gaan. Dan zeg ik: er zijn twee principiële bezwaren. Het eerste bezwaar is, dat zij altijd nog zich gedragen als een partij, die klakkeloos alles bewondert en toejuicht wat Rusland doet. Aan het begin van de oorlog, of eigenlijk nog even verder terug, toen bericht werd, dat Rusland een vriendschapsverdrag met Duitsland had gesloten, zeiden de communisten hier, dat zij dat niet geloofden en dat er niets van waar was. Toen het echter toch waar bleek te zijn, was het ineens het meest wijze beleid, dat men zich kon denken. In het begin van de oorlog verklaarden zij, dat Nederland met Duitsland goede vrienden moest zijn, ondanks het verschil in régime. Toen later Rusland werd aangevallen, stond de zaak ineens zo, dat allen in naam van de vrijheid zo krachtig mogelijk tegenover Duitsland moesten staan.

Laat ik erbij zeggen: zij hebben in Nederland ontzaglijk grote offers gebracht. Zij hebben voor hun zaak gestáán. Ik heb daarvoor alle respect. Maar zij moeten daaruit geen politieke munt trachten te

slaan door te doen alsof anderen geen offers brachten. De rol, die de communisten in het verzet hebben gespeeld, mag ons niet voorbij doen zien, dat zij altijd naar Rusland zien — met of zonder Komintern — en klakkeloos toejuichen en bewonderen wat daar gebeurt. De communisten zeggen: Nederland mag niet annexeren, want dat is imperialistisch. Ik ben persoonlijk ook geen voorstander van annexatie. Maar ik heb geen critiek van de communisten gelezen over het feit, dat Rusland een deel van Oost-Pruisen annexeert, dat het de grens met Polen ver naar het Westen heeft verlegd en Polen laat opschuiven, zodat vele miljoenen Duitsers van hun land worden verdreven, waarbij Polen zelfs tot de Oder komt.

Daarnaast is het tweede bezwaar toch eigenlijk nog belangrijker, namelijk dat hun opvatting van „democratie” een fundamenteel andere is dan de onze. Wij spreken in dat opzicht een andere taal. Zij vinden Rusland het meest democratische land ter wereld. Ik erken, dat er in Rusland grotere maatschappelijke gelijkheid is dan elders en natuurlijk zie ik daarin ook een element van democratie, zoals wij naast de staatkundige ook de maatschappelijke democratie wensen. Maar voor ons is met de democratie onafscheidelijk verbonden de gedachte aan de vrijheid van vereniging, van vergadering en van pers, de vrijheid van gedachte, de persoonlijke geestelijke vrijheid. Zij vinden het normaal, als eenmaal het communisme heeft gezegevierd, dat al het andere reactionnair en fascistisch is, waarvoor de vrijheid niet moet worden gegeven. Binnen het communisme is critiek mogelijk, zeggen zij, als het maar niet te ver gaat en niet „de centrale lijn aantast”. Dit juichen zij toe als de meest volmaakte democratie. Wij behoeven er ook niet aan te twijfelen, hoe b.v. op dit ogenblik moet worden gedacht over de democratie in de Balkanlanden. Ik beweer niet, dat elk land rijp is voor een volledige parlementaire democratie, maar wel, dat deze parlementaire democratie een hogere vorm is, dat de geestelijke vrijheid aan ons streven onafscheidelijk verbonden is en dat dit het samengaan voor ons met hen in één partij onmogelijk maakt. Daarnaast is hun practisch optreden van het ogenblik niet bevorderlijk voor de gedachte, dat zij nu juist zo hebben bewezen, dat zij in Nederland een constructief element zouden zijn, waarvan wij menen, dat elke beweging in Nederland dat op het ogenblik moet vormen. Wij hebben al gesproken over de manier, waarop zij naar aanleiding van de vraag of de verkiezingen twee maanden vroeger of later zullen worden gehouden en naar aanleiding van het probleem van de politieke gevangenen geen overleg plegen, maar een zo groot mogelijke onrust in het leven roepen. Wat de communisten betreft, aanvaarden wij dus, dat zij op andere wijze dan vroeger worden geroepen tot medewerking in Nederland, maar wij moeten in geen geval met hen versmelten. Zo is het ook in geheel West-Europa gegaan, waar over deze kwestie gesproken is. Ten slotte is men er practisch niet toe gekomen, ook niet in Noorwegen, waar men ten slotte ook tot de conclusie kwam: „Het gaat toch niet”.

Aan de andere kant — en daar liggen voor velen van ons veel meer problemen —: hoe is de verhouding tot de Nederlandse Volksbeweging? Nu moeten wij ons wel eerst afvragen: wat is de N.V.B. en

wat wordt zij? Op dit ogenblik is zij geen politieke partij. Zij kondigt aan, dat zij in de eerste plaats geestelijke en morele verheffing wil en vernieuwing, culturele beïnvloeding, en dat zij daarnaast wijzigingen in de politieke verhoudingen wil bevorderen. Haar programma is niet zo, dat er reden zou zijn om te zeggen, dat een sociaal-democraat er geen deel van mag uitmaken, maar er liggen voortdurend mogelijkheden van een ontwikkeling in andere richting. Zij is uit op rechtstreekse politieke beïnvloeding. Aan de ene kant is er voor ons het waardevolle, dat zij inderdaad socialistische opvattingen — zij het soms vagere dan wij zouden willen — doet doordringen in kringen, die daar vroeger afwijzend tegenover stonden: aan de andere kant hebben wij het bezwaar, dat zij de enige partij, waarin het socialisme als massabeweging reeds voor de oorlog belichaamd was, soms wel zeer in het bijzonder tot onderwerp van haar critiek maakt, en dat vooral sommige van onze partijgenoten de neiging hebben in het bijzonder hun pijlen te richten op wat volgens hen de S.D.A.P. nog in personalistisch socialisme, zoals de nieuwe term luidt, te kort schiet. De partijgenoten, die in de N.V.B. werken, worden in onze kring zeer verschillend gewaardeerd. Er zijn er, die tonen zich ook nu ten volle sociaal-democraat en lid van onze beweging te gevoelen; er zijn anderen, die wel eens de indruk maken: „Ik ben er nog, maar ik heb de knop van de deur in de hand en sta klaar om afscheid te nemen”. Men kan niet anders dan verwachten, dat dat in onze rijen ook bezwaren oproept. Hoe zie ik zelf de N.V.B.? Vooreerst dit: zij is in Nederland zonder enige twijfel van historische betekenis. Dit is het moment, waarop de partijverhoudingen vloeiend zijn geworden, waarop de coalitie, gebaseerd op de oude antithese van katholieken, anti-revolutionairen en christelijk-historischen door weinigen meer wordt gewenst. Ook een deel van de anti-revolutionairen zien niet verlangend uit naar zulk een partij-formatie, en zeker niet de katholieken en een groot deel van de christelijk-historischen. Op dit moment is het zeker een zaak van historische betekenis, dat men in de N.V.B. degenen, die een andere samenwerking begeren, ziet samenkomen. Het is ook van betekenis, dat dat als socialisme wordt gequalificeerd. Aan de andere kant ben ik overtuigd, dat de N.V.B. op dit ogenblik nog velen trekt, die volstrekt niet concreet weten waar zij heen willen en die niet werkelijk bereid zijn een socialisme, een wezenlijk socialisme, actief te aanvaarden. Ik ben overtuigd, dat de spreiding van de N.V.B. op dit ogenblik van een zodanige breedte is, dat zij, als zij partij werd, op den duur, als zij voor de werkelijke problemen staat, zich niet als een eenheid zou kunnen handhaven. Er zijn voluit socialistten bij; er zijn katholieken bij, die zeggen: „Wij zijn solidaristen — wil men dat op het ogenblik socialisme noemen, dan zullen wij ons daarbij neerleggen —”; er zijn ook de vroegere politiek onverschilligen en ongeschoolden, die komen in het besef dat zij nu toch een verantwoordelijkheid hebben om in de politiek mede te werken. Dit laatste doet zich vooral voor bij intellectuelen, en wij juichen het toe, dat zij een groter verantwoordelijkheid tegenover de staatkunde gevoelen, maar zij kiezen nog niet; zij hebben het gevoel, dat daar een soort eenheidsbeweging is. Ik geloof,

als men tot politieke partijvorming zou komen, dat men dan uit de N.V.B. toch zeker ten minste twee partijen zou kunnen zien ontstaan, zo niet drie.

Laten wij van de katholieken dit begrijpen: er zijn er zeker onder de katholieke intellectuelen, die socialistisch voelen en die gaarne met socialisten samengaan, maar een ogenblik leek het, of het hele Zuiden „vernieuwd” en eensgezind was en niet meer bij de Staatspartij wilde en of de N.V.B. ook de katholieke middenstanders, de katholieke boeren en de katholieke werkgevers in Brabant en Limburg zou omvatten; maar dat deze allen ineens socialistisch zijn geworden, zij het dan „personalistisch”, dat gelooft men toch niet; dat is ondenkbaar. Ook wat de democratie betreft: zijn allen, die zich tot een dergelijke eenheidsbeweging aangetrokken gevoelen, democratisch in onze zin? Onder de katholieken zijn vele zuivere democraten en ik zal mij verheugen, als wij in onze rijen ook socialistische en democratische katholieken zouden zien toetreden, zoals enkele belijdende katholieken in het Zuiden toegetreden zijn, al zweeft daar de kwestie nog van het bisschoppelijk verbod, maar er zitten ook onder degenen, die zich sociaal-progressief achten, heel wat tendenzen van de corporatieve maatschappij niet alleen, maar van de corporatieve staat, die daar telkens doorheen spelen. Er zitten onder de katholieken, die zich bij de N.V.B. hebben aangesloten, ook mensen, die bij ons ernstige bezwaren oproepen.

Daarom, er is bij ons in verband met bepaalde stromingen een zekere terughoudendheid. Ik wil met het bovenstaande natuurlijk niet de N.V.B. als geheel karakteriseren. Het is duidelijk, dat mannen als Schermerhorn b.v. inderdaad een socialistische richting willen inslaan en volkomen democratisch zijn. Het is ook duidelijk, dat mensen van allerlei richtingen, die zich van hun grote verantwoordelijkheid voor de staat bewust zijn geworden, inderdaad zoeken naar een samenwerking over de oude scheidingslijnen heen, ten einde andere grondslagen voor onze maatschappij te leggen.

Van de kant van de Volksbeweging heeft men in besprekingen wel eens gezegd: wij hebben de verantwoordelijkheid gekregen voor velen, die tevoren politiek dakloos waren en nu naar een onderdak zoeken, en het zou onjuist zijn hen terug te drijven naar de oude partijen. Er komen er b.v. uit de confessionele partijen, die daar niet meer naar terug willen, maar er toch nog niet toe kunnen komen naar de S.D.A.P. te gaan. Aan de andere kant draagt ook de S.D.A.P. een ernstige verantwoordelijkheid, zowel om de verbreding mogelijk te maken, als om niet op zodanige wijze te verbreden, dat wij daardoor de massa van de arbeiders, die achter ons stonden, zouden afstoten en naar andere richtingen zouden jagen. Dat is het probleem. Wij moeten in Nederland, nu de dingen in beweging zijn, nu de ban gebroken is, inderdaad de mogelijkheden aangrijpen om te komen tot een zo breed mogelijke socialistische beweging, socialistisch en democratisch, die zo breed mogelijke maatschappelijke kringen bestrijkt. Historisch is de sociaal-democratie gegroeid uit de arbeidersbeweging. Zij zal altijd in belangrijke mate door de arbeiders gedragen worden, omdat de arbeiders ten slotte toch het eerst en het duidelijkst door het kapitalisme getroffen worden. Met de arbeiders

zullen wij altijd nauw contact moeten houden, maar sinds de onzekerheid, die in de maatschappij gekomen is, de grote crisissen, die alles ontworteld hebben, is in allerlei maatschappelijke kringen het besef gegroeid, het anti-kapitalistisch besef: „Op deze wijze is de maatschappij niet bewoonbaar; op deze wijze is er in het leven van ieder de onzekerheid, die wij moeten verdrijven”. Er is in de kringen van de middengroepen en in agrarische kringen een vatbaarheid gekomen voor de gedachte van een planmatige sociale economie, voor de gedachte van een gemeenschapsbeheer van de voornaamste takken van productie, waardoor de vatbaarheid voor het socialisme groeiende is. Grote groepen, die zich geen loonarbeiders voelen, zoals bedrijfsleiders, economen, juristen enz., maar die met de belangen van het kapitalisme volstrekt niet onverbrekkelijk verbonden zijn, zouden, dikwijls ook door idealen gedragen, willen medewerken aan de vorming van een socialistische maatschappij. Niets is belangrijker dan de schakel te leggen tussen deze groepen, die voor het grootste deel nieuw tot deze gedachte zijn gekomen, en de arbeiders, die vanuit hun strijd tot het socialisme werden gebracht.

De maatschappelijke verbreding moet zo groot mogelijk zijn; daarnaast ook de ideologische verbreding. Wij zijn inderdaad vele jaren lang hoofdzakelijk beperkt geweest tot de buitenkerkelijke en daarbij langzamerhand vrijzinnig-godsdienstige groepen van ons volk. Wij kunnen daar misschien zelf toe hebben bijgedragen, maar historisch is het niet in de eerste plaats onze schuld geweest, maar ons noodlot. Onze beweging is gekomen op een ogenblik, dat in Nederland de politieke scheiding naar de godsdienst zich reeds voltrokken had en wij daardoor in de eerste plaats het oor vonden van diegenen, die zich niet door hun godsdienst gebonden voelden aan een andere partij. Echter, als dat eenmaal zo is, wordt natuurlijk het hele karakter van een beweging daardoor mede bepaald, althans enigszins, en zo ontstond zonder twijfel een sfeer, waarin het moeilijk was voor orthodox-protestanten en katholieken om tot ons te komen; de katholieken werden bovendien door een verbod weerhouden. Wij hebben nodig een socialistische beweging in Nederland, die naast buitenkerkelijken, naast vrijzinnig-godsdienstigen niet maar enkele orthodox-protestanten omvat, zoals vroeger, maar die inderdaad aanvaard wordt door vele orthodox-protestanten en waarin ook velen uit het katholieke volksdeel zich thuis gevoelen. Wij hebben die verbreding ten dele in eigen rijen voltrokken, geestelijk, toen wij het program van 1937 vaststelden, dat duidelijk en die maatschappelijke en die geestelijke bredere fundering van onze beweging wil. Wij hebben deze verbreding nu voor een deel zich zien voltrekken door de verheugende toetreding van figuren, die tot nog toe niet in onze rijen waren. Het meest bekende en het meest opvallende is geweest de toetreding van zeven orthodoxe predikanten in Amsterdam. Dat is een verrassing geweest. Het was het gesprek van de dag in Amsterdam, toen dat door de kranten bekend werd gemaakt. Dat is inderdaad een stuk doorbraak, al geeft het nog niet weer wat de massa doet, maar er zijn mogelijkheden gekomen, en het verheugende was, dat daar mannen kwamen, die met volle overtuiging een radicaal socialisme wilden. Men zegt wel eens in sommige kringen — Buskes

heeft er zelf over geschreven —: „wordt dat een verwaterd, een verzwakt socialisme?” Neen, zij willen niet een enkele hervormingspartij. Zij willen geen matiging in de maatschappelijke doeleinden; zij willen ten volle socialisme. Natuurlijk, geestelijk zijn zij anders ingesteld dan de massa van onze mensen tot nog toe was, maar zij vragen ook niet, dat wij nu plotseling onze Partij christelijk zouden verklaren of dat men een soort verklaring zou moeten onderschrijven betreffende zijn opvattingen dienaangaande. Zij weten, dat zij komen in een milieu, waar velen hun geloof niet delen. Zij vragen de vrijheid ten volle hun overtuiging uit te spreken en ik weet, dat dat in de beweging ten volle aanvaard wordt. Zij vragen niet, dat anderen daarom hun opvatting zullen verloochenen. Dit heeft echter natuurlijk praktische consequenties. Vorrink heeft daar gisteren enkele dingen van genoemd. Het spreekt vanzelf, dat men hun opvattingen aangaande de Zondag eerbiedigt en het ook hun mogelijk maakt aan het werk deel te nemen door niet onze conferenties en congressen op Zondag te beleggen. Het brengt natuurlijk mee een grotere vrijheid van beweging, ook straks in vertegenwoordigende lichamen, op die punten, waar wel de godsdienst een verschil kan maken. Het is denkbaar, dat er punten aan de orde komen — zij zijn in werkelijkheid uitzonderingen — waar rechtstreeks de godsdienstige overtuiging betekenis heeft voor de stem, die men zal willen uitbrengen: bij de Zondagswetgeving, de huwelijkswetgeving b.v.; het kan ook veel dieper gaan. Het spreekt vanzelf, dat men daarin vrijheid moet bestaan en niet in de Partij de neiging moet hebben alles bij resolutie vast te leggen, bij resolutie voor te schrijven hoe men moet stemmen en zich aan de meerderheid gebonden achten. Een moeilijker vraagstuk is dit: welke invloed heeft het op de geestelijke sfeer en op het culturele werk? Dat is ook een element in de verhouding tot de N.V.B. Moet de Partij zich terugtrekken op het enkel zakelijke; moet de Partij worden enkel politieke partij, omdat, waar men algemeen cultureel werk doet, men zo licht de levensbeschouwing raakt? Het staat voor mij vast, dat het socialisme niet een volledige levensbeschouwing is; wij kunnen nooit in ons culturele werk ten volle bieden wat iemand als antwoord op de laatste en diepste vragen zou willen vernemen. Wij moeten bij de behandeling van vraagstukken, die inderdaad het hoogste kunnen raken, zeggen: daarin beperken wij ons; daarover kunnen wij elders van gedachten wisselen. Ten slotte is het juist, omdat wij zo breed mogelijk willen zijn in het maatschappelijke, dat wij in geestelijk opzicht voorzichtig moeten zijn en niet tot de uiterste grenzen gaan. Wij kunnen dus niet vertegenwoordigen een volledig opvoedingssysteem, dat men zich niet kan denken, zonder dat men over die laatste levensvragen mag spreken.

Aan de andere kant: wij mogen niet verschrallen tot een enkel zakelijke, een enkel politieke partij. Daar leeft voor ons achter het socialisme niet bij allen dezelfde levensbeschouwing, maar daar leeft toch een algemeen idealisme, daar leeft toch voor ons juist wat er waarde aan geeft, wat ook onze arbeiders bezielt, wat hen uittilt boven het enkele vechten voor stoffelijke belangen, daar leeft toch een beschouwing omtrent mens en maatschappij. Dat idealisme moe-

ten wij kunnen blijven vertolken, ook in ons culturele werk, en dan is er ook weer in onze maatschappij genoeg gemeenschappelijks, zelfs ook tussen gelovigen en niet-gelovigen, genoeg gemeenschappelijks in geestelijke sfeer, genoeg gemeenschappelijks in de opvattingen ten aanzien van de menselijke persoonlijkheid, om dat in onze beweging te kunnen blijven doen. Waar de grens ligt? Waar men samen dat werk doet en waar men het prijs geeft aan afzonderlijke organisaties, die vrijer staan? Dat zal moeten worden besproken in de commissie, die het Partijbestuur besloten heeft in te stellen over de culturele vraagstukken en waarin ook onze vrienden, die zijn toegetreden uit andere denkrichtingen, hun woord zullen kunnen meespreken.

Ik acht de verbreding ontzaglijk belangrijk. Ook het feit, dat wij waardevolle leidende krachten uit het intellectuele leven en uit het bedrijfsleven tot ons hebben zien toetreden. Vanwege de arbeiders is daar soms wat ongerustheid over; sommigen menen, dat onze band met de arbeiders losser zou worden. Wij zullen juist de band tussen de arbeiders en andere socialistisch willenden nauwer moeten doen worden en allen doen begrijpen, dat op deze wijze een maatschappelijke reconstructie pas goed kan slagen. Wij hebben niet alleen nodig de macht, maar ook de mensen, die het doen kunnen en die het doen willen.

Wanneer wij zeggen: wij zijn bezig tot een verbreding te komen — is dat genoeg? Kunnen wij er mee volstaan? Of is het onze plicht te trachten verder te komen en daarbij dan vooral ook verbinding te zoeken met velen, die nu in de N.V.B. hun tehuis hebben gevonden, dat nog niet geheel een politiek tehuis is? Ik heb dit ook al ergens anders geschreven: Ik kan mij zeer goed voorstellen, dat wij ten slotte in Nederland tot een sterkere werving voor de socialistische gedachte komen, tot grotere, ruimere mogelijkheden voor de werkelijkering van het socialisme, wanneer wij ons bereid verklaren tot nieuwe organisatie-vormen. Ik kan mij voorstellen, dat anderen, die komen uit andere denkrichtingen, uit andere politieke partijen, maar ook degenen, die in het verzet tot politiek bewustzijn zijn gekomen, zich stoten aan sommige dingen in ons verleden, die zij anders zouden willen hebben. Ik kan mij voorstellen, dat zij zeggen: „Wij komen gemakkelijker, wanneer er een nieuw gebouw wordt gezet”. En ik zou het een tekortschieten vinden, wanneer wij aan de naam of aan de organisatie-vorm vast zouden blijven houden, indien dit aan de verwezenlijking van onze beginselen ten slotte hinderpalen in de weg stelt. Niet de organisatie is het belangrijkste. Men wil dikwijls, dat niet meer van marxisme wordt gesproken. Ik vind, dat wij nog altijd ontzaglijk veel van Marx kunnen leren en zou de volgende uitspraak van hem willen aanhalen. Marx sprak den Duitsen dichter Freiligrath eens aan als „partijgenoot” (dat was in ballingschap in Engeland). Freiligrath merkte toen op, dat hij al sedert lang niet meer lid van een organisatie was, waarop Marx antwoordde: Ik ook niet, „aber wenn ich sage „Partei”, so meine ich Partei im grossen, historischen Sinne des Wortes”. In deze zin hecht ik aan de Partij, in de grote historische zin, en als ik de naam S.D.A.P. zie als een symbool, dan kost het mij wel zelfoverwinning om aan iets anders te denken; maar ik zeg erbij: dat is bijkomstig. Wij moeten open staan en bereid

zijn tot overleg met iedereen, die werkelijk democratisch en werkelijk socialistisch is en die met ons zou willen samengaan, indien wij gezamenlijk tot nieuwe vormen zouden komen. Wij hebben dat ook in onderlinge besprekingen geuit, en ik acht het denkbaar, dat wij dan inderdaad tot belangrijke resultaten zouden kunnen komen. Maar ik stel daarbij toch voorop, dat men van het begin af de grenzen van de mogelijkheden in het oog moet houden. Er zijn er, die wel met ons zouden willen samengaan, maar die eisen aan ons stellen, waarvan ik van tevoren zeg: „Verbeeld je niet, dat, als wij daartoe zouden besluiten, daarmee iets wezenlijks zou zijn gewonnen. Het zou tussen onze vingers wegvloeien.” Wanneer men zegt: gij moet uw symbolen laten vallen, gij moet niet vasthouden aan uw internationale organisatie, gij moet de socialisatie niet meer zo absoluut stellen en niet meer de neutraliteit van de staat willen, dan zeg ik op elk van deze dingen: gij vraagt ons meer dan wij geven kunnen. Wij zouden daardoor ingaan tegen ons eigen denken en voelen. En bovendien zouden wij tonen onze verantwoordelijkheid niet te beseffen tegenover de bevolkingsgroep, die wij vertegenwoordigen en die er niets van zou begrijpen, wanneer wij deze weg zouden opgaan. Laat ik dadelijk zeggen: voor mij is het een vanzelfsprekendheid, dat er in Nederland een sociaal-democratie is, die deel uitmaakt van de Socialistische Internationale. Ik wil de betekenis daarvan niet opschroeven. Het is niet meer, zoals het indertijd scheen te zullen worden: een organisatie, die de wereld omspant. Het is, ook door de loop, die de zaken b.v. met het communisme hebben genomen, in zeer belangrijke mate een organisatie van het Westen en na de vorige oorlog is deze Internationale ook op allerlei wijze gespleten geweest. Maar juist om de grote invloed, die dat Westen cultureel, politiek en maatschappelijk kan hebben, is het ondenkbaar, dat wij ons niet zouden mogen aansluiten bij die Socialistische Internationale, waartoe de Labour Party weer het initiatief gaat nemen, die zonder enige twijfel zal omvatten het Engelse Rijk (Engeland zelf, maar ook met een deel van de Dominions) en daarnaast de Scandinavische landen, België, Frankrijk, Zwitserland e.d. Het spreekt van zelf, dat daar voor ons een plicht ligt.

Als men spreekt van socialisatie, zeg ik: zeker, wij aanvaarden, dat er in de maatschappij ook een grote particuliere sector blijft van het klein- en middenbedrijf. Maar wanneer men wel een planmatige productiepolitiek wil, maar geen socialisatie, of wanneer men de gehele socialisatie op de achtergrond wil schuiven, dan zeg ik: neen. Ik ben ervan overtuigd, dat zonder aantasting van de centrale punten van het economische leven, die in kapitalistische handen zijn, waar de grote vermogens bijeen worden gebracht, wanneer men maar niet tot een rechtstreeks gemeenschapsbeheer overgaat, op den duur — welke ook de democratische vormen zijn — de machten van het kapitalisme een veel te grote invloed zouden gaan uitoefenen. Wanneer men onze symbolen neemt: ik verheug mij er over, dat de Nederlandse sociaal-democratie onbevanger, met meer warmte is komen te staan tegenover de nationale symbolen. Ik verheug mij er over, dat daardoor een stuk isolement in ons land weg is, dat wij daardoor inderdaad minder sectarisch staan in het Nederlandse volk.

Wij waren reeds in werkelijkheid, dank zij wat door onze opvoeding en scholing in de brede volksmassa gedaan is, een wezenlijke bijdrage tot de Nederlandse volkskracht en de mogelijkheid van een Nederlandse volkseenheid. Dat is nu meer bewust geworden. Dat staat nu vaster en duidelijker bij iedereen. Daarnaast kunnen echter onze internationale symbolen niet worden prijsgegeven, zonder dat naar mijn gevoel het socialisme zijn eigenlijke karakter opgeeft.

Wat de verhouding tot de arbeiders betreft: niemand kan sterker willen dan ik, dat wij niet in de enge zin enkel arbeiders-socialisten zijn. Socialisme kan worden voorgestaan om tal van motieven, ook om zuiver ideële motieven, los van belangen; om de consumenten (Wibaut), om de bestaanszekerheid, ook voor heel andere groepen dan de arbeiders, om der wille van de sociale gerechtigheid, die altijd en overal de drijfkracht is geweest van de geestdrift, die ons bezielt heeft. Maar massaal zal het socialisme ook in speciale verbinding met de arbeiders moeten blijven. Dat vloeit voort uit heel hun maatschappelijke positie. Dat leert ons de geschiedenis van het socialisme waar ook ter wereld. Zoals wij intellectuelen niet mogen afstoten, zo mogen wij ook niet aan de andere kant arbeiders tot wantrouwen wekken. Dergelijke dingen stellen bepaalde grenzen, maar grenzen, die naar mijn mening zo ruim getrokken zijn, dat zeer velen daar binnen zouden kunnen komen, die nu nog ver van ons blijven.

Men spreekt wel eens van het verschil tussen de S.D.A.P. en de Labour Party. Wij beroepen ons op de Labour Party en anderen zeggen: „De Labour Party is heel anders”. De communisten zeiden onlangs: „De Labour Party staat veel welwillender tegenover het communisme”. Onmiddellijk daarop trof ik in „Het Vrije Volk” een beschouwing van Greenwood aan die zei: „Wij wijzen elke totalitaire staatsvorm af, of zij communistisch is of nationaal-socialistisch. Wij wensen net zo min de Gepeoe als de Gestapo.” Aan de andere kant is gezegd, ook met een beroep op „Het Vrije Volk”: „De Labour Party is veel christelijker; Attlee heeft gezegd, dat de gedachte van het socialisme in Engeland gegroeid is in de sfeer van de bijbel”. Maar Harold Laski, de voorzitter van de Engelse Arbeiderspartij, die door Churchill zo is aangevallen, heeft in een boek geschreven: „Het geloof, dat wij hebben op te bouwen, is een geloof in de waarden van deze wereld, niet in de waarden van de andere wereld. De eis, die wij hebben te stellen, is de eis van den mens op den broeder, dien hij ziet, niet de eis van een ongeziene God op den mens”. Het merkwaardige van de Labour Party — en daarin onderscheidt zij zich waarlijk van de Nederlandse sociaal-democratie en de vastelands-sociaal-democratie, zoals die eens was — is, dat zij een veel grotere ruimte laat, dat men in Engeland in allerlei opzichten soepeler en verdraagzamer is. Als in ons land de voorzitter van de Partij schreef, wat Laski schrijft, dan zou van alle kanten de critiek loskomen, zoals, wanneer Attlee schreef, weer van andere kant de opmerking zou komen, dat dit niet de geest van de beweging weergaf.

Wat wij vóór alles hebben te wensen is, dat de beweging maatschappelijk eensgezind is en geestelijk in belangrijke mate van gelijke opvattingen kan zijn, — omdat de geestelijke sfeer toch ten slotte

voor ons allen voor een groot deel door dezelfde factoren bepaald wordt — en dat wij binnen een dergelijke beweging veel groter ruimte, veel groter verdraagzaamheid en veel minder sectarisme zullen kennen dan wij tot nog toe gehad hebben. In die zin zullen wij niet aan vijftig jaar van congresresoluties en geboden moeten blijven hangen. In die zin zullen wij minder spoedig dan vroeger met moties moeten komen als iemand afwijkt. Indien wij echter die ruimte, breedheid en soepelheid aanvaarden, dan is voorwaarde daarbij verder daar binnen werkelijk socialistisch en democratisch te handelen en te propagieren.

Wij staan op het ogenblik onzerzijds in een gunstige positie. De stroom is naar het socialisme toe. De wil is er om de democratie te handhaven. Anderzijds ook staan wij te midden van grote verwarring en grote gevaren. Niemand kan zeggen hoe ver het communisme zal blijken in de Nederlandse massa's te zijn doorgedrongen. Niemand kan aan de andere kant zeggen, wat er van wordt, indien er naast de S.D.A.P. een andere, anders getinte socialistische partij zou komen te ontstaan, of dat straks een breder vlak zal geven voor samenwerking, of dat de tegenstellingen zouden worden toegespitst. Het is dan ook van het grootste belang, dat wij een goed gekozen beleid en een vaste koers volgen. Gebroken is de ban, die op de Nederlandse politiek lag. In veel wijder kring is er belangstelling voor denkbeelden, die vroeger eigenlijk alleen in ons midden sterk leefden. Verheugend is de veerkracht, waarvan ons volk blijk geeft, nu het zich opricht en nieuwe verhoudingen wil. De hoop herleeft, dat er na deze ondergang van de nazi-dictatuur in Nederland iets goeds, iets schoons, iets socialistisch zal kunnen worden tot stand gebracht. Dat legt ons verantwoordelijkheid op in onze houding tegenover anderen, ook in onze wijze van werken. Wij tonen, dunkt mij, zoals wij, naar mijn overtuiging, ook in het verleden getoond hebben, besef voor verantwoordelijkheid, besef voor morele gebondenheid. Nooit is het socialisme geweest de strijd enkel om een beter stoffelijk bestaan. De grote offers, die gebracht zijn, werden gebracht door mensen, die daarbij gedragen werden door een hoog ideaal, die ook bezielde werden door de wil om de menselijke waardigheid tot haar recht te doen komen en de menselijke persoonlijkheid zich vrijer te doen ontplooien, en broederschap tussen mensen te doen groeien. Een halve eeuw hebben wij daarvoor onder een grote bevolkingsgroep heel wat verricht en ten slotte is ook onze bevolkingsgroep sterk en diep verbonden gebleken met de gehele natie, hoewel aanvankelijk tegenstellingen door haar schenen te worden opgeroepen.

Er is veel kapot geslagen, maar wij weten, dat dit kan worden hersteld.

Nu staan wij minder beperkt, minder geïsoleerd, maar niet minder radicaal en niet minder socialistisch, open voor overleg, maar krachtig ook in ons zelf, straks het regeringsprogram steunend, dat, geloof ik, geeft wat nu kan worden gedaan en in uitzicht gesteld. Maar daarnaast blijven wij principieel stellen wat wij als socialisten willen.

Voor ons land en voor de mensheid geldt, dat wij moeten bouwen op

de puinhopen, maar wij gaan aan de arbeid naar een vast plan en in het zekere vertrouwen, dat wij, waar wij de stenen ter hand nemen — niet alleen in de letterlijke zin —, in de maatschappelijke structuur iets zullen weten tot stand te brengen, schoner en menswaardiger dan tot nu toe heeft bestaan. Wij hopen samen te werken in harmonie met zovelen als mogelijk is. Laten wij ons voornemen daarbij zelf voortdurend onze verantwoordelijkheid te beseffen en onze plicht te doen, in de socialistische geest van kameraadschap en gemeenschapszin!”

De Voorzitter: „Wij zijn nu dus toe aan de discussie over de inleiding van Drees in de vijfde zin. Daarbij komen dus, indien men dit wenst, ook ter bespreking de brieven van de communistische partij. Eveneens wordt de discussie over de naamsverandering aan de orde gesteld. Ten einde die discussie voor U enigermate gemakkelijk te maken, lijkt het mij gewenst U mede te delen — hetgeen op de agenda niet is vermeld —, dat het P.B. U voorstelt de naam van de Partij te veranderen van Sociaal-Democratische Arbeiders-Partij in: Sociaal-Democratische Partij. Het P.B. stelt u dus voor de A uit de naam te laten vervallen. Ik meen, dat de motivering van het P.B. in de rede van Drees voldoende is gegeven en ik geloof dus, voorlopig althans, van een nadere verdediging van dit standpunt van het P.B. te kunnen afzien. In zijn betoog over de wenselijkheid van een verbreding van de basis der Partij heeft Drees de argumenten genoemd, die ook het P.B. bij het nemen van zijn besluit hebben geleid. Ik wil dus gaarne thans in eerste instantie vernemen, hoe de conferentie hierover denkt. Ik wil hieraan toevoegen, dat uiteraard dit besluit slechts een tijdelijk karakter kan dragen en de definitieve beslissing hieromtrent door het Congres moet worden genomen.

Ik wil nu de discussie openen en vraag dus, wie het woord verlangt.”

Een groot aantal afgevaardigden vraagt het woord.

De Voorzitter: „Ik geloof, dat het gelukkig is, dat zovelen zich voor deze discussie hebben gemeld, maar ik zou — ik geloof, dat het geen zin heeft om vast te stellen hoe lang elke spreker aan het woord mag blijven — toch wel aan het algemene feit willen herinneren, dat het nu niet per se noodzakelijk is, dat iets tweemaal gezegd wordt. Wil men dus iets zeggen, dat al door een ander naar voren is gebracht, dan kan men natuurlijk rustig zeggen: „Daarbij sluit ik mij aan”.”

Burger: „Ik denk, dat wij allen buitengewoon verheugd zijn geweest, toen wij het ogenblik beleefd hebben, dat bij de kabinetsformatie ook onze pg. Drees aanwezig was. Ik heb een vaag vermoeden, dat degenen, die aan de andere kant hebben beleefd welke mogelijkheden zich ten aanzien van Nederland dreigend voordeden, toch het meeste gevoel van opluchting hebben gehad, toen dat ogenblik kwam, toen — als een bom mag ik niet zeggen, dat is verkeerd — als een zeer gelukkig verschijnsel ons een pak van het hart gevallen was door het feit, dat wij wisten: nu gaat de ontwikkeling in een richting en op een wijze, waarin wij vertrouwen kunnen hebben, en toen wij alle dreigingen, die wij zagen aankomen, ondergrondse krachten, die

werkzaam waren, van autoritaire, militaire en ik weet niet welke zijde allemaal, op een ogenblik zagen verdwijnen. Op dat ogenblik hadden wij het gevoel, dat wij in een soort voortgezet verzet, een voortgezette strijd eigenlijk tegen al datgene wat wij in Duitsland verkeerd hadden gezien, zouden moeten voortgaan en meteen ingeschakeld werden bij de krachten van de opbouw, die voor de toekomst van Nederland een rol zouden kunnen spelen, wat wij immers als partij zo graag willen.

Ik heb vanmorgen in de rede van Drees beschouwingen gehoord op een wijze, die mij zeer vertrouwd en die mij eigenlijk uit het hart gegrepen is. Ik wil op dit alles niet ingaan, want er zijn veel sprekers, maar ik wil toch een beperking maken ten aanzien van de algemeen heersende geest — en dit niettegenstaande de vreugde, die ik hier tot uitdrukking breng — alsof deze regering eigenlijk onze regering is en dat wij eigenlijk in een zodanige toestand zijn, dat wij regeren gaan op een manier, die ons het meest wenselijk voorkomt. Ik geloof, dat dat het geval is ten aanzien van de algemene tendenz, waarover Drees het heeft, maar dat wij te optimistisch zijn, wanneer wij niet zien hoeveel grote bedreigingen er op het ogenblik ook in ons staatsleven nog zijn. Drees heeft al een beeld gegeven, dat ik zeer op prijs heb gesteld, van de algemene geestelijke toestand, van datgene wat onder de mensen leeft, van de heersende onrust en onzekerheid, die in grote mate aanwezig zijn. Ik zou er op willen wijzen, dat de factor van de rechtszekerheid op allerlei terrein, op het ogenblik nog een voorziening is, die naar ons gevoel onbevredigend is. Dat is niet alleen op het terrein van de zuivering, dat geldt ook ten aanzien van de militaire krachten, waaromtrent op dit ogenblik in Nederland nog onzekerheid bestaat; dat geldt eveneens ten aanzien van de voorziening met betrekking tot de bestraffing en, kort en goed, ten aanzien van die departementen, die het binnenlands bestuur betreffen, zoals Binnenlandse Zaken, Justitie en Oorlog, omdat dit alles zich uitgebreid heeft tot een veel groter terrein. Op dit punt is het nog zo, dat wij de duidelijke lijnen, die ten aanzien van het sociaal-economisch element worden getrokken, nog niet kunnen ontdekken. Met name ten aanzien van de zuivering is het zo, dat er nog in geen enkel opzicht normen zijn gesteld. Ik spreek er niet over, of deze normen strak moeten zijn of niet, ik zeg alleen, dat normen in het algemeen nog niet gesteld zijn. In dit opzicht en alles wat er mee samenhangt hebben de mensen een gevoel van onzekerheid en onrust. Als dit de toestand is, moeten wij rekening houden met de mogelijkheid en moeten wij ons de vraag stellen: de invloed, die wij op het ogenblik hebben, waarop berust die en in welke mate staat die vast? Wij hebben daar een heel geringe grondslag voor; deze is in generlei opzicht verankerd. Wij hebben geen raden, waarin mensen regelmatig vertegenwoordigd zijn, die deze bij ons levende gedachten voorstaan; wij hebben nog geen parlement. Dit alles is nog niet mogelijk, maar het is een algemene sfeer, die op het ogenblik in onze richting gaat, zoals Drees zegt. Echter, sferen zijn zeer vaag en hebben soms een zeer tijdelijk karakter. Hoezeer op dit ogenblik de toestand ons niet al te ongunstig toeschijnt voor wat onze ontwikkelingsmogelijkheden betreft, moet men er toch niet over verbaasd

staan, wanneer over drie maanden een dergelijke sfeer in een geheel ander licht en een totaal andere verhouding staat. De toestand, met de algemene onrust en onzekerheid, is zo in Nederland, dat dit ook zeer wel in korte tijd op een andere manier en door andere machten in een bepaalde richting kan worden benut, die wij op het ogenblik niet zien. En dus ben ik, wanneer ik het beeld zie, dat Drees van de regering heeft gegeven, van de regering zoals Drees die ziet, inderdaad 100 pct. accoord, maar dat is niet de gehele regering, dat is niet de regering zoals men die als geheel kan zien. Daarom geloof ik, dat het onze allereerste taak is er voor te zorgen, dat wij een zekere mate van vastheid en zekerheid krijgen, zodat datgene, wat op het ogenblik wordt voorgestaan, inderdaad grondslag krijgt en concrete mogelijkheid. Wanneer gesproken wordt over alle bestaande bezwaren, b.v. ten aanzien van de verkiezingen, dan weet ik, dat dat waar is, maar heb ik aan de andere kant toch niet het gevoel, dat er altijd voldoende drang aanwezig is om b.v. de verkiezingen tot een reële mogelijkheid te maken. Als ik één ding zie, dat b.v. toch gemakkelijk zou kunnen verwezenlijkt zijn in een aantal plaatsen, dan zijn dat de gemeenteraadsverkiezingen. Er is m.i. geen enkele reden waarom er met gemeenteraadsverkiezingen gewacht moet worden tot men in alle plaatsen kan stemmen. In Den Haag b.v. zijn veel mensen geëvacueerd, maar in Delft of een andere plaats, waar dit niet het geval is, bestaat de mogelijkheid om verkiezingen te houden. Ik ben er ook van overtuigd dat, wanneer men tegelijkertijd overal waar het mogelijk is, verkiezingen houdt, dit het politieke bewustzijn van de mensen ook versterkt en van de ene plaats naar de andere overgaat. Op die manier zou men voorts een veel duidelijker beeld krijgen van de politieke verhoudingen dan thans het geval is, wanneer dit over het gehele land op een bepaalde datum gebeurt. Op het ogenblik hoopt men algemeen, dat dit in December zal plaats hebben, maar ik ben overtuigd, dat het onuitvoerbaar is om de gemeenteraadsverkiezingen op zo korte termijn te doen plaats vinden, als ik zie hoe lang men met de noodgemeenteraden bezig is geweest. Ik heb hier- tegen reeds groot bezwaar, omdat dat is gepaard gegaan met een regeling buiten de grenzen van het staatsnoodrecht; dit is nodeloos ingevoerd met intrekking van de regeling, die van uit een democratisch standpunt acceptabel was. Dat neemt niet weg, dat wij ons als Partij op het standpunt hebben gesteld: wij doen daaraan mee — ik zou haast zeggen onder protest. Ik heb het gevoel gehad, dat wij deze regeling gemakkelijk hadden kunnen vervangen door de daaraan voorafgaande, betere, wanneer wij desbetreffend een vast standpunt hadden ingenomen.

Dit zou ik op het ogenblik willen accentueren: hoezeer allerlei dingen er acceptabel, wenselijk en gunstig uitzien, hoezeer ik dat alles toejuich, wij moeten er ten eerste op uit zijn, om die vastere, geconsolideerde vorm te krijgen, zodat wij niet behoeven te leven zoals dat op het ogenblik nog het geval is, bij de waan van de dag, bij de opvatting van de dag en de sfeer van het ogenblik. Het hangt te veel in de lucht, hoezeer deze rooskleurig lijkt. Ik geloof, dat wij ons niet in die mate aan de regering moeten verbinden, dat wij er als het ware min of meer identiek mee zijn en zeggen: dit is onze rege-

ring. Wij moeten het besef blijven houden, dat dit slechts ten dele het geval is. Voor onze Partij en toekomstige ontwikkeling zou dit hoogst nuttig kunnen zijn."

De Roos: „Wij danken Drees voor zijn brede uiteenzetting, die voor ons is geworden een grote politieke cursus. In dit verband komt onmiddellijk naar voren wat er nodig zou zijn om deze moeilijkheden en gevaren voor de toekomst te voorkomen; dat is een brede voorlichting van de zijde der regering; een voorlichting, die vooral beoogt de algemene doeleinden der regering zo duidelijk mogelijk voor het Nederlandse volk te brengen, zolang het niet mogelijk is in een vertegenwoordigend lichaam deze voorlichting te geven. Het ontbreekt, naar ons gevoel, aan deze duidelijke voorlichting nog in grote mate en dit gebrek wreekt zich met de dag, naarmate de agitatie onder de bevolking door onverantwoordelijke elementen, en ten dele ook aan de regering vijandelijke elementen, steeds sterker wordt. Ik ben het volkomen eens met wat pg. Burger heeft gezegd, dat die gunstige sfeer door ons nog wel enigszins moet worden gezien als een schijn-sfeer, d.w.z. een sfeer, die meebrengt, dat men zich misschien in slaap zou wiegen, maar waardoor het noodzakelijk is, dat de grootst mogelijke voorzichtigheid in acht wordt genomen, want er zijn twee grote gevaren. Het eerste gevaar is, dat er geen vertegenwoordigend lichaam is en dat daardoor de bovengenoemde agitatie ons volk in politiek opzicht kan brengen tot dingen, waartoe anders onmogelijk enige kans zou bestaan. Aan de andere kant bestaat het gevaar, dat een zekere reactie van belanghebbende kringen, vooral uit groot-kapitalistische omgeving, weer langzamerhand de oude invloed zou herwinnen.

Aan deze beide gevaren kan men alleen ontkomen in de tijd, dat men nog geen vertegenwoordigende lichamen heeft, wanneer men twee dingen doet: in de eerste plaats een brede voorlichting van de volks-massa, welke voorlichting vooral op het ogenblik noodzakelijk is, en in de tweede plaats zo snel mogelijk verkiezingen.

Drees heeft in grote lijnen geschetst welke algemene regeringspolitiek er te verwachten is. Wij sluiten ons daarbij gaarne aan, maar wij zouden willen vragen, binnen de mogelijkheden: laat men toch vooral het volk duidelijk zien in welke richting het gaat. Toen in het regeringsprogramma een reeks van maatregelen in socialistische richting werd aangekondigd, waren wij wel gerust, maar naarmate de tijd voortschrijdt en de moeilijkheden van de regering toenemen, lijkt het ons aan de andere kant een nadeel, dat men ten aanzien van dergelijke maatregelen niet is voorgelicht. Het zou wenselijk zijn, indien vooral ook in oproepen van regeringswege zeer duidelijk werd gezegd in welke socialistische richting men beoogt te gaan.

Ook ten aanzien van de verkiezingen heeft Drees nu niet een zodanige geruststellende toon laten horen, dat wij kunnen zeggen: „Laten wij het nu verder hier maar bij laten". Het advies van de N.A.C. was over het algemeen, geloof ik, zeer gunstig ontvangen, maar daar is nu de vrees bijgekomen, dat dit advies voor de regering geen aanleiding zal zijn om in deze richting te gaan. Vooral van de kant van St. Bureaucratius — wien ik overigens een zeer warm hart toedraag! — zijn de bezwaren gekomen, waarbij wij moeten zeggen: daar ligt een

gevaar, omdat men in Nederland nu eenmaal administratief altijd de volle honderd procent wil hebben. Er zijn echter ook ogenblikken — en dat beseft St. Bureaucratus in de regel niet —, dat men deze honderd procent niet mag eisen en ook niet kan eisen. Wij vragen het volgende: laat de regering in ieder geval overwegen, indien dan niet de volle honderd procent te bereiken is — men weet, altijd is er een percentage, dat ligt tussen de werkelijkheid en de mogelijkheden —, of men dan toch niet ervoor zorgen kan, dat het gevaar, waarover ik straks gesproken heb — de agitatie, die plaats vindt — vooral vermeden wordt; en laat men dus snel tot deze verkiezingen komen, liefst aan het eind van dit jaar. Onze Partij zal voor ogen stellen, dat de strijd komt, en wij weten wat wij aan onze mensen hebben.

Men zegt wel eens over de verkiezingen, dat het beter is om eerst maar eens de politieke ontwikkeling af te wachten. Ik geloof, dat dit onjuist is, want het afwachten heeft altijd twee kanten. In de eerste plaats is de politieke ontwikkeling nog niet duidelijk, maar aan de andere kant is deze ten aanzien van zeer veel dingen in ons land toch zeer duidelijk. Echter, naarmate de tijd voortschrijdt en er geen verkiezingen worden gehouden, komt men weer bij de twee gevaren, die ik straks noemde, namelijk de onverantwoordelijke agitatie en de terugkeer van de reactie, en deze gevaren worden dan steeds groter. Er zal een ogenblik moeten komen, dat men zegt: wanneer er grote gevaren voor ons dreigen, en het misschien een kleiner gevaar is, dat de verkiezingen in Nederland nog niet geheel volledig worden gehouden, zullen wij het kleinere gevaar in ieder geval moeten accepteren ter wille van de moeilijkheden, die er anders zouden komen. Het grootste gevaar zal ons richtsnoer zijn. De verkiezingen zullen dan onmiddellijk moeten plaats vinden.

Wij geloven niet, dat daartoe geen mogelijkheid bestaat. Ik geef toe, dat er niet één land is, waar de situatie zo ongelukkig is als in Nederland; maar er zijn landen, waar het ook moeilijk was, maar waar toch verkiezingen zijn gehouden op minder bureaucratische wijze. (Interrupcie: „Er zijn nog nergens verkiezingen gehouden!”)

Ten aanzien van de algemene regeringspolitiek heeft Drees enkele opmerkingen gemaakt, waarop ik graag zou willen ingaan, omdat ik ten aanzien daarvan niet volkomen gerust ben. Drees heeft gezegd, dat de staat zich zal hebben af te vragen hoever zijn invloed mag gaan op het gebied van de cultuur. Hij heeft daarbij vooral gedoeld op de geestelijke grondslagen van de verschillende kringen, waaruit ons volk bestaat, maar ik heb „cultuur” wat ruimer genomen, ook dus in de zin van onderwijs, kunst en scholing. Toen onlangs oud-minister Bolkestein belangrijke toezeggingen op het gebied van het onderwijs deed op een ogenblik, dat hij geen minister meer was, heb ik gedacht: Het zal misschien gemakkelijk zijn voor een oud-minister om belangrijke toezeggingen te doen, maar wij zullen nog moeten afwachten hoe het zal gaan met den tegenwoordigen minister Van der Leeuw. Deze heeft nu ook belangrijke toezeggingen gedaan en wij hebben daar straks van Drees buitengewoon geruststellende mededelingen gehoord, die ons, met deze toezeggingen van Van der Leeuw, niet zo buitengewoon angstig maken. Drees zei: „In financieel opzicht is er ook in de regering sprake van een sterk-radicale gezindheid.

Nu weet ik niet hoe Drees dit heeft opgevat. Wanneer hij het zo heeft bedoeld, dat de sanering van het geldwezen tot stand zal komen met radicale middelen, is er natuurlijk geen moeilijkheid. Daar zijn wij het allen wel over eens, dan komen er geen gevaren wat de cultuur betreft. Maar het kan ook een andere betekenis hebben. Wij zien nog helemaal niet zo duidelijk welk standpunt de regering in financieel opzicht zal innemen ten aanzien van de bevordering van de cultuur; d.w.z. ter bevordering van de geest. Bedoelde Drees, dat dit standpunt ook in financieel opzicht radicaal zal zijn, dan is dit een geruststelling. Voor mij is dit echter niet voldoende. Mijn ervaringen van de laatste tijd in het besturende college van de grootste gemeente hebben dit geleerd, dat de Departementen in Den Haag zo langzamerhand weer beginnen te komen in de oude sfeer van voor de oorlog, dat is de sfeer, waarin de grote gemeenten, die op cultureel gebied zich niet kunnen beperken tot het helemaal niets van vroeger, zodanig aan banden worden gelegd, dat er eigenlijk geen sprake meer is van vrijheid. Wij hebben nu ervaren, dat in korte tijd de departementen van Binnenlandse Zaken en Financiën al weer hetzelfde geluid laten horen als voor de oorlog, d.w.z.: „Binnen de begroting blijven; vooral niets nieuws; elke uitbreiding van subsidie is verboden.” Dit is de algemene richtlijn, die wij nu al weer te horen krijgen, op een ogenblik, waarop ten slotte nog niet is gesproken over de algemene toestand. Ik ontken niet, dat er bij het Rijk grote moeilijkheden op financieel gebied zijn; die zijn minstens zo groot als bij de grootste gemeenten. Maar het gaat hier hoofdzakelijk om de vraag, hoe ten aanzien van de cultuur van Nederland zal worden gewerkt. Wij moeten ten slotte komen tot een vergelijk, een bepaalde afspraak, op welke wijze men tot sanering zal moeten komen. In afwachting daarvan zal men dan tot steunverlening moeten overgaan. Dan kan men zeggen: dat is een bepaalde afspraak, een bepaald standpunt, dat acceptabel is. Er is nog geen enkele nieuwe verhouding tussen rijk en gemeente vastgesteld en in afwachting daarvan kan weer op alles beknibbeld worden, zoals vroeger. Dan komt er ten aanzien van de hele verhouding tussen staat en cultuur geen enkele verbetering en zal het weer zo gaan, dat ten slotte de cultuur achteraan komt en het slachtoffer is, als altijd. In dit opzicht vraag ik van onze regering en vooral van pg. Drees, wiens grote invloed bekend is, de grootst mogelijke waakzaamheid.

Ik wil nog enkele punten bespreken, o.a. de politieke verhoudingen, waarover Drees zo buitengewoon belangrijke onmerkingen heeft gemaakt. Het gaat over de communisten en de N.V.B. partijgenoten in Amsterdam: er bestaat ten aanzien van de politieke verhoudingen een enigszins eigenaardige toestand. Wij zijn de stad, waar de dominees „en gros” zijn binnengekomen; wij zijn de stad, waar de doorbraak waarschijnlijk het grootst is, maar wij zijn tegelijkertijd de stad, waar het communisme zich op buitengewoon snelle wijze ontwikkelt. Dit geeft eigenaardige moeilijkheden, want naarmate men de deur aan de ene kant verder open zet, gaat hij aan de andere kant eerder dicht. Daardoor komen wij in een positie, dat wij tussen beide in dood gewreven worden. Nu zal het betreffende de verschillende politieke vraagstukken van grote betekenis zijn, hoe in dit allerbelang-

rijkste stadium, Nederland's hoofdstad haar houding ten aanzien van verschillende vraagstukken zal bepalen. Wij hebben het communisme in Amsterdam buitengewoon goed leren kennen; wij hebben bij elke verkiezingsstrijd er het onze van gevoeld en ondergaan, maar men is er niet van af met te zeggen: dat verschijnsel beperkt zich tot Amsterdam; laten wij er ons niet te veel mee bezig houden. Dat is, geloof ik, verkeerd, want in de regel werkt alles van uit de grote centra naar buiten en zal het langzamerhand een algemeen verschijnsel worden. Hier wreekt zich in de eerste plaats in Amsterdam, dat men van communistische zijde een andere positie in de illegaliteit heeft gehad dan van onze Partij uit. „De Waarheid” is in Amsterdam een bolwerk geweest, niet alleen van agitatie, maar ook van mensen en van geld. Met behulp van dit bolwerk heeft men thans een grote actie zien komen, waarbij men weer probeert, door het openzetten van de deur, veel wijder dan wij van plan zijn, zoveel mogelijk argeloze zielen binnen te halen. Daarin slagen zij tamelijk goed. Wanneer men te Amsterdam de jeugdbeweging ziet van de communisten, de A.N.J.V., die onder neutrale vlag vaart, maar zich, wat de leiding betreft, volkomen in communistische handen bevindt, wanneer men daarnaast de grote agitaties ziet van de laatste tijd, en binnenkort weer een volksreferendum, dan zit daarin een element van groot gevaar in de hoofdstad, waarvoor wij de ogen niet kunnen sluiten. Bij alle vraagstukken, die wij hier behandelen, kunnen wij niet zeggen, dat dit een Amsterdams verschijnsel is. Hier liggen heel andere dingen; hier ligt de mogelijke ontwikkeling van de gehele Nederlandse politiek, waarop wij zeer ernstig opmerkzaam moeten blijven, juist wat betreft de vraag van onze verhouding tot de communisten. Wat doen *wij* ter verbreding van onze Partij, om het mogelijk te maken, dat meerderen tot ons toetreden? Wij hebben onze grote invloed bij de orthodox hervormden in Amsterdam gekregen. Wij hebben thans mensen gekregen, niet alleen hen, die met de leiding belast zijn, maar ook lageren. Zij zijn tot ons gekomen. Zij hebben niet gevraagd aan de S.D.A.P., zeker niet in Amsterdam, een boel dingen te veranderen. Zij zijn tot de Partij gekomen zoals deze was, met het program van 1937. Nu kom ik gaandeweg tot de bespreking van de naam van de Partij. Dit is een kwestie, die in Amsterdam een zeer bijzondere plaats inneemt. Ik heb tot mijn verwondering — en tegelijkertijd misschien ook tot geruststelling voor wat betreft de politieke verhouding in de Partij — bemerkt, dat de kwestie van de naam van sommigen, vooral in Amsterdam en misschien ook Den Haag en andere grote centra, niet zo'n belangrijke rol speelt. Daar het niet mogelijk is alle vraagstukken te behandelen, wil ik deze kwestie toelichten. Ik heb ten aanzien van de politieke situatie in de hoofdstad, waaraan de toekomst van het hele land sterk verbonden is, zeer ernstige bezwaren tegen naamsverandering. De kwestie van de naam is voor ons in Amsterdam niet een kleine kwestie, niet zo even iets, waar wij bij wijze van tijdelijk besluit over heen kunnen stappen om dat later te laten sanctionneren. Hieraan zit veel meer vast: de verhouding tot de communisten en de verhouding tot de andere groepen. Wij hebben een merkwaardige discussie gehad in een kadervergadering, waar 90 % van de mensen hier volstrekt afwijzend tegenover stonden, op

grond hiervan dat zij het niet begrepen en vooral niet wensten. In die vergadering was een van onze dominees aanwezig en ik heb hem toen gevraagd zijn standpunt hierover te geven. Hij heeft toen zeer duidelijk gezegd: „Wij zijn tot de S.D.A.P. gekomen, en wij zijn daarom gekomen, omdat wij in een zuiver arbeiders-socialisme altijd gevoeld hebben de grote, zuivere drijfveer. De S.D.A.P. zal ook de arbeiders moeten blijven steunen, die die grote drijfveer erkend hebben. Wij willen geen verburgerlijking, geen verzwakking van de arbeiders binnen de Partij. Wij wensen dat juist niet. Wij weten wat dat betekent en moeten aannemen, dat ieder, die tot ons komt, moet begrijpen, wat dat betekent; anders moet hij even buiten de deur blijven staan.” Dit was de gedachtengang van dezen dominee. Deze kwam merkwaardig overeen met het standpunt van hen, die zeiden, dat er thans betreffende het vraagstuk van de naam tweestandpunten mogelijk zijn. Het standpunt hangt af van de verwachtingen, die men heeft voor de toekomst. De ontwikkeling kan langs verschillende wegen gaan. Er zijn er onder ons, die zeggen: „Het zal waarschijnlijk zó gaan: de Partij zal breed moeten worden. Gaandeweg zullen wij alle socialisten moeten nemen, en dan zal de S.D.A.P. de socialistische beweging zijn.” Zij, die zo denken, zullen deze hele naamskwestie van geen waarde achten. Dan is het vanzelfsprekend, dat men iedereen binnenhaalt, wanneer men zijn huis wat wijder open gezet heeft. Er zijn echter anderen, waartoe ik ook behoor, die zeggen: „Zo zal het in Nederland niet gaan. Het zal anders gaan. Wij zullen hebben de S.D.A.P., die de motor zal zijn van de socialistische ontwikkeling in Nederland, die zal staan als een levend beeld uit de historie van wat het socialisme bedoelt. Daarnaast zullen andere groeperingen in Nederland opkomen, die zich min of meer socialistisch noemen of tegelijk socialistisch gaan voelen, en pas na een zeker aantal jaren zullen die bewegingen tot elkaar komen en zal men komen tot een zekere eenheid, waardoor Nederland socialistisch zal worden.” Wanneer dat de ontwikkeling is, komt de zaak er heel anders voor te staan. Dan moet onze beweging zo zuiver mogelijk haar karakter bewaren en tot iedereen zeggen: „Kom bij ons, maar wij zijn, die wij zijn. Gij, die wachten wilt, gij kunt wachten.” Daarnaast zijn er andere mogelijkheden; daarnaast is er de N.V.B., de katholieke democratische beweging. Christelijk-georiënteerde en andere democratisch politieke bewegingen. Dan zal na enige jaren langzamerhand toch het socialisme zegevieren, omdat die bewegingen elkaar zullen vinden en dan zal men waarschijnlijk kunnen komen tot een vorm, die lijkt op de Labour-vorm in Engeland. Wanneer men die ontwikkeling zo schetst, staat men ten aanzien van de naamskwestie heel anders. In die vergadering, betreffende de naamskwestie, kwam van arbeiderskant dit ernstige bezwaar: waarom moet men nu juist komen met die naamsverandering? Waarom zal men ten aanzien van het Beginselprogram een ander standpunt innemen dan betreffende de naam?

Wat het Beginselprogram betreft: de Voorzitter heeft over deze zaak reeds argumenten gegeven: „Wij kunnen nog niet aankomen met het opnieuw bekijken van het Beginselprogram; wij zijn nog in onderhandelingen met andere bewegingen; mogelijk zullen nieuwe

punten naar voren komen en zal een nieuwe omschrijving nodig zijn. Er kan ten slotte nog iets anders uit voortvloeien, en daarom willen wij thans niet over het Beginselprogram spreken." Dit geldt nog veel sterker ten aanzien van de naam. Wanneer men de zaak gaat bekijken in verband met de onderhandelingen en de ontwikkelingsmogelijkheden, dan zal misschien ook de kwestie van de naam t.z.t. worden bekeken en zal het mogelijk zijn daarnaast ook te zeggen: „Nu gaan wij de naam veranderen; nu is het noodzakelijk met andere bewegingen samen tot één beweging te komen." Is dat niet het geval: wij hebben thans de deur opengezet; wij hebben ons Beginselprogram; wij hebben gezien, welk een belangrijke invloed dat heeft. Laat men de S.D.A.P. nog zo lang houden. Dat is precies dezelfde S.D.A.P., maar zij heeft de deur opengezet en de vernieuwing in zichzelf begrepen. Maar laat men zorgen, dat naar binnen toe die open-deur-politiek geen nieuwe moeilijkheden geeft, laat men zorgen, dat desbetreffend geen teleurstellingen komen op dit ogenblik, nu de democratie in eigen rijk nog niet eens kan worden bevestigd. Dit is misschien het belangrijkste gedeelte van alle veranderingen. Er zijn velen onder ons, die in de afgelopen maanden grote moeilijkheden hebben gehad met de wederoprichting van de Partij. Dat het zo glad gaat overal, moet men niet denken, daarom niet, omdat men het nog niet geheel vertrouwt, en wanneer het vertrouwen er niet is, kan men maar één ding doen: veel verknoeien op een ogenblik dat het niet noodzakelijk is. Nu zijn wij zo buitengewoon bang, dat men het toch zal verknoeien voor de eigen mensen, die nog niet geheel zijn toegetreden en dat men dat zal doen op een moment, dat het nog niet noodzakelijk is. Wij zouden dit doen, als wij nu zouden zeggen: „Wij hebben in de partijconferentie zo maar even de naam veranderd." Er zijn grote groepen partijgenoten bereid hierover te discussiëren. Wij zijn dus open voor die vraag. De leiding is altijd vóór en wij hebben vroeger wel eens gezegd tegen de leiding: „Ga niet te hard, want de massa moet nog mee!" Het beheersen der massa duurt altijd een tijd en er zal toch een zekere vaste lijn bij moeten worden toegepast. Vooral in Amsterdam is het op het ogenblik nog niet mogelijk met de gehele massa van de partijgenoten behoorlijk overleg te plegen en wij zeggen daarom: Laten wij toch wachten tot er een Congres kan worden gehouden, waarbij de gehele Partij aan de behandeling van de kwestie kan deelnemen. Het is nu zo gegaan: wij hebben als bestuurders deze kwestie gekregen en even kunnen bekijken; wij wisten nog niet eens welke naam zou worden voorgesteld. Wij staan nu voor deze moeilijkheid, en ik hoop, dat u daar open oog voor zult hebben: Wanneer wij dit thans in Amsterdam gaan doen, zou dat een slechte indruk maken. Wij hebben de Partij niet kunnen raadplegen. Laten wij de beslissing bij het Congres laten, waar de zaak behoorlijk kan worden behandeld. De gehele kwestie van de open-deur-politiek moet trouwens nog in de Partij behandeld worden. Ter wille van degenen, die staan te dringen om bij ons te komen, maar zonder de A, wensen wij nog niet onze eigen partij-democratie kapot te maken. Het is ons ernst in dit opzicht en wanneer wij zelf ernst ermede maken, wensen wij, dat anderen dit ook doen. Wij vragen dus: wacht met deze zaak tot het Congres.

Laat men intussen ten aanzien van de gehele noodzakelijke verbreding in de afdelingen discussiëren, de zaak voorbereiden en de afdelingen rijp ervoor doen worden. Men moet voorzichtigheid betrachten. Het gaat niet zo eenvoudig, dat de partijgenoten maar tot ons komen. Men komt pas, nadat men weer vertrouwen in de zaak heeft. Men maakt dit vertrouwen kapot, wanneer wij hier dingen doen, die een overrompeling zullen blijken te zijn.

Ik wil aan de conferentie de volgende motie voorleggen: „De partijconferentie, van oordeel, dat er aanleiding is tot ernstig beraad over de wenselijkheid tot naamsverandering; in aanmerking nemende, dat deze kwestie, die door de massa der partijgenoten als zeer belangrijk wordt beschouwd, op democratische wijze door de gehele Partij moet kunnen worden beslist; besluit deze kwestie ter beslissing voor te leggen aan het eerstkomende, langs democratische weg tot stand gekomen Congres.”

Ik hoop en vertrouw, dat men ten aanzien van dit punt vooral de ernst van het geval in het oog houdt en geen overijlde dingen doet, zonder dat dit op het ogenblik strikt noodzakelijk is.

Thans wil ik nog een, enkel woord spreken ten aanzien van de N.V.B.”

De Voorzitter: „Mag ik de opmerking maken, dat je nu al bijna een half uur spreekt, en dat er 21 sprekers zijn?”

De Roos: „Het spijt mij wel, maar ik heb voorgesteld om gisteravond te vergaderen, maar dat werd afgewezen. Ik had het dan juist gevonden wel gisteravond te vergaderen, ten einde belangrijke zaken wat ruimer te kunnen bespreken. Het spijt mij, dat dit niet mogelijk is geweest.

Ik wil nog een paar woorden — ik zal kort zijn — spreken over de N.V.B. Ik hoop, dat de partijconferentie gelegenheid zal geven aan die partijgenoten, die een vooraanstaande plaats in de Volksbeweging innemen, om te zeggen wat zij ten aanzien van deze Volksbeweging wensen en verwachten. Ik geloof, dat ook de Partij daar recht op heeft. Ik neem aan, dat de desbetreffende partijgenoten dit ook van plan zijn; anders vraag ik nadrukkelijk namens de hier aanwezigen dit te doen, omdat wij die vragen dikwijls tegenkomen bij de behandeling van de verhouding tussen de Volksbeweging en de Partij.

In de tweede plaats zou ik dan voorts aan de partijleiding willen verzoeken ons mede te delen, in welke zin de onderhandelingen met de Volksbeweging worden gevoerd. Wij weten daarvan niets; wij hebben er geen idee van in welke richting het gaat en zouden het op prijs stellen daar iets meer van te weten.

Ten slotte nog dit; wij zijn vol vertrouwen ten opzichte van de regering-Schermerhorn en ook vol vertrouwen ten opzichte van de partijleiding, die nu juist weer opnieuw gekozen is. Tezamen met hen hopen wij de moeilijkheden onder het oog te zien.”

Willemse: „De minister van Handel en Nijverheid schijnt volgens een krantenverslag gezegd te hebben, dat in Mei 1945 Nederland zeven regeringen rijk was. Misschien is het daaraan toe te schrijven,

dat er zulke verschillende opvattingen bestaan betreffende het zeer belangrijke punt van de noodvertegenwoordiging. Er bestaat een verschil in opvatting inzake het noodparlement en de noodgemeenteraden. Voor deze beide noodoplossingen bestaat een heel verschillend uitgangspunt. De gemeenteraden dateren van 1939, het parlement dateert van 1937. Het parlement is dus nog twee jaar ouder dan de gemeenteraden en toch wil de regering, zonder dat er moeite gedaan wordt om dat aan het volk duidelijk te maken, volgens haar voorstel voor de noodvertegenwoordiging de oude gemeenteraden niet handhaven en het oude parlement wel. Ik vraag mij af, of hiervoor een reden is aan te geven of dat de reden misschien alleen ligt in het feit, dat hier twee verschillende regeringen achter staan. De noodgemeenteraad zou komen, los van de oude gemeenteraad, met nieuwe mensen; het noodparlement daarentegen zou gebaseerd zijn op het oude parlement, waarin, na verwijdering van de N.S.B.-ers en enige anderen, die misschien nog niet ten volle aanvaardbaar geacht worden, een 115 mensen overblijven, zodat daar de mogelijkheid van vernieuwing alleen gegeven is voor een aantal van 35. Als ik het goed heb uitgerekend, betekent dit een vernieuwing van 27 pct. Daar tegenover staat een vernieuwing in de noodgemeenteraden van 100 pct. Velen, die deze vernieuwing begroeten, stellen zich op het standpunt, dat natuurlijk ook degenen, die lid geweest zijn van de oude colleges, in de nieuwe zitting moeten hebben, wanneer daar volgens positieve gegevens de wenselijkheid voor bestaat, en velen achten het voordeel groot, dat inderdaad de continuïteit wordt gehandhaafd en op grond daarvan uit de oude gemeenteraden ook vertegenwoordigers worden gekozen in dat noodcollege. Het bezwaar bestaat alleen tegen de automatische inschakeling, op grond van het feit, dat men in 1937 zou zijn gekozen; het bezwaar bestaat tegen de automatische inschakeling van allen, die niet dood zijn en tegen wie niet aangevoerd kan worden, dat zij zich positief misdragen hebben. Het bezwaar gaat tegen het negatieve criterium; het verlangen gaat uit naar een positief criterium, het verlangen gaat er naar uit, dat nu in die nood-vertegenwoordigende colleges inderdaad die mensen zitting zullen nemen, die geacht kunnen worden de geestelijke en politieke en maatschappelijke stromingen van dit ogenblik en niet van 1937 en 1939 te vertegenwoordigen.

Nu is het merkwaardig, dat beide opvattingen met zeer veel kennis van zaken en zeer veel hartstocht verdedigd worden met een beroep op de democratie. Zij, die de oude colleges zoveel mogelijk willen handhaven, beroepen zich daarbij op de democratie; zij, die zeggen, dat in die noodcolleges ook vertegenwoordigd moet worden datgene wat op het ogenblik leeft in het Nederlandse volk, beroepen zich ook op de democratie. Zij doen ook een beroep op de democratie, wanneer zij zeggen: „Voorkom vooral, dat er niet al te grote spanning heerst tussen de oude colleges, die historisch verklaarbaar zijn, en de nieuwe colleges op grondslag van te houden verkiezingen, die ieder zo snel mogelijk tot stand wenst te zien komen.”

In beide gevallen doet men dus een beroep om de democratie. Men beroept zich op de formele zijde van de democratie bij hen, die zich willen stellen op het standpunt, dat de eenmaal gekozen colleges

zoveel mogelijk moeten terugkomen; aan de andere kant beroept men zich op de materiële democratie bij hen, die voorstellen, dat nu ook in deze noodcolleges zoveel mogelijk zal worden gerekend met stromingen en mensen, die op dit ogenblik naar voren gekomen zijn, waarbij mensen, die staan op het standpunt der vernieuwing, niet automatisch willen afdoen al degenen, die in de vroegere colleges zitting hebben genomen.

Wanneer het advies van de N.A.C. wordt aanvaard, zullen er betrekkelijk snel gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden. Dan behoeven wij dus niet meer te spreken over noodgemeenteraden, die naar mijn idee — welke bezwaren daartegen ook bestaan — dit voordeel hadden, dat men daar inderdaad met de nieuwe stromingen meer kon rekenen dan bij de noodoplossing voor het parlement. Deze noodoplossing zal waarschijnlijk in het Westen niet tot stand behoeven te komen, omdat wij al eerder een gekozen gemeenteraad zullen krijgen. Naar mijn overtuiging is er daarom een reden te meer om te trachten voor het noodparlement een andere oplossing te krijgen dan op het ogenblik wordt voorgesteld. Ik zou deze vraag aan Drees ter behandeling willen geven.

Nog een punt op een ander plan: gisteravond is een artikel verschenen in de Nat. Rott. Crt., waarin gesproken wordt over een samengaan tussen liberalen en vrijzinnig-democraten. Ik geloof niet, dat de zaak erg aardig is gesteld. Hier rijst voor ons de vraag, in welke richting onderhandelingen zouden kunnen gaan met de vrijzinnig-democraten. Het is mij opgevallen, dat in deze besprekingen, vandaag en gisteren, de vrijzinnig-democraten niet zijn genoemd, terwijl zij toch een zeer belangrijk element bij deze besprekingen zullen vormen."

Van den Tempel: „Ik wil eerst een woord van dank tot den Voorzitter spreken, dat hij mij gelegenheid heeft willen geven hier te spreken. Ik wilde graag drie opmerkingen maken, en ik zal kort zijn.

In de eerste plaats wens ik persoonlijk een woord van erkentelijkheid en hulde te spreken tot den inleider van deze morgen. Hij heeft ons een magistrale rede gegeven en hij heeft laten zien aan ons allen en aan het Nederlandse volk, hoe zuiver socialistisch het hart is, dat in ons midden klopt.

In de tweede plaats een kort woord slechts — ofschoon de stof ernaar is om er lang over te spreken — over de strijdrichting, waarin onze Partij zich zal ontwikkelen. Gij, die mij kent, zult weten of zult begripen, dat ik kan toejuichen de verbreding van de maatschappelijke en ideologische basis van onze beweging. Ik heb hier in Nederland het woord leren kennen van „personalistisch socialisme”. Voor zover ik het begrijp, is er niets in dat begrip, dat ik niet kan aanhangen. Met die opvattingen ben ik toch altijd lid van de S.D.A.P. geweest, en zal ik dat blijven! Wat is hier eigenlijk de tegenstelling? Als ik zou willen karakteriseren, zou ik willen zeggen: ik kan mij met dat décor hier wel goed verenigen: in het midden een brandend-rode baan en daar omheen de blauwe en witte banen. Het is de nationale gedachte. Wij zijn altijd trouwe, goede Nederlanders geweest. Men heeft dat vroeger wel eens ontkend, maar wij waren het!

Maar het hart, laten wij dat goed beseffen, dat hart moet gloeiend rood blijven, zuiver bloed-rood! Ik hoop en vertrouw, dat ik het op dit punt met den inleider eens ben.

Nu het derde punt, waarover ik een enkel woord wil zeggen, en waarbij ik het niet geheel met den inleider eens ben. Het is, geloof ik, niet zozeer een kwestie van beginsel als van practijk. De inleider heeft naar voren gebracht de grote plannen voor radicale hervormingen, die deze regering heeft. De hele regering staat er achter, volgens zijn zeggen. Wij wisten het van onze partijgenoten en ik neem het op het woord van Drees aan, van alle andere leden van het kabinet. Dat kabinet heeft grote dingen te doen, ook van principiële aard. Voorlopig staat dat kabinet natuurlijk voor een bovenmenselijke taak ten opzichte van de vraagstukken van de dag. Ten aanzien van die vraagstukken van de dag, maar vooral ten aanzien van die grote vraagstukken van de toekomst, wil ik eenvoudig deze vraag stellen: wie moet de kracht leveren om die grote hervormingen inderdaad door te zetten, tot stand te brengen? Kan dat uitgaan en doorgezet worden door een groep van eminente mannen? Neen, al mijn ervaring, opgedaan in mijn jarenlange lidmaatschap van de Kamer, en tijdens mijn ministerschap in Londen, doet mij zeggen: neen, die kunnen het niet; die mannen kunnen het alleen, wanneer er achter hen staat het volk; wanneer er een volksvertegenwoordiging is, die in grote meerderheid die plannen en denkbeelden wil schragen. Maar dat is dan de absolute voorwaarde!

Nederland leeft op het ogenblik nog volkomen op ongrondwettige voet. Was het nodig geweest, dat nu een jaar na de bevrijding van het Zuiden, na maanden van bevrijding van de rest van het land, geen burger nog kan meespreken over het beheer van zijn gemeente, geen lid van een gewest kan meespreken over het beheer van zijn provincie, het volk niets te zeggen heeft over het beheer van 's lands zaken? Ik geloof, dat was niet nodig geweest. Wie de schuld hiervan moeten dragen, kan ik hier niet uiteenzetten, maar wij moeten ons bewust blijven van de ontzaglijke nadelen, die dit elke dag opnieuw voor het Nederlandse volk meebrengt. Er is in ons volk nog altijd de crisis van het gezag, een ontzaglijke corruptie, arbeidsschuwheid, een verbazende bureaucratie gaande. Partijgenoten, dacht men dit alles ooit te kunnen wegwerken zonder te hebben een volksvertegenwoordiging, nationaal, plaatselijk en provinciaal, die uitspreekt wat het volk voelt en denkt, die controleert, die de regering ter verantwoording roept, maar die ook de regering sterk steunt in de uitvoering van haar plannen tegenover bureaucratie en alle andere ontbindende krachten?

Ik verlang van niemand, dat men dat uit de grond tovert, zonder meer. Ik weet meer dan wie ook, voor welke ontzettende moeilijkheden de regering staat en ik begrijp de ontzaglijke moeilijkheden, waarmee het bestuur van onze Partij te worstelen heeft. Maar ik vraag u als sociaaldemocraten: laten wij ons niet laten afleiden van onze weg door bijkomstigheden en laten wij bedenken, dat principiële bevordering der democratie en doorvoeren der democratie in de daad in de eerste plaats onze taak is. Laten wij er daarom alles op zetten, dat zo spoedig mogelijk de burger door middel van de vertegenwoor-

digende organen kan meewerken aan de voering van het staatsbestuur, van het beleid van de gemeente, aan het tot stand brengen van de noodzakelijke dingen van de dag, aan de grote hervormingen, die een nieuwe toekomst voor ons volk moeten verzekeren."

Agter: „Ik kan twee punten schrappen, maar wil een woord tot u spreken als voorzitter van het gewest Utrecht.

Wij moeten op het ogenblik werken met mensenmateriaal, dat heel moeilijk te bewerken is. In het Londense „Vrij Nederland" heeft een artikel gestaan van iemand, die ons goed kent en die ons vijf jaar niet heeft meegemaakt. Daarin heeft hij geschreven: „Dit volk is door en door moe en ontzenuwd." Met dit volk moeten wij op het ogenblik onze politiek bedrijven. Daarbij komt, dat dat volk op het ogenblik voor een aantal grote problemen staat. Er zijn problemen, waar wij voorlopig niet uit komen, b.v. de verhouding tot Amerika en Rusland; er zijn andere problemen, waar wij ernstig en rustig over moeten denken, b.v. de annexatie; er zijn ook problemen, die eigenlijk niet nodig zijn en dat zijn de zuiver politieke verhoudingen. Men verwacht, geloof ik, de juiste politieke organisatievorm en de politieke bezieling, die van een socialistische partij kan uitgaan. Het is dringend nodig te komen tot enkele grote lijnen, die wij ons volk voorhouden en waaraan wij straks de hand houden. Het is een feit, dat juist in de grote steden de Partij het minst groeit. Ik had het erg op prijs gesteld, wanneer men hier van de leiding uit enkele mededelingen had gedaan betreffende de groei van de Partij; wij zijn hier toch in vertrouwelijke kring. Maar het is een feit, dat in de provincie Utrecht en op het platteland de Partij zeer aanzienlijk groeit en in de steden daalt; zij blijft hier op $\frac{1}{3}$ van vóór de oorlog, en dit is in de centra, waar het politieke leven het meest intens klopt en de verwachting het grootst is. Aan die verwachting moeten wij uitkomst geven. Ik begrijp best het gevoel van De Roos, die waarschijnlijk als Federatievoorzitter met dezelfde moeilijkheden zit als ik in Utrecht, om te zeggen: „Laten wij wachten, tot wij een volledige democratie in onze Partij hebben." Ik zou willen weten: hoe is eigenlijk de samenstelling van deze conferentie? Wij zijn een kleine provincie met een dikke dertig afdelingen en zijn er in geslaagd de democratie al vrij volledig te verwerkelijken. Wij hebben verschillende gewestelijke vergaderingen gehad. Alle afdelingen zijn behoorlijk geconstitueerd. Wij zijn hier inderdaad als een democratisch gekozen delegatie, maar mij komt ter ore, dat dit niet in elke provincie zo is. Wanneer het echter enigszins mogelijk is, wanneer het P.B. ons aannemelijk kan maken, dat de hier aanwezige vertegenwoordiging de zuivere vertegenwoordiging is van de mensen van onze Partij, laten wij dan vandaag beslissingen nemen, ook over de naam, en laten wij dat in vredesnaam doen zonder al te veel drukte. Over de naam wordt veel te veel drukte gemaakt. Amsterdam heeft een angstig gevoel, maar ik zou zeggen: „Blaas je de zaak niet te veel op?" Voor onze Partij is niet in de eerste plaats de naam van belang, maar het programma. Nu kunnen wij de naam wijzigen, natuurlijk, en het is misschien gewenst, want tegen de naam S.D.A.P. zijn talloze theoretische bezwaren in te brengen. Sociaal is niet genoeg; sociaal kan een liberaal

ook zijn. Het woord „arbeiders” kan verkeerd begrepen worden. Het is dus misschien heel goed, dat wij dat gaan wijzigen, maar doe het sober en bedenk, dat het een klein onderwerp is in een tijd vol spanning.

Ik zou in ieder geval bezwaar willen maken tegen S.D.P., in de eerste plaats omdat iedereen boven de veertig aan die naam geen plezierige herinneringen heeft, maar bovenal omdat uit die naam de A verdwijnt, want die A hebben wij dringend nodig. Men spreekt telkens over breder mogelijkheden voor de Partij. Ik geloof er ook in, maar zou een concrete uiteenzetting van de bredere mogelijkheid op prijs stellen. Wij hebben een aantal orthodoxe predikanten gekregen en dat heeft een geweldige indruk in het land gemaakt, maar heeft men zich wel eens gerealiseerd, dat zij — die ikzelf ten eerste waardeer — vertegenwoordigers zijn van een zeer speciale theologische opvatting, aanhangers van een Duits-Zwitsers theoloog, die warme verdedigers heeft, maar ook felle bestrijders, ook in de orthodoxe kringen en dat zij ten slotte slechts een klein deel van het protestants-christelijke volksdeel vertegenwoordigen?

Men vraagt naar nieuwe banen. Dat zouden mensen moeten zijn, die zich aangetrokken gevoelen tot de N.V.B. Alweer: de N.V.B. is een belangrijk element, maar de N.V.B. in Utrecht — bij de uitgebreide discussies is dat wel duidelijk gebleken — is in wezen een beweging, die geen sterke wortels heeft in het arbeidersleven en zelfs meen ik te mogen zeggen, dat zij gevaar loopt een sterk intellectualistische inslag te krijgen. Wij hebben al enkele uitlopers gehad; men kwam bij ons met: „Wij worden lid van de S.D.A.P., en dat kan in de krant staan, mits dit verandert en dat verandert.” Dat zijn juist de dingen, die wij niet kunnen hebben. Wij moeten blijven: arbeiderspartij. Daarom moet de A gehandhaafd blijven. Wij hebben de mensen nodig, die zich krachtig bewust zijn, wanneer zij in de S.D.A.P. komen — en nu ga ik een gevaarlijk woord uitspreken —, dat zij moeten hebben een stuk proletarisch sentiment. Dat heeft niets te maken met marxisme; ik ben zelf geen marxist. Dat is een essentieel, een wezenlijk bestanddeel van de socialistische partij. Om die heren tegen te houden — die het misschien theoretisch heel welwillend menen —, om te zeggen: „Wij zijn anders dan jullie; jullie hebben misschien een prachtige socialistische theorie uitgevonden; dat kan brandende ernst zijn, maar wij zeggen, dat er iets anders nodig is om sociaaldemocraat te worden” — moeten wij die A in de Partij vasthouden. Wil men per se de naam wijzigen, dan neme men Sociaal Democratische Arbeids Partij; wil men „Arbeiders” handhaven, dan vind ik dat ook best. Ten slotte is het toch zo, dat men het bewustzijn had: allen, die werken in loondienst, zijn arbeiders. Dat de mensen dat verkeerd hebben opgevat, is niet onze schuld. Daarachter zit weer een stuk noodlot, zoals Drees zei. Maar de zuivere betekenis van het woord Arbeiders aan de mensen duidelijk te maken en dat woord handhaven, is een taak, die onze Partij aan kan. Laten wij daarover echter niet te veel drukte maken. Wil men Arbeidspartij nemen, ook best, maar verhaaf de A, en laten wij wijd openstaan, maar oppassen voor verintellectualisering van onze Partij. De N.V.B. is ook begonnen als massale beweging, als volksbeweging. Zij wil het hele

Nederlandse volk hebben. Voor een belangrijk deel bereikt zij echter alleen middenstand en intellectuelen. Dat is een noodlot, waar zij niet meer onderuit komt. Deze mensen kunnen constructief werk doen, en zij zullen straks voor de opbouw brood- en broodnodig zijn, maar dat zijn geen mensen, die de geest van onze Partij hebben verstaan; dat zijn geen mensen, die de geest van onze Partij, zoals die nu is, gezond zullen houden, omdat zij niet hebben dat sentiment van verbondenheid met de strijdende arbeidersklasse. Dat hebben wij allen nodig. Laat in vredesnaam die commissie, die werk gaat maken van de culturele organisaties, voortmaken. Het is zo, dat de Partij voor de grote massa van haar aanhangers veel meer is geweest dan een politieke partij. Meermalen is gebruikt het woord „kerk.” Men kan dat jammer vinden — ik ook —, zelfs onzuiver, maar wij waren een beweging, die het mensenleven vulde, zoals de kerk het leven kan vullen van een orthodox-protestant en een katholiek. Die mensen raken nu hun levensinhoud kwijt; dat kan niet anders, het moet zo zijn. Als jonge mensen bij elkaar komen op Zondag, zingen zij het lied: „De mens is goed.” Dat is een levenshouding, die op zichzelf respectabel is, maar die kan men in de toekomst niet meer uitleven in de Partij; daarvoor moeten andere uitingsvormen komen. Wij zitten als leiders van de gewestelijke leiding met de dagelijkse moeilijkheid: „Welke levensvulling geef je de mensen?” U zegt misschien: „Zij moeten naar de kerk gaan.” Best — maar u weet heel goed: dat is geen oplossing. Zij moeten een uitingsvorm hebben voor hun levenshouding. Drees zegt: „Onze Partij heeft geen levensbeschouwing”, maar er was zo lang, onder marxisten of niet-marxisten, een bepaalde instelling op het leven. Die heeft verdieping nodig of bezinning. Ter wille van deze mensen vraag ik: laten wij zorgen vóór de winter klaar te zijn met een program; opdat zij een levensvulling krijgen in de Partij. Ook culturele organisaties kunnen daarnaast een soort levensvulling bieden, zoals b.v. de drankbestrijding. Ik hoop, dat het P.B. en de commissie met deze dingen rekening zullen willen houden en dat zij zullen begrijpen, dat het hier gaat om levenskwesties.”

De Wever: „Als ik hier het woord heb gevraagd, is het niet om de politieke situatie te bespreken, zoals ons Drees die vanmorgen heeft geschetst, maar om een bepaald punt te bespreken, waarover hij het heeft gehad. Het ging namelijk over de mijnwerkers. Ik neem aan, dat de manier, waarop onze partijgenoot hierover sprak, geen opzettelijke was, maar toen hij die woorden uitte over de mijnwerkers, werd het mij toch wel wat kriebelig. Al sinds een jaar horen wij er zo over spreken, alsof wij niets of niet veel zouden over hebben voor het lenigen van de nood van ons volk. Als men aan ons een goed begrip vraagt voor de noden van het volk, vragen wij van onze kant een goed begrip voor onze noden. Men kan deze zaak — de productie van de mijnen en het werk van de mijnwerkers — toch niet bekijken zonder dit ernaast te stellen. De mentaliteit, die zich heeft ontwikkeld bij de mijnwerkers na de oorlog, heeft oorzaken, die dieper liggen dan in de omstandigheden van het ogenblik of van de vijf oorlogsjaren. In de allereerste plaats wil ik vaststellen, dat de

arbeidsmoeheid, zoals wij die bij de mijnwerkers zien, niet een speciaal kenmerk is van de mijnwerkers, maar een verschijnsel, dat zich na elke oorlog voordoet bij alle groepen van arbeiders. Wij hebben dit zelf kunnen constateren — velen van ons herinneren zich dat nog — toen na de vorige oorlog in 1918 ook de algemene oproep ging, en maandenlang tot de arbeiders in Nederland werd gezegd: „Werken jullie, want er is een groot tekort.” Dit verschijnsel komt op het ogenblik niet alleen bij mijnwerkers voor, maar bij alle andere arbeidersgroepen in Nederland.

Wat zijn de oorzaken, waardoor de mijnwerkers sedert de bevrijding niet zo hard meer werken als daarvoor en, zoals Drees zei, zelfs niet zo hard als onder de Duitse bezetting? Ik moet hierop zeggen, dat dit een verkeerde voorstelling van zaken is, en ik verheug mij thans in de gelegenheid te zijn voor een gezelschap als dit uiteen te zetten, hoe men dit moet zien. Ik ben niet van plan iets te vergoelijken. Inderdaad zou op sommige punten door de mijnwerkers ook wel harder kunnen worden gewerkt. Het is echter niet alleen een kwestie van het sturen van meer mensen in de mijnen. Men moet goed begrijpen, dat niet alleen met meer mensen de productie kan worden verhoogd. Dit is helemaal niet het geval. Het is voor een groot deel ook een kwestie van materiaal en van gereedschappen. Als men 3.000 Duitsers de mijnen in zou sturen, zou men daardoor op het ogenblik toch geen belangrijke verhoging van de productie bereiken. Daarnaast staat het feit, dat wij inderdaad die Duitsers niet in de mijnen willen hebben. Wij hebben vijftien, twintig en vijf en twintig jaar lang met hen gewerkt. U herinnert zich, hoe zij na de vorige oorlog naar ons toekwamen, en hoe ze met open armen door ons werden ontvangen. Voor hen stond alles open, wat ook voor ons open stond.

Onder het opzichthoudend personeel zijn ook heel wat Duitsers, zelfs onder de hoofdopzichters. Deze lieden hebben direct na de inval van Duitsland in ons land een houding tegenover ons aangenomen, die beneden elke critiek was. Als heer en meester traden zij tegen ons op, die vijftien jaar en langer met hen hadden samengewerkt als kameraden. Het is mij gebeurd, dat ik tijdens de oorlog een Duitser wees op de ellende, die er boven de rivieren heerste en die door zijn landgenoten veroorzaakt was. Hij antwoordde daarop: „Oorlog is oorlog”. Als ik aan dergelijke dingen denk, dan zeg ik: al kunnen wij dan kolen van hem hebben, wij willen hem toch niet meer in de mijnen.

Echter, ik heb daarstraks gezegd, dat de oorzaken van deze mentaliteit veel verder en dieper liggen. Wij moeten daarvoor teruggaan tot de vorige oorlog en de periode, die ligt tussen de vorige oorlog en de laatste. En dan moet men er aan denken hoe men tegen de mijnwerkers is opgetreden; de behandeling, die wij ondervonden; de manier, waarop wij gejaagd zijn. Wanneer wij van ons werk kwamen, waren wij te moe om te gaan eten en moesten eerst een paar uur gaan liggen om de moeheid te boven te komen, na acht uur ondergronds werk. Er is alles van ons gevraagd en het laatste is eruit gehaald. In die jaren kwamen wij niet toe aan ons huisgezin, omdat wij er geen belangstelling voor konden hebben, omdat wij er te moe

voor waren. Twintig jaar hebben wij gevochten voor een behoorlijk pensioen. Het was inderdaad geen uitzondering, dat mijnwerkers met drie, vier, vijf en zes gulden pensioen per week naar huis werden gestuurd. In vele gemeenten in de mijnstreek moest het Burgerlijk Armbestuur jaarlijks duizenden guldens uitgeven aan gepensioneerde mijnwerkers. Dat zijn toestanden, die diep in ons gevreten hebben. Er is een felle strijd gevoerd, maar nooit is er iets verbeterd, behalve dat er misschien een enkele keer iets aan gelapt is. Men sprak wel altijd vol lof over de mijnwerkers als „De delvers van het zwarte goud”, maar wij hebben niets aan woorden. Een goed-verzorgde levensavond, daar werd niet aan gewerkt.

In de vijf oorlogsjaren hoorden wij allerlei humane klanken; men zei: „Straks, na de bevrijding, moet er in elk geval eerst voor gezorgd worden, dat de mijnwerkers een goed-verzorgde levensavond krijgen; een pensioen, waar zij behoorlijk van kunnen leven.” Ook door de mijn-directies werd dat gezegd. We hadden het in twintig jaar niet gehoord. En wat is er gebeurd? Ineens, zodra op 17 September de bevrijding een feit was, verstomden alle klanken als bij toverslag. Alle bereidheid der directies om b.v. het jaagsysteem af te schaffen, was verdwenen. Het is wel zo'n schandaal geweest, dat er haast geen overleg meer mogelijk was met de directie, zodat de militaire commissaris heeft moeten ingrijpen door te zeggen: „Daar komt een eind aan. Als de directies niet soepeler kunnen optreden, dan zal ik het doen en de besluiten nemen.” Dat was een schandaal!

Wij hebben zeven maanden langer ervaring dan de mensen boven de rivieren. In die tijd hebben wij talloze toezeggingen gekregen. Uit Londen hebben wij van allerlei gehoord, maar wij hebben de ervaring, dat daarvan toch nooit iets werd uitgevoerd. Kan men daardoor vertrouwen krijgen? Er was een absoluut wantrouwen. De toestand werd ten slotte zo, dat wij in geen enkele toezegging, die ons gedaan werd, meer geloofden. Men gaf b.v. de garantie, dat een jaagsysteem niet meer voor zou komen. Veertien dagen later kwam minister Wijffels verklaren, dat er absoluut nooit sprake was geweest van een jaagsysteem, terwijl hij toch uit jarenlange ervaring kon weten, dat dit wel het geval is geweest.

U voelt, wanneer wij dat alles meemaken, dat wij geen vertrouwen hebben en dat dit niet geschikt is om de arbeidslust te kweken, die ontbreekt. Daarnaast vraag ik ook begrip voor wat wel gedaan is. De lage productie werd onophoudelijk aan de mijnwerkers verweten. De mijnwerkers waren er niet geheel en al schuld aan. Ik wil niet ontkennen, dat zij er ook enigszins schuld aan hadden. Ik heb al gewezen op het materiaal en het gereedschap, wat een zeer belangrijke factor is. Dan was er het vervoer naar de mijnen. Men was niet in staat altijd naar de mijn te komen. Honderden van onze arbeiders moesten thuis blijven door overmacht: gebrek aan vervoer. Er waren mijnwerkers, honderdtallen, die zestien uur en langer van huis weg waren. Dat houdt men niet vol. Wil men daarnaast nog verlangen, dat er iets gepresteerd wordt? Honderden mijnwerkers kwamen 's morgens drie uur van bed af en stonden dan een anderhalf uur in regen en mist, en dat bij de slechte gesteldheid van de wegen in het Zuiden, die volkomen verwoest waren door het vervoer

van het oorlogsmateriaal en die daarna 1½ uur weer konden staan. Wat kan dan van hen verlangd worden?

Daarnaast kan men niet verlangen en moet men ook niet verwachten, dat prestaties als vóór de oorlog weer terug komen. Daartegen verzetten wij ons met alle geweld. Dat zal ook niet meer komen. Het was gebaseerd op het oude jaagsysteem. Dat kan en mag niet terugkomen; dat was een mens-onwaardige toestand. Dat wij als mijnwerkers niet te beroerd waren om, waar wij konden, de nood van het Nederlandse volk te helpen lenigen, dat hebben wij toch zeker in een schitterend voorbeeld bewezen met onze hulp aan Venlo. Toen de mijnwerkers werden opgeroepen hun Zondag ter beschikking te stellen om Venlo te helpen met de opbouw, stelden zich direct elke Zondag honderden mijnwerkers ter beschikking en gingen de hele dag puin ruimen, een taak, die niet licht was, terwijl zij geen enkele beloning — ook geen bonnen — kregen. Dat deden zij geheel vrijwillig en belangeloos. Daaruit bleek wel, dat de mijnwerkers, waar zij hun Nederlandse landgenoten konden helpen, volkomen daartoe bereid waren. De kwestie van de verrassingsbonnen en het verstrekken van jenever is iets, dat verscheidenen van ons geweldig hindert. Het feit is er nu eenmaal geweest.

Ik hoop, dat ik er enigszins in geslaagd ben u een korte schets te geven over de mentaliteit van de mijnwerkers en de oorzaken der geringe productie."

Gardenier: „Ik was van plan van het woord af te zien, om dat ik mij kan aansluiten bij het betoog van De Roës, betreffende de naamsverandering. Na die tijd is echter de afgevaardigde uit Utrecht aan het woord geweest. Hij heeft gezegd: „Laten wij niet zoveel drukte maken over de naamsverandering. Wij moeten echter de A van de S.D.A.P. behouden en ik stel daarom voor Sociaal Democratische Arbeidspartij". Straks zullen misschien anderen komen, die weer een ander voorstel zullen doen. Wij hebben b.v. in de krant in Den Haag mededeling gekregen, dat het wel mogelijk was, dat het de Sociaal Democratische Partij van de Arbeid werd.

Hieruit blijkt ten volle, dat deze zaak niet genoeg is voorbereid, maar het grootste bezwaar, dat ik opnieuw wil neerleggen, is, dat onze leden betreffende de naamsverandering geen enkele zeggenschap hebben, wanneer wij dat besluit nemen. Men moet niet zeggen, dat het een voorlopige beslissing is, want deze voorlopige beslissing impliceert wel degelijk de beslissing straks op het Congres. Wij kunnen toch niet de figuur krijgen, dat wij hier beslissen: het wordt S.D.P., om dan misschien op het Congres weer een andere beslissing te nemen. Dat gaat niet. Ik sluit mij volkomen aan bij de motie, door de afdeling Amsterdam gesteld, en ik hoop, dat deze zaak inderdaad — waar het hier betreft een wijziging van artikel 1 van de statuten, die volgens de statuten door het Congres moet worden behandeld — ook aan het Congres wordt overgelaten, om op die manier onze leden in de gelegenheid te stellen hun mening omtrent deze kwestie na rijpe voorbereiding tot uitdrukking te brengen. Dat kan natuurlijk, wanneer in een commissie deze zaak goed wordt voorbereid.

Een vraag: het zou ons zeker aangenaam zijn, indien wij van deze vergadering een verslag kregen. Kan dat?" (P.B.: „Ja”.)

Hagen: „Ik kom uit een eigenaardige afdeling en al zijn wij niet als afdeling hier vertegenwoordigd, ik meen, dat ik wel beginnen kan met iets daarvan te zeggen. Ik kom uit een vrij kleine plattelandsafdeling, een plattelandsgemeente, met evenwel een grote socialistische afdeling. Vóór de oorlog was dat anders. Vóór de oorlog telde wij in de gemeente Brummen in het geheel 75 leden van de S.D.A.P. Op het ogenblik hebben wij dat aantal weten te brengen op 800. Daarbij moet ik verder nog mededelen, dat wij tot dusver noch communisten, noch N.V.B.'ers in onze gemeente hebben. (Interruptie *Vorrink:* „Ik stel voor, dat Wagenaar en Banning daar een speech gaan houden.”) Daar is niet het minste bezwaar tegen, maar het zal hen niets verder helpen. Wij hebben de bedoeling weldra de duizend te passeren. In de afdeling van onze Partij hebben wij de zaken op democratische wijze behandeld en ik kan hier dus mededeling doen over wat daar leeft. Daarom vooral vind ik het uitermate belangrijk, dat ik over enkele dingen, die hier ter sprake zijn gekomen, ook de mening van deze plattelandsafdeling kan weergeven. De eerste kwestie, waar ik iets over wil zeggen, is die der verkiezingen. In dat opzicht wil ik mij en moet ik mij ook namens die afdeling geheel aansluiten bij wat Van den Tempel naar voren heeft gebracht. Nadat wij er allen met elkaar over gesproken hebben, zijn wij vrijwel unaniem van mening geworden, dat de verkiezingen zo spoedig mogelijk moeten worden gehouden. Wij zijn van oordeel, dat wij niet bij voorbaat de vraag moeten zien voorgesteld per referendum door een partij, die niet de onze is: „Wilt gij, al of niet, snelle verkiezingen?” Wat moeten wij dan doen, die voorstanders zijn van snelle verkiezingen, als daar straks van communistische of andere zijde gevraagd wordt: „Wat wilt gij?” Moeten wij dan uit partijdiscipline zeggen: „Daarover spreken wij ons niet uit door een referendum?” of moeten wij onze werkelijke gevoelens tot uiting brengen en het referendum steunen? Ik hoop, dat het niet zo ver behoeft te komen en dat wij weldra zullen weten, dat de verkiezingen binnen afzienbare tijd, binnen de kortst mogelijke tijd, zullen plaats vinden. Ik wil u dit zeggen: dat wij er naar hunkeren om bij ons in Brummen die verkiezingsstrijd te strijden. Toen men ons gevraagd heeft: „Wanneer willen jullie verkiezingen?” heb ik geantwoord: „Liefst morgen”, en gij kunt begrijpen, dat wij er op staan, dat zij zo spoedig mogelijk worden gehouden.

Wat een andere kwestie betreft, wil ik kort zijn, ook omdat uit de Amsterdamse Federatie daarover een motie ter tafel is gebracht en ik het zeer wel mogelijk acht, dat deze motie hier wordt aangenomen. Indien dat het geval is, kunnen de besprekingen over deze kwestie uitgesteld worden tot de behandeling op het eerstvolgende Congres. Ik was hier niet gekomen om steun te verlenen aan hen, die deze verandering van naam niet wenssen. Ik zelf ben nl. van oordeel, dat het om meerdere redenen — zij zijn hier alle meermalen ontvouwd — zeer gewenst is, dat die naam wordt veranderd. Maar wij moeten er toch vooral ook niet zo over denken, zoals ik hier reeds hoorde

zeggen, dat dit een kwestie is van minder belang en wij dit niet te veel moeten opblazen. Ik wil een bijdrage leveren om te doen inzien hoe belangrijk die kwestie is voor de grote groep van onze leden: voor de arbeiders. Die bijdrage zal bestaan uit een kleine ervaring, die ik j.l. Zondag had. Zondag kwam ik van uit Eerbeek, een van de dorpjes uit onze gemeente, in Hal. Daar woont een eenvoudige arbeider. Hij werkt op de papierfabriek in Eerbeek en is sinds jaren lid van onze beweging. Als je bij hem binnenkomt, merk je onmiddellijk onze socialistische sfeer, want aan de muren hangen geen familieportretten in de engere zin, maar daar hangen de portretten van onze familie: Troelstra, Sannes, Wibaut en voor een Geldersman ook Hermans. Daar hangen verder Matteotti en figuren uit onze internationale socialistische gemeenschap. Die man was socialist en aangesloten, vóórdat ik twintig jaar geleden naar Indië ging. Hij is het nog en behoort tot de steunpilaren in onze afdeling. In zijn buurt was hij, voordat ik naar Indië ging, het enige lid. Thans hebben wij daar 50 leden en hij is daarvan natuurlijk de kern. Toen ik Zondag bij hem kwam, was hij tegen zijn gewoonte niet gekleed, d.w.z. hij zat in zijn werkpakje. „Maar Jan”, zei ik, „hoe heb ik het met je? Mankeert er wat aan?” „Ja”, zei Jan, „ik schei er mee uit.” Ik was werkelijk enigszins verslagen. „Ja”, zei hij, „ik heb van de week, Donderdag, in de krant gelezen, dat ze de naam willen veranderen, dat de A er uit moet, en ik schei er mee uit. Ik zal je wat vertellen: op die vergadering, waar jullie die kwestie besproken hebben van de A, van dat veranderen van de naam” — wij hadden daar nl. een vergadering aan gewijd, die door ongeveer 250 leden bezocht was — „heb je toen wel gemerkt, dat Gierman in het zwart was?” Ik zeg: „Ja, net of hij pas getrouwd was.” Gierman is ook een van de leden uit de beweging, die sinds jaar en dag lid is; hij is het al tientallen jaren en is oud-wethouder van onze gemeente. „Gierman zei na afloop”, aldus Jan verder, „tegen mij: „Zeg Jan, zie je wel wat ik aanheb?” „Ja”, antwoordde Jan, „wat heeft dat te beduiden?” „Dat heb ik aangetrokken, want ik voelde, dat ik op de begrafenis van het socialisme was.”

Dat is sentiment. Dat is zeer sterk sentiment. Dat is ook een sentiment, dat wij niet verstaan, maar dat is een sentiment, dat leeft onder dergelijke mensen. (Interruptie: „Was het ook sentiment, dat Gierman al die tijd is blijven zitten?”) Dat heeft hier niets mee te maken. Dat is ook sentiment, maar deze mensen begrijpen niet de verandering van de naam, en daarom is het zeker geen kwestie, die en bagatelle behandeld mag worden. Het is zeker geen kwestie, die wij te veel opblazen; het is een zeer belangrijke kwestie in onze Partij. Daarom sta ik achter het voorstel van Amsterdam. Deze kwestie kan alleen maar uitgesproken worden, nadat zij in de Partij uitvoerig is behandeld en op een Congres van de Partij wil ik de argumenten noemen, die ik zelf heb vóór verandering.”

Jansen: „Ik wilde iets vragen over de annexatie en over de naam. Over de annexatie heeft Drees gezegd, dat hij er niet op in wilde gaan. Ik wilde echter het volgende vragen. Men kan in Eindhoven voor 25 cent lid worden van de „Annexatie-club” en mag over een half

jaar „ja” stemmen. Voorlichting geeft men niet. Is het niet mogelijk, dat het statistisch apparaat van de Partij, in de pers economische gegevens verstrekt om ons voor te lichten over dit belangrijke punt? Men zou dan waarschijnlijk gauw genezen zijn van alle annexatie. Wat de naam betreft, voel ik mij niet gerechtigd er veel oordeel over te hebben. Daarvoor ben ik nog te kort lid. Maar ik meen wel, dat de zaak ook zo mag worden gezien: de geestelijke omstelling, die hiervoor nodig is, moet worden voorbereid, want het is een feit, dat alle zaken, die met socialisatie en geleide economie te maken hebben, staan en vallen met een ambtenarencorps en dus meer technische kwesties zijn geworden. Wij hebben niet meer de barricadenstrijd van vroeger, maar het is op het ogenblik ook een technische kwestie, omdat nieuwe groepen: intellectuelen, ambtenaren, er in betrokken worden. Nu is het, geloof ik, zo: aan de ene kant hebben wij de traditie van de strijd der arbeiders. Wij hebben nu veertig of vijftig jaar een Arbeiders Partij gehad. Het is echter de vraag, of de arbeiders nog menen, dat het monopolie van het socialisme alleen aan hen zou zijn; ik geloof niet, dat het zo is; dank zij de arbeiders is het niet meer zo. Wij moeten even goed rekening houden met de burgerij van de middenstand, die niet gemakkelijk er toe komt zich „arbeiders” te noemen, als het niet strikt nodig is. Ik vraag daarom, dat men in de eindbeslissing in het oog houdt, dat wij niets aan socialisme en radicalisme behoeven op te geven, om de A uit de naam te doen.”

Baan: „Ofschoon bij sommige leidende katholieken de bereidheid bestaat tot samenwerking, geloof ik toch, dat wij zeer sceptisch moeten staan tegenover degenen, die menen, dat er veel katholieken zullen toetreden tot onze Partij. Wat wij in Limburg zien gebeuren, is dit, dat op allerlei gebied de katholieken zich weer in hun eigen kring samentrekken en anderen eigenlijk maar links laten liggen. Ik geloof, dat het goed is, dat wij ons dit realiseren, opdat wij geen optimistische verwachtingen hebben ten aanzien van het toetreden van de katholieken.

Er is door mijn mede-delegatielid De Wever een lans gebroken voor de mijnwerkers. Ik zou mij daarbij graag aansluiten, maar moet toch een enkel woord zeggen over het geraffineerde systeem, dat nu is ingevoerd om de mijnwerkers dan werkelijk aan het werk te krijgen. Ik ben geneigd aan degenen, die daar wat aan kunnen doen, de raad te geven: kijk eens of je dat puntenstelsel, dat nu is bedacht voor de mijnwerkers, ook niet kunt invoeren bij andere vitale bedrijven, want wat de mijndirecties, de opzichters, de vakbonden niet hebben kunnen klaarspelen, is aan de mijnwerkersvrouwen gelukt, door er hun mannen op attent te maken, dat zij moeten zorgen door een hogere productie punten te krijgen, ten einde kleding, emmers en vaatwerk machtig te worden.”

Scheps: „Als ik niet volkomen correct ben, ben ik het dank zij onzen Voorzitter. Het komt mij voor, dat wij het vraagstuk van de verandering van de naam vanmorgen, afgezien van het betoog van Drees, veel te weinig hebben horen beredeneren van binnen uit. Argumenten worden telkens gedragen door de vrees, wat de vrienden, die langs de kant van de Partij staan, zullen zeggen en zullen doen, en

telkens komt de vrees-factor naar voren. De ene ziet een sterke vergelijking van onze Partij naar de richting van de communisten toe, in die zin, dat wij mensen aan de C.P.N. zullen verliezen, en de ander laat zich leiden door de factor, dat wij toch genoeg mensen aan de andere kant zullen winnen om het verlies aan deze zijde te dekken. Zo lang wij redeneren: „Wat zal het aan voordeel opbrengen?” komen wij nooit uit dit probleem. Een partij, die niet de moed heeft klaar uit te spreken hoe haar toestand is, doordat zij geleid wordt door vrees om enige mensen te verliezen, deze partij zal een dergelijk vraagstuk nooit goed kunnen oplossen. Wij moeten ons bij de bespreking hiervan los maken van de vraag of men in Brummen met 100 leden vooruit gaat en in andere plaatsen met 100 achteruit.

Ik wil vragen, de verandering van de naam principieel te stellen en zo te formuleren: is het noodzakelijk, dat wij de naam veranderen? Klopt de verandering op de werkelijkheid? Antwoord: als wij de S.D.A.P. omzetten tot een partij, waarin dat woord „arbeiders” niet meer voorkomt, dan doen wij eigenlijk niets anders dan precies tot uitdrukking brengen in de naam, wat reeds lange jaren in werkelijkheid in de Partij bestond. Dat is dan in het geheel geen kwestie van radicalisme, want als Wijnkoop nu niet meer radicaal is, wie zal het dan wel geweest zijn, en toen Wijnkoop zijn nieuwe onderneming begon, noemde hij deze de S.D.P. Communisten hebben geheten S.D.P., C.P.H., Vrienden van de Waarheid, C.P.N. Het woord „arbeiders” heeft daar geen rol gespeeld. Wie demagogie met de naam „arbeiders” wil bedrijven, doe het; maar hij bewijst de zaak der arbeiders geen dienst.

Ik wil twee dingen duidelijk uitspreken: wij hebben nodig in bepaalde organisaties mensen te trekken; het is ook nodig in organisaties bepaalde mensen af te stoten. Onze politieke partij heeft te trekken al degenen, die staan op een democratisch socialistisch standpunt, en onze Partij heeft tot taak om organisaties af te stoten, als die staan op socialistische autoritaire grondslag of op autoritaire niet-socialistische grondslag. Daarin zal dus de verbreding van de Partij moeten zijn een gelegenheid scheppen voor allen, die het socialisme willen en dat dan onverbrekkelijk verbonden zien aan de democratie, om die in onze woning een plaats te bieden. Dan zeggen wij dus tot de communisten: „Wij zijn een socialistische beweging, maar wij zijn een „democratische socialistische beweging”, en wij spreken dat in de naam duidelijk uit. Als zodanig geef ik de voorkeur aan „socialistisch” boven „sociaal”. Wij zijn een democratische beweging, en zouden dus zijn een socialistische democratische beweging. Om onaangenaamheden met 1909 en de naam daarvan te vermijden, zouden wij het beste kunnen doen te spreken van een „Democratische Socialistische Partij”. Als wij dat doen, hebben wij in de naam ook afgestoten wat wij niet moeten hebben: de communisten.

Een tweede punt: hoe staan wij tegenover de communisten? Ik geloof, dat wij van het P.B. en onze organen mogen verlangen, dat zij dit duidelijk maken. Wij zijn niet tevreden met het feit, dat de communisten zich vandaag noemen een democratische partij. Ik wil best aannemen, dat zij dat eerlijk bedoelen, maar ik heb op ver-

schillende vergaderingen gesproken en „Vrienden van de Waarheid” in het debat gehad en aan deze vrienden gevraagd: „Houdt Uw begrip „democratie” nu ook in, dat u afwijst elke vorm van dictatuur?” Ik ben nooit verder gekomen dan dat zij zeiden: „Dat is niet aan de orde; daar geven wij geen antwoord op.” Daarom moeten wij positief weten, of de democratie, die de communistische partij zich gaat aanmeten of uitspreken in haar programma, ook impliceert een afwijzing van de dictatuur van het proletariaat. Als de communisten dat doen, staat de zaak anders, maar dan begrijp ik niet, dat zij afzonderlijk staan. Dan staan zij de eenheid in de weg, niet wij. Daarom hebben wij tot de communisten te zeggen: „Gij zijt democratisch? Best. Dan zijt gij niet meer dictatoriaal en proletarisch. Als gij afzonderlijk gaat staan, zijt gij de scheurmakers, ligt het odium op u en niet op ons.”

Ik kom nu tot het punt van de annexatie. Ik vind het jammer, dat Drees zich even bloot heeft gegeven in afwijzende zin betreffende de inlijving van Duits grondgebied bij Nederland en men niet weet, hoe men hierover heeft te denken. Er wordt vrij intensief propaganda gemaakt voor de annexatiegedachte. Ik vind het heel weinig, om voor een kwartje lid te zijn van een Annexatie-club; ik betaal mij blauw aan annexatie-brochures. Er zijn heel wat geschriften over annexatie en tot op heden zijn, afgezien van het lijvige geschrift van Bakker Schut, de meeste publicaties gekomen uit Rooms-Katholieke hoek. Als ik mij niet al te zeer vergis, kan men zeggen, dat in Rooms-Katholieke kringen een sterk verlangen naar de inlijving leeft. Het is nodig, dat duidelijk tot uiting komt hoe de sociaal-democraten er over denken. Wij weten van de communisten, dat zij het afwijzen. Wij weten van de S.D.A.P. niets anders dan dat er een paar artikelen verschenen zijn in „Het Vrije Volk”, waaruit men de gedachte krijgt, dat de opstelraad afwijzend staat tegenover annexatie. Ik geloof echter, dat wij dit breder hebben te bezien en het vraagstuk hebben te verdiepen in verband met de toekomst van het Nederlandse volk, met de kwestie van de schadeherstelling en schadevergoeding. Uit dat oogpunt kan men annexatie anders beschouwen dan het korte afwijzende woord van Drees.

Wat de kwestie van de zuivering betreft: als minister Schermerhorn een toespraak houdt, dan is dat niet maar een gewone toespraak van prof. Schermerhorn; dan is dat van iemand, die staat op een zo verantwoordelijke post als deze minister-president. Dan wil dat zeggen, dat de weerslag daarvan ook neerkomt op het hoofd van dengene, die in één adem met hem genoemd wordt: Drees, en natuurlijk onze ganse regering. Wij hebben gehoord een betoog van Schermerhorn over het loslaten van bepaalde N.S.B.'ers. Dat betoog werd gedragen door grote ernst. Dat was een betoog, waarbij ieder woord a.h.w. angstig gewogen en gevolgd kon worden. Men kwam zelfs onder de indruk van dat woord van Schermerhorn. Een van de argumenten van Schermerhorn, dat ook in het betoog van Drees naar voren gekomen is, was, dat dit een vraagstuk is. Maar merkwaardig: eerst kwamen wij onder de indruk van het gebrek aan plaats voor N.S.B.'ers; toen kwam er publiciteit, dat er voldoende ruimte was. Toen werd er gefluisterd: daar zat een professor ach-

ter, die had zich vergist; nu zegt men het al heel wat luider, dat dit eigenlijk een misrekening is geweest van prof. Van Bemmelen. Conclusie: als een betoog van zo ingrijpende strekking, waarvan de deining zo breed is, gebouwd is op een vergissing, dan is dat toch eigenlijk voor de moeilijke positie van het kabinet werkelijk van groot belang en voor ons van grote ernst. Dan moeten wij hoe langer hoe meer terug, naar zo gauw mogelijk steunen op bevoegde organen, want dat zijn de enige wegen, waardoor deze vergissingen kunnen worden voorkomen; immers, Van Bemmelen maakt de vergissing en Schermerhorn betaalt het gelag.

Wat de loslating zelf betreft: als er N.S.B.'ers gearresteerd zijn, die niet zo schuldig zijn, of mensen, die geen N.S.B.'er waren, dan vindt iedereen dat natuurlijk erg en niemand verdedigt het. Eén ding moeten wij ons echter zeer goed realiseren: dat is de prijs, die wij moesten betalen om Bijltjesdag te ontkomen. Als wij klagen over het Nederlandse volk en de rechteloosheid — er zijn zelfs felle aanvallen gedaan in de Nieuwe Eeuw op het Nederlandse volk — dan is mijn antwoord: dit is een groot moment in onze geschiedenis geweest, dat wij de gruwelijke Bijltjesdag ontkomen zijn, en dan moest logischerwijze worden toegeslagen in het belang van de N.S.B.'ers zelf; de minder schuldigen, die nu een week te lang zitten, hebben daardoor de kop gered van menigen anderen N.S.B.'er, die door Bijltjesdag gespleten ware geworden. Dat hebben wij duidelijk uit te spreken. Ik word niet bewogen door haat tegen de N.S.B.'ers, als ik de zuivering verdedig, maar ben ook niet van plan aan een zekere sentimentaliteit onder te gaan. Als de N.S.B.'ers op stro moeten slapen, zonder strozak, keurt niemand dat goed. Wij eisen niet en vragen niet en verlangen niet, dat de N.S.B.'ers het honderdste deel zullen ondergaan van wat in de Duitse en andere concentratiekampen is geschied. Dat vragen wij niet, want uit het lijden der N.S.B.'ers putten wij geen geestelijke kracht en sterkte. Als men echter klaagt en een groot betoog gaat houden tegen de regering en zich op de democratie gaat beroepen, omdat er geen strozakken zijn, is mijn antwoord: als de regering niet deed wat zij kon doen om strozakken te laten maken, kon haar dit verweten worden, maar als de regering niet kan, omdat zij de strozakken niet heeft, omdat zij het geld niet bezit en de handelsbalans niet in evenwicht kan brengen, dan valt de schuld op deze N.S.B.'ers zelf terug. Zij zijn oorzaak, dat wij zo verarmd zijn, dat wij zelfs geen strozakken kunnen kopen, en de industrie zo ontwricht is, dat zij zelfs de noodzakelijke dingen niet kan maken. Wij laten ons hierdoor geen ogenblik uit het evenwicht brengen, want de beweging, die moreel aansprakelijk is, dat zes miljoen mensen in gasovens zijn omgekomen, moet vandaag geen grote mond opzetten, als de regering geen kans ziet deze mensen te verzorgen als gevangenen volgens de regelen van de Nederlandse kunst, naar de normen van de Nederlandse rechtsstaat. Daarom moeten wij deze dingen zeer duidelijk zeggen, want er kan straks een reactie losbarsten en daarmede kan ook een demagogie bedreven worden. Onze mensen moeten daarvoor goed gewaarschuwd zijn.

Als wij komen tot de vraag: „Wat gaat er met hen gebeuren?” is

het antwoord: wij hopen, dat de regering alles zal doen wat gedaan kan worden om te komen tot een snel rechtsgeding, waardoor degenen, die niet of minder schuldig zijn naar de normen van de rechtsverhoudingen komen waar zij horen: op vrije voeten.

Ik zou aan Drees nog één ding willen vragen: wat zal de regering doen, als andere autoritaire bewegingen van landverraderlijke inslag de kop opsteken. Ik kreeg onlangs de eerste illegale circulaire in handen van den heer Arnold Meyer. Hij is hoogst verontwaardigd over het feit, dat hij werd gearresteerd, en zegt, dat dit niet in overeenstemming is met de instructies van Londen; hij deelt mede, dat hij zijn beweging opnieuw gaat organiseren. Dan komt dus de vraag op: hoe staan wij tegenover deze autoritaire bewegingen? Is het niet mogelijk in deze zin nauwkeuriger te definiëren, dat b.v. iemand, die lid is geweest van Nationaal Front, behandeld wordt als een lid van de N.S.B.? In dat geval worden zij wél gearresteerd; niet-leden van de N.S.B. moeten iets positiefs op hun geweten hebben om gearresteerd te kunnen worden.

Wat zal de regering daartegen doen? Men heeft Arnold Meyer blijkbaar niet opnieuw kunnen arresteren. Maar men moet toch wel kans zien Arnold Meyer terug te brengen naar de plaats, waaruit hij gevlucht is, namelijk het concentratiekamp in Vught! Het zou toch wel dwaas zijn, als men dan openlijk zegt: „Hem zullen ze niet pakken; daar is zijn eerste circulaire al.” Dat is koren op de molen van degenen, die de stemming van een burgeroorlog zouden willen. Dus snel rechtsgeding, snelle afhandeling van de processen; dat is het verlangen, dat bij het volk leeft. Natuurlijk is dit gemakkelijker uit te spreken dan het in de practijk om te zetten.

De andere punten, waarover ik het had willen hebben, zijn door verschillende andere vrienden al in grote lijnen aangegeven.”

Banning: „Ik wil graag zo kort mogelijk een paar punten in bespreking brengen. Vrijwel alles wat Drees gezegd heeft, kan ik onderschrijven, en toch heb ik het gevoel, dat er iets zeer wezenlijks ontbreekt, niet alleen bij Drees, maar in deze gehele discussie. Er ontbreekt naar mijn gevoel een eerlijke en als het moet ook onbarmhartige zelfcritiek. Wij zijn naar mijn smaak eigenlijk te rustig en te zelfvoldaan ten opzichte van alles wat er op dit ogenblik met de S.D.A.P. gebeurt. Ik zal die enkele critische toon dan ook laten horen, waarbij ik vooropstel, dat die critiek alleen zin heeft, wanneer zij voortkomt uit liefde tot het socialisme. En al is dan door den afgevaardigde uit Brummen de N.V.B. gelijkgesteld met de communisten, ik waag het er dan toch op. (Interruptie Vorrink: „Zo erg was het niet bedoeld”). Goed dan.

Ik neem aan, dat u van mijn liefde tot het socialisme nog wel overtuigd wilt zijn. Dat is geen proletarisch sentiment zonder meer. Ik behoef over mijn eigen verleden niet te spreken. Ik ben sedert 1914 lid van de Partij. Ik heb daar mijn partijtje ook wel in geblazen, als het nodig was. Ik hoop dat ook te blijven doen; ik heb daar geen bezwaar tegen. (Applaus). Wacht nog even; met zo'n verklaring en applaus is nog niets gezegd. Ik mag het zo stellen: (en daar zit tegelijkertijd het element van critiek in) het hart van de S.D.A.P.

is niet het proletarisch sentiment, maar het hart van de S.D.A.P. is het rechtsgevoel. In een bepaalde periode viel dat samen, proletarisch sentiment en het gevoel van saamhorigheid met de ontrechten, maar de maatschappelijke ontwikkeling is van dien aard, dat het op dit ogenblik niet meer samenvalt, en daarom is een beroep op het proletarisch sentiment op het ogenblik niet alleen conservatief, maar reactionnair. Wanneer de S.D.A.P. — zij doet dat ook niet, krachtens haar voorstellen niet en krachtens de uitingen van haar belangrijkste mensen niet — zich zou vastleggen op het proletarisch sentiment, zou zij, geloof ik, zichzelf daarmee veroordelen.

Nog een enkele opmerking vooraf. Ik hoop, dat men zal willen onderscheiden — dat doet men natuurlijk ook wel in theorie, maar dan in de praktijk — de Partij als het middel tot het socialisme, en als het doel. Men kan even vurig socialist zijn, als men meent, dat de empirische S.D.A.P., vooral zoals die nog in zekere geestelijke ontwikkeling verkeert, niet a priori het instrument is voor de verwezenlijking van het socialisme.

Nu kom ik tot de zakelijke dingen. Er is in deze discussie opgemerkt — en het spijt mij, dat men daarbij niet is blijven staan; Goettsch uit Rotterdam heeft het gezegd —, dat er maar zo weinig leden van omstreeks 25 jaar tot de S.D.A.P. toetreden. Ik heb uit de mond van andere sprekers gehoord, dat tienduizenden jongeren niet tot de S.D.A.P. komen, terwijl zij toch socialist zijn. Ik ken het getal niet zo precies, maar er zijn inderdaad grote aantallen. Ik heb uit de mond van Van den Tempel ook een zekere klacht gehoord over wat er dan toch haperde, en nu vraag ik: waarom zetten wij daar niet eerlijk het mes van de critiek in? Hoe komt dat? Met pathetische verklaringen komen wij hier niet uit en krijgen wij brede groepen jongeren en anderen ook niet in de Partij. Ik oordeel over het verschijnsel van het toetreden van orthodoxe predikanten en intellectuelen en mensen uit andere groepen wat minder optimistisch dan anderen, maar het verschijnsel is op zichzelf belangrijk. Toch wil dit verschijnsel nog niet zeggen, dat daarmee principieel de weerstanden tegen de Partij zijn overwonnen. Ik noem een enkel ding, zonder in een wetenschappelijke analyse te vervallen. In de periode sedert 1914 of 1918, in elk geval in die periode tussen de twee wereldoorlogen in, heb ik mij voortdurend meer beklemd gevoeld, omdat ik een neergang van de sociaal-democratische idee en beweging zag. Dat is eenvoudig een te constateren feit. Wij hebben op beslissende punten als sociaal-democratische beweging nederlagen geleden en gefaald. Wij hebben gefaald in Duitsland op een ontzaglijke manier, de vakbeweiging voorop. Herinnert u zich nog, hoe bij de eerste Meifeesten onder de nationaal-socialisten de moderne vakbeweging heeft mee gemarcheerd? Wij hebben gefaald in Frankrijk met de politiek van het Front Populaire. Wij hebben een verschraling moeten meemaken van de Internationale, die haar eerste klap heeft gehad — waarvan zij zich nooit heeft hersteld — in 1914. Kortom, de sociaal-democratische idee en beweging was in deze periode in de neergang. Hoe komt dat? Als wij daar niet een antwoord op geven en nu alleen maar denken: „De nazi-bezetting is voorbij en die oorzaken van het verleden werken niet meer door”, dan vergissen wij ons, met al onze geestdrift en

al ons applaus van vandaag. En nu spijt het mij, dat het mes van de critiek — vooral in deze besloten vergadering van een partijconferentie had dat zo eerlijk en openhartig kunnen zijn — niet wordt gehanteerd. Het hoogste, waartoe wij komen, is, dat wij zeggen: op sommige punten was het ons noodlot, en dan wijst men het begrip schuld af. Ik geloof, dat het speculeren op het begrip noodlot ons noodlottig wordt, want wij zullen het inderdaad, wanneer men het zo objectief en historisch mogelijk wil bekijken, toch moeten erkennen: dat wij op bepaalde punten zijn te kort geschoten. Ik noem er drie, waarvan Drees er ook twee genoemd heeft; daarom zal ik daarover niet te veel spreken. Eén ding is dit — en daarmee kom ik tegelijkertijd tot iets van de N.V.B., al zal ik daarover niet te breed spreken —: na de ervaring van de bezetting, of wil men nog even teruggrijpen — dat is ook juist —, na de ervaring van de strijd tegen het nationaal-socialisme, is er geen politiek mogelijk, die de volkeren uit de chaos en de verwarring naar boven haalt, die zich niet duidelijk uitspreekt over haar geestelijk uitgangspunt. In een vroeger stadium konden wij ons de weelde veroorloven daarover niet duidelijk te spreken. Dat kan nu niet meer. Vorrink heeft in zijn brochure, de Spectator-brochure, dat ook volkomen duidelijk uitgesproken, en wat ik begeer is niet anders dan wat hij in die brochure heeft gezegd. Van der Goes van Naters, in de brochure, die ik gisteravond hier gekocht heb, spreekt het op zijn manier ook duidelijk uit. Ik begeer ook niet meer, maar ik maak mij geen illusie: dat is niet het standpunt van de empirische S.D.A.P., waaraan ik toevoeg, dat met een formule uiteraard ook niets is opgelost. Ik mag eraan herinneren, dat deze strijd in 1937 bij de vaststelling van het Beginselprogram is gevoerd en dat het toen door de commissie, die dat program voorbereidde, in meerderheid werd afgewezen. Er is toen dit vastgesteld: wanneer de S.D.A.P. volkomen terecht — ik heb mij daar ook mee verenigd — uitspreekt, dat zij zich mede-verantwoordelijk voelt voor de nationale cultuur, dan is men er daarmee niet van af. De ervaringen van de strijd tegen het nationaal-socialisme in de bezettingstijd hebben mij dit alleen maar bevestigd. Die diepe morele crisis, die de gehele wereld op dit ogenblik doormaakt — en ook ons Nederlandse volk, dat een onderdeel van deze wereld is; wij leven niet op een eiland —, vindt ten slotte hierin zijn oorzaak, dat er voor de brede volksmassa's — nu denk ik niet in partijen, maar in volksmassa's — volkomen verloren is gegaan een wereld van geestelijk gezag, waaraan wij ons uitgangspunt voor onze politiek ontleen. Een onverdacht getuige mag ik in dit opzicht oproepen: het laatste boek van prof. Huizinga, posthuum verschenen: „Geschonden wereld.” Huizinga was, geloof ik, geen socialist; wel was hij de leermeester van Wiardi Beckman en werd hij door Wiardi Beckman zeer hoog gesteld. Huizinga heeft altijd een duidelijk begrip gehad voor de geestelijke aspecten van de cultuur. Ik geloof, dat hij volkomen gelijk heeft. De zwakheid, die tot de ondergang zou kunnen leiden, ook wanneer wij de oorlog militair en politiek hebben gewonnen, de zwakheid van de volkeren in Europa komt op een ogenblik, dat zij niet terug kunnen grijpen op een moraal, op een wereld van geestelijk gezag, waaraan wij het uitgangspunt ontleen voor onze poli-

tiek. Nu heeft men volkomen gelijk, ik heb dat zelf vroeger ook steeds verdedigd: in de empirische S.D.A.P. leven geestelijke uitgangspunten. Het is niet waar, dat de socialistische beweging een materialistische is geweest; dat is kletsboek! Maar wel is waar, dat zij zich in haar vroegere vorm niet verantwoordelijk heeft durven of willen stellen voor de grote geestelijke grondslagen ook van onze Nederlandse cultuur, met name de geestelijke grondslagen aan de ene kant van het Christendom, maar aan de andere kant ook van dat complex, dat men samenvat onder dat niet altijd even duidelijke woord „Humanisme.” Dat is geen theoretische kwestie. U hebt dit in deze discussie ook wel duidelijk horen uitspreken, ik geloof door pg. Agter. Er is een grote massa, die innerlijk ontworteld is en vraagt om geestelijke binding. Daar kan men in de politiek niet langs heen leven, en dat is een van de punten, die de Volksbeweging naar voren schuift en die wij, naar ik meen, ook in de S.D.A.P. duidelijk zullen moeten stellen: politiek is niet mogelijk zonder bewuste kennis inzake de grondslagen van onze beschaving, zoals die historisch zijn gelegd in Christendom en Humanisme. Ik citeer uit de brochure van Van der Goes van Naters. Hij zegt het ongeveer op dezelfde wijze als ik, of eigenlijk is het natuurlijk juist andersom: ik zeg het zoals hij. Van der Goes van Naters zegt dit: „Het moderne socialisme beschouwt de godsdienst als een voor zeer velen onmisbaar goed; het staat neutraal tegenover de godsdiensten, maar niet tegenover de godsdienst.” Ik zou daar het Humanisme — maar in dit verband kwam het niet te pas — voor de S.D.A.P. stellig bijnemen. Ik vraag met nadruk, dat onze Partij zich daarvan rekenschap zal geven, want hier ligt een van de grootste oorzaken, waardoor allerlei mensen tot de Partij niet toetreden, terwijl zij toch bereid zijn het socialistische program volledig te aanvaarden.

In de tweede plaats is er de sociologische beperking van de S.D.A.P., of in het algemeen van het proletarische socialisme. Wat Drees daarover heeft gezegd, zal ik niet herhalen, alleen geloof ik niet, dat het juist is — in een bepaalde periode van het verleden is het wel juist geweest — om dit nu alleen met het begrip „noodlot” af te doen. (Interruptie Drees: „Dat heb ik niet gezegd; het kwam er op neer, dat wij in een politiek terechtkwamen, die al door de antithese bepaald was.”) Goed, dan neem ik dit terug. Daarbij moeten wij echter dit feit even eerlijk constateren: na 1937 — ik heb dat zelf meegemaakt en er ook mijn best voor gedaan, mag ik wel zeggen — heeft de S.D.A.P. eerlijk en oprecht gepoogd de sociologische begrenzing te doorbreken. Die poging is volstrekt eerlijk geweest en ook met vrij grote hardnekkigheid gevoerd; tot 1940 toe is het echter maar in zeer beperkte mate gelukt. Dat heeft zijn oorzaken. Ik vraag alleen, dat u daar het mes van de kritiek in zet, de zelfkritiek. Waar ligt dat aan? Daar zijn objectieve oorzaken voor aan te geven, o.a. de relatieve zwakheid van de strijdmiddelen tegenover de bourgeoisie. Vanouds hadden wij drie soorten strijdmiddelen: de propaganda, de staking en de gewapende opstand. Laat ons er twee van schrappen, daar denkt niemand meer aan. Staking is door de maatschappelijke ontwikkeling steeds meer op de achtergrond gedrongen, en het was nog wel een strijdmiddel, maar het komt dan altijd het allerlaatst. Maar wat de

propaganda-middelen betreft. hier staat de bourgeoisie veel sterker. Zij heeft een grotere pers, zit in machtscentra, heeft de film, de radio tot haar beschikking met dat eigenaardig psychologisch raffinement, dat daaraan verbonden is. Wij staan dus objectief zwakker en het heeft misschien veel langer tijd moeten hebben om dit proces te laten doordringen dan het heeft kunnen hebben tot 1940.

Maar de grootste belemmering, en daarmee kom ik tot het derde punt, en dat is voor zover ik zie nog altijd een blijvende belemmering, de grootste belemmering ligt in de ideologische armoede van wat wij dan wel noemden, en sommigen nog wel noemen, dat proletarische socialisme. Wat was eigenlijk, als ik dat met grove lijnen mag analyseren, de inhoud van onze ideologie? In de eerste plaats zonder twijfel — daarom noem ik het in de eerste plaats — een humanisme, een waardering van de mens, en van de menselijke persoonlijkheid. Maar wij zijn in zekere zin toch de erfgenen van de gedachtenwereld van de Franse revolutie, en hoe meer wij ons daaraan hebben verbonden, hoe zwakker wij werden; dat is verbonden aan een element van rationalisme en van gelijkheidsdemocratie. In de Nederlandse streken, ik bedoel in de Nederlandse cultuur, en datzelfde geldt voor de Angelsaksische landen, is de democratie eigenlijk nooit gebaseerd geweest op de idee van de gelijkheid, maar van de vrijheid, maar het hangt samen met de geestelijke achtergronden, waarvan ik in het begin het een en ander heb gezegd.

In de derde plaats: dat typische vooruitgangsgeloof, dat er praktisch, geloof ik nog bij 80, 90 % van onze partijgenoten in zit, als u dat voor u ziet, moet u zich geen ogenblik verbazen, dat grote groepen van de bevolking in een dergelijke ideologie, of een beweging die door een dergelijke ideologie wordt gedragen, niet kunnen komen. Daar komt een groot deel van de orthodox-protestantse wereld niet in; daar komt een groot deel van de katholieke wereldbeschouwing niet in, maar daar komen ook mensen van een humanistische levensbeschouwing niet meer in. Daarom meen ik, dat het socialisme, met name onze Partij, zich radicaal zal moeten bevrijden van deze proletarische ideologie en zij zal het moeten doen op een zodanige manier, dat, wat altijd haar stuwkracht is geweest, dat ook blijft, nl. het willen opkomen voor de geschonden mens en voor het geschonden recht. Dat is een motor, die oneindig veel sterker is, die nl. niet aan een tijdelijke, bepaalde ideologie gebonden is, die oneindig veel sterker is dan wat onze proletarische ideologie van vroeger betekende. Wat dus nodig is naar mijn mening is in de eerste plaats, dat de Partij bewust kiest ter zake van de verdediging van de grondslagen van onze beschaving. Dat betekent niet, dat zij voor enige confessie zou moeten kiezen; ik hoop, dat dat ten overvloede niet meer behoeft te worden gezegd, maar wel, dat zij voortdurend en hardnekkig werkt aan de geestelijke fundering van haar eigen ik, dat zij zich sociologisch verbreedt. Drees heeft daar het zijne over gezegd. Ik zwijg er over, maar maak één critische opmerking: ik geloof niet — dat zeg ik niet tegen Drees, want hij heeft dat niet zo gedaan, maar wel tegenover anderen —, ik geloof niet, dat het wijs is om te spotten over allerlei mensen en groepen, die door de ervaring van vijf jaar oorlog en bezetting tot een socialistische overtuiging zijn gekomen,

terwijl zij dat vroeger niet hadden. Dat is alleen maar geboorneerd en eigenwijs. En wanneer men zegt — Drees zei dat wel —, dat er bij de N.V.B. een groot aantal mensen zijn, die er onder de naam van personalistische socialisten zijn, die dus ook socialisten zijn, maar die bij een nader kritisch onderzoek niet zoveel kaas van dat socialisme blijken te hebben gegeten, dan geef ik dat toe; dat is zo. Hoe zou het met die achthonderd partijgenoten in Brummen zitten? Dacht u, dat die allen ineens socialisten zijn geworden? Ik wens daarover niet te spotten, want ik meen dit volkomen ernstig; ik ben zielsblij, dat die achthonderd mensen in de Partij in Brummen komen. Laat hen onder de beademing van de socialistische beweging komen. Maar hetzelfde verwacht ik van u ten aanzien van de mensen, die in de N.V.B. met het socialisme in aanraking komen en die niet in de S.D.A.P. komen. Ik geloof, als wij de dingen zo stellen, dat wij elkaar het beste helpen.

Het derde punt is, dat de beweging zich ideologisch bevrijdt. Wij hebben nodig een geestelijke fundering, een sociologische verbreding, een ideologische bevrijding. Vergun mij over dit laatst nog één opmerking, want ik zou graag willen, dat men weet wat men doet. Dit betekent, dat er dus in onze pers geen artikelen meer zullen verschijnen op de Kerstdagen of op de Paasdagen, zoals vroeger A.B.K. ze schreef en zoals ze door onze Partij werden gevreten. Laat men dat goed weten; dat betekent het. Als men dat niet wil, moet men „neen” zeggen. Het betekent ook, dat wij geen Kerstredevoeringen meer houden, zoals het toch wel gebeurd is en en door de Partij ook wel werd bestaan. Dat was vooral zo in de krant; de sprekers op de Kerstvergaderingen waren gewoonlijk voorzichtiger. Maar het moet wel zo zijn, dat het Kerstfeest niet wordt gesteld in het teken van het socialisme van de Partij, en dat men dat zijn eigen godsdienstige inhoud laat en daarvan als partij afblijft. Dat betekent het.

(De Voorzitter: „Neen”.) Ja, dat betekent het naar mijn mening wel. Hier raak ik aan een van de tere dingen. Dit is nu precies, waarom Christelijke arbeiders niet tot de S.D.A.P. kwamen, terwijl zij het misschien met het programma wel eens waren. Van deze dingen zullen wij ons grondig rekenschap moeten geven. Dit vind ik belangrijker dan de punten, die Drees heeft genoemd, al wil ik ook daarover nog een opmerking maken. Ik geloof niet — Van Walsum moet zichzelf maar verdedigen —, dat Drees de strekking van het artikel van Van Walsum goed heeft geïnterpreteerd, maar ik zeg het op mijn manier, neem het ook alleen voor eigen verantwoording: ik geloof, dat er geen socialist — zeker niet — maar ook geen verstandig mens op het ogenblik is, die zou menen, dat een socialistische beweging in Nederland geen internationale relaties zal moeten onderhouden. Wij leven nu eenmaal in een periode van internationale economische afhankelijkheid en ook van internationale economische planning. Er zal dus een zeer sterk internationaal contact moeten zijn, maar pas op: de internationale ideologie was iets anders dan het besef van de noodzaak van internationale samenwerking. Zing de internationale er nog maar eens op na. Die internationale ideologie heeft, naar mijn mening, sedert 1914 zo'n klap gekregen, dat ik althans daar niet meer met een goed hart aan kan geloven, terwijl ik volledig bereid ben om met

de partijen in andere landen op internationale grondslag zo intens mogelijk samen te werken. (De Voorzitter: „De gedachte van de internationale broederschap of van internationale samenwerking van de volken en opheffing van de volken is toch een ideologisch element, dat ik evenmin kan afwijzen.”) Maar dat is niet wat in onze Partij leeft en tot uitdrukking komt: „De Internationale zal morgen heersen op aard”, want daar zit de diepste proletarische solidariteit van de arbeidersmassa in. (De Voorzitter: „Dit is toch internationale mensheidsverbroedering.”) Ja, dat behoeven we elkaar niet te vertellen. Dat zijn twee heel verschillende dingen.

Ik wil ook nog iets zeggen over socialisatie. Ik weet niet of ik daarvoor misschien voor sommigen wat roser ben geworden. Ik ben alleen wat nuchter. Ik geloof, dat met name voor de centrale punten, die Drees ook genoemd heeft: het geldwezen en de mijnen, en misschien nog voor enkele andere dingen socialisatie volstrekt noodzakelijk is, alleen ik heb geen neiging er een dogma van te maken. Laat men die voorzieningen doorzetten niet alleen waar dat kan, maar vooral waar het in het belang van het algemeen welzijn geboden is. Doe dat practisch, nuttig en sterk. Het laatste is belangrijker dan het eerste. Aarzel niet, maar zet door; alleen, maak er geen dogma van. En zo heeft men het in onze kring toch altijd gefundeerd. Als ik op vergaderingen van de Volksbeweging debat krijg van een partijgenoot, dan hoor ik niet debatteren op de grondslag van het Beginselprogram van 1937, maar dan krijg ik een debat op de basis van het Program van 1912, en dan wordt mij categorisch de vraag gesteld: „Ben je nu socialist, ja of nee?” Als ik dan vraag: wat betekent dat, socialist? dan krijg ik te horen „gemeenschapsbezit van grond en productiemiddelen enz.” en dan zeg ik: „Man, kijk er je program van 1937 maar eens op na.” Zó leeft het in de Partij nog en ik zeg, dat dat een dogma is; daarvoor heb ik weinig eerbied (afgezien van de vraag, wat men nog tegen andere dogma's zou willen zeggen).

Nu nog een enkele opmerking naar aanleiding van de vraag van De Roos. Hij heeft gezegd: „Wat wensen en willen en verwachten de vooraanstaande partijgenoten in de Nederlandse Volksbeweging ten opzichte van die beweging?” Laat ik daar voor mijn deel op antwoorden, alleen voor mijzelf dus, want ik heb geen overleg gepleegd met anderen. Ik spreek dan dit duidelijk uit: wij wensen en willen van de N.V.B. géén nieuwe politieke partij. (Interruptie van Mevr. De Vries-Bruins: „Nooit?”). Nooit, al moet ik, met Van der Goes, zeggen, dat het in de politiek nooit verstandig is om „nooit” te zeggen. Denkt u overigens, dat u er met zo'n verklaring van af bent, dan zeg ik: U bent naïef. Er zijn in ons Nederlandse volk een vrij groot aantal mensen politiek dakloos. Ik wil graag, dat u uit dat woord de depreciatie wegneemt. Dit zijn namelijk niet de lieden van de kleurloze middenstof, die vandaag zó en morgen anders zwaaien; hier zijn mensen onder, die in het politieke leven van vóór 1940 een vooraanstaande rol hebben gespeeld, die bestuurslid zijn geweest van een politieke partij, b.v. van christelijke politieke partijen, en die daar nu uit zijn gesprongen, omdat zij tot elke prijs de oude antithese inderdaad willen doorbreken, maar die toch niet in de

empirische S.D.A.P. komen. Nu vraag ik aan de partijgenoten, of zij niet begrijpen, dat men tegenover deze mensen dan ook een verantwoordelijkheid heeft. Wat deze mensen, die nu in de N.V.B. zitten, aanstonds zullen doen, weet ik niet. Ik hoop ook, dat u niet verwacht, dat ik daar van tevoren een onderzoek naar zal instellen. Het zal o.a. afhangen van het verloop der besprekingen, die wij op het ogenblik onder elkaar voeren, ik bedoel de mensen van de N.V.B. o.a. met het P.B. en ook met andere politieke partijen. Die besprekingen zijn op het ogenblik volstrekt niet zonder uitzicht. Komt er inderdaad behoorlijk uitzicht, dan hoop ik ook, dat het mogelijk is deze mensen te weerhouden van het stichten van een eigen politieke partijgroepering, maar dat zal dan ook afhangen van het verloop van die besprekingen. Overigens kan ik niet zeggen, wat zij zullen doen, maar wel, wat ik zal doen. Ik zal tot het laatste toe ervoor blijven vechten, dat, als men meent tot een eigen politieke partij te moeten komen, men dat doet buiten de Nederlandse Volksbeweging, want ik wil die houden als een niet-politieke beweging, niet als een eenheidsbeweging — daar heb ik genoeg van —, maar wel als een beweging, waar men elkaar op een geestelijk vlak kan ontmoeten en waar men vanuit datzelfde geestelijke vlak kan werken in de richting van het socialisme.

Men heeft gezegd, en daar ben ik dankbaar voor, dat die Nederlandse Volksbeweging historisch een belangrijke gebeurtenis is. Voor mijn eigen gevoel is het min of meer de erfenis van een noodlottig en kwaad verleden. Maar het verleden ligt ertoe en de erfenis daarvan moeten wij aanvaarden, namelijk deze, dat een sterk socialistisch leven zich buiten de S.D.A.P. probeert te ontplooien. En nu mag men van sociaal-democratische leden van de N.V.B. verwachten, dat zij hun uiterste best zullen doen om te zorgen, dat dit aanstonds op de een of andere tijd in één bedding komt. Dat is de bedoeling van ons, die daar in de N.V.B. mede leiding geven.

En als men nu zegt: waarom komen dan deze mensen maar niet dadelijk in de S.D.A.P.?, dan zegt men dat te gemakkelijk en rekent men niet met het klimaatverschil en de psychologische weerstand. Ik wens hier geen propaganda te voeren voor de N.V.B., maar ik zeg wel: de taak van de partijgenoten van de S.D.A.P. daarin — in die N.V.B. — zou aanmerkelijk gemakkelijker verlopen, wanneer zij wat meer steun kregen uit de kringen der S.D.A.P.

Mijn eerlijke kijk op deze zaak is deze: in het ogenblik, waarin wij nu staan in ons Nederlandse volk — Drees heeft gesproken van een keerpunt — gaat het om beslissingen, die misschien 25 jaar lang zullen doorwerken. Voor de S.D.A.P. is het op het ogenblik *de* kans om de verschillende takken van socialistisch leven, die nu buiten haar zich ontplooien, aan zich te binden. Dit is *de* kans. Maar dan mag van de S.D.A.P. ook worden gevraagd — en nu heb ik het niet tegen het P.B., want ik weet heel goed, hoe dat er over denkt, maar ik spreek tegen de mensen in de plaatsen —, dat zij daarvoor dan ook volkomen open oog zullen hebben. Dit is misschien niet in drie maanden te bereiken. Ik geloof, als men dat zou willen, dat men daar ongelukken mee begon, want daarvoor is het geestelijk proces nog niet uitgestikt, maar het ogenblik is het nu. En als men de kans

nu weigert, vrees ik, dat het voor veel langere jaren geweigerd zal blijven, dan van de andere kant. Ik hoop daarmee zo duidelijk mogelijk onze positie in de N.V.B. te hebben uiteengezet."

Buskes: „Ik wilde graag enkele opmerkingen maken, ook in verband met het onderwerp, dat door Banning aan de orde is gesteld. In vele opzichten zal ik dingen zeggen, of niet zeggen, die met zijn opmerkingen parallel lopen, maar ik geloof, dat het goed is, dat ik van mijn kant probeer enkele dingen toe te lichten.

Ik wil graag beginnen met te zeggen, dat, wanneer wij als zeven predikanten tot de S.D.A.P. zijn toegetreden, ik dat zelf helemaal niet wil beschouwen als een wereldschokkende gebeurtenis. Persoonlijk sta ik er zo tegenover, dat ik geloof, dat wij met deze daad eigenlijk veel te laat zijn. U moet dat niet zo opvatten, dat ik zeg: dus de S.D.A.P. heeft altijd gelijk gehad, want dat wij te laat zijn gekomen, is voor een groot deel de schuld van de verhoudingen in ons vaderland. Zelfs deze predikanten, die eigenlijk al jaren lang socialistisch waren, zijn er toch niet toe gekomen lid te worden van de S.D.A.P., omdat zij eigenlijk van jongsaf — ik zou haast zeggen met de moedermelk — de antithese-gedachte hadden ingezogen, en daar hebben wij ons maar heel langzaam van los kunnen worstelen. Naar mijn overtuiging zit hier schuld aan beide kanten. Ik geloof niet, dat het veel waarde heeft in de richting van elkaar te wijzen. Ik meen, dat wij ons land en ons volk en ook de socialistische beweging de beste dienst bewijzen, wanneer men aan de kerkelijke kant — laat ik dat even de rechts-politieke kant noemen — op dit ogenblik zoekt waar de schuld van kerk en Christendom ligt en dat men anderzijds aan socialistische zijde vraagt, waar de schuld aan de socialistische zijde ligt. Ik heb het soms zo gevoeld, dat de socialisten in de richting wezen van de kerkelijke mensen en de kerkelijke mensen in de richting van het socialisme, en dan zeiden zij eigenlijk beiden dingen, die juist waren, maar het gaf niets: Het was onvruchtbaar, omdat de ene groep alleen de schuld zocht bij de andere en omgekeerd, en de schuld is toch bij beiden gelijk. Ik stel er ook in het geheel geen prijs op om ten slotte uit te maken wie de meeste schuld heeft. Wilen wij verder komen, dan moeten wij trachten elkaar daarin te helpen. Men heeft ons gevraagd, of voor ons dan niet alle mogelijke bezwaren gelden. U weet, dat wij het zo gesteld hebben, dat wij het politieke program van de S.D.A.P. van 1937 een goed uitgangspunt vinden. Daarmede hebben wij niet een onderscheid willen maken tussen de S.D.A.P. en dat politieke program, maar wij hebben toch wel even onderscheiden, niet los van elkaar gemaakt, omdat wij het gevoel hebben, dat dat program naar zijn inhoud niet geheel gedekt wordt door de situatie in de S.D.A.P. Er zijn natuurlijk weerstanden te overwinnen. Wat ik het meest tragische vind, is dit: als men de vraag stelt, waar de dingen liggen, die de socialisten aan de kerkelijke kant gescheiden houden van de socialisten aan de kant van de S.D.A.P., dan zijn dat altijd dingen, die als zodanig met het socialisme niet zo veel te maken hebben. Dat zijn allerlei geestelijke gesteldheden, stukken levens- en wereldbeschouwing, waarover men verschilt en die het moeilijk maken elkaar te vinden, maar die als

zodanig de vraag van het socialisme niet raken. Daarom geloof ik, dat het goed is, als men van de kant van de S.D.A.P. het zo zou kunnen zien, dat men ons aanvaardt zoals wij zijn. Er is in onze kring — ik spreek nu over de orthodox-kerkelijke kring — deze opvatting, dat in de kring van de S.D.A.P. nog altijd geldt het woord: godsdienst is privaatzaak. Nu heb ik op zichzelf daartegen niet zoveel bezwaar, als men weet wat daarmee bedoeld wordt. In onze kring wordt het veelal zo opgevat, dat het zou betekenen, als men in de socialistische beweging komt, dat men dan eigenlijk over zijn geloof en over zijn Christen-zijn zou moeten zwijgen, dat men dat dan thuis zou moeten laten, dat men dat a.h.w. even van zich zou moeten isoleren. Zo is het in de praktijk vaak geweest, en zo is het nog wel. Als men het zo stelt als in „De Baanbreker” (Romijn): „In onze kring moet men over die dingen eigenlijk zwijgen; dat moet men nu eenmaal goedvinden”, is dat natuurlijk voor ons volstrekt onaanvaardbaar. Wanneer het geloof voor ons het wezenlijke van ons leven is, kunnen wij ons onmogelijk van ons geloof isoleren, en dan zullen wij ook in de kring van de socialistische beweging staan als gelovigen. Ik bedoel dat niet pretentieuus, maar zo zijn wij en ik zou graag willen, dat men ons als zodanig zou willen accepteren. Dat betekent voor mij in het geheel niet, dat wij op de een of andere wijze de S.D.A.P. zouden willen zien als een soort evangelisatie-terrein, en dat wij dus willen proberen de S.D.A.P. als S.D.A.P., of de socialistische beweging als socialistische beweging Christelijk of zelfs maar religieus te maken. Ik wil zeggen, dat wij als orthodox-protestanten daartegen zeer grote bezwaren zouden hebben, omdat wij juist willen, dat wij op dit terrein naast elkaar kunnen staan, als gelovigen en niet-gelovigen, kerkelijken en niet-kerkelijken, als Christenen en humanisten. Ik aanvaard dus ook anderen, die socialistisch zijn en die in de socialistische beweging zijn, als degenen, die zij zijn, ook met hun overtuiging, over welke zij spreken. Ik meen, dat het juist Drees is geweest, die er op wees, dat het in de Labour Partij blijkbaar mogelijk is, dat daar mensen van uit verschillende geestelijke achtergronden toch samen werken op een terrein, waar wij komen tot een zelfde politieke en maatschappelijke oplossing van de verschillende vragen, die aan de orde zijn. Daarom, heb ik in „Het Vrije Volk” gezegd, stellen wij er helemaal niet zo'n prijs op, dat „Het Vrije Volk” zou veranderen van karakter en het karakter zou dragen van een kerkbode en een religieus weekblad. Dat is allerm minst mijn bedoeling. Ik sluit mij ten dele aan bij wat Banning zeide: wij zoeken van onze kant in de S.D.A.P. in het geheel niet ons geestelijk tehuis. Ik stel er geen prijs op, dat met de grote feestdagen er stichtelijke artikelen in „Het Vrije Volk” verschijnen. Als zij verschijnen — en ik kan mij voorstellen, dat men zegt: er is een deel van de beweging, dat er prijs op stelt, en dat leeft en is ook in werking —, laat men er dan voor zorgen, dat die stukken geschreven worden door hen, voor wie die feestdagen ook inderdaad een essentieel stuk leven zijn. Ik lees „Het Volk” sinds mijn jonge jaren. Ik heb straks gezegd, dat bepaalde theologen tot de S.D.A.P. zijn gekomen, toen zij zich aan de antithese hadden ontworsteld, maar socialisten waren wij al lang. Ik las „Het Volk”, toen ik veertien, vijftien jaar was. Ik heb het in de loop van de jaren zien verschuiven,

ook wel eens een beetje zien vervlakken; daarover straks. Maar ik wil u wel zeggen, dat „Het Volk” het mij moeilijk maakte, wanneer het godsdienstig werd. Ik mag een voorbeeld noemen en noem de naam Kleerekoper. Dat was voor mij een zeer waardevolle medewerker, en voor velen, met zijn Oproerige Krabbels, maar als hij stichtelijke stukjes schreef, vonden wij hem onuitstaanbaar. Ik hoop, dat u begrijpt wat ik bedoel. Ik heb thuis nog artikelen liggen over Pasen en de Opstanding, en dat eindigde dan met opstandigheid. Ik heb geen bezwaar tegen opstandigheid; integendeel; ik voel er alles voor, dat er regelmatig in de krant stukken verschijnen in de sfeer en wat mij betreft ook met het woord opstandigheid, maar laat dat Oproerige Krabbels blijven. Men moet ons als Christenen niet suggereren, dat dat Pasen is. Wil men wat over Pasen hebben, dan moet het Pasen zijn. Ik persoonlijk heb er geen behoefte aan, maar ik kan mij voorstellen, dat men er iets over wil schrijven. Laat men ons dan accepteren. Misschien dat het zelfs gewenst is, omdat dan ook in die zin iets tot uiting komt van de bepaalde geestelijke achtergrond, die wij vinden in het Christendom, die niet als zodanig de achtergrond is van de Partij of de beweging, maar die toch invloed heeft gehad. Ik heb er ook helemaal geen bezwaar tegen, dat op diezelfde wijze andere geestelijke achtergronden tot hun recht komen en ik zou het op prijs stellen, wanneer in de organen en in de gehele voorlichting van de S.D.A.P. ook deze dingen tot hun recht komen. Ik zou het zo willen zeggen: wat wij vragen, is niet: maak die partij Christelijk; ik heb daartegen bezwaar, omdat wij dan een groot stuk socialistische beweging verliezen zouden. Wat ik u vraag, is dit: laat de Partij aan het Christendom recht doen wedervaren. Dat betekent niet, dat de Partij het Christendom en de Kerk moet accepteren zoals zij zijn, zoals zij historisch gegroeid zijn. En als hier bezwaar is tegen de Kerk, moet U niet verklaren, dat de Kerk te weinig Christelijk is, want dan kan ik daar nog wel een stukje aan toevoegen! Maar daar gaat het niet om. Men moet die dingen tot zijn recht laten komen. Ik zeg dit, omdat ik geloof, dat hier veel weerstanden liggen, die de mensen van de Kerk vervreemden. Wij vragen dus ruimte voor ons, zoals wij zijn.

Wij zeggen van onze kant dan dit: het gaat er bij ons om, dat wij inderdaad met u willen strijden voor het democratische socialisme. De S.D.A.P. is er uiteindelijk niet, om een bepaald geloof of een bepaalde levensovertuiging te propageren, maar om samen te binden al degenen, die strijden willen voor het democratische socialisme. Dat brengt dan natuurlijk bepaalde consequenties mede.

Banning heeft gezegd: „Er zijn bepaalde idealen”; Drees heeft daar, meen ik, ook over gesproken. De S.D.A.P. heeft natuurlijk in het leven van tallozen een rol gespeeld, veel en veel meer dan alleen maar een politieke rol. Dat verwijten wij aan de S.D.A.P. volstrekt niet, dat begrijpen wij historisch heel goed en ik wil wel zeggen, al heb ik daartegen bezwaar, dat wij toch aan de andere kant zonder meer bereid zijn te erkennen, dat de S.D.A.P. in ons volksleven inderdaad, wat dat betreft, goed werk heeft gedaan door aan alle mogelijke mensen ook een geestelijk tehuis te verschaffen. Deze mensen zouden dat anders misschien niet gevonden hebben. Dat heeft ook bete-

kend, dat een groot stuk volksopvoeding is verricht, dat anders totaal verwaarloosd zou zijn. Maar u begrijpt, dat het van onze kant zo staat, dat wij die S.D.A.P. toch niet kunnen zien als onze levensruimte, waar wij geestelijk onderdak vinden in de diepere zin van het woord. Ik ben er zelfs van overtuigd, dat dit toch eigenlijk ook leeft bij u allen. Dus staan wij in de toekomst voor deze vraag: hoe moet dan de verhouding zijn tussen die S.D.A.P., die een bepaalde maatschappelijke, politieke strijd voert, en dat stuk volksopvoeding? Ik geloof niet, dat wij daar ineens een oplossing voor kunnen vinden. Ik meen, dat wij in vertrouwen eenvoudig moeten werken om hiervoor een oplossing te vinden. Wij zouden van onze kant zonder meer kunnen zeggen, dat heel die S.D.A.P. maar zuiver zakelijk moet worden en niets meer met die nevenorganisaties enz. te maken moet hebben, maar ik geloof, dat het noodlottig zou zijn. Hier liggen vragen, die zeer ernstig onder het oog moeten worden gezien en ik geloof niet, dat wij moeten komen tot een forceren, dat voor de ontwikkeling noodlottig zou zijn. Wij moeten er een aantal jaren voor nemen om te trachten dit samen op te lossen. Ik wil zeggen, dat wij van onze kant volkomen open staan voor de moeilijkheden, die hier liggen voor de S.D.A.P., als men van de andere kant ook bereid is — dat is een vraag, niet een voorwaarde — open te staan voor de moeilijkheden, die er hier voor ons liggen. Want vergeet niet, dat de antithese, zoals die leeft onder de mensen, ongelooflijk sterk is en nog tot op dit ogenblik talloos velen uit de kerkelijke kringen van u vervreemd houdt, die overtuigd socialist zijn. Die zitten het meest onder de arbeiders. Ik ben er zeer stellig van overtuigd, dat er onder de Christelijke arbeiders talloos velen zijn, die politiek en sociaal volstrekt aan de kant van de S.D.A.P. staan en toch, als puntje bij paaltje komt, nog altijd weer politiek en sociaal aan de verkeerde kant staan, omdat te veel politieke en sociale overtuiging en kerkelijk onderdak vereenzelvigd worden in prediking, voorlichting en al wat daaraan vast zit. Wilt u dus naar die kant tot doorbraak komen, dan zal het nodig zijn de vragen, die Banning aan de orde heeft gesteld, zeer wezenlijk onder de ogen te zien. Dan gaat het dus om een geestelijk uitgangspunt, een geestelijke achtergrond, geestelijk gezag. Ik zou dat woord „geestelijk” met een kleine g willen schrijven. De Goes van Naters schrijft het met een grote G in zijn brochure, als hij het over „de Geest” heeft. Daar zit ook een stuk levens- en wereldbeschouwing in; dat is ook niet erg. Als ik over geestelijke achtergrond spreek op politiek terrein, wil ik enkele dingen erkend zien, maar tot een minimum. Laat ik het kras zeggen: persoonlijk zal ik er onzaglijk voor ijveren, wanneer wij op deze wijze als socialistische beweging niet over de grens gingen, waar wij ten slotte komen tot religie, godsdienst, kerk, enz. Dat is een ander terrein, en wij moeten het niet zo krijgen, dat wij onze hele socialistische beweging een bepaalde geestelijke overtuiging gaan opdringen, die uiteindelijk een godsdienstige of religieuze overtuiging zou zijn. Daarom schrijf ik „geestelijk” met een kleine g, en zou dit hiermee willen aanduiden, dat het hier gaat — Banning heeft gesproken over recht, rechtsbesef, erkenning van recht, om eerbiediging van de persoonlijkheid — om, een zich deel weten van onze nationale cultuurgemeenschap, een zich

verbonden weten met de beste tradities van ons Nederlandse volk. Dat zal toch een basis zijn, waarop wij, hoop ik, samen zullen kunnen werken. Natuurlijk zullen wij dan ook tegenover die geestelijke dingen, waar nodig, kritisch staan, maar dat heeft een zekere achtergrond, die leiding geeft aan al ons spreken, denken en handelen. Dat is datgene, wat wij tot uitdrukking brengen in dat woord van Hui-zinga van onze West-Europese beschaving, en ik heb altijd nog het vertrouwen, dat het mogelijk moet zijn om hier in Nederland — en dat is hier dan ook een onderdeel van West-Europa; ik denk aan de groepering, waar Drees het over had — mogelijk moet zijn mensen samen te binden voor die ene strijd voor het democratisch socialisme, waarbij deze beste tradities van ons West-Europese cultuurleven de achtergrond vormen. Niet dat wij het daar zonder meer mee redden; van tradities alleen leef je niet. Die dingen moeten worden actueel gemaakt en in onszelf gestalte hebben gekregen, vlees en bloed zijn geworden. Daarom acht ik het van zo grote waarde, dat u ons ook accepteert als Christenen, gewoon feitelijk en dan, wat mij betreft, ook kritisch. Ik kan mij voorstellen, dat er op het Christendom en de overtuiging van het Christelijke volksdeel critiek moet worden geoefend. Dat zullen wij nooit mogen afwijzen, zeker niet wanneer wij Christenen willen zijn, maar wanneer het waarachtig Christendom is en waarachtig geloof is, dat leeft, dan heb ik de overtuiging, dat daarin zitten wat wij noemen de beste geestelijke tradities, omdat ik het zo zie, dat die geestelijke tradities voor een groot deel ook aan het Christendom te danken zijn. Daarover kan men verschillen, maar dat is onze overtuiging. Wij menen, dat er een gemeenschappelijke basis is, waarop wij naast elkaar kunnen staan. Ik zou niet weten, waarom het in Nederland niet mogelijk zou zijn, dat ik als orthodox dominee — dat is heel iets anders dan een orthodox marxist — op een ogenblik ga staan naast iemand, die volstrekt niet gelovig is en die met de kerk al zodanig geen raad weet, maar die zich samen met mij, als vertegenwoordigers van die beide groepen, wil inzetten voor een volksleven, waarin gerechtigheid woont en voor een volksleven, dat wij trachten voor de toekomst en voor onze kinderen bewoonbaar te maken. Voor mij sluit Christendom, als wij verstaan wat het wezenlijk betekent, in, de waarachtige humaniteit. Ik ben geen humanist in de zin van een levens- en wereldbeschouwing, maar wat Christenen en humanisten verbindt, is dat zij samen staan voor de waarachtige menselijkheid. Zo hebben wij het in de vijf oorlogsjaren gevoeld en doorgemaakt en er samen voor gestreden. Het zou noodlottig zijn, als wij dat kwijt raakten. Als de S.D.A.P. kans ziet dat vast te houden en daarachter te staan en probeert uit te schakelen al datgene, wat met de wezenlijke strijd voor het socialisme niets te maken heeft; als dan anderzijds die socialisten, die overtuigde Christenen zijn, in hun eigen Christelijke kring trachten alle misverstanden te bestrijden, en niet alleen alle misverstanden, maar ook bestrijden een Christendom, dat niet anders gezien kan worden dan als een bolwerk van reactie en behoud, dan geloof ik, dat er een mogelijkheid bestaat, dat deze beide groepen in ons vaderland niet alleen theoretisch, maar ook praktisch tot elkander komen. De S.D.A.P. heeft de arbeiders, en de Volksbeweging raakt andere groepen. Het moet

mogelijk zijn — ik zeg dit met een zekere aarzeling —, maar het moet toch mogelijk zijn dit tot elkaar te brengen, althans moet er een poging toe worden gewaagd. Niet op deze manier, dat wij trachten water in de wijn te doen. Ik ben zelf lid van de N.V.B., maar ik ben, voordat ik lid werd, toegetreden tot de S.D.A.P., omdat ik voor mijzelf en ook voor degenen, in wier midden ik sta, duidelijk wil maken wat ik ten slotte onder socialisme versta.

Nu zou ik dit willen zeggen: het is nodig, dat wij het socialisme aan het Nederlandse volk weer zó laten zien, dat het de beweging inhoud geeft en dat de mensen er wat warm voor worden. Ik sta hier in Amsterdam en denk nu vooral aan de linkse krachten, die daar werken. Ik werk vooral in Oost, in de arbeiderswijken. „De Waarheid” heeft op een ontzaglijke wijze gewerkt, maar ik wil niet zeggen, dat daar nu zo ontzettend veel muziek in zit. Dat valt heus niet eens zo mee.

Wij zullen als socialistische beweging, en dat is de andere kant, en anderzijds ook aansluitende bij wat De Roos heeft gezegd, rekening moeten houden met een aantal arbeiders, die op het ogenblik de dingen nog niet scherp voor zich zien. Dat betekent, en zo staan wij zeker als die terug komen, dat een radicale socialistische beweging noodzakelijk is. Met radicaal bedoel ik dit: wij hebben de tijd gehad — ik zat daar zelf midden in —, dat, als ik in de kerk „rood” genoemd werd, dit betekende, dat je een stuk achteraan kwam. Op het ogenblik is het zo, dat als je niet een beetje rood bent, je niet iets vóór hebt, maar juist iets tégen. Men wil nu eenmaal, dat je op de een of andere wijze een beetje rood bent. Alle mogelijke mensen noemen zich socialist. Dat betekent voor ons toch wel, dat wij heel klaar en duidelijk moeten zeggen wat *wij* onder democratisch socialisme verstaan, zowel onder democratie als onder socialisme. Als dat zou gelukken, dat het dus niet alleen een vaag begrip is, maar concrete inhoud krijgt, dan moet duidelijk worden gemaakt, dat het inderdaad gaat om een radicale verandering, een wezenlijke omstelling van de grondslagen van ons maatschappelijk leven, zodat wij niet iets vernieuwen aan de politieke bovenbouw, maar wezenlijk dingen veranderen in de onderbouw. Dat betekent het beschikkingsrecht van de gemeenschap over de grond en de productiemiddelen, zodat deze niet meer in handen van enkelingen blijven. Dat moet dus duidelijk worden gemaakt, anders krijgen wij geen vat op de mensen. Dat moet betekenen, dat er op veel groter schaal dan tot heden het geval was, voorlichting komt.

In Amsterdam heb ik het gevoel, dat wij veel te weinig laten zien, dat wij er zijn, veel en veel te weinig. Ik zei daar straks iets van de communisten, maar ik geloof, naar buiten gesproken zit er in onze socialistische beweging op het ogenblik veel te weinig muziek. Het slaat niet aan. En ik zou zelfs willen zeggen, wat „Het Vrije Volk” betreft — ik hoop niet, dat men dit al te zeer zal beschouwen als de critiek van een zuigeling — en ik weet ook, dat men zeer weinig ruimte in de krant heeft — maar ik zou toch willen zeggen: daar zit als propaganda te weinig muziek in. Het is eigenlijk veel te tam en veel te mak. Er moet, en dat bedoel ik niet in de vlakke zin, maar er moet toch wel degelijk rekening gehouden worden, naast de prin-

cipiële voorlichting, ook met de sentimenten, die er leven, anders schieten wij ons doel volslagen voorbij.

Ten opzichte van die voorlichting nog dit: in „Het Vrije Volk” is gezegd, dat sommigen gedacht hebben, dat wij zijn toetgetreden als mensen, die eigenlijk de gehele klassenstrijd zouden afwijzen. Dat is zeker niet het geval bij ons. Ik sluit mij bij Drees aan en zeg, dat wij van Marx in dat opzicht veel geleerd hebben. Ik zou haast willen zeggen: wij zijn door dien Zwitserschen theoloog van de antithese afgekomen, maar wij zijn het socialisme binnengekomen eenvoudig door de beweging, waarachter Marx stond. Wij hebben veel van hem geleerd en bij de voorlichting zal dat niet verwaarloosd mogen worden. Een ontleding van de maatschappelijke verhoudingen is eis. Ook degenen, die van kerkelijke kant komen, zullen wij niet alleen winnen door een beroep te doen op wat sociale welwillendheid. Het is bij velen, die zich socialist noemen aan de rechterkant van de S.D.A.P., een vergissing, dat het alleen maar gaat om sociale welwillendheid. Ik ben overtuigd, dat de machten van de reactie veel te sterk zijn — en ik sluit mij zelfs aan bij wat gezegd is: dit zit natuurlijk voor een deel ook nog achter bepaalde mensen, die in onze regering zitten — dan dat wij dit alleen met sociale welwillendheid kunnen oplossen. Er zijn sociale belangentegenstellingen. Ik weet, dat de klassenstrijdtheorie wat schematisch is, maar dat de klassenstrijd een feit is en dat de rechtsstrijd, waarover Banning sprak, toch telkens als klassenstrijd gevoerd zal moeten worden, staat ook voor ons onomstotelijk vast. Die strijd willen wij meestrijden. Wat de mensen van de rechterkant betreft, moet niet alleen een beroep gedaan worden op sociale welwillendheid en rechtsbesef, maar moet daarnaast een zeer zakelijke ontleding gegeven worden, van het gehele maatschappelijk bestel van onze dagen met de achtergronden, want anders krijgen wij een maatschappelijke en economische ontwiching en verwatering van de S.D.A.P., die ook noodlottig zal zijn. Samenvattend zou ik willen zeggen: wanneer wij de verbreding krijgen, moet dat zijn een verbreding, waarbij wij links en rechts toch in het oog houden, omdat ik geloof, dat zowel links als rechts mensen zitten, die overtuigd socialist zijn en die hun plaats moeten vinden in de S.D.A.P. of de socialistische beweging, die komen zal. Ik had er behoefte aan, juist omdat wij van die kant komen, u dit ene te zeggen: dat wij eigenlijk het meeste voelen voor een zeer radicale socialistische beweging. Dat woord „radicaal” betrek ik dan op een socialisme, dat tegelijk democratie is, dat rekent met de beste tradities van ons Nederlandse volksleven, dat heel nuchter en zonder veel enthousiasme ons als orthodox-kerkelijken ook accepteert. Soms is men veel te enthousiast; ik had liever, dat men met die achtergrond meer rekening hield en er zich voor inzette ons volk weer te winnen.

Er is over de jeugd gesproken. Ik kreeg vorige week tegelijkertijd een paar brieven, één van iemand, die A.J.C.'er was geweest, de andere van iemand, die theologisch student was geweest. Zij hadden beiden in Duitsland gezeten. De vroegere A.J.C.'er schreef: „Ik doe er niets meer aan, want die hele A.J.C., met alles wat er aan vast zit, is toch maar voor-de-gek-houderij” en de theologische student

schreef hetzelfde, precies hetzelfde, over zijn theologische studie en zijn verlangen om dominee te worden. Als de S.D.A.P. op het ogenblik geen vat heeft op de jeugd, is dit een stuk schuld van de geschiedenis van de S.D.A.P., maar ook een verschijnsel, waar ons hele volk mee zit, omdat de jeugd door de oorlog en alles wat zij heeft meegemaakt ten opzichte van alle idealen, sceptisch en cynisch is geworden. Daar zitten wij aan alle kanten mee. Juist daarom is het zo noodzakelijk, dat wij in de socialistische beweging allen samenvatten, die nu voor de tijd — als ik over de eeuwigheid ga spreken, kom ik ook als dominee te voorschijn — een bepaald ideaal hebben (ik bedoel niet: een ideaal als levens- en wereldbeschouwing). Maar als het ons niet lukt de jongeren, zowel uit de A.J.C. en de hele arbeidersjeugd, die nog proletarisch is, als de werkelijke jeugd, een ideaal bij te brengen, het ideaal van die gerechtigheid, die wij zeer nuchter en zakelijk op maatschappelijk en politiek terrein willen verwezenlijking, dan kunnen wij theoretiseren, maar dan geeft het alles niets. Daarvoor hebben wij ons in te zetten en dan willen wij aan het P.B. vragen, aan die dingen leiding te geven en daarbij de geestelijke achtergrond in het oog te houden, en zich met alle kracht te werpen op een niet oppervlakkige, maar zeer wezenlijke propaganda voor het democratische socialisme, dat ook de jongere generatie voor de eerstkomende tientallen jaren warm maakt en waarvoor zij zich willen inzetten, opdat wij er in zullen slagen om als Christenen en niet-Christenen, als gelovigen en niet-gelovigen, als mensen van de kerk en mensen die nog nooit in de kerk geweest zijn, naast elkaar te staan, om voor de tijd, ieder van uit een geestelijke achtergrond (en dat is het gemeenschappelijke) datgene te verwezenlijken, wat wij als een zegen zien voor ons volk: het democratische socialisme.”

Vliegen: „Ik voel mij in deze vergadering niet alleen als een oude, maar ook enigszins als een ouderwetse sociaal-democraat. Er wordt gedaan, alsof er eigenlijk verwacht moet worden, dat alles is veranderd; alsof de Partij heel iets anders moet worden dan zij ooit geweest is. En dan rijst er bij mij een zekere twijfel, omdat de kwestie, waar het om gaat, toch altijd nog dezelfde is: de bevrijding van het proletariaat uit de klauwen van het kapitalisme. Het is het altijd geweest, en dat is het nog. Er is een stuk van die bevrijding verwezenlijkt. Er is, in wat Banning gewoonlijk met een zekere minachting noemt het „reformisme”, een en ander gekomen, dat de positie van het proletariaat wat heeft veranderd, maar de kern van de zaak is nog altijd dezelfde. Banning heeft straks gezegd: „Dat proletarische sentiment, daar moesten wij eigenlijk maar zo’n beetje uit”. Nu ben ik een van degenen, die door het proletarische sentiment in de beweging zijn gekomen. Banning stelt daar tegenover het rechtsbesef. Dat is voor mij geen tegenstelling. Dat is hetzelfde. Dat is precies dezelfde gedachte en hetzelfde gevoel.

Laat ik een paar woorden zeggen over de rede van Buskes, die mij eigenlijk beter beviel dan die van Banning. Hij heeft gezegd: de S.D.A.P. moet worden de verzamelplaats van al degenen, die het democratische socialisme willen, onverschillig wat zij wellicht op

ander gebied denken of voelen. Dat is het; daar ben ik het mee eens. Wanneer die zeven dominees met die gedachte bij ons gekomen zijn, dan spijt het mij alleen maar, dat het er nog maar zeven zijn. Ik had er liever wat meer gezien, en ik hoop, dat die nog komen. Maar wanneer men de tegenstelling maakt, zoals Banning dat doet, dan zou ik wel eens de vraag willen stellen: stel, dat die redevoering van Banning volledig voor het P.B. ligt en het P.B. in zijn vergadering daarover moet beslissen, daaruit practisch een conclusie moet trekken, dan geloof ik, dat er niet veel in zit. Ik geloof, dat het nog altijd neerkomt op het maken van propaganda, op het winnen van de arbeidersklasse, die men nog altijd niet helemaal heeft en waarvoor vooral de godsdienstige bezwaren ons steeds hebben in de weggestaan. Partijgenoten, de intellectuelen, die in de Volksbeweging als socialisten schijnen te zitten, zouden er bezwaar tegen hebben om tot de S.D.A.P. toe te treden, omdat de naam niet goed is? Nu hecht ik niet zo vreselijk aan een naam, ofschoon de naam van de S.D.A.P., ik zou haast zeggen meer in zijn afkorting dan in zijn volledigheid, mij zeer dierbaar is geworden. Vandaar, dat ik er ook bezwaar tegen zou hebben wanneer deze conferentie zou besluiten de naam te veranderen. Ik geloof, dat de naamsverandering van de Partij met de wil van de gehele Partij moet geschieden. De partijgenoten moeten niet plotse-ling morgen een briefje krijgen of in de krant lezen, dat wij nu anders heten. Dat gaat niet. Ik zal eventueel stemmen voor de motie van Amsterdam, om deze zaak uit te stellen tot het volgende Congres. Daar moeten nog woorden over gesproken, over geschreven worden. Banning heeft vooral gesproken over het geestelijk gezag. Laat ik zeggen, dat het geestelijk gezag in de S.D.A.P. steeds is geweest: wij zijn een beweging in dienst van de mensheid! Dat is de geestelijke ondergrond van onze Partij geweest. Of iemand daarnaast, buiten het maatschappelijk leven, buiten het werkelijk bestaan van de mensheid, over de kosmos en allerlei andere dingen bijzondere gedachten had, daar hebben wij ons nooit om bekommerd. Een feit is natuurlijk, dat in haar oorsprong de socialistische beweging in Nederland hoofdzakelijk bestond uit vrijdenkers, daar behoeven wij geen doekjes om te winden. Maar dat is al zo lang geleden, dat die gehele gedachte van gelovigen hier en ongelovigen dáár volkomen versleten is. Partijgenoten, nu kom ik tot een paar practische dingen. Die vraag wil ik nog stellen, dat het mij heeft gespeten, dat Banning ook niet even heeft verteld wat nu eigenlijk te verstaan is onder „personalistisch socialisme”, in welke zin dat iets anders is dan ons socialisme en in welke zin dat iets anders is dan individualistisch socialisme. Indien personalistisch socialisme zou betekenen het hoog houden van de persoonlijkheid, dan staat dit al lang in ons program, en wanneer het niet in ons program had gestaan, zat het toch in de gehele beweging.

Ik zou nog een paar vragen, practische vragen, willen stellen, die de regering betreffen. Ik stel er geweldig veel prijs op, dat de beweging, de S.D.A.P., van tijd tot tijd beschikt over de radio. Ik ben voor de oorlog een ijverig radiospreker geweest en heb daar altijd nog buitengewoon aangename herinneringen van. Ik meen ook te mogen opmaken uit de talrijke tekenen, die er uit het land kwamen van mensen

van allerlei richtingen, dat de radio een buitengewoon goed propagandamiddel is. Nu is de toestand op dit ogenblik zo, dat wij eigenlijk een gewoon socialistisch woord door middel van de radio niet meer horen. Wij horen een wijding — vandaag spreekt een dominee, morgen een kapelaan of misschien zelfs een pastoor —, maar het eigenlijke woord, zoals wij dat vroeger door middel van de Vara hoorden, horen wij niet meer. Nu stel ik niet zoveel prijs op het terugkeren van die vier bijzondere omroepverenigingen, maar één ding is heel goed te organiseren van regeringswege, dat de radio op sommige tijden namelijk beschikbaar is voor de verschillende, zeg dan geestelijke stromingen in het volk, wanneer dan ten minste de socialistische beweging ook onder de geestelijke stromingen wordt begrepen. Die radiokwestie is op het ogenblik zeer actueel, want ik geloof, dat dit zeer grote invloed heeft.

Een tweede opmerking, die ik wilde maken, is, dat wij moeten oppassen met voortdurend te doen alsof wij de socialistische verwezenlijking tegemoet gaan, en daaruit te besluiten, dat dan dadelijk het peil van de welvaart van het volk zo zal worden verhoogd. Dat is in onze verarmde wereld niet mogelijk. Het is het noodlot van grote hervormingen, dat in de regel de behoefte eraan het grootst is na catastrofes als een oorlog, wanneer de mogelijkheid juist het kleinst is. Daarom geloof ik, dat wij er verstandig aan zullen doen het volgende te bedenken, wanneer wij propageren, dat dit of dat gesocialiseerd moet worden. Wij hebben nu gehoord, dat De Nederlandse Bank gesocialiseerd zal worden. Ik geloof, dat socialisatie van De Nederlandse Bank op het welvaartspeil van de arbeidersklasse geen invloed zou hebben, maar toch is het goed, dat het gebeurt. Het grootste gedeelte van het mijnwezen in Nederland is in handen van de gemeenschap, en het andere kan er natuurlijk nog bij komen, het moet er nog bij komen, maar buitengewoon grote invloed op het welvaartspeil van de arbeidersklasse in haar geheel zal ook dat niet hebben. Wel zal dat het geval zijn, wanneer wij komen aan de grond, aan de voornaamste productiemiddelen, zoals dat in ons program heet. Laat ons echter oppassen, dat wij geen verwachtingen wekken, die op teleurstellingen uitlopen; daar hebben wij in de lange geschiedenis van onze Partij veel te veel slechte ervaringen mee opgedaan.

Nu een paar kleine vragen. Er wordt over verkiezingen gesproken. Nu ben ik als lid van het Centraal Stembureau — op het ogenblik ben ik zelfs waarnemend voorzitter; U moet mij niet voor zo min aanzien — met de techniek van verkiezingen nogal op de hoogte en ik kan mij volkomen begrijpen, dat de regering wel aarzelt om een bepaalde tijd te noemen. Het is niet eenvoudig om voor $4\frac{1}{2}$ miljoen mensen — want het aantal kiezers in Nederland zal ongeveer $4\frac{1}{2}$ miljoen bedragen — het nodige materiaal te vinden en om daar een organisatie voor te maken, zodat die mensen allen naar de stembus kunnen komen, na de nodige voorlichting. Ik begrijp dus heel goed, dat men niet komt tot het noemen van bepaalde data, maar één ding wil ik wel tot de regering zeggen: zodra het maar even mogelijk is, moet het gebeuren, want er is een zekere ontevredenheid, juist uit democratisch gevoel, in de grote massa van het volk, dat men nog niets te vertellen heeft. Het is eigenlijk nog precies zoals toen de Duitsers hier waren. Je kunt

wel eens praten over de verschillende dingen; natuurlijk, het spreken er over is nu vrij en je hoeft niet meer te kijken naar je buurman, of die het soms hoort, maar effect heeft het praten tot op dit ogenblik niet. Dat kan zich alleen uiten door middel van de stembus en dus zou ik haast zeggen: doe open de stembus; het volk staat er voor open. Het is iets, dat zeer nodig is voor de goede verhouding tussen de regering en het volk. Ik hoop, dat de uitkomst zo zal zijn, dat de regering, zoals die is samengesteld, kan aanblijven. Mochten er enige veranderingen nodig zijn, laat het in vredesnaam geen veranderingen zijn in minder socialistische geest, maar de regering zal zich ook eerst krachtig en sterk kunnen voelen, ook wat betreft de plannen voor socialisatie, als zij weet, dat de meerderheid van het volk achter haar staat.

Een paar technische vragen, tot den minister van Binnenlandse Zaken of de regering te richten: De communisten noemen zich nu democratisch en willen deelnemen aan het opbouwende werk. Ik geloof, dat wij daarvoor de deur wagenwijd open moeten zetten. Wanneer er ergens een communistische meerderheid is in een gemeenteraad, dan zou ik de regering willen aanraden: benoem daar ook een communistischen burgemeester. Als het opbouwende element in die partij sterk genoeg is, dan zullen zij het goed doen, en doen zij het verkeerd, dan zullen wij er wel de vinger op leggen. Ik houd niet van het sluiten van deuren, voor welke volksgroepen ook. Ik ben ook indertijd opgekomen tegen de aansporing om de N.S.B. te vervolgen door middel van gevangenisstraffen en dergelijke; daar heb ik nooit wat voor gevoeld. Maar versmelting, samenvoeging en samen in verwarring brengen van de arbeidersklasse door een soort van samensmelting of zodanige samenwerking, dat men in den lande de opinie krijgt: „Dat is maar één pot nat”, daar moeten wij niet aan. Wij zijn nu eenmaal anders geaard dan de communisten. Ik heb het gevoel, dat communisten toch hoofdzakelijk een destructief element zijn: zij weten veel beter wat zij niet willen dan wat zij wel willen, en zij zijn veel beter geschikt voor afbrekers dan voor bouwers. Maar laten zij het zelf, wanneer het anders is, bewijzen, en tegen de deelneming van het communistische element in het bestuur van stad en land heb ik geen enkel bezwaar, al ben ik het niet eens met het artikel van Matthijssen in „De Baanbreker”, die er de regering min of meer een verwijt van maakt, dat in het ministerie, dat wij hebben, niet twee communisten zijn opgenomen, één met en één zonder portefeuille. Ik geloof, dat dat verkeerd gezien is.

Laat ik besluiten met de hoop uit te spreken, dat de partij-organisatie zeer spoedig in staat is om een Congres te houden, waarin, naar ik hoop, de nieuwe elementen, die in de Partij zijn gekomen, zich kunnen laten horen, en zo duidelijk laten horen, dat wij uit hun redevoeringen practische conclusies kunnen trekken, dat wij tot de conclusie kunnen komen: „Nu gaan wij dit en dat doen”, want redevoeringen zonder conclusies, zonder practisch uitvoerbare conclusies, daaraan hebben wij ten slotte betrekkelijk weinig. Door mijn lange jaren partijbestuurderschap stel ik grote prijs op het soort redevoeringen, waaraan je wel wat hebt. Ik hoop, dat wij nog veel van zulke redevoeringen krijgen, maar zij moeten nog komen.”

Mevrouw Weersma—Van Duin: „Veel van wat ik had willen zeggen, is op voortreffelijke wijze gezegd door pg. Buskes en daarom zal ik kort zijn. Maar ik zou toch graag een lans willen breken voor het behoud van de A in onze naam en daarvoor sluit ik mij aan bij iets, dat o.a. door Buskes is gezegd: Indien veel nieuwe leden tot onze Partij zouden komen uit andere kringen, zou het goed zijn als zij ook iets beseften van de historische achtergronden van onze beweging. Wanneer wij mensen van de twintigste eeuw boeken lezen als Plato's „Staat” of „Utopia” van Thomas More of een van die andere socialistische staatsromans, dan stelt men zich altijd weer de vraag: hoe hebben de schrijvers van deze boeken zich eigenlijk voorgesteld, dat de ideale staat zou komen? Het antwoord hierop is: blijkbaar hebben zij er zich nooit rekenschap van gegeven. Als wij ons nu de vraag stellen: hoe komt men tot de ideale staat, dan denk ik aan Marx. Hij heeft niet alleen gezegd, hoe de toekomst zal moeten zijn, maar hij heeft zich vooral gericht op de wording van de nieuwe gemeenschap en daarbij de gedachte uitgesproken, die eigenlijk adembenemend is. Hij vond in zijn tijd een arbeidersklasse, die leefde in slechte woningen, verstoken van alle cultuur, die zich ternauwernood behoorlijk kon kleden. Marx is toen gekomen tot de grootse conceptie, dat het die onderdrukte arbeidersklasse zelf moest zijn, die zou voeren naar een nieuwe, hogere gemeenschap, die zichzelf zou veranderen in een levend deel van een cultuurmaatschappij. En dat dat is gelukt, hebben wij zeker te danken aan de kracht en de energie, aan de toewijding en de offervaardigheid van deze onderdrukte arbeidersklasse. Daarom is het van zoveel belang, dat in de naam van onze Partij die A staat. Niet alleen dat daardoor de naam gemakkelijk is uit te spreken — de naam is inderdaad zeer rhythmisch —, maar het is een historische waarheid, een historische werkelijkheid.

Het is alleen mogelijk geworden door de strijd van de arbeidersklasse, dat het socialisme ook geworden is een gemeenschappelijk doel van een groot deel van het gehele volk.

Dan voel ik dat als een soort ontrouw aan die arbeidersklasse, die dat met grote opofferingszin en grote kracht en waardigheid heeft gedaan. Daarom zou het jammer zijn, als de A zou moeten verdwijnen om nieuwe leden te trekken, en ik zou het veel meer op prijs stellen, wanneer het P.B. in het overleg, dat het zal hebben met de nieuwe groeperingen, zou kunnen zeggen: „Wij stellen buitengewoon veel prijs op het behoud van de A, en wel om twee redenen: 1e. omdat wij nog altijd het proletariaat, zoals het nu is geworden, beschouwen als een buitengewoon belangrijk fundament van onze Partij; en 2e. omdat wij daarin zien een bewijs van trouw aan dat grootse werk, dat in het verleden door dat proletariaat is verricht”.

In de tweede plaats zou ik antwoord willen geven aan pg. Banning. Misschien is dit eigenlijk meer de taak van Drees, maar het kan misschien ook prettig zijn, als er uit de conferentie zelf iets over gezegd wordt. Banning verwijt ons, dat wij nalaten ons te bezinnen op onze geestelijke grondslagen. Als hij bedoelt, dat wij deze geestelijke grondslagen niet tot uitdrukking hebben gebracht, heeft hij misschien gelijk. Maar hij heeft geen gelijk, als hij zegt, dat zij er niet zijn en dat wij daarmee gefaald hebben. Daartoe noem ik de ruime

vrijzinnigheid, ons besef van geestelijke vrijheid, en dat is uitgedrukt in het Programma van 1937. Wij zijn eigenlijk in de grond altijd geweest een vrijzinnige partij in deze zin, dat wij geloven, dat de waarheid niet ergens kant en klaar voor ons ligt en niet kan worden gegeven door de een of andere instantie, maar iets is, dat steeds weer veroverd moet worden door onze eigen denk- en gevoelsarbeid, en ook, doordat wij voortdurend rekening houden met de inspraak van ons geweten. Dat is de grondslag van al ons werk en daaruit vloeit voor ons de grote liefde voor de gemeenschap en onze grote eerbied voor de menselijke persoonlijkheid voort. In deze zin heeft ook pg. Buskes, en ik hoop anderen met hem, zich bij ons aangesloten.

Wij staan op het standpunt, dat het in onze Partij mogelijk moet zijn over alles te denken, te spreken en alles te onderzoeken en te kunnen aanvaarden, maar ook andere meningen dan de onze worden aanvaard, mits met behoud van de eerbied voor de morele waarden: liefde, gerechtigheid. Dat is de grondslag, waarvan ik meen, dat wij geen afstand kunnen doen. Ik geloof niet, dat wij een Partij moeten worden, die ruim open staat voor de arbeiders van alle richtingen. Ook in ons land zijn richtingen, die geen geloof hebben in deze geestelijke vrijheid, en die menen, dat wij gebonden moeten zijn door uiterlijk gezag, b.v. kerkelijk gezag of het gezag van de staat. Deze stromingen kunnen, dunkt mij, op den duur niet met ons samenwerken in één Partij. Daarvan moeten wij ons goed rekenschap geven. Er zijn veel partijgenoten, die menen, dat het nu uit is met de kerkelijke partijen en met het geloof in de isolatie, een isolatie, die niet wij, maar zij gewild hebben. Het ging meer speciaal om de Katholieke arbeiders. Zij stellen zich voor, dat de Katholieke Partij terug komt van het geloof in de eigen isolatie en weer temidden van het volk in elk opzicht zal staan. Ik geloof dat niet. Ik geloof, dat er geen tijd is geweest, dat de Katholieken meer gebonden waren aan de kerk en de clerus dan nu, en dat er nog altijd is het geloof in de waarheid, die zij slechts kunnen ontvangen door de hand van de kerk, dat sterker leeft dan ooit. Wanneer deze partijen met ons zouden samenwerken in één groot geheel, zouden wij niet anders kunnen doen dan verworden tot een neutrale partij, die alleen het maar eens mag zijn over bepaalde zakelijke dingen, over socialisatie e.d., maar die niet meer kan zijn het geestelijk tehuis voor onze arbeiders. Men kan het er, zoals pg. Buskes, niet over eens zijn waar de oorzaken liggen, dat de Partij ook een geestelijk tehuis moest zijn voor de arbeiders, maar zij was het en zij zal het moeten blijven, omdat er op het ogenblik voor onze arbeiders geen ander geestelijk tehuis is. Wanneer wij op aandrang van onze nieuwe partijgenoten zouden moeten verworden tot een neutrale partij, dan zou ik dat een zodanige verarming vinden van ons geestelijk leven, en een zo grote ontrouw aan onze arbeiders, dat het een ongeluk van de eerste orde zou zijn. Veel liever zie ik dan, dat naast onze Partij andere socialistische partijen staan met andere geestelijke grondslagen, dan dat dit geheel zou moeten gaan ten koste van de culturele inslag van onze eigen Partij."

De Voorzitter: „Het P.B. is bereid de motie van Amsterdam over te nemen, om de behandeling van de naamsverandering uit te stellen tot het Congres.” (De vergadering gaat hiermee accoord).

Van Kuilenburg: „Ik zou naar aanleiding van de redevoering van Drees het volgende willen opmerken: ik geloof, dat wij ons uit volle overtuiging kunnen plaatsen achter deze regering en ik sluit mij in dat opzicht dus gaarne aan bij wat de Voorzitter en Drees daarover hebben gezegd, maar toch geloof ik, dat deze regering op het ogenblik in een veel gevaarlijker positie verkeert dan op deze conferentie tot uiting is gekomen, het gevaar n.l. van een niet klaar en duidelijk staan.

Wij hebben in het begin gezien, dat de regering enige besluiten heeft medegedeeld, die in de pers zijn gepubliceerd, en direct daarop moest worden medegedeeld, dat dit moest worden ingetrokken. Daar was ten eerste het besluit inzake de radio-omroep en de verschijning van de radio-omroepbladen. Dit besluit was verschenen en de bladen waren uitgekomen krachtens een goedkeuring van de regering. Kort daarop worden zij weer ingetrokken. Vanzelfsprekend is op het ogenblik in de kringen van de oude omroepverenigingen de ontstemming groter dan ooit te voren. Daar was verder de benoeming van Mr. Mijksenaar tot chef van de regeringspersdienst. Dit wordt in de pers medegedeeld en kort daarop komt er plotseling weer een ander voor de dag. Daar was ook de verschijning van de Nationale Rotterdamse Courant. De Nationale Rotterdamse Courant komt uit en een paar dagen later komt de minister van Binnenlandse Zaken mededelen, dat dit besluit tot herverschijsning berust op onvolledige informatie. Vanzelfsprekend heeft dit grote ontevredenheid te weeg gebracht in de kringen van de illegaliteit en de vroegere illegale pers. Naar mijn mening is daarom het gevaar niet denkbeeldig, mede in verband met wat ik nog ga zeggen, dat deze regering, die een uitstekend program heeft, als zij niet oppast, struikelt over misverstanden. Het ergste is dat gebleken naar aanleiding van de rede van den minister-president over het vrijlaten van een aantal N.S.B.-ers. Vrijdagavond spreekt Schermerhorn „op de brug”. Zaterdagochtend komt er in Amsterdam een extra-editie uit van „De Waarheid” en begint een ontzaglijke perscampagne in ons land. Een groot deel van het volk is ongerust. Het orgaan, waarover de regering beschikt, de regeringsvoorlichtingsdienst, en de regeringspersdienst, blijven zwijgen, zodat de indruk wordt gewekt, dat Schermerhorn, die geen cijfers had genoemd, inderdaad tot het getal van 60.000 kwam. Een week, neen, volle acht dagen later komt Schermerhorn in Rotterdam en komt vertellen dat die cijfers een leugen zijn, dat de regering dat in het geheel niet heeft bedoeld en een dergelijke campagne niet neemt. De regering had deze campagne niet zelf te nemen: als zij beschikt over een goed functionerende regeringsvoorlichtings- en regeringspersdienst, moet zij zorgen, als Zaterdagsochtends een extra-editie van „De Waarheid” uitkomt met dergelijke sensationele mededelingen, dat Zaterdagavond de hele Nederlandse pers weet, dat dat gelogen is. De verklaring van Schermerhorn in Rotterdam is alleen maar opgenomen in de plaatselijk

verschijnende Rotterdamse pers en in de rest van het land bleef de agitatie voortgaan. Nu verschenen Dinsdag, dat is dus nadat de campagne bijna drie weken loopt, komt eindelijk de regeringspersdienst naar voren en komt zeggen: „Ja, inderdaad, er zijn onjuiste cijfers gepubliceerd; daarvoor is de regering niet verantwoordelijk”, en dus is deze campagne voor het belangrijkste deel overbodig geweest.

Ten aanzien van het advies van de Nationale Advies Commissie betreffende de verkiezingen gebeurde er weer een nieuw ongeluk. Wij kunnen daarvoor de regering en zelfs den chef van de regeringspersdienst niet aansprakelijk stellen, want het was een afschuwelijk misverstand.

Voor het gevoel en de opinie van het Nederlandse volk kunnen wij echter niet in die misverstanden blijven zitten, omdat de Nederlandse pers door gebrek aan ruimte en om andere redenen nog niet zo goed functionneert als iedereen graag zou willen. De ene avond verschijnt in de Nederlandse pers het bericht, dat de N.A.C. adviseert de raadsverkiezingen te houden in December en de verkiezingen voor de Tweede Kamer in April. Prompt daarop komt de regeringspersdienst in een communiqué zeggen: „Daar komt niets van in, want er zijn zoveel grote moeilijkheden, dat wij daaraan niet kunnen beginnen; dat gaat niet door”. „De Rotterdammer” schrijft een verontwaardigd protest daartegen; iedereen staat op zijn achterste benen, en dan krijgen wij te horen: ja, die mededeling van kapitein Brugmans is al dagen voordien afgelegd en door diverse misverstanden is zij niet tijdig aan de Nederlandse pers doorgegeven en is zij pas via Reuter — dus de buitenlandse berichtgeving — in de Nederlandse pers verschenen. En dat geldt dan een zo actuele, brandende Nederlandse aangelegenheid! Het spreekt vanzelf, dat daardoor de onrust onder het Nederlandse volk blijft en — ik zeg het scherp — dat daardoor het gevaar bestaat, dat deze regering, die het zo zuiver bedoelt, die onrust niet alleen niet kan wegnemen, maar op den duur als het ware het aanrakingspunt met het Nederlandse volk niet vindt. Ik wil nog verder gaan: ik ben van mening, dat de regering niet alleen zich moet bepalen tot het tegenspreken van onjuiste berichten, maar dat zij door een juiste en klare voorlichting ook een campagne in een bepaalde richting moet stimuleren. Dit zou b.v. moeten gebeuren ten aanzien van het snel houden van verkiezingen.

Over dit punt heerst een geweldige onrust en ongeduld bij de communisten, die deze regering al voor een deel uitmaken voor reactionair en die, zoals ik in „De Waarheid” gelezen heb, mededelen, dat Drees het nodig heeft om zijn radio-redevoering over de Rotterdamse havenstaking te laten begeleiden door het geluid van machinegeweren en licht geschut; zij menen, dat zij de grote dienaren zijn van de democratie en de vrijheid. Waarom laat o.a. de voorlichtingsdienst niet eens aan de Nederlandse pers weten, hoe het nu staat met het tijdstip, waarop in het buitenland de verkiezingen worden gehouden? Zij zou dit b.v. kunnen doen ten aanzien van Frankrijk, waar de communisten een beduidende invloed hebben (ik heb in „De Rotterdammer” gelezen, dat zij daar Zondag het millioenste lid heb-

ben ingeschreven); zij zou dit ook kunnen doen voor België, waar men een jaar en acht maanden na de bevrijding verkiezingen gaat houden, en voor Bulgarije. Romein schrijft b.v. in „Het Parool”, dat de verhoudingen en de verkiezingen in Bulgarije — en ook in diverse Balkanlanden — zo ideaal zijn, terwijl onze partijgenoot de Engelse minister van Buitenlandse Zaken, Bevin, verklaart, dat hij niet gediend is van comedies als in Bulgarije dreigden opgevoerd te worden. Kort samengevat: ik zou willen, dat de regering haar klemmende bezwaren tegen overijld te houden verkiezingen kenbaar maakte, zodat men weet, dat zij niet behoort tot een groep reactionnair, maar dat zij, evenals België, Frankrijk en andere landen, die ons omringen, tijd en gelegenheid moet hebben om deze zaak inderdaad grondig voor te bereiden. Het sterkste is wel, als wij b.v. lezen in de manifesten, waarin de heropricting — voor de zoveelste maal — van de communistische partij wordt aangekondigd, dat men zal proberen in de loop van de maand December een congres te houden; zo moeilijk is het dus om het onderlinge contact en het centrale contact tot stand te brengen! Ik zou zeggen: wij moeten in Nederland beschikken over een regeringspers- en voorlichtingsdienst, die inderdaad in dat opzicht door een juiste en snelle voorlichting de bedreigers van de regering — vooral als zij zich aan onjuistheden te buiten gaan — lik op stuk geven.

Ik heb dat gemis ook zeer sterk gevoeld bij de havenstaking in Rotterdam. Ik ben het volledig eens met de opvatting, die de regering er over huldigt en ik heb het mij tot taak gesteld, dat ook — niet alleen in Rotterdam, maar ook voor de partijgenoten in de plaatsen in Zuid-Holland — uit volle overtuiging te verdedigen. De wijze echter, waarop de regeringsvoorlichtingsdienst in gebreke gebleven is, heeft mij herhaaldelijk geërgerd. Als ik op mijn tochten in het Noorden van het land of buiten Rotterdam kom, dan is het op het ogenblik zo, dat de Rotterdamse havenarbeiders als de rotte kool bij de groentevrouw staan aangeschreven; mijn standpunt is: laten wij desbetreffend voorlichting geven, ook al zijn wij het met hen oneens. Er is b.v. midden in de eerste havenstaking een communiqué verschenen van iemand van het Militair Gezag, volgens wien de Rotterdamse bootwerkers iedere dag 140 kilo levensmiddelen stelen, omdat er 12 pct. van de lading ontbreekt. Dan is het de taak van de regeringspersdienst, juist in dat volle gevecht, om dat onmiddellijk tegen te spreken, want het zijn kletspraatjes van een man, die zeer demagogisch een communiqué in elkaar draait en aan de Nederlandse pers geeft. Later is gebleken, dat het zó is: als een schip ergens ter wereld naar Rotterdam vertrekt en het wordt gelost in Rotterdam, dan is er 12 pct. manco; daar is dan van alles bij, vooral de schade, opgelopen door de ergerlijke behandeling van de stuwadoors, ook in Rotterdam. Juist als men dan staat in een zeer dramatisch meningsverschil tegenover de arbeiders, moet de regering, ergo de Regeringsvoorlichtingsdienst, er scherp op laten toezien, dat elk in de strijd gebruikt argument waar is. Wij hebben ook geen behoefte aan veel commentaar uit werkgeverskringen; de werkgevers in de Rotterdamse haven worden nog steeds door de massa van het volk gewantrouwd. Dat heeft zijn redenen en zijn oorzaken. Wij moeten snel weten het standpunt van de regering.

Als er, wat ik niet hoop, een conflict zou kunnen komen ook in de metaalindustrie, dan hoop ik, dat de regering inderdaad ervoor zal zorgen, dat door een juiste voorlichting en krachtig ingrijpen misverstanden worden voorkomen, want, partijgenoten, ik geloof, dat wij snel en goed inderdaad naar een juiste voorlichting weer toe moeten. Die voorlichting, ook van de Regeringspersdienst, moet naar mijn mening ook nog een andere positieve inslag hebben. Als ik b.v. denk aan de rede van pg. Vos: „In de eerste versnelling”; een bemoeidigende rede aan de hand van een zeer grote hoeveelheid materiaal, dan zie ik hoe een aantal bladen daar direct op af gaan en dat, groot opgemaakt, weergeven. Dan wordt de stemming in positieve en in gunstige zin beïnvloed. Ik zou zeggen: ook te dien aanzien heeft de Regeringsvoorlichtingsdienst en de Regeringspersdienst een grote taak en als hij zelfs door gebrek aan ruimte in de bladen niet over voldoende plaats de beschikking krijgt, zal de regering met andere schriftelijke propagandamiddelen zich zo uitvoerig en zo goed mogelijk tot het Nederlandse volk moeten wenden.

De kwestie van de arbeidsschuwhheid is ook besproken. Partijgenoten, ik geloof, dat wij dienaangaande ons weer niet moeten bepalen tot de negatieve taak van te constateren, dat er een sterke mate van arbeidsschuwhheid is, want ook als deze vraag besproken wordt op openbare vergaderingen, krijgen wij herhaaldelijk te horen: „Ik wil wel, maar er zijn geen grondstoffen, geen kolen...” Ik geloof, dat het goed zou zijn, als b.v. de overheidspers stimuleert, dat duidelijk en klaar werd gezegd welk goed werk er is gedaan, b.v. bij het dichten van de Wieringermeer, waar grote groepen arbeiders uit Sliedrecht werken, en in Zeeland, waar ook grote groepen arbeiders aan het werk zijn. Ik zou zeggen: overal waar de opbouw krachtig moet worden aangepakt en resultaten worden bereikt, moet dat nu eindelijk ook eens uitgebazuind worden! Voor de oorlog hebben wij geleden aan een gevoel van minderwaardigheid. De afsluiting van de Zuiderzee was eigenlijk al zo'n beetje vergeten. Als er nieuwe bruggen enz. werden gebouwd, trok niemand zich daar iets van aan. Het is zelfs voorgekomen, dat ergens uit protest studenten 's morgens om zes uur zelf de feestelijke opening van een brug ter hand namen. Ik geloof, dat dit verkeerd is. Laat de regering vooral al het goede, dat er geschiedt, het volk duidelijk kenbaar maken, zodat inderdaad het vertrouwen en daardoor de rust terugkeren. Ik meen dit nog eens zeer nadrukkelijk onder de aandacht van pg. Drees te moeten brengen, omdat ik niet graag wil, dat de regering, die inderdaad zo dicht bij ons staat en zo goede bedoelingen heeft, over misverstanden en het gebrek aan contact met ons volk reeds bij het begin zou struikelen.”

De Voorzitter: „Er zijn nu nog vier sprekers. Ik kan mij voorstellen, dat veel van wat zij zouden willen zeggen, reeds door anderen is naar voren gebracht. Ik wil daarom voorstellen, niet dat men van het woord afziet, maar dat men zich goed ervan bewust is wat nu per se nog gezegd moet worden en zich dus tot de strikt noodzakelijke dingen beperkt.”

Ruitenberg: „Ik heb slechts één vraag: hier is eigenlijk niets gezegd over de vakbeweging. Er is een opzienbarend artikel verschenen in het Zuidelijke Parool. Daarin zijn harde dingen gezegd tot de vakbeweging. Het was van de hand van een partijgenoot. Ik kreeg daarvan inzage en heb er in het Friese „Vrije Volk” een artikel over gemaakt, dat geweigerd is; terecht, geloof ik, want het moest met de hoofdredactie worden besproken en die schreef terug, dat er binnenkort een artikel over kwam. Dat is alweer enige tijd geleden, maar het artikel is nog niet verschenen. Ik zou erg graag willen, dat wij over de positie van de vakbeweging iets hoorden en dat wij van uit de S.D.A.P., terwijl wij nu losstaan van de vakbeweging, de vrijmoedigheid hadden precies te zeggen hoe wij daarover dachten.”

Kruijt: „Wij zijn wat moe en daardoor verslapt de aandacht, maar op deze dag is wel gebleken, bij de hoogtepunten in de redevoeringen van Drees en Banning en Buskes en ook van mevrouw Weersma, dat hier het volle besef is van de grote betekenis van wat wij bespreken. Ik zou bijna zeggen: na 1894, het jaar van de oprichting van onze Partij, is er nooit meer zo'n buitengewoon brandend en belangrijk probleem geweest als wat wij nu moeten bespreken, omdat wij nu kans hebben met één sprong te komen tot een plotselinge uitbreiding van onze aanhangers en daarmee tot een snellere verwezenlijking van het socialisme. Dat legt natuurlijk een grote verantwoordelijkheid op ons allen, in de eerste plaats op onze vertrouwensmannen achter de groene tafel: zij zullen het gesprek moeten leiden. Maar het legt ook grote verantwoordelijkheid op ons. Nu heb ik in de afgelopen winter als evacuë nogal wat rondgezworven; dit heeft het voordeel gehad, dat ik mij van de stemming van de mensen goed op de hoogte heb kunnen stellen. Dan is er één ding, dat ik even wil zeggen: zoals wij bijeen zijn, zijn wij min of meer de staf van de Partij, althans van een deel er van. Ook die staf zal veel hiertoe kunnen bijdragen. Nu heb ik wel eens in vele afdelingen het gevoel gehad, dat men de verbreding van onze Partij, die zich demonstreert door toetreding van mensen, die vóór de oorlog geen lid waren, eigenlijk — ik leg niet de schuld op allen, maar op sommigen — min of meer passief ondergaat, en dat men de bezwaren, die er ongetwijfeld voor onze oudere partijgenoten aan verbonden zijn, niet enthousiast genoeg weerlegt. Wij zijn het allen met elkander eens; wij willen allen verbreding, want dat betekent verwerkelijking van het socialisme, maar aan die verbreding zijn geweldige psychologische moeilijkheden verbonden. Wij moeten de arbeiders mee krijgen, en wij zijn een volk met een sterk individualistische, ik zou bijna zeggen, zo nu en dan anarchistische mentaliteit. Dat is niet alleen bij de arbeiders; bij de intellectuelen is het even erg of nog erger. In tijden van verzet, als in de afgelopen vijf jaar, is dat een prachtige kwaliteit; in tijden van opbouw kan het een gevaar worden. Wij moeten daar tegen in. Nu is het natuurlijk struisvogelpolitiek, als men geen rekening houdt met de bezwaren, de stemming en de moeilijkheden. Men moet echter wel rekening houden met de stemming, die hier en daar heerst, en met de moeilijkheden, maar men moet er zich niet door laten leiden;

men moet er zelf leiding aan geven en men moet enthousiast er tegen in. Ik zou bijna willen zeggen tegen Hagen uit Brummen: Jantje gaat er niet uut; als hij maar aangepakt wordt, blijft hij.

Een tweede kwestie is deze: Drees heeft in zijn gedegen rede gesproken over de bezwaren van verzakelijking. Ik geloof, dat wij in zeker opzicht in de toekomst meer zullen moeten verzakelijken; ik geloof niet, dat dat bezwaarlijk is. Laten wij bedenken, dat wij zijn gekomen aan een moment, dat wij tot de constructieve bouw van het socialisme kunnen komen. Dat betekent toch wat! Wij hebben vijftig jaar lang het socialisme aan de verre horizon gezien, en het leek soms, of het hoe langer hoe verder wegschoof. Zouden wij bij de jeugd, ook voor die constructieve bouw van het socialisme — wij zijn een nuchter volk, dat van aanpakken houdt — niet genoeg enthousiasme kunnen wekken? Ik twiifel daaraan niet. Er zitten hier natuurlijk ook de geweldige moeilijkheden van de geestelijke grondslagen. Ik ben het ten volle met Banning eens, dat wij moeten komen tot bezinning op de geestelijke grondslagen. Dit is de grootste moeilijkheid. De moeilijkheid zit niet in de naam, niet in het program, niet bij de mensen achter de groene tafel, in het algemeen ook niet bij de mensen in de zaal; de moeilijkheid zit hierin — Drees zei het in zijn rede ook —, dat wij er per slot van rekening volkomen van doordrongen moeten zijn, dat het socialisme, dat geen levensbeschouwing is, dat voor 90% van onze aanhangers wel is. Dit probleem is al zo vaak aangesneden, dat gij kunt zeggen: „Zwijg er over”, maar er moet een oplossing komen. Ik weet natuurlijk, dat de oplossing gedeeltelijk in handen gelegd is van een commissie; alleen dit wil ik zeggen: ik zie, al zal dat niet in eens tot stand zijn te brengen, eigenlijk maar één mogelijkheid van oplossing; ik zou het willen noemen de Nederlandse oplossing: dat men onze arbeiders en onze intellectuelen, onze gehele aanhang, er van doordringt, dat de S.D.A.P. ten aanzien van een aantal diepere vragen zelf als partij geen antwoord kan geven. Men zou tegen hen moeten zeggen: „Gij moet hier echter wel over nadenken, want een mens, die over die diepe vragen niet nadenkt, staat zwak in moeilijke momenten. Daarvoor hebt gij de kerk.” Maar er zijn een groot aantal van onze mensen, die — althans in de eerste tijd — daarvoor zeker niet vatbaar zijn. Nu hebben wij de grote stroming van het humanisme. Wij zeggen vaak, dat wij een partij zijn, waarin naast het Christendom ook het humanisme als grondslag is gelegd. Het humanisme heeft echter nooit een organisatie gehad. Mij dunkt, dat het een dwingende consequentie is — en daarvan moeten wij ons overtuigen — dat zij, die het humanisme aanhangen, moeten komen tot een humanistische kerk. In wat voor vorm men dat wil kleden, doet er niet toe. maar het zou een humanistische kerk moeten zijn, die in precies dezelfde verhouding tot onze Partij staat als de vele kerken, waarvan de lidmaten ook lid zijn van de S.D.A.P. Dit kan niet door de Partij als zodanig worden aangepakt, natuurlijk, maar er zijn genoeg bekwame mensen in de Partij, die ook het vertrouwen genieten en die dat kunnen aanpakken. Ik geloof, dat dit, al is het niet onmiddellijk tot een oplossing te brengen, de enige mogelijkheid is, die wij kunnen volgen. Daarover behoeven wij geen besluit te nemen, maar wij moeten ons er over beraden en er over praten.”

Thomassen: „In verband met het late uur zal ik mij tot drie opmerkingen beperken: 1e. het onderwerp, dat al eerder ter sprake is gekomen, het „geestelijk klimaat”; 2e. de positie van de katholieken in de politiek, waar ook pg. Baan o.a. een opmerking over maakte; en 3e. de politieke consequenties van het betoog van pg. Banning, dat ik van ganser harte onderschrijf.

Wat in de eerste plaats het geestelijk klimaat betreft, zou ik willen beginnen met een publicatie van veertig jaar geleden, die ik niet in mijn eigen boekenkast vond, maar in die van mijn vader. Het betreft een publicatie van Troelstra: „Socialisme en Christendom”, een bijdrage over de verhouding van het christendom en het socialisme. Troelstra zegt hierin o.a., dat van christelijke zijde gewoonlijk wordt beweerd, dat het socialisme niet met het christendom is te verenigen. Hij betoogt dan wat daarvan de argumenten zijn en concludeert: „Men maakt van een maatschappelijke beweging, wat het socialisme is, een wijsgerig stelsel, wat het niet is, en tracht aldus de arbeidersklasse voor een onpartijdige beoordeling van ons willen en werken ongeschikt te maken”. In 1901 stond men met deze opmerking bij de kern van de zaak. De maatschappelijke beweging, die het socialisme is, is in de praktijk veelomvattend geworden. Van der Goes schrijft in een brochure in 1910 o.a.: „Wanneer wij socialisme nemen in zijn werkelijke zin, als samenvatting van het gehele proletariaat voor de mensheid, dan is het ongetwijfeld godsdienstloos”. Verder betoogt hij dan, dat de plaats van het proletariaat in de wereld van het kapitalisme wordt bepaald door zijn verrichtingen in het kapitalistische productieproces. Zodra de arbeider tot volledig besef van zijn economische en maatschappelijke positie is gekomen, vervallen voor hem de oorzaken, die een godsdienstige levensbeschouwing voortbrengen of bestendigen.

Tussen die twee polen in ontstond dat geestelijk klimaat, eigen aan de S.D.A.P., en op de dag van vandaag staan wij voor het probleem: hoe bouwen wij een politieke woning, die en de mensen uit het oude klimaat hun volle vertrouwen doet behouden, en ook aan de socialisten buiten onze kring het gevoel geeft: „Onder dat dak kan ook ik wonen?” Dat probleem heeft verschillende kanten. Het hangt o.a. samen met de eigenaardige en moeilijke positie van de Katholieken in de Nederlandse politiek. Dezer dagen zal van de pers komen bij een, ik zou bijna willen zeggen bevriende uitgeverij, een geschrift van een jongen Katholieken Brabander over het socialisme. (De Voorzitter: „Toch niet Geert Ruygers?”) Twee jaar geleden heb ik dat manuscript gelezen, niet wetende van wien het was. Van dat socialisme heb ik enkele partijgenoten toen gezegd: „Dat is ons socialisme”. Als dat nu gaat uitwerken, zal dit zonder twijfel niet dadelijk de gehele massa van de Katholieke arbeiders, georganiseerd in de Staatspartij, in onze richting brengen. Maar het zal ongetwijfeld voor een voorhoede de mogelijkheid openen van een socialistische partij voor mensen van verschillend geloof en verschillende levensbeschouwing. Dit brengt voor ons mee de opgave, te leren politiek samen te leven met deze groepering.

Wat betreft de positie van de Katholieken in de politiek, er is een uiting van een jongen Brabander, die mij heeft gezegd: „Voor ons is

het socialisme te beschouwen als de sociale ontplooiing van onze eigen, christelijke belijdenis". Partijgenoten, hier staan wij aan de wortel van het probleem. Wij moeten in één socialistische beweging mensen hebben met hun volle overtuiging. De oude uitspraak: „godsdienst is privaatzak" maakt een scheiding tussen godsdienstig en openbaar optreden. Volgens dit gezichtspunt kan men komen uit verschillende hoeken, maar men mag de motieven niet vergeten en zich niet laten afscheiden van de grond, waarin men wortelt. De mogelijkheid is in Nederland voorhanden de Katholieken zó te krijgen, maar dan ook zó alléén; een andere weg is er niet. Ik hoop, dat de komende onderhandelingen ertoe zullen leiden, dat zij in Nederland de weg naar het socialistische politieke tehuis zullen vinden, en dat wij hun de hand zullen kunnen toesteken.

Een derde opmerking, die bij de vorige aansluit en die ook gedeeltelijk het politiek klimaat raakt, betreft de kwestie van de culturele organisaties en hetgeen daarover is opgemerkt door pg. Agter. Wanneer wij gaan in de richting van een partij, die bewoonbaar is voor verschillende richtingen, ontroven wij dan niet bepaalde groepen van mensen hun geestelijk onderkomen? Ik zou willen zeggen, dat dit niet het geval is. Reeds vele maanden gedurende de oorlog is dit een punt van bespreking geweest in allerlei kringen en in de leiding van de meeste groepen uit onze culturele jeugdbeweging heeft men getracht een oplossing te vinden. Naar mijn stellige overtuiging is die oplossing gevonden. Het kan niet de bedoeling zijn over dergelijke ingewikkelde problemen hier uitvoerig te spreken, maar ik geef u de verzekering, dat zij, die op dit gebied werkzaam zijn geweest, er eenvoudig niet aan denken die mensen in de steek te laten, die hun culturele tehuis hebben gevonden in een van die culturele organisaties, maar dat zij met alle kracht er naar zullen streven een plaats vrij te maken, organisatorisch het werk voor te bereiden voor een gezonde culturele opbouw, ook voor mensen uit het buitenkerkelijke volksdeel, op daarvoor passende grondslagen, die in Nederland voorhanden zijn.

Een laatste opmerking betreft de politieke consequentie van het betoog van Banning. Het is inderdaad het geval, dat de taxatie van de mogelijkheden van samenwerking op en neer gaat, maar wij mogen ons daardoor niet laten leiden. Principieel is het waar, dat de S.D.A.P. krachtens haar eigen innerlijke ontwikkeling de mogelijkheid in zich heeft om een volkspartij te worden, ongeacht de vraag, hoe de naam zal zijn. Principieel is het waar, dat uit rechtse kringen, protestantse en katholieke kringen, en uit de voormalige middengroepen, uit al die groepen dus krachten naar het socialisme toestromen. Als dat principieel waar is, moeten wij hiervoor de politieke koers trachten aan te geven. Wij moeten vóór de komende verkiezingen een dusdanige vorm van samenwerking kunnen vinden, dat de koers van het kabinet-Schermerhorn het met vlag en wimpel wint. Als de leiding van onze Partij daarvoor een vorm zou kunnen vinden, dan zal al dat ongestadige, dat wij in de Volksbeweging vinden, gecoördineerd kunnen worden en mede-gericht op het bereiken van het doel. Men zal leren samenwerken bij het bereiken van dat politieke doel, dat tegelijk kan zijn de prijs voor het offer, om te komen tot

wat wij allen willen bereiken: de brede basis voor een werkelijk socialistische volkspartij."

Drees: „Ik heb vanochtend een beetje onbescheiden gebruik gemaakt van de tijd en ik zal nu trachten mij te beperken, opdat u ten minste niet te laat en moe van deze bijeenkomst weggaat. Ik geloof echter, dat wij straks toch uiteen zullen kunnen gaan met een helderder begrip van welke mogelijkheden er op dit ogenblik in Nederland politiek zijn, daarbij ook met een juister kijk op de onderlinge verhoudingen en de inzichten van de partijgenoten, die wel of niet in de Volksbeweging zijn.

Het is mij natuurlijk onmogelijk alle sprekers persoonlijk te beantwoorden of op alle opmerkingen in te gaan. U zult begrijpen, dat tal van beschouwingen zijn gegeven, die ik met volle aandacht heb gevolgd en ook met aandacht heb opgeschreven, waarmee wij ook in de regering nog wel eens ons nut kunnen doen. Er is op leemten en tekortkomingen gewezen, waarin inderdaad voorzien moet worden. U zult niet veronderstellen, als ik op een bepaald punt niet inga, dat het aan mij zou zijn voorbijgegaan. Ik geloof, dat het het beste is, als ik in hoofdzaak inga op enkele van de belangrijkste punten, die de verdere ontwikkeling raken. Vooral echter toch een antwoord over een aantal op zichzelf ook gewichtige, maar enigermate daarnaast staande punten.

De Wever heeft b.v. tegenover mijn opmerkingen ten aanzien van de mijnwerkers iets gezegd over de moeilijkheden en noden, die begrijpelijk maakten, wat zich in Limburg afspeelt. Hij heeft dat op uitnemende wijze gedaan en inderdaad de achtergrond gegeven, waartegen deze dingen te zien zijn, maar ik heb mijn opmerkingen ook niet als een aanval op de mijnwerkers bedoeld. Ik had ook andere categorieën kunnen nemen, waar zich hetzelfde probleem stelt, maar ik wil het wel zien in verband met de nood van ons hele volk. De mijnwerkers hebben grieven; op een bepaald punt is er gemis aan vertrouwen, maar zij moeten desondanks begrijpen, dat op dit ogenblik, waarop voor het gehele volk onze industrie weer op gang gebracht moet worden om in de allernodigste productie te voorzien, en er ook kolen moeten zijn om eenvoudig straks ten minste een beetje warm te hebben in de winter, na de afschuwelijke winter, die wij gehad hebben, zij als mijnwerkers zich hun verplichtingen tegenover ons volk als geheel bewust moeten blijven, zoals anderen op hun post natuurlijk. Er zijn te weinig mensen; er is te weinig gereedschap en mijnhout; er is zo'n beetje roofofbouw; men kan niet de volle productie verwachten, maar, zoals hij zelf toegeeft, zij doen bepaald — en ten dele bewust — minder dan zij zouden kunnen doen, ondanks de schreeuwende nood, waardoor werkelijk kolen een van de hinderpalen zijn, niet voor het herstel nog van de welvaart, maar voor het herstel van het eenvoudige normale leven van de mensen. Dan moet de regering proberen wat te doen en komt het puntenstelsel, waarbij de vrouwen de mannen in beweging zetten en zeggen: „Ik wil potten en pannen hebben, en kleren; ga aan de slag, want dan krijg je punten". Men zal moeten toegeven (en dat is in het geheel weer niet apart tegen de mijnwerkers), dat dat toch eigenlijk

geen houding is, dat de toestand in Nederland zo is, dat wij op die manier de arbeiders moeten trachten te kopen, terwijl die potten en pannen oneindig veel nodiger zijn in de verwoeste gebieden, waar zij niet kunnen staken. Dit is niet gezond. Men moet in algemene zin een verantwoordelijkheidsgevoel trachten te wekken en het besef, dat wij er heel anders voorstaan dan wanneer men zich richt tegen een onwilligen werkgever. De Wever zal natuurlijk toegeven, dat ten slotte in deze maanden voor de mijnwerkers heel wat is gedaan, dat belangrijke bedragen beschikbaar gesteld zijn voor pensioenen, dat een ingrijpende nieuwe bedrijfsorganisatie tot stand is gekomen en naar verhouding goede lonen worden gegeven. Werkelijk, men heeft zich toch inderdaad in deze maanden alles tezamen nogal uitgesloofd. Maar mij gaat het in hoofdzaak om deze grote kwestie: de verantwoordelijkheid van allen. Wij hebben dit ook gezien op een ander punt: toen de tarieven van de schipperij werden verlaagd. Die tarieven zijn heel hoog geweest. Na September 1944 werden zij enorm verhoogd, omdat er zo grote gevaren waren. Men kreeg een extra-toeslag voor het gevaar. Nu is van die gevarentoeslag een deel afgenomen. De eenheidsvakbeweging gooide zich meteen er op en trachtte de schippers op te zetten. Toch was het zuiver een kwestie van ondernemers, niet van arbeidsvoorwaarden. Zij trachtte de binnenschippers er toe te krijgen het werk neer te leggen, omdat de tarieven verlaagd werden. De verlaging was een vermindering van de gevarentoeslag van September 1944, maar volgens hen was het een benadeling van een bepaalde groep en dus moesten zij het werk neerleggen. Zo zijn er ook wel boeren, die zeggen: „Als de prijzen niet verhoogd worden, staken wij”. Het algemene besef moet in het volk gewekt worden, dat men er zo niet komt. Daar staat de absolute verplichting tegenover voor de regering om inderdaad wat gedaan kan worden ten behoeve van bepaalde bevolkingsgroepen, voor zover het enigszins redelijk is, ook te verrichten.

Een ander zeer belangrijk, maar enigszins naast de algemene discussie liggend punt is de annexatie. Als ik daarover moest gaan spreken, zou ik wel een onbescheiden beroep op de tijd van de vergadering moeten doen. Het is bekend, dat ik geen voorstander van annexatie ben. Ik heb dat aangeduid, niet uitvoerig gemotiveerd; al in de bezettingstijd was ik er niet voor. Ik geloof, dat het noch uit internationaal oogpunt, noch uit het oogpunt van werkelijk verder liggende Nederlandse belangen aanbevelenswaardig is. Zoals men weet, heeft de regering geen definitief standpunt ingenomen. De regering heeft het advies van een commissie gevraagd. Het is duidelijk, dat er in de regering een sterke stroming is, evenals in het Nederlandse volk, om wel in die richting te gaan. Ik ben mij daarvan bewust geweest bij de formatie. Ik heb dadelijk gezegd hoe ik er over dacht. Ik ben er hélemaal tegen, als er Duitsers mee geannexeerd worden, want wij moeten ons niet opzettelijk in de moeilijkheden steken van hier een nationale minderheid in te halen en een tweetalig land te worden; ik laat de Friezen buiten beschouwing, die ons ook al tot een tweetalig land maken, maar die daarom niet een ongewenste nationale minderheid zijn; integendeel, zij worden zeer op prijs gesteld. Maar het zou zo onpractisch en ondoelmatig mogelijk

zijn om aan de ene kant Duitsers, die in ons land zijn, uit te drijven (of hen niets te laten doen, zodat de Duitsers, die er blijven, voorzien worden van huisvesting en voeding, maar b.v. niet in de mijnen mogen werken) en hen aan de andere kant in enigszins groten getale in een nieuw gebied er bij te halen. Daar moet ik helemaal niets van hebben. Zodra men mijnen wil annexeren en landbouwgebied, neigt men er al gauw toe over er vrij grote groepen in te willen hebben. Daar sta ik zeer critisch tegenover, maar ik wil dat niet uitvoerig behandelen. Ik heb mijn voorbehoud gemaakt en dat blijft mijn oordeel, maar ik vind niet, dat wij ons daarom — nl. om de mogelijkheid, dat de regering een voorstel tot annexatie zou doen — geheel van de opbouw van Nederland zelf zouden moeten onthouden. Ik versta de homogeniteit in de regering niet zo, dat men per se over elk vraagstuk gelijk denkt. Zelfs niet als het een belangrijk vraagstuk is. Als men iets niet zelf behoeft te verdedigen, kan men zich tenslotte er bij neerleggen. Een Partij-standpunt zal in dezen zeer moeilijk zijn te bepalen, want het is volkomen duidelijk, dat men er binnen onze rijen, alsook in menige andere kring, zeer verschillend over denkt. Het enige, wat de redactie van onze krant kan doen, is er zo veelzijdig mogelijke informatie over te verschaffen, gegevens en beschouwingen te geven, maar de krant is in haar ruimte zeer beperkt; dat kan dus maar beperkt gebeuren.

De Roos heeft gesproken over de cultuur-kwestie uit een ander oogpunt dan waaruit ik deze behandelde. Ik heb het meer gehad over de gedachte, in welke moeilijkheden de staat zou raken, indien hij in de cultuur al te zeer een zelfstandig standpunt zou willen innemen. Ik ben overtuigd, dat in een gemengd land als het onze dit overwegend aan derden moet worden overgelaten, zij het met steun van de overheid. De Roos had het meer over de kwestie, wat de overheid dan financieel bereid is te doen. Hij had al weer moeilijkheden ervaren tussen grote gemeenten, die wat willen doen, en het Rijk, dat het betalen moet, want alle grote gemeenten, en vele kleine, zitten met enorme tekorten, zodat toch het Rijk het aan het eind zal moeten voldoen. Ik weet van de afzonderlijke punten, waarop De Roos zinspeelde, niets af. Ik kan wel zeggen, dat de regering in haar geheel, ook de minister van Financiën, op het standpunt staat, dat men voor de cultuur, dus ook voor het onderwijs, meer zal moeten overhebben dan vroeger, meer zal moeten weten te doen en willen doen en zich daarvoor offers zal moeten getroosten. Dat wil niet zeggen, dat we de zaak nooit uit een financieel oogpunt zullen bekijken, want als straks de begroting openbaar wordt — als deze ten minste tijdig komt, want ik heb er zelf geen voor 1945 gevonden voor mijn departement — en wanneer het aan het Nederlandse volk duidelijk zal worden welk deel van zijn inkomen het straks zal moeten betalen, als wij er uitscheiden met de bankbiljettenpers te laten draaien en de dingen uit onze inkomsten gaan betalen, omdat er anders een dolzinnige inflatie zou komen; als het Nederlandse volk zich bewust wordt op welk deel van ieders inkomen beslag zal moeten worden gelegd om te betalen, wat zal moeten worden voldaan, dan zal men nog wel eens even schrikken! Ik denk, dat er meer dan één begroting is, die alleen even veel vraagt als de gehele begroting voor 1940 deed. We behoeven niet te

vragen wat de militaire uitgaven zullen zijn, de werkloosheidsuitkeringen, de onderwijskosten; de kosten voor de wederopbouw, voor de levensmiddelenvoorziening. U kunt de begroting nemen, die u wilt. Men zal straks weer duidelijk moeten maken aan het volk, dat men, als men iets wil, er ook offers voor moet willen brengen.

Straks zal er strijd over het brengen van die offers gevoerd worden. Wij aanvaarden de gedachte, dat men voor de cultuur en voor het onderwijs, b.v. voor de positie van den onderwijzer, offers moet brengen, die nodig zijn om deze inderdaad een evenwichtige plaats in de Nederlandse samenleving te geven.

In dit verband kan ik misschien even een punt bespreken, dat meer in de sfeer van het culturele ligt. Het betreft de radio. Vliegen zei, dat we ook nu en dan voor de radio moesten kunnen spreken. Ik acht de toestand van de radio-uitzendingen op het ogenblik niet bevredigend, helemaal niet. Het gaat inderdaad niet om de vraag of er vier omroepverenigingen moeten komen of een nationale omroep, maar het gaat er om: welke nationale omroep? Verzorgt die enerzijds algemene uitzendingen, terwijl hij tegelijkertijd anderzijds ook verschillende groeperingen, niet alleen kerkelijke, maar ook maatschappelijke en geestelijke stromingen, het recht geeft zich te uiten? Dit komt nog te weinig tot zijn recht op het ogenblik. De gehele situatie is nog verward. Ik vind het inderdaad een eis van redelijk radiobeleid, dat men straks, als de stichting begint te werken, die vrijheid voor de verschillende groepen, ook voor ons, zal krijgen.

Van Kuilenburg heeft gewezen op een aantal tekortkomingen, die er zijn geweest of in de houding van de regering of in de voorlichting daaromtrent. Ik zal op de afzonderlijke punten niet ingaan. Er zijn inderdaad fouten gemaakt; er waren echter ook dingen, waar de regering onschuldig aan was. Als men zag de verwarring van het apparaat, waarin wij zijn terecht gekomen in ons land, dat in stukken is bevrijd en waar de meest verwarde verdeling van bevoegdheden bestond, waar je een regeling had in het Zuiden, die wij in het Noorden niet kenden en waarvan ik zelfs nu nog moeilijk de stukken kan krijgen, zodat ik niet altijd weet welke verordeningen M.G. had uitgevaardigd, dan kunt u wel begrijpen, dat er fouten gemaakt worden. Daarnaast staat de kwestie van de voorlichting. Ik meen, dat de regering hierin wel zeer ver gaat, in het zoveel en zo snel mogelijk geven van voorlichting. Maar er zijn natuurlijk nog gebreken. Ik geloof niet, dat men zover kan gaan als Van Kuilenburg zegt, dat wij b.v. bij een staking geen commentaar van de werkgevers moeten hebben. Dat verbieden wij natuurlijk niet. Werkgevers kunnen hun commentaar geven, evenals de drie samenwerkende vakbonden en de Eenheidsvakbeweging. De regering kan niet van dag tot dag polemiseren in haar officiële voorlichtingsdienst tegen wat er gezegd wordt; die dagelijkse discussie is niet iets, waarmede de regering zich moet belasten. Wij hebben toch veel gezegd; het gehele probleem is duidelijk gesteld van de kant van de regering, geloof ik. Maar ten slotte moet zij deze discussie ook buiten haar om laten verlopen.

In dit verband iets over de zaak van de N.S.B.-ers, omdat dat ook niet geheel ten onrechte beschouwd is als een zaak, waarin wel iets heeft gehaperd aan de samenhang van wat gedaan en gezegd is. Men moet

drie verschillende problemen onderscheiden. Het ene is, dat er recht moet gebeuren en dat er snel recht moet gebeuren. Daar ontbrak een heleboel aan. Dat is een volkomen algemeen vraagstuk buiten de kwestie van de vrijlating van tienduizenden, maar er was dikwijls niet voldoende onderzocht, als iemand werd gevangen gezet, en het berechten ging op jammerlijk langzame wijze. Daaraan waren wij tamelijk onschuldig, want men had al vele maanden geleden meer afdoende maatregelen moeten nemen. Er moet inderdaad weer rechtszekerheid komen, en dat er snel recht komt, daarover zal niemand van mening verschillen. Daarnaast is er het blijvende probleem, dat ons in zekere zin bepaald benauwt: hoe moet dit opgelost worden, het vraagstuk van ruim 100.000 mensen, die men eigenlijk niet weer in de samenleving kan gebruiken? Dat is een blijvend probleem. Wij zijn niet zo, dat wij hen dood kunnen schieten bij tienduizenden of in de gaskamers stoppen; het volk wil hen ook niet terug hebben; als men hen lang laat zitten en dan loslaat, zijn zij des te meer gedemoraliseerd. Het is een vraagstuk, waar geen eenvoudige oplossing voor is; een bevredigende oplossing komt niet, maar ook daaraan heeft Schermerhorn uiting willen geven als een probleem. Aan deportatie of emigratie naar Suriname of Nieuw-Guinea zitten ook moeilijke kanten, ook voor Indonesië. Het is een probleem, dat ons lang zal bezig houden. Daar tussen in lag het acute probleem: hebben wij de ruimte om hen deze winter op een enigszins menswaardige wijze te huisvesten? Daarover was een rapport van de kant van Militair Gezag, dat wij de ruimte niet hadden. Er werd gezegd: „Er moeten dus zóveel barakken worden bijgebouwd”. Ringers heeft gezegd: „Dan moeten wij kiezen; als wij zoveel barakken bouwen, kunnen wij in de verwoeste gebieden de woningen niet dicht maken”. Dat was het probleem. Terwijl over het vraagstuk advies werd gevraagd aan de N.A.C., is er door Schermerhorn uiting aan gegeven. De hoge cijfers echter zijn van andere kant genoemd.

Inmiddels is gebleken, dat in tal van kampen, als men het doelmatig inricht, veel meer mensen kunnen worden gehuisvest. Er wordt een stelselmatig onderzoek ingesteld hoe de doeltreffendste indeling kan worden bereikt, met kribben boven elkaar; die zijn ons wel bekend, en ook de N.S.B.-ers kunnen best drie hoog boven elkaar liggen. Er zijn ook mogelijkheden gekomen van kribben en matrassen. Men heeft nagegaan, hoeveel er meer gehuisvest konden worden, en in Amersfoort denkt men er dubbel zoveel te kunnen huisvesten als er waren.

Dat probleem kan dus wat minder acuut worden. Daarover verheugen wij ons, want dan kan men de hele zaak veel rustiger bezien. Het algemene vraagstuk echter blijft onverminderd voor het Nederlandse volk staan: wat moeten wij straks met die 100.000 mensen doen? Een bepaald deel zal binnen niet al te lange tijd, maar na beoordeling, moeten worden vrijgelaten, maar dan met zeer strenge bepalingen, b.v. gemis van bepaalde burgerrechten, vermogensstraffen, straffen ook door afstand van een deel van hun inboedel en reclasseringscontrôle. Maar dat is een punt, waarover wij kunnen discussiëren.

Ik geloof duidelijk te hebben gemaakt, hoe dit vraagstuk in elkaar zit.

Ik onderschrijf volkomen wat Burger in het begin gezegd heeft: dat op allerlei punten heel onze rechtszekerheid nog zal moeten worden vergroot.

De vraag is ook gesteld wat de regering gaat doen, als een andere beweging van autoritair karakter de kop opsteekt, zoals die van Arnold Meijer. Als Arnold Meijer gevonden kan worden, moet hij natuurlijk onmiddellijk weer worden gearresteerd. Het is een schandaal, dat hij heeft kunnen ontvluchten. Mensen als Arnold Meijer en de zijnen zijn even goed schuldig als de N.S.B.-ers. Zij hebben iets minder rechtstreeks in Duitse dienst gewerkt. (De Voorzitter: „Zij vallen niet onder de algemene lastgeving”). Dat weet ik, maar — dit is een persoonlijk woord — als men de mensen van Nationaal Front allen' onder de algemene lastgeving wil betrekken, doet men een stap, waarvan men de ernst wel moet overwegen. Tot het Nationaal Front zijn — ik vind het dwaasheid en volkomen verkeerd — in de eerste maanden na de bezetting velen toegetreden, in het Zuiden vooral en bij de Katholieken, die zich daarvan later hebben afgewend. Zij hebben zich een ogenblik laten vangen door de voorstelling: het is nu toch eenmaal mis; het wordt autoritair, maar dan moeten wij een régime krijgen, dat in meer Nederlandse geest zal heersen en besturen dan de N.S.B., dat minder Duitsgezind is. Vorrink zal zich herinneren, dat Zwertbroek een poging heeft gedaan ons te overtuigen, dat de S.D.A.P. ook bij Nationaal Front moest gaan, omdat dat zo Nederlands-gezind was. Autoritair was het en met Duitsland moest je toch samenwerken. Als wij één massabeweging vormden, konden wij de N.S.B. de wind uit de zeilen nemen en kreeg je een meer Nederlandse beweging. Hij was zo anti-N.S.B., want die waren Duits-gezind. Later kreeg hij ruzie en stapte over naar de partij van Van Rappard, die annexatie van Nederland voorstond. (Interruptie: „Die staat ook niet op de lastgeving”). Bij Nationaal Front zijn talloze mensen geweest, die zich betrekkelijk snel weer hebben afgewend en om het zo uit te drukken, hun leven hebben gebeterd. De Nederlandse Unie heeft met Nationaal Front een ogenblik op sommige punten samengewerkt. Linthorst Homan wilde de Nederlandse Unie met Nationaal Front laten samensmelten, waar Eindhoven zich toen tegen heeft verzet.

Als wij allen, die lid van het Nationaal Front zijn geweest, op de lastgeving zouden zetten, zou dit de moeilijkheden geweldig vergroten. Dat gaat nu toch wel veel te ver. Ook de N.S.B.-ers vallen niet allen onder de lastgeving, omdat men speling heeft gelaten voor hen, die na 10 Mei 1940 nog hebben bedankt. Men heeft, men ik, de datum van 1 Februari 1941 als criterium genomen, de dag van de eed van trouw aan Hitler. Nationaal Front is betrekkelijk kort daarna, nadat deze beweging geen vrijwilligers scheen op te leveren voor de strijd van Duitsland, ontbonden. Ik geloof, dat vele leden van Nationaal Front individueel zullen moeten worden gestraft, maar het zou te ver gaan de gehele organisatie als zodanig plotseling ook op de lastgeving te plaatsen. Wat Arnold Meijer betreft, twijfel ik er niet aan: een soortgelijke beweging als die van Nationaal Front zou op dit ogenblik naar mijn stellige overtuiging niet moeten worden geduld. Er is gevraagd wat meer ruimte in de pers aan de vakbewegings-

vraagstukken te besteden en ons zelf stelliger uit te spreken. Dit is een punt, waarbij wij ons met enige voorzichtigheid moeten uiten. Het gaat hier om een vraag, die wel mede onze Partij raakt, maar die zich daarnaast, zij het op zeer bevriend gebied, afspeelt. Maar ik wil dit wel zeggen, dat b.v. in het artikel, dat Verwey heeft geschreven in het Zuidelijke Parool, zekere elementen zaten, waarvan men de juistheid kan erkennen, maar dat het artikel in zijn geheel m.i. een onbillijk oordeel over de moderne vakbeweging inhield, en dat dit artikel de moeilijkheden, waarvoor wij in Nederland staan, eer groter dan kleiner maakt. Men moet niet vergeten, dat het N.V.V. zich tijdens de bezetting principieel wel degelijk op het standpunt heeft gesteld: wij moeten één vakbeweging trachten te krijgen, en daarover met de Katholieke en Christelijke vakbeweging in overleg is getreden. Het bleek echter niet mogelijk tot één vakbeweging te komen. Toen het dus zeker was, dat er ook een Katholieke en een Christelijke vakcentrale zouden komen, heeft men zich op het standpunt gesteld: „Wij blijven natuurlijk onze vakbeweging openhouden ook voor de Christelijke en Katholieke arbeiders, maar wij moeten in elk geval tot zover mogelijk gaand overleg trachten te komen”. Dit heeft ook tot een gecombineerd overleg met de werkgeversorganisaties geleid, zodat er onmiddellijk na de bevrijding een goede instantie voor overleg was.

Een andere kwestie ligt in de bestuurders, die gecompromitteerd zijn. Ik had ook wel gewild, dat sommige mensen dadelijk zouden zijn verwijderd, maar het N.V.V. heeft in elk geval een Eerraad benoemd, die al deze gevallen bekijkt, en men mag aannemen, dat op deze wijze ten slotte over degenen, die aangevochten zijn, een onpartijdig oordeel wordt geveld.

Wat de Eenheidsvakbeweging betreft, deze heeft twee aantrekkelijke dingen. In de eerste plaats de naam: *Eenheidsvakbeweging*. Daar wordt een aantal mensen door gepakt. In het bedrijf alle arbeiders één; ook in de vakbeweging. Maar het gevolg is ten slotte, dat er nu een vierde vakcentrale is. In de tweede plaats is er het feit, dat de E.V.B. zich levendiger uit, een fellere agitatie voert en ook strijd in uitzicht stelt. Maar men moet bedenken, dat de E.V.B. inderdaad daarbij een element van gering verantwoordelijkheidsgevoel vertegenwoordigt, en dat een deel van de moeilijkheden van de oude vakbeweging ligt in het feit, dat zij sterk de verantwoordelijkheid voelt voor de gevolgen, die strijd, staking, op dit ogenblik voor het Nederlandse volk zou hebben.

Intussen wordt alle georganiseerd overleg bij de regeling van de arbeidsverhoudingen zeer bemoeilijkt door het feit, dat op dit ogenblik die spanningen en tegenstellingen bestaan. Wat ik wel betreurt is, dat men niet in veel grotere omvang onmiddellijk getracht heeft de jongere en actieve mensen, die de vakbeweging trouw waren gebleven, maar die fris tegenover de vraagstukken stonden, en die actief in het verzet waren geweest, in de centrale leiding te betrekken. Dat zou nieuw élan hebben gewekt. (De Voorzitter: „Dat heeft men wel gedaan, maar de anderen heeft men laten zitten!”) Ik elk geval, hoe het N.V.V. zich ook hield, in de verwarring van het ogenblik sprak het van zelf, dat de communisten zouden pogen op de wijze, zoals de

E.V.B. dat doet, de arbeiders te trekken. Waarmee ik niet wil zeggen, dat de E.V.B. geheel uit communisten zou bestaan; zeer ver daar vandaan. Maar vooral in het Noorden is een belangrijk deel van de leiding in hun handen. Ik hoop intussen, dat het op den duur zo loopt, dat op het gebied van de vakbeweging in het N.V.V., een herzien N.V.V., in hoofdzaak het verenigingspunt van de massa der arbeiders zal liggen.

Ik kom nu tot opmerkingen, die de algemene politiek raken (de andere staan er trouwens niet los van): over de verkiezingen en het noodparlement.

Willemse heeft gezegd: „Het systeem is anders bij de gemeenteraden dan bij de volksvertegenwoordiging, bij de Kamer”. Dat is juist. Dat komt, omdat er voor de gemeenteraden beslist was, voordat wij optraden, en op het moment, dat het kabinet beëdigd werd, in het Zuiden de aanwijzingen van de kiesmannen al plaats hadden gehad, zodat het niet mogelijk was dat besluit nog zeer ingrijpend te veranderen, tenzij men een geheel andere regeling zou scheppen voor Noord dan voor Zuid, wat ook weer tegenstellingen zou oproepen. Willemse preferert het besluit van de gemeenteraden. Ik preferer de regeling van het noodparlement. In de gemeenteraden krijgt men vernieuwing, de nieuwe stromingen, zegt hij. Ja, maar in wiens hand is dit? Van den burgemeester! De burgemeester heeft onder toezicht van den Commissaris der Koningin in handen, hoe hij de commissie samenstelt, die hem adviseert wie benoemd worden tot kiesmannen. Ik vind het een onbegrijpelijke oplossing, dat men in handen van den man, die voorzitter van de gemeenteraad moet zijn en met de gemeenteraad moet werken, de centrale verantwoordelijkheid voor de samenstelling legt en dat hij moet beoordelen welke stromingen vertegenwoordigd moeten zijn en in welke verhouding. De burgemeester kan zorgen, dat de commissie zo is samengesteld, dat hij ongeveer weet hoe de raad zal zijn. Dat is de kern van het systeem. Mijn eigen opvatting is: ten slotte hebben degenen, die oorspronkelijk door de bevolking gekozen zijn, al ligt dat verder terug, een meer waardevol mandaat dan gegeven wordt door een bepaald persoon of door een klein, betrekkelijk willekeurig, nieuw samengesteld college. In die zin vind ik de oplossing van het noodparlement beter; hierin komen degenen terug, die zich niet misdragen hebben (ik geef dat iemand te doen, op andere motieven af te wegen wie wel en wie niet moeten blijven!), maar wij geven ook de mogelijkheid van nieuwe elementen daarin en dat via een niet door de regering samengesteld college als de N.A.C.; ik vind dit de best mogelijke tussen-oplossing. Oneindig liever had ik een gekozen parlement. Van verschillende kanten is gezegd: laat men daarmee toch niet te lang wachten. Ik geloof; hadden wij maar dadelijk een noodparlement en de openbare discussie gehad, dan was er ook veel groter tevredenheid geweest dan nu.

Wat de verkiezingen betreft: ik wil niets liever dan dat zij spoedig worden gehouden, maar misken niet de realiteit van de genoemde bezwaren! Voor mij woog oorspronkelijk niet het zwaarst het bezwaar van kiezerslijsten of stamkaarten, maar het feit, dat de verbindingsen in het land zo slecht waren, dat behoorlijk onderling overleg nauwelijks te plegen was, dat behoorlijke voorlichting niet

te geven was, de verkiezingsactie nauwelijks te voeren. Dit moest de doorslag geven. Daarnaast was er de verwarring, die in de politiek heerst. En tenslotte bleken spoedige verkiezingen technisch nauwelijks mogelijk. Wij hadden ons voorgesteld de verkiezingen in Juni te doen houden, terwijl de communisten April hebben gezegd. Om over twee maanden verschil een grote agitatie te gaan wekken in het land, is toch inderdaad buiten alle proporties. Maar ik ben het geheel eens met hen, die gezegd hebben: „Wij staan ten slotte pas zuiver op het ogenblik, dat het volk zelf zich heeft kunnen uitspreken.”

Ik ga nu over tot de politieke verhoudingen, die hier uitvoerig besproken zijn en waaromtrent de discussie, dunkt mij, inderdaad wel verhelderend kan hebben gewerkt; een discussie, die voor een groot deel gedraaid heeft om de verhouding tot de N.V.B., maar toch ook geraakt heeft het hele wezen van onze eigen Partij. Er is weinig meningsverschil in deze kring over het feit, dat de Partij de ontwikkeling moet voortzetten, die al aanwezig was; dat zij haar sociologische basis moet verbreden, omdat wij niet anders wensen dan dat naast de massa van de arbeiders, ook andere grote groepen, die anti-kapitalistisch zijn gaan denken, tot ons zouden komen en dat daarnaast een ideologische verbreding gewenst is. Maar er is uiteraard meningsverschil over de vraag, hoe dat het beste kan worden bereikt, welke bezwaren en welke voordelen verbonden zijn aan bepaalde methoden. Laat mij in de eerste plaats Banning antwoorden, die een uitvoerig principieel betoog heeft gehouden. Banning verwijt ons — en ook mij — gemis aan schuldbesef, gemis aan kritische zin tegenover de eigen beweging. Hij zei: ik had van noodlot gesproken, Ja, ik heb van noodlot gesproken op een bepaald punt: dat wij sterk gebonden zijn geweest aan het buitenkerkelijke deel van de bevolking. Engeland en de Scandinavische landen b.v. hebben die moeilijkheid niet ondervonden. Dat is niet onze schuld, dat is ons noodlot, eenvoudig in deze zin, dat onze beweging is opgekomen in een tijd toen de verdeling van de politieke partijen op godsdienstige basis al volkomen in ons volk had doorgewerkt, toen de katholieken en de anti-revolutionnaires al georganiseerd waren als politieke partij en aan de bevolking werd voorgehouden: „Omdat zij zo en zo gelooft, behoort gij zo en zo politiek georganiseerd te zijn.” Dit staat niet los van het feit, dat er in Scandinavië hoogstens 2 pct. katholieken zijn en in Engeland geen 8 pct., zodat daar een afzonderlijke katholieke organisatie minder goed mogelijk is en ook de tegenstellingen tussen katholieken en protestanten zich veel minder politiek hebben toegespitst. Op dat punt zijn wij in een bepaalde situatie gekomen, die voor ons gegeven was. Natuurlijk speelt dit een rol. Het feit, dat je in dat milieu werkt, drukt een zeker stempel op de beweging, die doorbraak moeilijk maakt.

Over de kwestie van schuld erkenning en critiek: ik heb het altijd een zeer juist woord gevonden van een marxist, Mehring, dat een grote partij haar fouten herstelt, niet door ze als een schoolmeester aan te strepen en te corrigeren, maar door er over heen te groeien. Dat is een feit: als men tekortkomingen en gebreken heeft, moet een grote, levende partij daar overheen groeien. Dat is van meer waarde, dan wanneer men gaat constateren: dat en dat is verkeerd geweest.

Hierbij zou ook wel eens kunnen gelden, dat degenen, die een schuldbelijdenis willen aanvaarden, zouden zijn als het vrouwtje, waarvan ik las, die bij een dominee op bezoek kwam: „Ik ben zo'n erge zondares". De dominee antwoordde: „Dat is natuurlijk wel waar", waarop het vrouwtje verontwaardigd: „Wat is er dan op mij te zeggen?" Men moet goed begrijpen: het is zoveel gemakkelijker in algemene zin te zeggen: „Wij moeten eigen schuld belijden", dan persoonlijk te zeggen: „Dat heb ik verkeerd gedaan". Dan zou ik met Banning kunnen debatteren over de volgende vraag: Een van de dingen, die men in de N.V.B. ons verwijt, is dat wij niet nationaal gezind genoeg zijn geweest, en telkens kan men lezen, dat door de partijen de militaire verdediging voor de oorlog verwaarloosd is. De Quay, met wien de N.V.B. is opgericht, is een groot voorstander van een zeer sterk leger. Hij zit in het bestuur van de N.V.B. samen met Banning, tot wien ik nog vlak voor de oorlog, in April 1940, de vraag heb gericht: „Spreek je duidelijk uit; aanvaardt ge met ons het standpunt, dat wij ons ten slotte tegenover deze nood en dit gevaar verdedigen moeten?" „Als het over schuld gaat, dan zou men over zulke concrete punten ook eens moeten spreken. Niemand zal ontkennen, dat ook aan onze kant uiteraard fouten en gebreken zijn geweest. Een groot deel echter van wat Banning als fouten en gebreken beschouwt, zie ik volstrekt niet zo. Ik meen, dat hij de waarde van onze beweging dikwijls miskent.

Banning zegt: Na de ervaringen, die wij met het nationaal-socialisme hebben opgedaan, is er geen politiek mogelijk, die zich niet duidelijk uitspreekt over haar geestelijk uitgangspunt. Hij betoogt dan, dat de opkomst van het nationaal-socialisme zou zijn te wijten aan het losgeslagen zijn van de massa van haar geloof, haar vaste moraal. Ik erken, dat in het cultuurleven, in het geestelijk leven, het zieleleven, de Westerse mensheid inderdaad voor een groot deel van de vroegere geloofsinhoud vervreemd is, vaak zonder een andere vastheid te hebben gevonden, en dat daarin moeilijkheden en problemen liggen. Maar als Banning zegt, dat daardoor het nazidom gekomen is, zeg ik: wáár heeft het fascisme, dat met de nazi's samenging, de grootste invloed gekregen? Het antwoord is: daar, waar die vastheid schijnbaar nog het sterkst was: in de Katholieke landen (Italië, Spanje, Portugal). In andere landen was de nationaal-socialistische invloed in sommige kerkelijke kringen sterk. Neem nu Duitsland. Daar is het wel zo, dat de kerk zich prachtig gehouden heeft — maar slechts voor een zéér klein deel. Zelfs iemand als Niemöller meldde zich op de dag, dat Duitsland de overval op andere landen begon, met de vraag of hij misschien weer als duikbootcommandant zou kunnen optreden! Tal van Lutherse domine's waren steunpilaren van de nazibeweging. De sterkste weerstand is er geweest bij de sociaal-democraten en communisten. Het nazi-dom in Duitsland kreeg geen voet aan de grond, zolang er geen grote werkloosheid uitbrak. Tot 1929 hadden de nazi's 12 afgevaardigden in de Rijksdag. Toen brak de ontzaglijke werkloosheid uit en ging het ten slotte in de richting van het nationaal-socialisme. Maar ook toen waren de sociaal-democraten en de communisten niet de ergste verliezers. Ik heb in 1933 in het Ruhrgebied partijgenoten zien worstelen tegen

deze bruinhemden tot het laatst toe om stand te houden, met het gevolg, dat zij ten slotte van de vele miljoenen stemmen, die zij hadden, er onder de felste terreur slechts 100.000 zagen verloren gaan. Er zijn fouten gemaakt. Maar niet daardoor is het nazi-dom gekomen. En als men beweert, dat er voor deze oorlog b.v. in ons land overwegend geestelijke neergang te constateren viel, dan zeg ik: ik acht dat een miskennen van wat er onder invloed van de socialistische beweging in Nederland in de volksmassa's was gegroeid. Wat was de arbeidersklasse voor vijftig jaar, en wat was zij in 1940, geestelijk en moreel? Was zij in 1940 gedaald in peil? Ik ontken het. Er was bij velen iets heel moois gegroeid, een zich bewust zijn van verantwoordelijkheid, een wens om op te komen voor de mensheid, een kameraadschap, solidariteit, gezamenlijke werkzaamheid, die men niet minachtend moet beoordelen, omdat dit alles los stond van dat geestelijk uitgangspunt, dat men zelf het juiste acht. Dat daarin de crisis van onze beweging zou liggen, ik vind het een miskennen van de werkelijke verhoudingen. Indien Banning zegt, dat wij ons moeten open stellen voor de geestelijke grondslagen, en dan christendom en humanisme beide noemt, wat doet hij dan anders dan open deuren intrappen? Hij verlangt niet, dat wij enkel het christendom als geestelijke grondslag aanvaardden. Dat wensen ook degenen, die als orthodoxe christenen tot ons zijn gekomen, niet van ons. Wel hebben wij te maken met het christendom in onze beschaving. Dat spreekt van zelf. Wij werken in een land, dat beïnvloed is door de christelijke beschaving en dat daardoor een bepaald stempel draagt. Dat geldt voor het gehele volk, dat trouwens in grote meerderheid uit gelovige christenen bestaat. Een beweging moet met dat feit natuurlijk rekening houden. Onze beweging kan zich daar niet buiten stellen. Maar zij wil open staan ook voor niet-gelovigen. Als men dan zegt: „èn het humanisme”, dan zeg ik, dat natuurlijk in de socialistische beweging, zeker zoals die zich hier in het Westen heeft ontwikkeld, een sterk element van humanisme zit. Kan men dan menen, dat hier grote verschilpunten zouden kunnen liggen? Heeft niet de gehele geest, waarin wij het nazidom hebben bestreden, de inslag van die geestelijke waarden gehad? Wie van onze mensen, die werkelijk principieel socialistisch dachten, heeft zich ook maar een ogenblik er om bekommerd of wij met het nationaal-socialisme materieel misschien iets zouden kunnen bereiken? Het tastte de geestelijke waarden aan, waarvoor wij op de bres stonden. Hier liggen geen werkelijke tegenstellingen tussen Banning en ons.

Als men het heeft over de sociologische grondslagen en de kwestie arbeiders of niet-arbeiders, zeg ik alweer: al lang en duidelijk is in onze rijen gezegd: het socialisme kan een breder basis hebben dan enkel de arbeiders. Maar laten diegenen, die nu tot het socialisme komen en laat ook Banning, wanneer hij onder hen over het socialisme spreekt, niet vergeten, dat er een tijd is geweest, dat het socialisme bijna enkel op de arbeiders berustte. Er is een tijd geweest — het tijdvak van het utopische socialisme, de tijd vóór Marx —, dat men de socialistische maatschappij wilde doen verwezenlijken door alle mensen van goeden wille. Wie heeft verhinderd, dat men daarvoor een beweging in het leven liep? Maar de practijk van de maat-

schappelijke ontwikkeling heeft geleerd, dat in de bloeitijd van het kapitalisme vrijwel enkel de arbeiders tot het socialisme kwamen, de arbeiders, die zich geschonden en miskend gevoelden, geprikkeld waren tot de strijd. En uit de strijd is niet alleen gevloeid de tegenstelling, maar ook die kameraadschappelijke solidariteit en verheffing van de arbeidersklasse, die haar eigen werk moest zijn. Ik heb er geen bezwaar tegen dat het woord „klassenstrijd” — ik neem het haast niet in de mond; ik ben niet zo'n erg strijdlustig mens — verdwenen is uit het program, want het gaf tot allerlei misverstanden en onredelijke verabsolutering aanleiding, maar als men zou willen, dat wij de gedachte eenvoudig verloochenden, zeg ik: daaraan ligt een maatschappelijke werkelijkheid ten grondslag. De strijd kan zo zuiver mogelijk op het algemene ideaal gericht worden; hij kan losgemaakt worden van eigen groepsbelang, maar dat er een tegenstelling ligt in de maatschappij en dat die volstrekt niet weg is, vind ik duidelijk. Het mooie dat er gegroeid is, is voor mij niet de tegenstelling, maar het feit, dat die massale groep in het volksleven, die niet meetelde in staat en maatschappij en zich daarvan geen rekenschap gaf, die niets anders was dan de arbeidsknechten, gewonnen heeft in zelfbewustzijn, in scholing en in wil tot gemeenschappelijke opbouw; en iets meer warmte in de erkenning van die waarden, die onze beweging mee gedragen heeft in het Nederlandse volk, zou ik graag ook zien bij partijgenoten zoals Banning. Wanneer Banning daarentegen zegt, dat wij b.v. in onze pers die dingen en uitingen vermijden moeten, die aan andersdenkenden aanstoot geven, ben ik het met hem eens. Ik heb dikwijls een beetje met een glimlach die Paas- en Kerstartikelen gelezen; ik ben nu eenmaal oorspronkelijk van orthodoxen huize, en dan voel je dat weer anders. Men wil zich aan Pasen en Kerstmis vastklampen; men wil een woord van opstanding en verlossing spreken, en dat staat inderdaad zo volkomen naast datgene, wat voor gelovige orthodoxen het diepste is, dat men, inplaats van in hun geest te komen, hen in werkelijkheid zou afstoten. Dergelijke dingen zullen zoveel mogelijk vermeden moeten worden. In de geest, waarin Buskes deze taak gesteld heeft, kunnen wij voortreffelijk samenwerken en is het ontzaglijke winst, dat wij de deur opengezet hebben voor een volksdeel als het orthodox-protestantse, dat een belangrijk deel van ons volk vormt. Wanneer wij daarvan de hartelijke medewerking kunnen krijgen — voorlopig nog niet van de massa, maar toch van waardevolle elementen — is dat winst voor onze Partij en winst voor ons volk.

Wat de kwestie van de internationale ideologie betreft: Banning zegt, dat er natuurlijk internationale samenwerking moet zijn, maar dat het idealisme, dat aan dat internationalisme verbonden werd, het geloof aan die internationale samenwerking — wat hij dan de internationale ideologie noemt — zo'n klap gekregen heeft. Inderdaad, maar voor mij is het toch steeds waardevoller geworden inplaats van minder waardevol. Het dringt zich juist te meer als volstrekte noodzakelijkheid op, dat men, behalve voor de nationale waarden, ook oog heeft voor die noodzakelijkheid van internationale samenwerking. Als de wereld aan iets dreigt te gronde te gaan, is het aan gemis van besef daarvoor. Dat onze Partij deze gedachte is blijven dragen,

vind ik geen tekortkoming, maar een element, dat in belangrijke mate voor haar getuigt. Wanneer hij zich stoot aan de woorden van de Internationale (er valt veel over de Internationale te zeggen, als men de tekst ontleedt, of deze nog in alle opzichten op de werkelijkheid van nu slaat; het is echter een symbool geworden), dan zeg ik: neem het Wilhelmus, neem de tekst en de bezwaren, die vele mensen op het ogenblik hebben om te zingen: „ben ik van Duitsen bloed” zodat zij zingen: „ben ik van Dietsen bloed”; denk ook aan „den koning van Spanje heb ik altijd geëerd”. Als men de volksliederen gaat nemen op hun tekst en hun letterlijke waarde, dan valt er ook daarop wel wat te zeggen, maar men zingt dat om zijn historische betekenis en de symbolische waarde daarvan, en in die zin kan men ook de Internationale verstaan. Dan zeg ik: laten wij nu straks in de Partij, het zij de S.D.A.P., het zij een verbrede Partij, het zó hebben, dat, wanneer mensen bezwaar hebben de Internationale te zingen, zij het dan niet doen, maar niet onrustig worden als vele anderen het wél doen. Wij Nederlanders zijn zo, dat de een al gauw zegt: „Ik kom niet in een partij, waarmen de Internationale zingt en dat een ander zegt: „Kijk, die vent zingt de Internationale niet mee!” Wij gaan dan moties aannemen. Dat moeten we nu niet meer hebben. Dat is de verdraagzaamheid, waarover ik het had in verband met de Labour Party.

Banning heeft het ook nog gehad over de socialisatie als dogma. Ja, waarom daar dat woord nu bij gebruikt? Socialisatie is een van onze doeleinden. Het is geen doel op zich zelf, maar wij willen daardoor bepaalde resultaten bereiken, die voor de mensheid van betekenis zijn. Zoals de een overtuigd is, dat vrije concurrentie de beste maatschappelijke regeling is, en de ander alleen de ordening voorstaat, zo zijn wij van mening, dat wij een plan-politiek moeten hebben en op de beslissende punten ook bepaaldelijk socialisatie. Is dat daarmee een dogma geworden? Wanneer men op dit punt gaat verzwakken en verwateren, dan wekt dat gemis aan vertrouwen in de Partij, waardoor ten slotte de beweging voor het socialisme zwakker zou worden, ook indien zij aanvankelijk zou worden verbreed.

Ik kreeg zojuist „Vrij Nederland” en heb het even ingekeken. Ik vond er een artikel in van Mevr. Verwey—Jonker. Ik heb wel eens gedacht, dat het meningsverschil tussen haar en mij langzamerhand nog al diep zou gaan, maar zij geeft hier nu een beschouwing over de vraag van het socialisme, het democratische socialisme en het personalistische socialisme van de N.V.B. en de radicale katholieken, die zich in socialistische richting bewegen. Zij zegt: „Veel hangt hierbij natuurlijk af van de soepelheid en de stuurmanskunst van hen, die sinds jaren het socialisme doordacht en beleden hebben. Veel hangt ook af van de interpretatie, die de drommen nieuwe socialisten straks aan dit begrip zullen geven. Verstaan zij hieronder ten volle wat het program van de S.D.A.P. hieronder verstaat: de volledige vermaatschappelijking van de voornaamste productiemiddelen, van de beschikkingsmacht en van de winst, of gaan zij niet verder dan planmatigheid en een redelijke bestaanszekerheid?”

Het komt mij voor, dat het stellen van dit criterium op den duur tot gevolg zal hebben, dat er onder allen, die zich thans socialisten noe-

men, een zekere splitsing plaats heeft. En dat zich dan de wegen zullen scheiden van hen, die slechts een sociale politiek willen voeren in de ruimste zin van het woord, en hen, die een werkelijke socialistische politiek zullen willen blijven volgen. Ter linkerzijde van de scheidingslijn zullen dan twee partijen ontstaan. Partijen, die geruime tijd in de beste verstandhouding naast elkaar zullen kunnen werken, die naar wij hopen in vele regeringscoalities en in vele colleges een principiële vooruitstrevende politiek zullen voeren." Ik vind dit zeer zuiver gesteld. Ten slotte zal zich onvermijdelijk de scheidingslijn voltrekken.

Over deze zaak zal nu overleg worden gevoerd. Ik heb niet veel gezegd over de concrete uitwerking van onze verhouding tot de N.V.B. en de resultaten van de besprekingen, die wij hebben gehad, omdat dit is afgesproken met de N.V.B. De volgende week zal de N.V.B. een conferentie houden en dan zal mededeling worden gedaan van de besprekingen, die o.a. met de leiding van de S.D.A.P. zijn gevoerd. Wij zouden dit vooruit ter inzage krijgen. Het lijkt mij het beste, dat wij, wat die concrete conclusie betreft, de redevoeringen van de N.V.B.-conferentie afwachten. Ik ben mij ten volle bewust van de verantwoordelijkheid, waarover herhaaldelijk is gesproken, die wij hebben om op dit inderdaad buitengewoon belangrijke ogenblik — een van de weinige, die er in de politiek in het algemeen zijn, dat het inderdaad in eens heel anders kan worden — zoveel mogelijk te gaan in de richting van een werkelijk socialisme, los van formele dingen, los ook van organisatorische dingen, maar niet los van de beginselen, noch ook los van de grote historische tradities. Ten slotte nog even iets over de kwestie van de verzakelijking of van de geestelijke kant van onze beweging en van het element van de levenshouding. Wanneer wij werkelijk te zeer willen verzakelijken, dan verarmen wij onze Partij, dan verarmen wij ons volk, dan breken wij iets ook in de harten van de mensen, die in onze beweging voor een groot deel inderdaad een geestelijk tehuis hebben gevonden. Aan de andere kant is het echter volkomen duidelijk: het socialisme is tot op zekere hoogte een levenshouding; het is géén volledige levensbeschouwing. Het moet mogelijk zijn dat duidelijk te maken en dan toch in die gemeenschappelijke levenshouding iets te vinden, dat ons ook geestelijk, ideëel, moreel verbindt. Het socialisme kan voortspruiten uit velerlei motieven, maar ten slotte heeft het democratische socialisme, zoals wij het voorstaan, toch gemeenschappelijke geestelijke kenmerken. Wij hebben ook hier aldoor beluisterd een sterke eenheid ten opzichte van onze gedachten ten aanzien van vrijheid, ten aanzien van herstel van geschonden rechten, tot opheffing van geschonden menselijkheid, tot broederlijkheid en solidariteit. Voor het Christendom is daarmee in de verste verte natuurlijk niet het laatste woord gezegd. De diepste vragen van leven en dood en van de zin van het leven, zijn daarmee niet gesteld en niet beantwoord, maar in het leven van de mens, ook tot de verheffing van de mens, is dit, wat wij gezamenlijk doorleven, van ontzaglijke waarde. Het kan zijn, dat men naast aansluiting bij de kerken ook krijgt, zoals nu voor het maatschappelijk werk, een organisatie op humanistische grondslag, dat men zich ook een organisatie ziet ontwikkelen als waaraan Kruid dacht, wat hij noemde een

humanistische kerk (het begrip kerk ruim genomen natuurlijk), waarin hij denkt aan een afzonderlijk doorleven van de humanistische gedachte. Laat ons goed begrijpen, dat er vele partijgenoten zijn, die daaraan geen speciale behoefte zullen hebben; het is niet zeker, dat het een groot succes zou worden, maar of dat tot stand komt of niet, in ons werk, in onze gedragingen moeten wij inderdaad gezamenlijk beleven, doorleven ook dat element, dat tot nog toe waarde gaf aan ons socialisme, dat het verhief boven de enkele belangenstrijd, die gedachte van de morele verplichtingen, die er in ligt om voor de mensheid grote dingen te bereiken, niet enkel voor zichzelf te strijden, maar ook voor de medemens in gezamenlijke arbeid een groot ideaal te verwezenlijken.

Wij weten niet welke vormen er straks zullen komen. Wij weten niet, welke krachten zich ten slotte in of met ons zullen verenigen. Ik weet niet, of wij straks als organisatie zwakker of sterker zullen te voorschijn komen. Het kan best zijn, dat wij als Partij geen verkiezingsoverwinning behalen, maar wat verliezen aan de communisten en aan de Volksbeweging, als daaruit een partij komt. Laten wij ons niet terneer laten drukken door dergelijke gedachten. Voor ons doel, en de onmiddellijke, zakelijke doeleinden en de verdere, zijn er grote mogelijkheden. Daar is ontplooiing, verandering, ontwikkeling, maar ten slotte blijft dat liggen in de lijn, die in wezen getrokken is door de grote voorgangers, in de lijn, die zovelen bezielde heeft, die in de loop van de jaren gewerkt en geofferd hebben voor het democratische socialisme, dat hun leven gevuld heeft en waarde gegeven. Het blijft liggen in de lijn, waarin de S.D.A.P. ook vroeger heeft gearbeid en waarin zij naar mijn vaste overtuiging, ondanks fouten, tekortkomingen en beperkingen, een groots werk heeft verricht, een werk niet enkel verricht voor de arbeiders, al omvatte zij hen in hoofdzaak, maar dat gestrekt heeft in het belang van het gehele volk."

De Voorzitter: „Partijgenoten, wij zijn hiermede bijna aan het eind van onze besprekingen, en ik zou willen, dat u niet meteen naar huis ging. In de eerste plaats is het nog nodig met u tezamen vast te stellen, dat hier in de discussies van geen enkele kant de wens te kennen is gegeven om in positieve zin te antwoorden op de beide vragen van de communisten. Het P.B. heeft zich, voordat deze conferentie gehouden werd, over deze aangelegenheid beraden, en in het bijzonder ten opzichte van de brief over de samenwerking bij de verkiezingen heeft het P.B. besloten een gedocumenteerd antwoord te geven, dat uiteraard ook zal gaan in de richting, als in de rede van Drees reeds is aangegeven. Aan de ene kant wijzen wij het voorstel principieel af, omdat er geen enkele zekerheid is, dat de communisten zich in een richting zouden hebben ontwikkeld, die een samenwerking op brede basis mogelijk maakt. In de tweede plaats wijzen wij het voorstel af, omdat wij menen, dat de houding en het optreden van de communisten tegenover deze regering van dien aard is, dat dit al buitengewoon weinig uitzicht oplevert om inderdaad tot enige praktische resultaten te kunnen komen. Ik neem aan, dat de conferentie hiermede accoord gaat. En waar ook de brief van de communisten mede aan de conferentie was gericht, neem ik aan, dat men

ermee accoord gaat, dat ons antwoord dan ook kan worden beschouwd als een antwoord mede namens de conferentie. (De conferentie gaat hiermede accoord).

Dan nog een enkel woord tot besluit. Ik ben geneigd te zeggen, dat wij op dit oogenblik wel geconstateerd hebben, dat er toch wel iets als een geestelijke beroering is in de Partij. Dit is verheugend, omdat daaruit blijkt, dat onze Partij niet onbewogen is gegaan langs datgene, wat in de afgelopen vijf jaar is gebeurd in het Nederlandse volk, en dat wij ons ervan bewust zijn, dat het zin heeft ons te oriënteren voor de naaste toekomst over de vraag, wat de woorden zullen moeten zijn, die wij zullen spreken, en wat de plaats zal zijn, die wij moeten innemen. Ik heb mij niet willen mengen in de discussies, omdat zich een zo groot aantal sprekers heeft aangemeld, maar nu wil ik zeggen, dat ik gemeend heb wel van gedachten te moeten wisselen over de kwestie van de naamsverandering. Want ik geloof, dat wij niet eenvoudig kunnen constateren: wij hebben een oude partij en maken nu maar propaganda, en wij zullen daarnaast eventueel ook een andere socialistische beweging zien opkomen en eens kijken of er in de verre toekomst eventueel de mogelijkheid is tot ontmoeting. Dat is een redenering, die ik in kringen van de Nederlandse Volksbeweging ben tegengekomen. Het is mijn opvatting, dat op dit oogenblik grote mogelijkheden voor de S.D.A.P. bestaan, die ik niet onbenut wil laten. Ik heb de indruk, dat wij snel leven tegenwoordig en hier en daar al aardig beginnen te vergeten, wat de vijf jaar bezetting en vijf jaar illegale arbeid ons brachten. En ik heb de overtuiging, dat er na nog zes maanden van alle bereidheid, die in ons is gegroeid om ons weer open te stellen, weinig zal zijn overgebleven. Dat zou ik een van de grootste rampen vinden, die de ontwikkeling van het democratische socialisme in Nederland zou kunnen overkomen. Daarom zeg ik: als wij propaganda maken, kunnen wij geen propaganda maken — ik doe het trouwens ook niet — alsof die oude S.D.A.P. zo maar terug kan komen. Op dit oogenblik zijn er nieuwe perspectieven en mogelijkheden en die moeten gebruikt worden, die moeten in het Nederlandse volk geplaatst worden. Ik zeg niet: „Nou, gelukkig, dat ze ook nog een ander onderdak hebben.” Ik wil ze per se bij ons hebben! Ik moet het eenvoudig aanvaarden, als ze eventueel niet komen. Dat spreekt vanzelf; wij leven in een vrije wereld. En ik wil me er eventueel ook over verheugen — ik heb dat ook duidelijk uitgesproken —, dat zij in dat andere tehuis zich dan ook socialistena noemen en daarin een element zien, dat voor de toekomst van de Nederlandse politiek wel van betekenis kan zijn. Maar ik ben een tē geheid S.D.A.P.-er om dat zonder meer de beste keus te vinden. De beste keus is bij ons! Maar dan moet er ook voor zorggedragen worden, dat dat huis voor zoveel mogelijk menschen bewoonbaar is. Dan moet ook gedacht worden aan wat in het verleden de oorzaken zijn geweest. Want wij hebben nu voor het eerst misschien in tien of twintig jaar een discussie in de Partij over zaken, als waarover het vandaag is gelopen. Wij hebben vóór 1940 in de Partij op menige Partijraadsvergadering alleen klachten gehoord, dat het ledental niet groeide en dat men bij de verkiezingen, ondanks de inspanning, eigenlijk betrekkelijk magere resultaten wist te

bereiken. En inderdaad is het juist. Banning maakt het in zijn terminologie wel wat erg: hij spreekt van schuldbesef en zondebesef. Er zijn in onze Partij 50 tot 80 pct. mensen, die hun stekels opzetten bij deze woorden. Maar dat het mes erin moet worden gezet, staat als een paal boven water. Wij moeten ons er rekenschap van geven, waarom de verkiezingspercentages niet stijgen. Als u die vraag geen belang inboezemt, dan weet ik niet wat u dan wel interesseert. Als u dan constateert, dat het ledental onder de jongere generatie zo gering blijft, dan weet ik er niets anders op dan dat wij het mes erin zetten en vragen: hoe komt dat? Daarom geloof ik, dat deze dag zo vruchtbaar is, omdat wij ten minste een poging hebben gedaan ons te oriënteren. Ik ben geneigd te zeggen: degenen, die de kwestie van de geestelijke achtergrond niet zo belangrijk wensen te achten als zij, die wel hebben gemeend, dat de geestelijke achtergrond een belangrijke rol speelt, zijn dan genooddaakt andere redenen op te geven, die zij zien van dat verschijnsel. Er om heen komen wij natuurlijk niet.

Ik heb nog even willen vast stellen, dat ik deze dag meer beschouw als een inleiding tot de discussie, die hiermede niet afgelopen kan zijn. Die discussie moet worden doorgevoerd; bijdragen zullen moeten worden geleverd, ook van andere zijde, wat dan wel de oorzaken zijn, dat wij op bepaalde groepen geen invloed hebben. Ik weet heel goed, dat op het ogenblik de positie van de sociaal-democratische partij niet eenvoudig kan zijn in een wereld van culturele, politieke en sociaal-economische moeilijkheden. Het is ook niet iets speciaal Nederlands, het is een internationaal verschijnsel, en niet van de tweede wereldoorlog; we hebben dit ook na de eerste wereldoorlog al gezien, in elke beweging, die groeit tot verantwoordelijkheid en niet alleen een propaganda-geluid kan laten horen. Maar de dingen grijpen dieper dan deze verklaring.

Ik meen intussen, dat wij van deze eerste samenkomst van onze Partij na de oorlog, met grote tevredenheid naar huis kunnen gaan. Niet omdat er zulke belangrijke besluiten zijn genomen of omdat de discussie reeds tot directe, concrete en vaststaande resultaten zou hebben gevoerd, maar wel, omdat deze samenkomst een voortreffelijke inleiding is geweest tot die oriëntatie. Daar zullen wij natuurlijk wel enige haast mee moeten maken om ons daar verder in te verdiepen en het zal misschien niet eenvoudig zijn dit reëel te organiseren. Misschien moet overwogen worden of wij niet nog een keer vóór het Congres, dat in December of in Januari wordt gehouden, eens bij elkaar moeten komen om de discussie eventueel aan de hand van bepaalde stellingen of uitspraken voort te zetten. Wij moeten vóór de verkiezingen klaarheid hebben over deze zaak; wij moeten met de verkiezingen duidelijke taal kunnen spreken en precies weten waar de Partij staat, ook met het oog op het feit, dat, als de verkiezingen bepaalde resultaten opleveren, wij waarschijnlijk opnieuw staan voor de vraag: komen wij in de regering? Hoe komen wij in de regering, en in welke regering, en op welke basis zal die staan?

Ik meen dus, dat wij reden hebben tot grote tevredenheid over deze besprekingen en dat wij deze mogen beschouwen als een geestelijke confrontatie van ons allen, zoals wij de vijf jaren hebben doorge-

bracht, en dat wij daarbij gelegenheid hebben gehad te zien wat er in de Partij, vooral op geestelijk gebied, gebruikt en gewoeld heeft. Wij mogen zeggen, dat dit in menig opzicht voor de Partij, voor de discussie in de Partij nieuwe perspectieven heeft geopend.

Ik wil niet eindigen zonder Drees dank te zeggen, maar ik geloof ook goed te doen tevens dank te zeggen aan al degenen, die zich in de discussie gemengd hebben en een zeer waardevolle bijdrage hebben geleverd bij het geheel van de discussies.

Vervolgens rust op mij de taak, nu het P.B. weer vernieuwd hier achter de tafel zit, een woord van afscheid te spreken tot de partijgenoten Albarda, Mevr. de Vries—Bruins en Stokvis. Alle drie zijn zij vele jaren lid van het P.B. geweest. Zij hebben daarin een zeer actief aandeel gehad, ook in de propaganda voor de zaak van het democratische socialisme. Zij waren lid van onze volksvertegenwoordiging en hebben ook daar groot en belangrijk werk voor het socialisme verricht. Ik weet te spreken uit naam van alle hier aanwezige partijgenoten, wanneer ik hun hartelijk dank zeg voor dat alles. Ik hoop en wens, dat zij, inzonderheid op vergaderingen van onze Partijraad, nog menigmaal aanwezig zullen zijn, en dan niet alleen om te luisteren, maar tevens om aan de discussies deel te nemen.

Een enkel woord van dank moet in de eerste plaats ook worden gericht tot dengene, die de versiering van deze zaal heeft verzorgd. Het heeft mij bijzonder veel genoegen gedaan, dat wij in deze eerste bijeenkomst ten minste aan het décor ook enige aandacht hebben besteed. (Vliegen: „Waar is de Partijvlag gebleven?”). Je zit eronder, tegenover de Nederlandse vlag, als evenwichtige decoratie van de zaal. Het is onze partijgenoot, de architect Snellebrand geweest, die dit heeft verzorgd en wij zijn er hem zeer dankbaar voor, dat het zo'n bijzonder fraai geheel is geworden.

Vervolgens een woord van dank aan de Federatie Amsterdam der Partij, die ervoor heeft gezorgd, dat de conferentie technisch enigermate kon slagen, doordat de meesten onderdak zijn gebracht door bemiddeling van dat bestuur.

Ten slotte dank ik ook de gemeente Amsterdam, die ons — wij moesten het wel betalen — gastvrij heeft ontvangen in de cantine van het stadhuis, waar wij op zo voortreffelijke wijze konden eten.

Wij staan nu aan het eind van de conferentie. Ik hoop, dat de besprekingen van deze dag inderdaad tot nadenken zullen aanleiding geven; maar ik hoop, dat zij ook aanleiding zullen geven tot aanpakken en tot het propageren en activeren in het belang van de Partij. Woudenberg heeft vergeten — eigenlijk heb ik hem er geen gelegenheid voor gegeven — mee te delen hoe de stand is van het ledental van onze Partij. Het aantal afdelingen is op het ogenblik ver over de 450, en tegen de 500. Het aantal op dit ogenblik bij ons bekende leden is ver over de 35.000. Dit is, wanneer wij de gehele lijst nakijken, zeer verschillend over het land verdeeld. Inderdaad slaan juist de grote plaatsen niet het beste figuur en zien wij in de kleine en kleinste plaatsen onze aanhang belangrijk groeien. Ik meen intussen, dat ook in de grote plaatsen het verkeersprobleem een belangrijke rol speelt. Ook daar is het contact niet zo eenvoudig. Herhaaldelijk krijgen wij de mededeling, dat, wanneer men gelegenheid zou hebben de mensen

op te zoeken, men ze veel gemakkelijker zou kunnen inschrijven dan tot op dit ogenblik het geval is. Ik geloof, dat wij moeten proberen ook dat tot een oplossing te brengen. Men zal dan merken, dat er inderdaad wel zekere tegenstellingen en weerstanden moeten worden overwonnen, maar het is wel degelijk zo, dat ook op dit punt van zuivere ledenwinst grote mogelijkheden voor het ogenblik zijn weggelegd. Ik ben zelf bezig aan een grote propaganda-tournée. Praktisch overal slagen de vergaderingen voortreffelijk. Er is een buitengewoon goede geest tegenover onze beweging en praktische winst daarvan kan niet achterwege blijven.

Ik geloof, als wij met elkaar de schouders eronder zetten, dat de Partij dan vóór de verkiezingscampagne op haar benen staat en wij kunnen zeggen: wij zijn er weer, krachtig, fris, en in staat om de verkiezingscampagne met succes te voeren, in het belang van het democratische socialisme!"

Hierna werd de conferentie door den Voorzitter gesloten.

